

KERTOMUKSIA ASUMISESTA

Seitsemän asunnottoman asumiselämäkerrat tarkasteltavina

TIMO RAUTAVUORI

Tampereen yliopisto

Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos

Sosiaalityön sivuaineen tutkielma

Syyskuu 2006

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 ASUNNOTTOMUUS JA ASUNNOTTOMUUSTUTKIMUKSEN LÄHESTYMISTAVAT	5
2.1 Tutkimuksen peruskäsitteet	5
2.2 Asunnottomuus sosiaalisena ongelmana	8
2.3 Asunnottomuustutkimuksen suuntaukset	10
2.3.1 Osakulttuuritutkimus	10
2.3.2 Rakenteellinen asunnottomuustutkimus	12
2.3.3 Etnografinen asunnottomuustutkimus	14
2.3.4 Psykososiaalinen lähestymistapa asunnotto- muuteen/kodittomuuteen	14
2.3.5 Konstruktionistinen tutkimus: asunnottomuu- desta pohjimmaisille asuntomarkkinoille	16
3 ASUNNOTTOMUUDEN KRIITTINEN TUTKIMUS	18
3.1 Alisteinen asema pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla	19
3.1.1 Diagnostisointi, erityisryhmäajattelu ja henki- lökohtaistaminen	19
3.1.2 Vaientaminen	20
3.1.3 Asuntolaelämän paternalismi	21
3.1.4 Ihmiskäsitys	23
3.1.5 Asumiskelpoiseksi kuntouttaminen	23
3.2 Rajakontrolli	24
3.3 Toissijaiset asuntomarkkinat eli asuminen tukiasunnossa	25
4 HAASTATTELUJEN TOTEUTUS	29
4.1 Haastateltavat	29
4.2 Haastattelupaikka	30
4.3 Teemahaastattelusta narratiiviseen haastatteluun	32
4.4 Haastateltavien asema	35

6.3.1.10 Naisystävien luona	100
6.3.1.11 Avomiehen asunnossa	102
6.3.1.12 Vanhempien ja lähisukulaisten luona asuminen	104
6.3.1.13 Häädöt	104
6.3.1.14 Kadulla	109
6.3.2 Institutionaalinen asuminen	111
6.3.2.1 Asuntolat	111
6.3.2.2 Asuntolassa piipahtaneet: Tuomas ja Timo	113
6.3.2.3 Pitkäaikaiset asuntolahistoriat: Juhani, Venla, Simeoni ja Aapo	118
6.3.2.4 Tukiasunnot	131
6.3.2.5 Hoitolaitokset	135
6.4 Epilogi: asumistilanne puoli vuotta haastattelujen jälkeen	142
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	144
7.1 Kerronta ja tarinat	144
7.2 Elämänvaiheet ja asuminen	145
7.3 Pohjimmaiset asuntomarkkinat ja alisteinen asema	151
7.4 Asuntomarkkinat ja rajakontrolli	152
7.5 Teesit paremman asumisen puolesta	154
LÄHTEET	158
LIITTEET	163

Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos

RAUTAVUORI, TIMO: Kertomuksia asumisesta. Seitsemän asunnottoman asumiselämäkerrat tarkasteltavina.

Sivuaineen tutkielma, 162 s., 3 liites.

Sosiaalityö

Syyskuu 2006

Tutkimukseni aiheena on asunnottomuus. Kuvaan tutkimuksessani seitsemän päihdehuollon laitoshoidossa olleen asunnottoman ihmisen haastatteluista syntyneiden kertomusten, asumiselämäkertojen avulla kertojien käsityksiä asumisestaan ja elämän kulustaan. Toiseksi selvitän sitä, ovatko nämä ihmiset jääneet pysyvämmiin ns. pohjimmaisille asuntomarkkinoille vai pystyneet nousemaan yleisille asuntomarkkinoille.

Perustan tutkimuksen teoriaosuuden asunnottomuuden ja pohjimmaisten asuntomarkkinoiden käsitteiden varaan. Teen lyhyen katsauksen asunnottomuustutkimuksen suuntauksiin, jonka jälkeen tarkennan näkökulmakseni asunnottomuuden kriittisen tutkimuksen. Kriittisessä asunnottomuustutkimuksessa on keskeistä ajatus asunnottoman ja laajemmin katsottuna pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla elävän ihmisen alistaisesta asemasta verrattuna yleisillä asuntomarkkinoilla elävän ihmisen asemaan.

Käytin tutkimuksessa narratiivista haastattelua. Kysyin haastateltavilta heidän asumisesta ja elämästä yleisiä ja avoimia kysymyksiä. Haastattelussa seurailtiin aiemmin haastateltavan kanssa yhdessä laadittua asumisen historiaa, paperille luonnosteltua asumista koskevaa elämänviivaa. Tarkoituksena oli tällä tavoin saada kertomuksiin kronologinen järjestys ja edistää juonellisuutta. Analysoin haastattelujen tuloksena syntyneet seitsemän kertomusta narratiivisin perustein. Kiinnitin huomiota siihen, miten kertojat suhtautuivat asunnottomuudesta kerrottaviin kulttuurisiin mallitarinoihin, millaisia tarinatyyppisiä kertomukset noudattivat ja millaisen sisäisen logiikan mukaisesti tarinat etenivät. Tämän jälkeen käsitelin eritellymmiin kertomuksissa esiintyneet lapsuuden, nuoruuden ja aikuisuuden kuvaukset. Painopisteenä oli aikuisuuden asuminen ja elämä. Lapsuus ja nuoruus toimivat eräänlaisena johdantona aikuisuuden ajanjaksolle.

Tutkimuksen tuloksia käsittelevässä luvussa jaan asumiselämäkerrat kolmeen tarinatyyppiin: ongelmatarinat (4), selviytymistarinat (2) ja epämääräinen/hajanainen tarina (1). Yleisillä ja pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla asumisen ja elämän koetun laadun (hyvä – huono) ristiintaulukoinnilla tuli esille neljä asumisen ja elämän laadun kenttää. Kotionniasujan elämä on hyvää elämää yleisillä asuntomarkkinoilla. Kuntoutuja-asujan elämä on hyvää elämää pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla. Tämän kentän vaihtoehtoinen mahdollisuus on pohjimmaiset asuntomarkkinat ilman kuntoutuja-identiteettiä hyväksynyt renttuasujan elämä. Ahdistuneen asujan elämä on huonoa

elämää yleisillä asuntomarkkinoilla. Pakkorakoasujan elämä on huonoa elämää pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla. Kaikki neljä kenttää esiintyivät kertomuksissa.

Pakkorakoasujan elämässä on keskeistä kriittisen asunnottomuustutkimuksen olennaisena pitämä alisteinen asema. Kriittinen näkökulma ei tullut kertomuksissa kovin korostuneesti esille. Kaksi kertojaa esitti voimakasta ja suoraa kritiikkiä asunnottomien institutionaalisia asumismuotoja kohtaan. Epäsuoraa kritiikkiä kertomuksissa myös esiintyi. Vielä voi kysyä merkitseekö hiljaisuus epäkohtien suhteen jo sinänsä alistumista. Vaikeneminen voi olla myös ns. vastapuheen muoto, jolloin vastustetaan koko aiheen esille ottamista.

Rajakontrollin kaksi muotoa, ulosohjaus ja torjunta tulivat kertomuksissa esille. Pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla pysymistä eli yleisille asuntomarkkinoille pääsemisen torjuntaa seurasin kysymällä haastateltavien asumistilannetta puoli vuotta haastattelujen jälkeen. Neljä kertojista oli pysynyt pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla, kaksi kertojaa oli noussut pohjimmaisten asuntomarkkinoiden sisällä tukiasuntoihin ja yksi kertoja oli päässyt yleisille asuntomarkkinoille, kunnan vuokra-asuntoon.

Johtopäätösluvussa esitän suosituslistan asunnottomuusongelman hoitamiseksi nykyisestä poikkeavalla tavalla. Lähtökohtanani suosituksissani on yleisillä asuntomarkkinoilla asumisen muuttaminen perusoikeudeksi, koska tällä tavoin voitaisiin mielestäni turvata nykyistä paremmin mahdollisuus autonomiseen ja ihmisarvoiseen elämään.

Asiasanat: asunnottomuus, pohjimmaiset asuntomarkkinat, asumiselämäkerta, narratiivinen tutkimus.

1 JOHDANTO

Asuminen on hyvinvoinnin kannalta tärkeä asia. Suomalaisessa yhteiskunnassa asuntoa ja kotia arvostetaan korkealle (ks. esim. Lönnqvist 1988).

Suurimalla osalla suomalaisista asumiseen liittyvät asiat ovat kunnossa. On kuitenkin joukko ihmisiä, joiden asumisen olosuhteet ovat selvästi huonommalla tasolla kuin väestöllä keskimäärin. Asunnottomiksi tilastoitujen ihmisten lukumäärä on viimeisten noin 20 vuoden aikana vähentynyt selvästi, noin 20 000:sta noin 8000 ihmiseen (Kärkkäinen & Raivio 2001; Tiitinen & Pelvas 2005). Vaikka asunnottomien lukumäärä ei todennäköisesti kerro koko totuutta puutteellisesta asumisesta (tästä tarkemmin puutteellisen asumisen käsitteitä pohtivassa luvussa), voidaan sanoa, että asunnottomuus koskettaa pientä osaa suomalaisista. Kun tämän vähemmistön edustajat joutuvat vertaamaan omaa tilannettaan valtaväestöön, eivät johtopäätökset todennäköisesti ole kovin valoisia. Kodittomia ihmisiä onkin luonnehdittu suomalaisen yhteiskunnan suuriksi epäonnistujiksi (Niiniluoto 2001, 13). Asunnottomuus ja kodittomuus onkin yleisesti nähty henkilökohtaisena ongelmana, seikkana joka selittyy yksilön erilaisilla heikkouksilla ja vioilla (em. päihde- ja/tai mielenterveysongelmilla).

Oman kosketuspintani asumisen ongelmiin olen saanut työhistoriani kautta. Viimeiset 16 vuotta olen työskennellyt kunnallisen päihdehuollon kuntoutuslaitoksessa sosiaaliterapeuttina ja sosiaalityöntekijänä. Tätä ennen, opiskeluaikani, työpaikkoinani olivat vankila, asuntola ja kriminaalihuollon toimintakeskus. Melkein 20 vuoden ajan olen työni kautta ollut tekemisissä monella tapaa syrjäytyneiden ihmisten kanssa. Silloin kun ihminen on menettänyt asuntonsa tai asumispaikkansa, tulee lähes aina jo ensitapaamisessa elämäntilanteen kartoituksen ja tulevaisuuden tavoitteiden hahmottelun yhteydessä esille tarve saada asumisasiasia kuntoon. En ole voinut välttää huomaamasta, että asuminen on ihmisille tärkeä asia. Ei ole samantekevää millaiseen paikkaan hoitajaksolta siirtyä.

Työhistoriani on tuonut itsestään eteeni vertailuasetelman oman elämäni olosuhteiden ja asunnottomien ihmisten elämien olosuhteiden välille. Erot ovat merkittäviä. Itse asun perheeni kanssa omakotitalossa, olen vakituudessa ja mielekkäässä työsuhteessa ja elämäni on taloudellisesti turvattua. Asunnoton mies tai nainen on tyypillisesti yksinäinen, työtön, minimitoimeentulon varassa ja asuu laitospöytäoloissa muiden vastaavassa tilanteessa olevien kanssa.

Edellä, yleisellä ja henkilökohtaisella tasolla, hahmottelemani ero keskiluokkaisen ja syrjäytyneen asumisen välillä on mielestäni liian suuri. Pohjoismaisen ja suomalaisen hyvinvointivaltion peruslähtökohdat korostavat kansalaisten välisten hyvinvointierojen minimointia ja tasaamista. Hyvinvointijärjestelmämme toimii kansainvälisesti vertaillen monissa suhteissa, myös asunnottomuuden hoidon (Hannikainen-Ingman 1998), hyvin, mutta silti asunnottomuus tuntuu kovin sitkeältä ja vaikeasti ratkaistavalta sosiaaliselta ongelmalta.

Puutteellisen asumisen ja asunnottomuuden kohdalla puhutaan hiljaisesta ja näkymättömästä kansanosasta. Asunnottomilla ei ole kovinkaan suurta poliittista voimaa puhua tilanteensa parantamisen puolesta. Nykyinen poliittinen ilmapiirikään henkilökohtaisen yrittäjyyden ja aktivoitumisen korostamisineen ei ole otollinen köyhimpien ja vähävoimaisimpien ihmisten asumishädän helpottamisen kannalta.

Tutkimuksen haastateltavat olivat kaikki hoitojaksolla päihdehuollon laitoksessa. Näin ollen he kuuluivat asunnottomien päihdeongelmaisten ryhmään. Asunnottomuuden selittäminen asunnottomien ominaisuuksilla, esim. päihdeongelmalla, kätkee näkyvistä asunnottomuuden yhteiskuntapoliittisen ja vallankäyttöön liittyvän ulottuvuuden. Tämä piiloutunut valta ja vallankäytön tavat ja muodot ovatkin olleet kiinnostuksen kohteena osassa asunnottomuustutkimusta (ks. esim. Hannikainen-Ingman 1998; Jokinen & Juhila 1991; Järvinen 1989; Sahlin 1996). Tutkimuksen avulla on tuotu esiin asunnottoman arkipäivään liittyviä alistavia ja inhimillistä arvokkuutta loukkaavia käytäntöjä kuin myös hienovaraisempia, esim. terapian ja kuntoutumisen mukana kulkevia vallankäytön muotoja.

Päihdehuollon työntekijät ja asunnottomuuden tutkijat voivat käsitykseni mukaan suhtautua kolmella tavalla asunnottomille päihdeongelmaisille järjestettyihin asumispalveluihin: 1) näitä palveluja voidaan pitää sopivina asunnottomille päihdeongelmaisille – asumiskyvyttömät kuntoutuvat asumaan normaaleille asuntomarkkinoille ja ne, jotka eivät kuntoudu ovat itselleen sopivassa asumismuodossa (ks. Jokinen & Juhila 1991), 2) päihdehuollon asumispalvelut ovat asunnottoman kannalta parempi tilanne kuin kavereiden nurkissa päihdekierteessä, mutta kuitenkin epätoivottava tila oman elämän hallinnan ja itsenäisyyden kannalta ja 3) nämä asumispalvelut ovat yhteiskunnan syrjäytyneimpien, varattomimpien ja vallattomimpien ihmisten säilömistä ja eristämistä muusta väestöstä.

Oma käsitykseni, joka on muodostunut työkokemukseni ja asunnottomuustutkimukseen tutustumisen kautta, kallistuu kahteen jälkimmäiseen suhtautumistapaan päin. Asumispalvelujärjestelmää voimakkaasti kyseenalaistavia tutkimustuloksia ovat esittäneet mm. Jokinen & Juhila (1991), Sahlin (1996), Järvinen (1989) ja Karjalainen (1989). Lievemmin kriittisiä näkökulmia ovat tuoneet esille Granfelt (1998) ja Hannikainen-Ingman (1998). Granfelt tuo esille yhteisasumisen huonojen puolien lisäksi sen suojavaan ja eheyttävän funktion. Hannikainen-Ingman taas toteaa suomalaisen asunnottomuuden hoidon onnistuneen kansainvälisesti vertailtaessa hyvin. Tämä epäileväinen suhtautuminen päihdehuollon asumispalvelujärjestelmään ei varmastikaan voi olla vaikuttamatta tämän tutkimuksen näkökulmaan, toteuttamiseen ja tuloksiin. Toisaalta yritän olla mahdollisimman avoin haastateltujen kertomuksissaan antamilleen merkityksille. Tästä lisää tutkimusmenetelmien kohdalla.

Tässä tutkimuksessa koetan osaltani saada kuuluviin asunnottomien ihmisten puhetta elämistään. Haastattelemanani seitsemän ihmistä kertoivat elämästään ja asumisestaan. Tutkimuksen sivuille teksti välittyi minun tulkitsemanani. Pyrin kuitenkin parhaani mukaan säilyttämään kertojien asioille antamat merkitykset ja ilmoittamaan milloin on kyse omista käsityksistäni.

Tutkimusongelmani on syntynyt sen seikan pohtimisesta, miten puutteellisissa oloissa elävät ihmiset itsensä ja elämän kulkunsa näkevät. Kyse on myös sen selvittämisestä, millaista on elää suomalaisen yhteiskunnan marginaalissa. Millaiseksi elämä muodostuu silloin, kun tavanomaisesta asumisesta on jouduttu sivuun, sellaiseen vähemmistöön¹, johon kuulumista ei ole tapana tavoitella.

Tutkimusongelmani on kahtalainen. Ensinnä pyrin aineistoni, seitsemästä haastattelusta syntyneiden kertomusten avulla selvittämään millaisia asioita asunnottomaksi ja päihdehuollon laitoshoitoon päätyneet ihmiset kertovat elämästään ja asumisestaan. Koetan löytää kertomuksista niitä asioita ja teemoja, joita haastatellut painottavat, mutta myös pinnanalaisia, vähemmän ilmeisiä seikkoja.

Toiseksi selvitän sitä, miten haastattelemillani ihmisillä on toteutunut Jokisen ja Juhilan (1991, 12–14) esittämä käsitys pohjimmaisille asuntomarkkinoille juuttumisesta; sinne kerran jouduttunaan on

---

¹ Haastateltavat määrittyivät asunnottomiksi päihdeongelmaisiksi, koska olivat tutkimusta tehtäessä päihdehuollon laitoksessa hoidossa ja vailla vakinaista asuntoa. Haastateltavien päihdeongelman luonnetta en pyrkinyt tutkimuksessa selvittämään, mutta toki haastattelupuheessa päihdeongelmaan viitattiin. Painopiste tulevilla sivuilla on kuitenkin asumisessa. Tämän valinnan olen tehnyt, koska haluan välttää ns. erityisryhmäpuhetta, jossa johonkin ryhmään tai kategoriaan asettamisen avulla jo valmiiksi selitetään jonkin ongelman syy-seuraussuhteet: asunoton päihdeongelmainen on asunoton päihdeongelmansa vuoksi. Erityisryhmäajattelua käsittelen enemmän kriittistä asunnottomuustutkimusta käsittelevässä alaluvussa 3.1.1.

ihmisen vaikea päästä (takaisin) yleisille asuntomarkkinoille. Pohjimmaisille asuntomarkkinoille on Jokisen ja Juhilan mukaan tyypillistä kehämäisyys: kierretään heikkotasoisten vuokra-asuntojen, asunnottomien yhteismajoitusyksiköiden, laitosten, ulkosalla/kavereilla majailun ja tukiasuntojen kehää (mt., 14). Tässä tutkimusongelmassa selvitän haastateltavien asumishistorian päälinjat lapsuudesta nykyhetkeen. Kysyn myös haastateltavilta puoli vuotta haastattelujen jälkeen millainen heidän asumistilanteensa on.

Tutkimusongelmani ensimmäiseen osaan pätee laadulliseen tutkimukseen usein liitetty ns. hypoteesittomuus (ks. Eskola ja Suoranta 2003, 19–20) eli pyrin lukemaan haastattelutekstejä ilman ennakko-oletuksia ja katsomaan millaisia merkityksiä niistä nousee esille ja löydän. Toisin sanoen tutkimuksessani pitäisi tulla esiin niin emic-näkökulma, tekstissä itsessään olevat luokittelut eli tutkittavien merkityksenannot kuin etic-näkökulma, minun tekstistä tekemäni luokittelut ja jäsennykset (ks. Alasuutari 1994, 100–101). Tutkimusongelman toisen osan kohdalla taas kyse on selkeästi hypoteesin testaamisesta tällä pienellä joukolla. Asunnottomia tutkimalla voin todeta sen, ovatko haastateltavani pysyneet pitkään pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla vai onko kyseessä vain väliaikainen elämänvaihe.

Tutkimuksen juoni on seuraavanlainen. Luvussa 2 käyn läpi asumisen ongelmia käsitteleviä tutkimussuuntauksia. Pääpaino tässä tutkimuksessa on asuntososiaalisten ongelmien kriittisessä tarkastelussa, jota käsitelen luvussa 3. Luvussa 4 kerron siitä, miten toteutuivat haastattelut. Tässä yhteydessä selostan käyttämäni narratiivisen haastattelun menetelmää. Luvussa 5 analysoin haastattelujen pohjalta syntyneet kertomukset narratiivisesti. Esitän jokaisesta kertomuksesta tiivistelmän ja narratiivisia johtopäätöksiä. Luvussa 6 puran kertomusten sisältöä pienempiin osiin. Käsitelen erikseen lapsuuden, nuoruuden ja aikuisuuden. Pääpaino on aikuisuudessa, jolloin asuminen nousee kertojien elämän tarkastelun keskiöön. Luvussa 7 tiivistän kahdessa edellisessä luvussa käsiteltyjä asioita tutkimuksen johtopäätöksiksi. Esitän tämän luvun lopuksi oman ehdotukseni asunnottomuusongelman hoitamiseksi.

2 ASUNNOTTOMUUS JA ASUNNOTTOMUUSTUTKIMUKSEN LÄHESTYMISTAVAT

Käyn seuraavaksi läpi niitä teoreettisia tapoja, joiden avulla puutteellista asumista on jäsenetty. Käsittelemäni aluksi tutkimuksen peruskäsitteitä ja asunnottomuustutkimuksen perinteisiä koulukuntia ja siirrän sitten painopistettä näitä totuttuja tutkimustapoja haastavia ja asunnottomuusilmiön ylittäviä näkökulmia kohden.

2.1 Tutkimuksen peruskäsitteet

Koetan seuraavaksi määritellä tutkimuksessa esiintyviä peruskäsitteitä ja niiden suhdetta toisiinsa. Määrittelyt ovat väistämättä puutteellisia ja tutkittavia ilmiöitä yksinkertaistavia, mutta toivon kuvan myöhemmin monipuolistuvan ja syvenevän.

Asunnottomuus ja asunnoton henkilö

Käytän tässä tutkimuksessa virallista Suomessa voimassa olevaa asunnottomuusmääritelmää. Tämä määritelmä perustuu asunnottomuuden jakamiseen eri asunnottomuusryhmiin. Ryhmät ovat seuraavat: 1) ulkona ja ensisuojoissa majailevat, 2) asuntoloissa ja majoitusliikkeissä asuvat, 3) erilaisissa laitoksissa asuvat, 4) vapautuvat vangit, joilla ei ole asuntoa, 5) tilapäisesti tuttavien ja sukulaisten luona asuvat ja 6) asunnottomat perheet (Tiitinen & Peltola 2005, 1). Suomessa asunnoton henkilö on virallisesti sellainen, joka kuuluu johonkin edellä mainituista ryhmistä. Asunnottomien lukumääräkin selvitetään tämän määrittelyn pohjalta.

Selvää on, että tällainen määritelmä on sopimuksenvarainen. Tiettyä asumismuodot on päätetty sijoittaa asunnottomuuden käsitteen alle. Myöskään kansainvälisesti yhtenäistä asunnottomuuden määritelmää ei ole olemassa (Granfelt 1998, 46; Hannikainen-Ingman 1998, 25 – 26). Joskus asunnottomuutta on jaoteltu absoluuttiseen ja suhteelliseen. Absoluuttiseen asunnottomuuteen kuuluvat kadut, metsät, rappukäytävät ja yömajat kun taas suhteellisen asunnottomuuden piiriin lukeutuvat erilaiset laitokset, hoito- ja turvakodit ja tuttavat. (Granfelt 1998, 54–55.)

Pohjimmaiset asuntomarkkinat

Pohjimmaiset asuntomarkkinat on asunnottomuutta laajempi käsite. Ne muodostuvat 1) heikkotasoisista (kunnan) vuokra-asunnoista, 2) asunnottomien yhteismajoitusyksiköistä, 3) laitoksista (silloin kun niissä ollaan asunnottomuuden vuoksi), 4) kiertelemisestä ja ulkona

majailemisesta ja 5) tukiasunnoista. (Jokinen & Juhila 1991, 10 – 11.) Vuokra-asunnot ja tukiasunnot ovat se osa pohjimmaisista asuntomarkkinoista, joka jää virallisen asunnottomuusmäärittelyn ulkopuolelle.

Pohjimaisten asuntomarkkinoiden vastinpari ja vertailukohta on yleiset asuntomarkkinat, jotka muodostuvat omistusasunnoista ja hyvätasoisista yksityisistä ja kunnallisista vuokra-asunnoista. Pohjimaisten asuntomarkkinoiden asumismuodoissa on laadullisia tunnuspiirteitä, jotka erottavat ne selvästi yleisten asuntomarkkinoiden asumismuodoista. Pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla asuminen on 1) asujaa leimaavaa, 2) viranomaiskontrollin sääntelemää, 3) kehämäistä ja 4) pysyvää eli pääsääntöisesti samat ihmiset kiertävät pohjimaisten asuntomarkkinoiden eri asuinmuotojen välillä. Nouseminen yleisille asuntomarkkinoille on vaikeaa ja harvinaista. (Jokinen & Juhila 1991, 12 – 14.)

Puutteellinen asuminen

Puutteelliselle asumiselle on olemassa kaksi määrittelytapaa. Ensimmäisessä määrittelytavassa puutteelliseksi asumiseksi lasketaan ahtaassa tai heikkotasoisesti varustellussa asunnossa asuminen ja virallisen määrittelyn mukainen asunnottomuus. Puutteellinen asuminen nähdään makrotason ilmiönä. Toinen tapa määrittellä puutteellinen asuminen lähtee puolestaan liikkeelle mikrotasolta, väestöryhmistä. Tällöin puhutaan asuntopolitiikan erityisryhmistä, joihin kuuluvilla ihmisillä katsotaan olevan sellaisia ominaisuuksia (puutteita), jotka edellyttävät heidän asumisensa järjestämistä normaalista poikkeavalla tavalla. (Jokinen & Juhila 1991, 4 – 6.) Puhun tässä tutkimuksessa puutteellisesta asumisesta ensinnä mainitussa merkityksessä.

Asuntososiaaliset ongelmat

Puuttellista asumista laajempi käsite on asuntososiaaliset ongelmat. Samankaltaisuutta näiden käsitteiden määrittelytavoissa kyllä on. Sahlin (1996, 327 – 334) on löytänyt Ruotsin lähihistoriasta kaksi tapaa määrittellä asuntososiaalisia ongelmia. Ensimmäinen tapa oli vallitsevana 1970-luvulla. Tällöin asuntososiaalisten ongelmien aiheuttajiksi käsitettiin puutteelliset asuin ympäristöt, segregatio ja diskriminointi. Edellä mainituista seikoista kärsivät ns. heikot ryhmät. Ratkaisuksi asuntososiaalisiin ongelmiin nähtiin ns. heikkojen ryhmien integrointi yhteiskuntaan asuin ympäristöjä parantamalla ja vähentämällä segregatiota ja diskriminointia.

1980-luvulta alkaen asuntososiaaliset ongelmat on alettu nähdä radikaalisti toisin. Kun asuntososiaaliset ongelmat johdettiin aiemmin yhteiskunnallisista epäkohdista, tuli niistä nyt

yksilöllisiä. Pääsyyksi asumisen ongelmiin alettiin nähdä ns. ongelmataloudet, toisaalta ns. häiritsevät naapurit, jotka aiheuttavat muiden asukkaiden viihtymättömyyden ja toisaalta ne asukkaat, jotka eivät selviydy asumisestaan. Ratkaisuksi häiritsevien naapurien ongelmaan löydettiin näiden erottaminen ja ulosohjaus asuinalueelta. Asumisestaan selviytymättömiksi määritellyt henkilöt taas asetetaan tuen ja ohjauksen piiriin. Tällä tavoin heitä pyritään saamaan asumiskykyisiksi. (Mt., 328 -333.) Kummassakin tapauksessa asuntososiaalisiin ongelmiin syytäksi katsotut poistetaan yleisiltä asuntomarkkinoilta.

Kodittomuus

Kodittomuuden käsite eroaa suomalaisessa keskustelussa ja tutkimuksessa asunnottomuuden käsitteestä². Suomalaiseen tutkimukseen kodittomuuden käsitteen toi Riitta Granfelt (1998). Hän tarkoittaa kodittomuudella asunnottomien ihmisten subjektiivisia irrallisuuden, tyhjyyden, juurettomuuden ja tarkoituksettomuuden kokemuksia. Kodittomuudessa asunnottomuuteen yhdistyvät psyykkiset ja emotionaaliset painotukset. (Granfelt 1998, 48, 103–106; Hannikainen-Ingman 1998, 23 – 24.) Kodittomuuden käsitteellä on selviä yhtymäkohtia puutteellisen asumisen väestöryhmittäiseen määrittelyyn.

Asunnottoman elämä

Asunnottoman elämän voi määritellä niiden piirteiden avulla, jotka erottavat sen tavallisissa asunnoissa asuvan ihmisen elämästä. Asunnottoman elämä on leimaavaa, viranomaisten kontrolloimaa, kehämäistä ja pysyvää. Lisäksi asunnottomana eläminen tuottaa ja ylläpitää poikkeavia identiteettejä. (Jokinen & Juhila 1991, 12 – 14; Granfelt 1998, 56.) Tällainen määrittely on ulkoapäin annettu, tutkijoiden tekemä. Toinen asia on, antavatko asunnottomat ihmiset itse elämälleen kuvattun kaltaisia määrittelyksiä.

Asumishistoria, asumisura ja asumiselämäkerta

Tarkoitan asumishistorialla tässä tutkimuksessa sitä, millaisissa asunnoissa ja/tai asumismuodoissa ja keiden kanssa ihminen on elämänsä aikana asunut. Käytän asumishistorian käsitettä kuvailevassa ja neutraalissa merkityksessä. Rakensin haastateltavien kanssa heidän asumishistoriansa paperille elämänviivamenetelmän avulla ennen varsinaista haastattelua. Asumishistorian sisäkäsite on asumisura. Asumisurasta puhuttaessa eri asumismuodot voidaan arvottaa eri lailla. On puhuttu jopa

---

² On kuitenkin hyvä huomata, että esimerkiksi englanninkielisessä kirjallisuudessa sanaa homelessness voidaan käyttää myös samassa merkityksessä kuin virallista asunnottomuusmääritelmää Suomessa (ks. esim. Saloniemi 2002). Käytän tässä tutkimuksessa sanaa koditon silloin, kun alkuperäisessä tekstissä tätä sanaa on käytetty. Asiasyhteydestä voi päätellä onko kirjoittaja käsittänyt kodittomuuden Granfeltin tavoin vai asunnottomuuden synonyymina.

asumisuran ideologiasta, jolla tarkoitetaan kulttuurissamme ilmenevää pyrkimystä asteittain parantaa asumisen tasoa (Jokinen & Juhila 1994, 120). Autonen-Vaaraniemi (2004, 241) toteaa, että ”Suomalaisessa kulttuurissa asumisuran huippuna pidetään siirtymistä kerrostalosta omakotitaloon.” Toisaalta ”Alivuokralaisasumisen tai asunnottomuuden on puolestaan katsottu olevan asumisuran pohjalla” (Junto 2004, 19).

Asumiselämäkerta on tässä tutkimuksessa sellainen elämäkerta³, joka on rakennettu haastattelun avulla ja aiemmin laadittua asumishistoriaa seuraillen. Kyseessä on eräänlainen osaelämäkerta eli sellainen elämäkerta, jossa tietty elämän osa-alue (tässä tutkimuksessa asuminen) on otettu elämäkerran pääaiheeksi. Noudatin asumiselämäkertojen tekemisen suhteen Hyvärisen (1991, 261) taistolaistutkimuksessa käyttämää haastattelutapaa, jossa ”Aktivisteja pyydettiin kertomaan *poliittinen* omaelämäkertansa, ei koko elämäänsä.” Asumiselämäkerroissa pyrkimyksenä on asumisen avulla ja välityksellä hahmottaa haastateltavien elämilleen antamia merkityksiä, mutta varsinaista omaelämäkerrallista kokonaiskuvaa päähenkilöiden elämistä ei tavoiteltu.

2.2 Asunnottomuus sosiaalisena ongelmana

Lähtökohtana voi pitää sitä, että asunnottomuus on ajallisesti ja paikallisesti muuttuva ilmiö. Ei ole olemassa lopullista määritelmää asunnottomuudesta; asunnottomuus ilmiönä on tulkinnanvarainen, sosiaalinen konstruktio. (Granfelt 1998, 46–48.) Lisäksi on hyvä huomata, että asunnottomuutta ei ole aina pidetty sosiaalisena ongelmana, siis sellaisena ongelmana, joka yhteisessä merkityksenantoprosessissa tällaiseksi huomioita ja muutosta vaativaksi tilaksi käsitteellistetään. Ilmiö voidaan määritellä sosiaalisesti ongelmaksi silloin, kun seuraavat kriteerit täyttyvät: ongelman on kosketettava riittävän monia, sitä kohtaan on herättävä moraalinen reaktio ja sosiaalisten arvojen on tultava tulkituksi uhatuiksi. (Hannikainen-Ingman 1998, 16.) Suomessa asunnottomuutta alettiin pitää sosiaalisena ongelmana 1960-luvulla, kun Marraskuun liike sai nostettua tämän ilmiön julkiseen keskusteluun ja sitä kautta virallisen huomion kohteeksi (Kärkkäinen 1998, 17). Ennen 60-lukua Suomessa oli (nykynäkökulmasta katsottuna) valtavia puutteita asumisessa. Tällöin ne eivät vielä kuitenkaan määrittäneet sellaisiksi ongelmiksi, joille pitäisi tai uskottiin voitavan tehdä jotain.

---

³ Elämäkertatutkimuksen terminologia on monimuotoista ja vaihtelevaa. Jokiranta (2003, 52) käyttää narratiivisen haastattelun tuloksena syntyneistä teksteistä nimitystä elämäkertomus ja tekee näin eron kirjallisesti tuotettuihin omaelämäkertoihin. Backman ym. (2001, 242) taas toteavat, että omaelämäkerran ja elämäkerran välinen raja on hämärtynyt: myös tutkijan kanssa vuoropuhelussa tuotetut kertomukset voivat olla omaelämäkertoja.

Esimerkiksi Helsingin Kallion kaupunginosan työväenasunnoissa vuonna 1900 tehdyssä laskennassa todettiin keskimääräisen asumistiheyden olleen yli neljä henkeä huonetta kohden (Karisto ym. 1985, 22). 1920-luvulla noin 70 000 miestä maaseudulla (maatalouden päivätyöläisiä) oli ilman omaa asuntoa. 1930-luvulla ahtaan asumisen rajana pidettiin vähintään 3 henkilöä huonetta kohden. Tällä perusteella 25,5 % maaseutuasunnoista oli ahtaita. (Haatanen 1988, 154–156.) Ensimmäisen ja toisen maailmansodan välisenä aikana Suomessa oli arviolta 200 000 – 250 000 asunnotonta (Juntto 1990, 341). Toisen maailmansodan jälkeisessä tilanteessa Suomessa oli 1950-luvulla vielä 100 000 asunnotonta (Kärkkäinen 1998, 17). Vuonna 1987⁴ Suomessa tilastoitiin olevan noin 18 000 asunnotonta, viimeisin luku (vuodelta 2004) on noin 8000 asunnotonta (Tiitinen & Peltas 2005, 1). Merja Ruotsalainen (1987, 3-4) toteaa raportissaan, että 1986–87 pakkastalvena kylmään kuoli Suomessa 24 asunnotonta ihmistä. Tammikuussa 2006 pakkasien aikana Suomessa ei tullut pakkaskuolemia, mutta ainakin Venäjällä, Virossa ja Puolassa kylmään kuoliin.

Jos olisi mahdollista tehdä aikahyppäys sata vuotta eteenpäin Kalliosta nykyaikaiseen yhden tai kahden hengen asuntolahuoneeseen, kokisivat ihmiset todennäköisesti dramaattisen asumistason kohentumisen. Samanlaisen vertailun voi tehdä jonkin kehitysmaan hökkelikaupunginosan ja pohjoismaisen hyvinvointivaltion joukkomajoitustilojen välillä. Edellä esiteltyjen asunnottomuuslukujenkin perusteella voi päätellä, että suomalaisten asumisessa on tapahtunut viimeisten sadan vuoden aikana selvää edistystä. Kuitenkin mielestäni on rakentavampaa ja inhimillisempää tarkastella asumisen ongelmia suhteessa ympäröivän yhteiskunnan keskimääräisiin asumisoloihin samaan tapaan kuin köyhyystutkimuksessa suhteellisen deprivaaation lähestymistavassa rahallisia resursseja ja muita elinoloja yksilön toiminta- ja elämänhallintaresursseina suhteutetaan koko kansaan (ks. Heikkilä 1990, 20–23). Vielä on hyvä huomata, että esim. asuntola-asumisesta syntyy erilainen vaikutelma riippuen siitä verrataanko sitä enemmistön omissa kodeissa asumiseen vai muiden asuntolassa asuvien elämään. Viiteryhmäteoria (mt., 22–23) saakin ajattelemaan asunnottomuuden kokijan asemaa; keihin asunnottomat tilannettaan vertaavat? Toisiin asunnottomiin itseään suhteuttaessaan asunnottomat eivät välttämättä koe olevansa syrjäytyneitä, vaikka objektiivisesti mitattavat asiat tämän selvästi osoittaisivatkin.

---

⁴ Asunnottomuuden virallinen määrittely otettiin tällöin käyttöön. Määritelmä on pysynyt joitakin muutoksia lukuunotamatta samana nykypäivään saakka. (Tiitinen & Peltas 2005, 1.) Tätä ennen asunnottomuutta ei ole pyritty virallisesti määrittelemään. Jälkikäteen on tehty laskelmia sellaisten ihmisten määrästä, jotka nykymääritelmän mukaan olisi voitu lukea asunnottomiksi. Esimerkkeinä nykyään jo poistuneista asunnottomuuden muodoista on mainittu 1900-luvun alun loiset ja asukit ja myöhemmin asuminen metsätyökämpissä, siirtotyömailla ja pommisuojuissa (Juntto 1990, 340).

2.3 Asunnottomuustutkimuksen suuntaukset

Riitta Granfelt nosti tutkimuksessaan (1998, 49–54) esille seuraavanlaisia lähestymistapoja asunnottomuuteen: Chicagon koulukunnan osa- tai alakulttuuritutkimuksen, rakenteellisen tulkintatavan, psykososiaalisen lähestymistavan, etnografisen tutkimuksen ja konstruktionistisen näkökulman. Samassa tutkimuksessa voi esiintyä erilaisia lähestymistapoja. Yleensä jokin näkökulma kuitenkin painottuu. Käsittelen näitä suuntauksia seuraavaksi hiukan tarkemmin. Tarkastelen näitä tutkimussuuntauksia kriittisen asunnottomuustutkimuksen (luku 3) näkökulmasta. Sen lisäksi, että esittelen tutkimussuuntauksien pääpiirteet, koetan nähdä esiintyykö niissä kriittisiä näkökulmia asunnottomuuteen vai ei.

2.3.1 Osakulttuuritutkimus

Asunnottomuuden tutkimuksen voi katsoa alkaneen ns. Chicagon koulukunnan ala- tai osakulttuuritutkimuksen myötä. Osakulttuuri nähdään eräänlaisena ratkaisuna poikkeaville ryhmille ristiriitojen ja esteiden poistamiseksi tai helpottamiseksi suhteessa valtakulttuuriin. Osakulttuurin avulla esimerkiksi asunnottomat pyrkivät selviytymään elämässään eteenpäin. Osakulttuuria säätelevät omat normit ja arvot, jotka ovat poikkeavia yhteiskunnan vallitseviin sääntöihin nähden. Osakulttuuri on kuitenkin aina valtakulttuurin muunnelma eli se ei ole kokonaan irrallaan muusta yhteiskunnasta vaan eräänlainen osittainen paikkausyritys niiden asioiden suhteen, jotka ns. normaalin elämän menon ulkopuolella jäävät toteutumatta. Lisäksi osakulttuuriin usein kuuluu jonkinlainen oma kieli, solidaarisuuden tai ryhmähengen tunteita ja tapoja pitää sivullisia ulkopuolella. (Murto 1978, 55–58.)

Nels Anderson (1988) teki 1920-luvun Chicagossa osallistuvaa tutkimusta hobojen, kulkumiesten parissa. Hän löysi eräänlaisen pienen yhteiskunnan yhteiskunnan sisällä. Anderson nimesi tämän ilmiön hobohemiaksi, kodittomien miesten kodiksi. USA:n suurissa kaupungeissa oli tietyt alueet, joissa kodittomat miehet (naisia ja lapsia tähän ilmiöön ei juuri kuulunut) elivät. Hobohemiaan kuuluivat omat palvelut: halvat hotellit, asuntolat, ruokalat, parturit, työvoimatoimistot jne.

Anderson jakoi kodittomat miehet ryhmiin sen perusteella, mikä oli heidän suhteensa työntekoon. Kausityöläinen teki eri töitä eri vuodenaikoina. Hänellä oli omat tietyt ammattialat. Hobo oli kiertelevä työläinen, joka teki sitä työtä mitä sattui tarjolla olemaan. Kulkuri kierteli ja pyrki selviytymään ilman työntekoa. Pummit ja kotijoukkolaiset pysyivät paikoillaan. (Mt., 116–123.)

Kodittomien miesten elämään kuuluivat myös ns. viidakot, jotka olivat vapaa-ajanviettopaikkoja kaupunkikeskusten ulkopuolella. Viidakkojen tehtävänä rentoutumisen ohella Anderson näki juuri osakulttuuriin sosiaalistamisen. Siellä välittyi tulokkaille kulkuritietoa ja – taitoa, opittiin perinteiden ja lakien kunnioitusta. (Mt., 51.)

Hobohemian sisarkäsite osakulttuuritutkimuksessa on skid row, jossa asunnottomien osakulttuurin tarkasteluun otetaan mukaan myös julkisen vallan ylläpitämät organisaatiot ja rakenteet. Valtakulttuurin toimet muokkaantuvat alakulttuurissa omaan muotoonsa; esim. asunnottomuuden kompensatiopyrkimykset voivat osaltaan lisätä syrjäytymistä ja osakulttuurin jäsenten erottumista valtaväestöstä. (Katajisto 1983, 33–34.)

Vielä 1980-luvun tutkimuksessa asuntolamiehen kuvaan kuului vahvasti työn perässä kiertäminen (mt., 39–40) samaan tapaan kuin Andersonin hoboilla. Katajisto totesikin, että ”... asunnottomuutta sävyttää ennen kaikkea liikkuva elämä, työ ja työttömyys sekä tämän liikkumisen rinnalla lisääntyvä alkoholinkäyttö” (mt., 41). 90-luvun laman jälkeinen kuva suomalaisesta asunnottomasta muodostuu luultavasti melko erilaiseksi. Enää ei ole huonosti koulutetulle väelle kovin paljon työtä, jonka perässä juosta. On asetettu paikoilleen marginaaliin.

Osakulttuurinäkökulmassa esiintyvä solidaarisuuselementti on käsittääkseni suomalaisessa asunnottomien kulttuurissa melko ohut. Asunnottomuus, yhteiskunnan pohjalla olo ei herätä kovin suuria yhteenkuuluvaisuuden tunteita. Seppo Toiviainen (1997, 39) kuvasi ”urbanin lentojätkän” elämää päihdehuollon laitoshoidossa privatisoituneeksi laitostumiseksi. Jokainen pitää huolen lähinnä omista asioista. Omien kokemustenikin mukaan yhteenkuuluvaisuuden tunteet muodostuvat pienissä porukoissa, ei (enää) Andersonin kuvaamassa mielessä kokonaisen väestöryhmän sisällä.

Osakulttuuriteoria on löytänyt asunnottomiksi päätyneiden ihmisten taustatekijöistä sosioekonomisia ja psykologisia syitä, jotka lisäävät riskiä jäädä asunnottomaksi. Sosiaalisten paineiden teorian mukaan osalle ihmisistä on ylivoimaista sietää normaaliyhteiskunnan vaatimuksia ja sen vuoksi he pakenevat osakulttuuriin, poikkeavuuteen. Osakulttuuri nähdään siis

perääntymistienä mielenterveydellisistä häiriöistä, päihdeongelmista, somaattisista sairauksista ja älyllisistä rajoituksista kärsiville. (Murto 1978, 58–63.)

Osakulttuuritutkimusta on moitittu tietynlaisesta historiattomuudesta. Asunnottomuuden ja vallitsevan yhteiskunnan välillä nähdään kyllä yhteys, mutta pääsyyt osakulttuuriin ajautumiselle nähdään lopultakin yksilön ominaisuuksissa. Olevat olot otetaan aika lailla annettuina, asunnottomuuden taustalla oleviin rakenteellisiin seikkoihin ei tarkemmin keskitytä. (Katajisto 1983, 33.) Seuraava alaluku vaihtaakin näkökulman asunnottomuuden taustalla nähtyihin makrotason ilmiöihin.

2.3.2 Rakenteellinen asunnottomuustutkimus

Asunnottomuuden rakenteellinen tulkintatapa painottaa tämän ilmiön yhteiskunnallista ja poliittista luonnetta. Kyse on tulojaon epäoikeudenmukaisuudesta ja asuntopoliittikan vääristymästä. Asunnottomuus nähdään yhtenä köyhyyden ja syrjäytymisen muotona. (Granfelt 1998, 50.)

Keskeisenä piirteenä tässä näkökulmassa on asunnottomuuden poliittisen luonteen näkyväksi tekeminen. Usein mainittu esimerkki suomalaisesta lähihistoriasta on se, kuinka vuosina 1987–1991 asunnottomuus kyettiin erityisen asunnottomuuden vähentämisohjelman avulla puolittamaan 20 000:sta 10 000:een (ks. esim. Kärkkäinen & Raivio 2001). Kun kerran asunnottomuus saatiin yhteiskunnallisten toimenpiteiden avulla muutamassa vuodessa näin selvästi alenemaan, on vaikea uskoa, että yksilöiden ominaisuuksista löytyvät parhaat selitykset asunnottomuudelle. Lisäksi tulee mieleen kuinka pieneen asunnottomuus saataisiin painettua, jos vastaavanlaista, tehokasta asunnottomuuden vähentämisohjelmaa kyettäisiin uudelleen aloittamaan. Hyviä tuloksia saanut projekti menetti voimansa, koska ” taloudellisen tilanteen heikkenemisen myötä kiinnostus asunnottomuuden vähentämiseen alkoi vähitellen hiipua.” (Vesänen & Tiitinen 1998, 8).

Ympäristöministeriön tutkijat näkevät asunnottomuuden vähentämisen esteinä seuraavanlaisia seikkoja. Aravavuokra-asuntotuotanto on riittämätöntä (erityisesti pääkaupunkiseudulla ja kasvukeskuksissa), asukasvalinta tuo mukanaan karsintaa (luottotietojen tarkistus, tiedot hädöistä), tuetun asumisen riittämättömyys, vastuunjako asunto-, sosiaali- ja terveyssektorien välillä ontuu asunnottomien auttamisessa, pienasunnoista on krooninen pula, vuokralaisten maksukykyyn puutteellisuus (toimeentulotuen ja asumistuen pienuus) ja kalliit erityisratkaisut

(tilapäismajoituspaikat, yksityiset majoitusliikkeet). (Mt., 10–15.) Tutkijat toteavatkin, että ”asuntosektorin rahoitukselliset tukimuodot olisivat edullisempia vaihtoehtoja asunnottomuuden hoitamisessa niin kunnalle kuin asukkaalle ja asukkaan kannalta myös inhimillisempiä vaihtoehtoja” (mt., 16).

Viimeaikojen asuntotilanne Suomessa on aika lailla jätetty markkinavoimien ratkaistavaksi. Tällöin muutokset yleisillä asuntomarkkinoilla näkyvät asunnottomien määrässä. (Karjalainen 1993, 15.) Erityisenä rakenteellisena ongelmana Suomessa on pitkään ollut kohtuuhintaisten pienten asuntojen puute (mt., 74). Yksidiöiden tuottaminen köyhille yksin eläville ei ole kannattavaa liiketoimintaa.

Myös Suomen ulkopuolella on todettu asunnottomuusongelman tuotettu luonne. 1980-luvun oikeistolaistumisen kaudella kasvoi asunnottomien lukumäärä USA:ssa ja Englannissa voimakkaasti (Sahlin 1996, 16). Kanadassa katuasukat ovat suhteellisen uusi ilmiö. Taustalta on löydetty sosiaalisen asuntotuotannon lakkauttaminen (ja muuttaminen liiketoiminnaksi) ja tuloerojen kasvu eli köyhyyden lisääntyminen. Poliittisen linjan muuttaminen tuottaa sosiaalisia ongelmia. (Saloniemi 2002, 26.)

Makrotason tutkimuksissa on huomattu, että hyvinvointivaltion kehitysaste vaikuttaa siihen, millaisena ilmiönä asunnottomuus nähdään. Vähän kehittyneissä hyvinvointivaltioissa asunnon ihminen nähdään poikkeavana, vihollisena, joka on omaan tilaansa syyllinen. Pitkälle kehittyneessä hyvinvointivaltiossa asunnon henkilö määrittyy rakenteellisten tekijöiden uhriksi. (Hannikainen-Ingman 1998, 19–21.) Nämä näkökulmat käyvät keskenään jatkuvaa hegemoniakamppailua: 90-luvun lopulta Suomessa on arvioitu voimistuneen yksilöä syyllistävä mentaliteetti (mt., 22).

2.3.3 Etnografinen asunnottomuustutkimus

Etnografisessa tutkimuksessa on päädytty asunnottomien tulkintojen pohjalta uusiin, normaalista asumisesta poikkeaviin mielekkäisiin asumismuotoihin ja yleensäkin vaihtoehtoiseen elämiseen. Tällainen tutkimus katsoo, että marginaalilla on annettavaa valtakulttuurille. (Granfelt 1998, 51.)

Anni Vanhala (2005) sijoittaa naisten asuntolasta tekemänsä tutkimuksen institutionaalisten etnografioiden joukkoon kuuluvaksi. Kiinnostuksen kohteina näissä tutkimuksissa ovat olleet sosiaalista todellisuutta koskevien tulkintojen rakentuminen paikallisesti, auttamisorganisaatioiden sisällä. Tutkimuskohteet, työntekijät ja asiakkaat, luovat todellisuuttaan aktiivisina ja osallistuvina subjekteina, eivät vain tarkkailun kohteina. (Mt., 39.)

Samalla kyseinen lähestymistapa on toiminut julkisen auttamisjärjestelmän kriitikkona. On koettu, että järjestelmät toimivat omien eikä asiakkaiden tarpeiden pohjalta. Esimerkiksi päihdeongelmaisten yhteisasumismuodot ovat osoittautuneet monin tavoin holhoaviksi, omaehtoista elämänalaa kaventaviksi. Joitakin omaehtoisia, syrjäytyneiden ihmisten itsensä organisoimia toiminta- ja asumismuotoja onkin Suomessa pystytty kehittämään. Sirkkulanpuiston toimintayhdistys Kuopiossa on esimerkki ns. sosiaalivaltiokansalaisten radikaalista itseapuliikkeestä, jota virallinen auttamisjärjestelmäkin tuli myöhemmin rahoittamaan, kun sen todettiin toimivan hyvin. (Matthies 1990, 37–40, 49–51.)

Ongelmana etnografisen tutkimuksen käytännön sovellutuksissa on ehkä se, että tällä tavoin on mahdollista unohtaa syrjäytyneitä ihmisiä omiin joukkoihinsa. Tällöin seurataan sellaista erottelevaa ajattelua, jossa katsotaan, että parhaiten he viihtyvät ja menestyvät toistensa parissa. He ovat niin erilaisia meihin verrattuina, että yhdessä elämistä samoilla asuinalueilla ei kannata yrittääkään. Myös asuntopolitiikan vastuu asunnottomista näin poistuu tai ainakin vähenee.

2.3.4 Psykososiaalinen lähestymistapa asunnottomuuteen/kodittomuuteen

Psykososiaalisessa lähestymistavassa huomio kiinnitetään yksilöihin ja ryhmiin, joiden elämäntilanne on sosiaalisesti ja taloudellisesti vaikea ja kuormittava (Granfelt 1998,50). Suomalaisessa asunnottomuustutkimuksessa tätä painotusta selkeimmin edustaa Riitta Granfeltin tutkimus (1998) kodittomista naisista. Tavoitteena Granfeltillä on ”tutkia kodittomien naisten elämän psykososiaalisia kysymyksiä” ja ”rakentaa kodittomuuden kuva” (mt., 8).

Granfelt pyrkii tutkimuksessaan kertojalähtöisyyteen, siihen, että kodittomien naisten omat ajatukset ja tunnot, heidän antamansa merkitykset tulisivat mahdollisimman hyvin esiin tutkimuksen sivuilta. Toisaalta hän muistuttaa, että tutkimus on lopulta tutkijan muodostama konstruktio, tulkinta naisten kertomusten pohjalta. Kertojan ja tutkijan tulkintojen välinen suhde on hauras. On kuunneltava tarkoin kertojan tulkintoja, eläydyttävä niihin ja kuitenkin varottava niiden vangiksi jäämistä. Tekstistä tulisi ilmetä kertomusten erityisyyden kunnioittaminen ja toisaalta tutkijan tulisi kyetä kehittämään yleisemmän tason tulkintoja näistä yksittäisistä kokemuksista.

Granfelt laajentaa tutkimuksessaan naisten asunnottomuuden kodittomuudeksi, jonka hän näkee asunnottomuutta laajemmaksi, subjektiiviseen hyvinvointiin liittyväksi käsitteeksi. Kodittomuus on muutakin kuin asunnon puutetta. Kodittomuuteen liittyy irrallisuutta, kärsimystä, häpeää, menetyksiä, leimautumista, väkivaltaa. Kodittomalla naisella on tunne, ettei hänellä ole turvallista paikkaa maailmassa. Koti on tällaisessa tulkinnassa ”metafora hyvästä elämästä” (mt., 103). Kodittomuuden yhteydessä Granfelt käsittelee ongelmien (marginalisaation, särkyneen äitiyden, henkisen/eksistentiaalisen pahan olon, juovan elämän, väkivallan maailman) lisäksi toivon ja eheytyksen teemoja (kannattelemista, heikkouden hyväksymistä ja terapeutista suhdetta).

Psykososiaalinen näkökulma syventää ja inhimillistää käsitystä asunnottomista ihmisistä tuodessaan esille kaikki ne voimattomuuden, häpeän ja turhautuneisuuden tunteet, jotka usein asunnottomana elämiseen liittyvät. Nimettömistä ja kasvottomista laitapuolen kulkijoista, alkoholisteista, narkomaaneista, hulluista jne. tulee todellisia ihmisiä todellisine tarpeineen ja unelmineen.

Psykososiaalisen näkökulman kohdalla saa olla tarkkana psyykkisen ulottuvuuden ylikorostumisen kanssa. Kodittomuusnäkökulma voi viedä huomion asuntojen puutteesta liiaksi ihmisten sisäisiin pulmiin. Tiukasti ottaen ihminen voi olla koditon (siis turvaa vailla), vaikka asuisi palatsissa ja kääntäen sisäisen kodin voi luoda asuntolassakin. Onko vaarana, että kodittomuustutkimusta luetaan siten, että paras ratkaisu näille rikkinäisille naisille onkin loppujen lopuksi terapeutin yhteisö tai tukiasunto eikä oma asunto, johon oman kodin voisi perustaa?

2.3.5 Konstruktionistinen tutkimus: asunnottomuudesta pohjimmaisille asuntomarkkinoille

Konstruktionistisen näkökulman kiinnostuksen kohteena ovat asunnottomuuspuheet tai -diskurssit. On erilaisia asunnottomuutta koskevia määritelmiä ja käsityksiä, jotka johtavat tiettyihin toimintatapoihin ja käytäntöihin. (Granfelt 1998, 52–53.)

Arja Jokinen ja Kirsi Juhila (1991) tutkivat diskurssianalyysin menetelmin sitä, ”... miten asuntopolitiikan syrjäyttäviä mekanismeja käytännössä tuetaan ja ylläpidetään” (mt., 23). Tutkimuksen kohteena olivat nimenomaan viranomaiskäytännöt, asunnottomuuteen liittyvät puhe- ja toimintatavat. Tutkijat kysyivätkin, ylläpitävätkö viranomaiskäytännöt osaltaan rakenteellista ongelmaa. Lisäksi he pyrkivät selvittämään sitä, miten viranomaisten toiminta käytännössä vaikuttaa.

Jokinen ja Juhila löysivät viranomaispuheesta asunnottomuuden pääselitykseksi asunnottomien ihmisten ominaisuuksista johdetun kyvyttömyyden nousta pohjimmaisilta asuntomarkkinoilta yleisille asuntomarkkinoille. Asumiskyvyttömyydelle nähdään ominaisena avuttomuus (kyvyttömyys suoriutua jokapäiväiseen, arkiseen elämään kuuluvista velvollisuuksista), vastuuttomuus (välinpitämättömyys muiden ihmisten suhteen, naapurien erilainen häirintä) ja tahdottomuus (tyytyminen huonoihin oloihin). (Mt., 44–46.)

Tutkijat erottivat asumiskyvyn arvioinnin perusteella kaksi asumiskyvyttömyysdiskurssia: maallikkokehykseen nojautuvan staattisuutta ylläpitävän asumiskyvyttömyysdiskurssin ja sosiaalityön ammattikehykseen perustuvan muutosorientoituneen asumiskyvyttömyysdiskurssin. Staattisessa asumiskyvyttömyysdiskurssissa osa ihmisistä nähdään pysyvästi yleisten asuntomarkkinoiden ulkopuolelle kuuluviksi. Katsotaan, että kullekin kuuluu asumiskykynsä mukainen asumismuoto. Tällöin huonokuntoiset vuokra-asunnot, hoitokodit ja asuntolat ovat tietyille erityisryhmille sopivia asumismuotoja. Kerran asunnoton on aina asunnoton. (Mt., 52–54, 60–63.)

Muutosorientoituneessa asumiskyvyttömyysdiskurssissa katsotaan, että asumiskykyyn on mahdollista vaikuttaa kuntouttamisen avulla. Tavoitteena on itsenäisyyden ja omatoimisen selviytymisen parantaminen. Tähän diskurssiin kuuluu olennaisena osana asumiskyvyn diagnostisointi. Diagnoosin pohjalta asiakasta kuntoutetaan asumiskykyiseksi portaittaisen prosessin avulla. Useissa eri vaiheissa asiakkaan asumiskykyisyyttä arvioidaan ja testataan. Tavoitteena on lopulta itsenäinen asuminen. Tätä ennen omaa vastuuta asteittain kasvatetaan. (Mt., 101–115.)

Jokinen ja Juhila päätyvät kyseenalaistamaan asumiskyvyttömyysdiskurssit. He toteavat, että nämä diskurssit omalta osaltaan ylläpitävät asunnottomuutta ja puutteellista asumista. Tutkijat muistuttavat, että asumiskyvyttömyysdiskurssien kontekstina on olemassa oleva asunto- ja asumismuotokanta, hyvätasoisten kunnan vuokra-asuntojen puute. Lisäksi he tuovat esiin sen, että asumiskyvyttömyysdiskurssit (myös sosiaalityökehyksinen muutosorientoitunut diskurssi) luokittelevat ihmisiä ennen muuta asumiskyvyttömiksi eikä asunnon tarpeessa oleviksi, mikä sopisi paremmin sosiaalityön ammatilliseen perustaan. Edelleen he huomauttavat, että epäonnistuneen asumisen kriteerit ovat horjuvia ja suhteellisia, objektiivisia asumiskriteereitä ei ole olemassakaan. Asumiskyvyttömyysdiskurssit ovat yliherkkiä näkemään epäonnistumisia asumisessa. Varsinkin

näin on siinä tilanteessa, kun ihminen päästetään pohjimmaisilta asuntomarkkinoilta yleisille asuntomarkkinoille. Tällöin hänen tekemisiään seurataan erityisen tarkasti. Pienikin negatiivinen viesti voi palauttaa takaisin pohjalle. (Jokinen & Juhila 1991, 143–169.)

Jokinen ja Juhila toivat asunnottomuuskeskusteluun uuden näkökulman jakamalla asuntomarkkinat kahteen osaan: yleisiin ja pohjimmaisiiin asuntomarkkinoihin. Yleisillä asuntomarkkinoilla he tarkoittavat omistusasunto- ja hyvätasoisia vuokra-asuntomarkkinoita. Pohjimmaisiet asuntomarkkinat taas laajenevat edellä käsiteltyjä asunnottomien asumismuotoja laajemmaksi alueeksi. Pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla on viisi ”pysäkkiä”, joita asukkaat kiertävät juurikaan yleisille asuntomarkkinoille nousematta. Kehää kierretään heikkotasosten (kunnan) vuokra-asuntojen (1), asunnottomien yhteismajoitusyksikköjen (2), laitosten (3), tukiasuntojen (4) ja tuttavien ja sukulaisten luona majailun (5) välillä. (Mt., 9-11.)

3 ASUNNOTTOMUUDEN KRIITTINEN TUTKIMUS

Jo tutkimuskohteen valinnan perusteella voi ehkä sanoa, että asunnottomuuden ja asumisongelmien tutkimus on aina viritykseltään kriittistä. Siis se, että ylipäänsä huomioidaan tällaisen ilmiön olemassaolo. Niinpä kaikkien edellä esiteltyjen tutkimuserinteiden pohjalta voidaan tehdä kriittistä tutkimusta. Eroja tutkimustekstien välille syntyy käsittääkseni ainakin siinä vaiheessa, kun aletaan etsiä asumisen ongelmien syitä ja ratkaisuja niihin.

Mielestäni asunnottomuus ja muu puutteellinen asuminen ovat selkeitä epäkohtia suomalaisessa yhteiskunnassa. Tämä mielipiteeni on ollut tutkimukseni peruslähtökohta ja liikkeellepaneva voima. Tutkijanpositioni on asianajajan (ks. Juhila 1999, 207–208): suhtaudun tiettyyn sosiaalisen todellisuuden alueeseen kriittisesti ja pidän tavoiteltavana pohjimmaisten asuntomarkkinoiden asukkaiden alistetun aseman tunnistamista ja asumisen ongelmien lieventämistä. Saija Järvinen (1989, 5-8) on korostanut tutkijan mahdollisuutta kriittiseen näkökulmaan, olemassa olevien käytäntöjen (Järvinen tutki tukiasumista) kyseenalaistamiseen ja emansipatoriseen tiedonintressiin. Pentti Kananen puolestaan kirjoittaa: ”Tutkimuksen erääksi johtopäätökseksi tuli siitä huolimatta, että siinä painottui auttamisen tutkiminen se, että asunnottomien miesten asuttaminen ei ole kiinni auttamisen kehittymisestä vaan pikemminkin auttamisen edellytykset ovat asunnon järjestymisestä kiinni” (Kananen 1984, 221). Merja Reijonen toteaa ulkona oleskelevia asunnottomia käsittelevässä raportissaan ulkona asuvan olevan ”... työttömyisyhteiskunnan tuote, joka on kipattu ulos systeemistä...” (Reijonen 1987, 21) ja että juominen ei poista perusoikeutta asumiseen (mt., 22). Tutkimuksen tekijän ei tarvitse olla puolueeton tarkkailija.

Itsenäinen asuminen on inhimillisesti tyydyttävän elämän oleellisimpia lähtökohtia. Puutteelliset asuinolot heikentävät monella tavalla ihmisen elämän laatua. Noin 8000 suomalaista asunnotonta (luvusta tulee suurempi, jos pohjimmaisat asuntomarkkinat otetaan mukaan kokonaisuudessaan) elää selvästi asumisen suhteen huonommissa oloissa kuin loput noin 5 miljoonaa kansalaista. Miten tämä on mahdollista? Onko tämä piittaamattomuutta, poliittista tahdottomuutta vai jotakin muuta? Outi Berghäll (1988, 14) arvelee tämän ongelman sitkeyden johtuvan ns. kehittyneissä maissa juuri asunnottomien joukon suhteellisesta pienuudesta; kun suurin osa ihmisistä asuu tyydyttävästi, ei mielenkiintoa riitä hiljaisen ja vallattoman ihmisryhmän asioiden parantamiseen. Oli niin tai näin koetan seuraavassa koota yhteen asunnottomuuteen, pohjimmaisiiin asuntomarkkinoihin ja asuntososiaalisiin ongelmiin liittyviä kriittisiä huomioita.

3.1 Alisteinen asema pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla

Kriittisen näkökulman ytimen voi kiteyttää pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla asuvan ihmisen elämän epäkohtiin. Elämä siellä on monin tavoin poikkeavaa ns. keskivertokansalaisten elämään verrattuna. Tämä poikkeavuus ilmenee pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla asuvan ihmisen alisteisena asemana. Hänen asemansa alisteisuus tulee esille kun tehdään vertailu yleisillä asuntomarkkinoilla asuvan asemaan. Asumisen suhteen alistetussa asemassa olevat ihmiset kuuluvat ns. sosiaalivaltiokansalaisten piiriin. Sosiaalivaltio voidaan rajata kaikkia kansalaisia koskevan universaalien hyvinvointivaltion sisällä olevaksi, suppeammaksi alueeksi. Sosiaalivaltion toimenpiteet tähtäävät erityisryhmiin kuuluviksi luokiteltujen ihmisten normaalistamiseen, sosiaalistamiseen ja kurissa pitämiseen. (Järvinen 1989, 75 – 82.) Seuraavaksi kartoitan sellaisia pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla asuvan ihmisen elämään kuuluvia piirteitä, jotka tekevät hänen elämästään normaalista poikkeavaa ja alisteista.

3.1.1 Diagnostisointi, erityisryhmäajattelu ja henkilökohtaistaminen

Asunnon joutuu erilaisten määrittelyjen ja diagnostisointien kohteeksi. Hänestä voi tulla asumiskyvytön tai puutteellisesti asumiskykyinen kuten aiemmin todettiin. Diagnoosiin liittyy asumiskyvyn lisäksi muita selittäviä tekijöitä. Tavallisin asunnottomien luokka lienee asunnon päihdeongelmainen (aiemmin asunnon alkoholisti). Tässä ns. erityisryhmäajattelussa jokin tietty leima (päihdeongelma, rikollinen elämä jne.) määrittää ihmisen siten, että hänen asunnottomuudestaan tulee toissijainen asia, alisteinen ns. varsinaiselle ongelmalle. Päihdehuollon piirissä kuulee usein sanottavan, että asunto ei raitista. Näin varmaan asia usein onkin, mutta tämä ei olekaan olennaista silloin, kun pääasiaksi nostetaan asunnottomuus tai puutteellinen asuminen. Yksi päihdeongelman hoidon paradokseja onkin se, että sinänsä hyvää tarkoittava raittiuden painottaminen voi johtaa ihmisen kokonaistilanteen heikentymiseen. Tavallista nimittäin on, että asuminen päihdehuollon asumispalveluyksikössä edellyttää abstinenssia ja lipsahdukset tipauttavat takaisin ns. lähtöruutuun tai ainakin alemmas asumisportauksessa. Lisäksi tähän raittiussehtoisuuteen liittyy se seikka, että vaatimattomimmat palvelut (ensisuoajat ja heikkotasoiset asuntolat) ovat tarjolla niille, jotka raittiutta eivät halua tavoitella tai eivät katso siihen kykenevänsä. Yleensäkin sosiaalityön isoja ongelmia tuntuu olevan se, että kaikkein huonoimmin pärjäävät maan hiljaiset (kirjaimellisesti) saavat minimaalisimmat palvelut.

Erityisryhmäajattelu tekee asunnottomuudesta henkilökohtaisen ongelman – asunnottomuutesi on osa päihdeongelmaasi (Järvinen 1989, 25). Henkilökohtaistaminen jättää asunnottomuuden yhteiskuntarakenteelliseen eriarvoisuuteen ja epäoikeudenmukaisuuteen pohjautuvan luonteen piiloon. Erityisryhmäajattelu kätkee taakseen myös sen tosiasian, että puutteellisesti asuvia ihmisiä yhdistävä tekijä on heikko taloudellinen tilanne (Jokinen & Juhila 1991, 7). Hyvin toimeentulevat päihdeongelmaiset eivät asu asuntoloissa, hoitokodeissa tai tukiasunnoissa.

Erityisryhmäajattelun syntyyn on kytketty 60- ja 70-luvuilla alkanut sosiaalihuollon professionalistuminen ja hoito-optimismi. Uskottiin, että päihdehuolto kykenee hoitamaan niin päihdeongelman kuin asunnottomuudenkin omin keinoin. (Kylmälä 1993, 56.) Eipä ole pystynyt, mutta tuloksena on ollut asunnottomien päihdeongelmaisten jääminen nimenomaan päihdehuollon kontolle. Jyrkimmin erityisryhmäluokittelun voi muotoilla toteamalla, että erityisryhmäksi leimataan ne yksinäiset miehet, joille ei epäonnistuneen asuntopolitiikan vuoksi ole olemassa sopivia (pieniä) asuntoja (Heikkilä 1988, 46).

3.1.2 Vaientaminen

Ihmisen elämässä on olennaista se, millaisilla toiminta-areenoilla hän voi toimia. Syrjäytyminen voidaan nähdä rakentavien toiminta-areenojen menettämisenä ja syrjäytymistä ylläpitäville toiminta-areenoille juuttumisena. (Särkelä 2001, 48–49.) Pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla eläminen nimenomaan vahvistaa ihmisen asemaa yhteiskunnan marginaalissa.

Erityisryhmien asumispalveluissa asukkaan/asiakkaan on elettävä hoito- tai palvelujärjestelmän ehdoilla. Nämä ehdot ovat usein luonteeltaan aikuisen ihmisen itsemääräämisoikeutta rajoittavia ja arvokkuutta loukkaavia. Eräs ominaispiirre kuntouttavassa asumisessa on ns. pelien pelaaminen. Kyse on tilanteesta, jossa sekä henkilökunta että asiakkaat tietävät miten on puhuttava ja toimittava, jotta asiat sujuisivat myönteisesti. Saija Järvinen (1989, 43–44) löysi vapautuneiden vankien tukiasumista käsittelevässä tutkimuksessaan asiakkaan ja auttajan roolit. Asiakkaan roolissa on oltava kuuliainen, tunnustettava avun tarve ja osoitettava motivoituneisuus⁵ elämän muutokseen.

---

⁵ Itse todistamani esimerkki. Eräässä päihdehuollon asumispalveluhaastattelussa asiakas erehtyi sanomaan, että kyllä hän varmaankin silloin tällöin tulee viinaa ottamaan. Häntä kehoitettiin miettimään asennettaan uudelleen ja samalla

Auttajan roolissa henkilökunnalla on taas asunnon tarpeen määrittelyn monopoli. Pelien pelaaminen on mielestäni omiaan ruokkimaan epärehellisyyttä ja saattaa ihmisen aseman, jossa on pärjätäkseen puhuttava muuta kuin ehkä haluaisi. Suuremman vamman sielulleen saa varmaankin valta-asemaltaan heikompi osapuoli, vaikka ei tällainen tilanne työntekijänkään kannalta ongelmaton taida olla.

Yleensäkin kieli on keskeinen vallankäytön muoto kuntouttavien asumispalveluiden asiakkaiden elämässä. Vallan kieli on usein suostuttelevaa, ohjailevaa ja hienovaraista ammatillista puhetta. (Karjalainen 1993,63.) Tässäkin on olennaista se, mistä puhutaan ja kenen ehdoilla puhutaan. Määrittykö ongelmaksi yksilön päihteiden käyttö vai asunnottomuus. Asumiskyvyttömyysdiskurssissa käy helposti niin, että pääongelmakseen asunnottomuuden kokeva asiakas ohjataan hienovaraisesti mutta tehokkaasti puhumaan ja miettimään asioita uudelleen varsinaisen ongelmansa kautta.

3.1.3 Asuntolaelämän paternalismi

”... miltä tuntuu jakaa huone toisen kanssa. Ei mitään yksityisyyttä. Ei osaa oikein nukkuakaan. Ja sitten ne säännöt. Paimennetaan kuin pikkulapsia. Kotona kello 9 illalla ja yötä ei saa olla pois ilmoittamatta. Tultava kotiin määräaikaan. Tuntuu kuin isovelji valvoisi koko ajan.” (Aarniola ym. 1988, 126).

Asuntola on keskeisessä asemassa pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla, varsinkin kriittisestä näkökulmasta tarkasteltuna. Asuntola edustaa suomalaisella kulttuurisella kartastolla oman kodin vastakohtaa (Jokinen 2004, 75). Pohjimmaisten ja yleisten asuntomarkkinoiden välisen eron voikin kiteyttää juuri asuntolan ja oman kodin väliseksi vastakkaisuudeksi. Asuntola onkin kiinnostava tutkimuskohde, koska se on ” (...) kulttuurisessa tietovarannossamme siellä asuvia ihmisiä negatiivisesti merkitsevä kategoria” (Vanhala 2005, 238). (Kaikki tutkimuksessani haastatellut ihmiset olivat asuneet jossain vaiheessa elämäänsä asuntolassa. He kertovat omin sanoin millaista heidän asuntolaelämänsä on ollut.)

Asuntolaelämä on leimaavaa, viranomaisten kontrolloimaa ja kehämäistä. Asuntoloissa tuotetaan poikkeavan identiteetin omaksuvia kansalaisia. (Granfelt 1998, 56.) Asuntolaelämässä on kyse

---

evättiin pääsy raittiustavoite-ehtoiisiin hoitokoteihin. Kuukauden kuluttua uudelleen haastateltaessa kyseinen asiakas kertoi tulleen siihen tulokseen, että kyllä hänkin raittiutta aikoo tavoitella. Paikka hoitokotiin järjestyi.

jonkinlaisesta arkipäivän paternalismista. Aikuisten ihmisten puolesta tiedetään mikä heitä vaivaa, mikä heille on hyväksi ja miten heitä pitää kohdella.

Vaikka asuntolat poikkeavat toisistaan, on niille yhteistä asukkaiden elämään kohdistuva kontrolli. Ilman sääntöjä ei voi joukko ihmisiä yhdessä elää. Ulkoisen kontrollin alaisuudessa eläminen on kuitenkin nöyryyttävää, itsearvostusta murentavaa ja passiivisuutta lisäävää.⁶ Tietenkin asunnottomilla on omia tapoja yrittää sietää näitä olosuhteita. Useimmiten nämä ovat kai jonkinlaisia pieniä vastarannan muotoja. Huumori omien keskuudessa taitaa olla toimiva paineiden purkamisen tapa.

Asuntolaelämän arkipäivään kuuluu piirteitä, jotka erottavat selvästi asuntoloissa asuvat normaaliasujista. Ensinnäkään asunnoton ei pysty valitsemaan asuinkumppaneitaan. Kaikissa asuntoloissa ei edelleenkään ole jokaiselle yhden hengen huoneita. Joka tapauksessa yhteisössä asuva joutuu sietämään ympärillään ihmisiä, joita ei ole asuinkumppaneikseen valinnut. Lisäksi tulee tietenkin henkilökunta.

Samassa mielessä kuin normaaliasumisessa asuntolakansalainen ei voi päättää miten elää. Oman elämän hallintamahdollisuudet ovat selvästi rajoitetut. Rajoitukset ja säännöt liittyvät ajankäyttöön (milloin pitää olla illalla sisällä, ruoka-ajat jne.), vieraisiin, sukupuolielämään, päihtymiseen ja avainten hallintaan. Tärkeä ero normaalielämään syntyy muiden ihmisten huomioimisen seurauksena. Miten esim. päätetään mitä ohjelmaa yhteisestä TV:stä katsotaan? Enemmistökö päättää vai röyhkeimmät ja uhkaavimmat?

Omanarvontuntoa ja arvokkuutta kalvaa myös tietoisuus omasta surkeasta tilanteesta. Luulen, että useimmat asuntola-asukkaat ainakin joskus tulevat verranneeksi omaa holhottua ja kontrolloitua tilaansa muihin suomalaisiin ja mahdollisesti omaan aiempaan elämäänsä. Johtopäätökset tästä vertailusta tuskin ilahduttavat mieltä.

Osa asuntoloissa ja yleensäkin pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla elävistä ihmisistä tuntuu tyytyvän asumismuotoonsa eikä aktiivisesti hae parempitasoisista asumista. Jokila ja Juhila (1991, 161) pitävät kuitenkin ongelmallisena sellaista tulkintaa, että näille ihmisille todella parhaiten sopivat asuntolat ja huonokuntoiset kämpät. Vaihtoehtoinen tulkinta on se, että he tietävät mahdollisuutensa valintaan

---

⁶ Näillä kriittisillä huomioilla en halua arvostella asumispalveluiden henkilökuntaa. Kritiikkini kohdistuu asunnottomuudenhoitojärjestelmään.

heikoiksi. Tällöin on psyykkisesti turvallisempaa tyytyä olevaan ja verrata omaa tilannettaan muihin asukkaisiin pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla.

3.1.4 Ihmiskäsitys

Jokinen ja Juhila (1991, 165–167) huomasivat vallitsevien asumiskyvyttömyysdiskurssien rakentavan tiettytyyppisen kuvan asunnottomasta. Maallikkokehyksessä asunnoton on mikä on: asumiskyvytön ja siksi asunnoton, eikä muuksi muutu. Sosiaalityön kehyksessä asunnottomalle on varattu mahdollisuus edistymiseen eli asumiskykyiseksi kehittymiseen. Jälkimmäisen kehysten ihmiskäsitystä Jokinen ja Juhila kutsuvat kaksiulotteiseksi.

Nämä molemmat tavat haastava tapa nähdä ihminen on moniulotteinen ihmiskäsitys, jossa ihminen ei joka tilanteessa tai kontekstissa olekaan samanlainen yhtenäinen yksilö: ”Jos ajattelemme, että kaikilla ihmisillä on monta, erilaisissa toiminnallisissa tilanteissa ja toimintaympäristöissä konkretisoituvaa minää eli subjektipositioita, katoavat sosiaalisten ongelmien kuvauksista pysyviä ominaisuuksia korostavat substantiivi-ilmaisut (kyvytön, kelvoton)” (mt., 166). Eli: ihminen kunnollisen asunnon (ja mahdollisesti tarvitsemansa tuen) saatuaan onkin erilainen ihminen kuin asunnottomana, koska asunnon myötä hänellä on mahdollisuus nähdä itsensä paremmassa valossa tässä maailmassa. Entisestä asunnottomasta voikin tulla oman elämänsä hallitsija ja subjekti.

3.1.5 Asumiskelpoiseksi kuntouttaminen

Vantaan päihdehuollon johtaja kirjoitti joitakin vuosia sitten: ”Tukiasunnoista itsenäisesti asumaan siirtyvät tarvitsevat erityisesti tähän vaiheeseen tukihenkilöitä, koska osa heistä on asunut pitkään laitospäivästä ja yhteismajoituksessa” (Nousiainen 1999). Siis sen jälkeen kun henkilö on käynyt läpi järjestelmän, jonka tarkoituksena on asteittain parantaa asumiskykyä, hän tarvitsee tukea (taas kerran), koska laitospäivästä asuminen onkin heikentänyt hänen kykyään asua itsenäisesti.

Jokinen ja Juhila (mt., 134–137) kiinnittivätkin huomioita siihen kummallisuuteen, että pärjäämistä itsenäisessä asumisessa harjoitellaan hoito- ja/tai asumisyhteisöissä. Eikö yhteisöasumisessa pikemminkin opi sellaisia taitoja, joita tarvitaan yhteisöasumisessa? Normaaliyhteisöt yleisillä

asuntomarkkinoilla voivat hoitoyhteisöön tottuneelle olla tylykin paikka. Yhteisöllisyyden voimaan ei esim. tavallisessa kerrostaloyhteisössä juuri kannattane luottaa.

Kuntoutuskäytäntöjä Jokinen ja Juhila (mt., 120–121) moittivat mystisiksi ja epämääräisiksi. Tavoitteet ovat niin laajoja (asumiskykyisyys), ettei niillä loppujen lopuksi oikein ole selkeää sisältöä. Kuntoutuksen sisällöksi tulee jonkinlainen normaalistaminen. Yleensä normaalistaminen nähdään keskiluokkaisen elämäntavan kriteerein, jolloin sosiaalisiksi ongelmiksi muodostuvat sellaiset ilmiöt, jotka ovat ristiriidassa keskiluokkaisten perusarvojen (työssä käyminen, ongelmattomuus, kunniallisuus, hyvin selviytyminen) kanssa (Järvinen 1989, 62–64).

3.2 Rajakontrolli

Ingrid Sahlin lähestyy tutkimuksessaan *På gränsen till bostad* (1996) asuntososiaalisia ongelmia Michel Foucaultin kehittämän valta-analyysin avulla. Foucaultin mukaan on olemassa kaksi päästrategiaa yhteiskunnan kontrolloimiseksi: 1) ulos työntäminen (näin kohdeltiin aikanaan spitaalisia) ja 2) sisään jääneiden kontrollointi (ruttoon sairastuneet eristettiin yhteisön sisällä). Ensimmäinen strategia tavoittelee puhtaan yhteiskunnan utopiaa ja jälkimmäinen kurinalaisen yhteiskunnan utopiaa. (Mt., 20.)

Sahlin määrittää tutkimuksensa konstruktionistiseksi, tarkemmin sanottuna ”kontekstuaaliseksi” konstruktionismiksi (erotuksena ”tiukasta” konstruktionismiksi, jossa viittaukset objektiiviseen todellisuuteen sivuutetaan tyystin). Sahlin haluaa konstruktionistisella tutkimusotteellaan tuoda skeptisen näkökulman vallitsevaan todellisuuskäsitykseen (tässä: asuntososiaaliset ongelmat). Hän koettaa tuoda esille paradokseja totutuissa ajattelutavoissa ja raivata tilaa vaihtoehtoisille tulkinnoille ja selityksille. (Mt., 37–40.) Sahlinin tutkimus onkin selvästi sukua aiemmin esittelemälleni Jokisen ja Juhilan tutkimukselle sekä kriittisyytensä että konstruktionisminsa osalta.

Sahlinin (Foucaultia mukaileva) teoreettinen pääkäsite on rajakontrolli (gränskontroll). Rajat voivat olla valtioiden välisiä, mutta myös yhteiskunnan sisäisiä: kunnan, asuinalueen, organisaation, työpaikan, yhdistyksen jne. rajoja. Rajakontrollia on kahta lajia: ulosohjaus (utvisning) ja torjunta (avvisning). Sahlin käsittelee tutkimuksessaan ruotsalaisen köyhäinhoidon historian avulla rajakontrollin kehitystä, mutta keskittyy asuntomarkkinoiden viime vuosikymmenien rajakontrolliin. (Mt., 90–106.)

Rajakontrollia toteuttavat säännönmukaisilla asuntomarkkinoilla (tarkoittaa suunnilleen samaa kuin Jokisen ja Juhilan yleiset asuntomarkkinat) yleishyödylliset vuokranantajat. Ulosohjaus (häättö) tapahtuu tavallisimmin vuokrarästien vuoksi. Torjunnan välineinä ovat kontrollirutiinit: luottotiedot, aiemmat häädöt, aiemmat valitukset, päihdeongelmaisuus, laitostausta, psyykkiset ongelmat ja rikollinen tausta tarkistetaan. Osa rajakontrollin metodeista on virallisia, osa epävirallisia. Lisäksi rajakontrollin kriteerit voivat olla avoimia tai kätkeytyjä. (Sahlin 1996, 111–146.)

Asuntomarkkinoiden rajakontrollissa on tapahtunut Ruotsissa rajuja muutoksia viime vuosikymmeninä. Häädöt ovat yli kolminkertaistuneet vuodesta 1970 (2000 häättöä) vuoteen 1994 (7000 häättöä). Sahlin näkee tälle kehitykselle kaksi selitystä: toisaalta taloudellinen lama ja työttömyys toivat mukanaan vuokranmaksuongelmia, toisaalta tiukentunut ulosohjauspolitiikka ja moraaliset perusteet tekivät helpommaksi painottaa sopimusrikkomuksia häättöjen perusteina. Kun vielä 70-luvulla Ruotsissa puhuttiin asumisen suhteen heikkojen ryhmien integroinnista muiden asujien joukkoon, nousi 80–90-luvuilla häiritsevän naapurin konstruktio hegemoniseen asemaan asumisen ongelmia määriteltäessä. Häiritsijät määriteltiin selkeän mustavalkoisesti toiseksi ja ne muut uhreiksi. Saman kehityksen toisena ilmentymänä oli asuntososiaalisen vastuun siirtäminen tavallisilta asuntomarkkinoilta entistä enemmän sosiaalitoimelle. Syitä asunnottomuuteen ei enää etsitty huonosti toimivista asuntomarkkinoista vaan asunnottoman yksilöllisistä piirteistä, erilaisista ongelmista. Näin syntyi asuntoasiakas. (Mt., 63–76, 147–165.) Samankaltainen kehityskulku on huomattu Suomessakin. Ns. erityisryhmät on irrotettu asumisen suhteen valtaväestöstä professionaalisten huoltotoimenpiteiden kohteiksi (ks. luku 3.1.1).

3.3 Toissijaiset asuntomarkkinat eli asuminen tukiasunnossa

Sahlin jakaa asuntomarkkinat kuuteen vyöhykkeeseen: 1) säännönmukaiset asuntomarkkinat, 2) toissijaiset asuntomarkkinat, 3) asuntolamarkkinat, 4) laitosasuminen, 5) epävirallinen asuminen (kavereiden tai sukulaisten luona) ja 6) ulkona oleskelu (kellarit, rappukäytävät yms.) (Sahlin 1996, 226–227). Sahlinin vyöhykkeet 2-6 mahtuvat Jokisen ja Juhilan pohjimmaisten asuntomarkkinoiden alueelle. Toissijaiset asuntomarkkinat ovat eräänlainen välivyöhyke normaalin asumisen ja asunnottomuuden välillä. Jokisen ja Juhilan luokituksessa tukiasunnot vastaavat Sahlinin toissijaisten asuntomarkkinoiden konstruktioita.

Toissijaisilla asuntomarkkinoilla Ruotsissa vuokranantajana toimii sosiaalitoimi. Käytännön rajakontrollin toteuttajina ovat asuntosihteerit (bostadsekreteraren), jotka ovat siis sosiaalityöntekijöitä ja vuokraisäntiä. Vuokralaisiksi toissijaisille asuntomarkkinoille valitaan sellaisia ihmisiä, joiden ei katsota selviytyvän yleisillä asuntomarkkinoilla omasta asumisesta. Samalla kriteerillä (ei selviydy omasta asumisesta) myös torjutaan pois toissijaisilta asuntomarkkinoilta asuntolamarkkinoille ja muille alempien portaiden asumisvyöhykkeille. Merkillepantavaa on lisäksi se, että toissijaisilta asuntomarkkinoilta ulosohjataan samoin perustein kuin yleisiltäkin asuntomarkkinoilta: vuokratästen ja häiriöiden vuoksi. Aluksi asuntosihteerit olivat painottaneet sosiaalityön periaatteiden mukaisesti tarvetta ja asunnonodotusaikaa asunnon saamisessa, mutta lopulta asunnon säilyttämisen ehdoksi muodostui omasta asumisesta selviytyminen. (Sahlin 1996, 273–301.)

Toissijaisilla asuntomarkkinoilla asukas/asiakas saa asunnon, joka on ulkoisesti kuin yksityinen koti, mutta samalla kuin huone laitoksessa. Toissijaisten asuntomarkkinoiden asumiselle on ominaista se, että vuokrasopimuksen lisäksi solmitaan erityissopimus, jossa asiakas sitoutuu noudattamaan asumisessaan erityisehtoja. Sosiaalitoimen kurinpitovalta toissijaisilla asuntomarkkinoilla on nimenomaan näiden erityisehtojen asettajan ja niiden noudattamisen valvonnan valtaa. (Mt., 173.)

Tyypillisesti nämä erityisehdot sisältävät seuraavia seikkoja: sääntörikkomuksista seuraa välitön asumisen katkaisu, asuntosihteereillä on näihin asuntoihin omat avaimet ja mahdollisuus kotikäynteihin, raittiusvaatimus, siisteysvaatimus ja vaatimus kuntoutumissuunnitelmasta. Erityissopimus merkitsee käytännössä sitä, että toissijaisten asuntomarkkinoiden asunnoissa asuvien ihmisten asumisesta puuttuu sellainen yksityisyys ja oman elämän kontrolli kuin yleisillä asuntomarkkinoilla asuvilla itsestään selvästi on. (Sahlin 1996, 247–258.) Suomessa erityissopimusta ja –ehtoja käytetään tuetussa asumisessa.

Sahlin osoittaa myös empiirisesti kuinka toissijaiset asuntomarkkinat ovat vaikuttaneet Ruotsissa ihmisten ohjautumiseen asuntomarkkinoilla. Aineistona oli 1989–1990 tehty kuntakysely. Sellaisissa kunnissa, joissa ei ollut käytössä erityissopimusta, ”asumiskyvyttömiksi” määritellyistä ihmisistä 67 % sai solmittua oman vuokrasopimuksen (asunnottomia näiden kuntien ”asumiskyvyttömistä” oli 33 %). Erityissopimusta käyttävissä kunnissa oma vuokrasopimus oli vain 17 % ”asumiskyvyttömiksi” luokitelluista (53 % näistä ihmisistä oli erityissopimusten piirissä ja 29 % asunnottomina). (Mt., 306.)

Kyselyn luvuista selviää myös se, että todennäköisyys tulla määritellyksi asumiskyvyttömäksi oli 3-4 kertaa suurempi erityissopimuskunnissa verrattuna niihin kuntiin, joissa erityissopimusta ei käytetty. Lopputuloksena on siis se, että mitä enemmän on käytössä erityissopimusasuntoja, joita sosiaalitoimi valvoo ja hallinnoi, sitä enemmän ihmisiä määritellään asumiskyvyttömiksi ja jää normaalien vuokrasopimusten ulkopuolelle. Asumiskyvyttömäksi määrittelemisen ei perustu mihinkään objektiivisiin kriteereihin eikä johdu tällaisiksi määriteltyjen ihmisten ominaisuuksista vaan kontrollistrategioiden muutoksista asuntomarkkinoilla. (Mt., 307, 326.)

Mielenkiintoinen toissijaisten asuntomarkkinoiden konstruktiosta esiin nouseva kysymys onkin se, miten paljon tukiasumisen alueen laajeneminen Suomessa selittää asunnottomuuslukujen kaunistumista. Ovatko aiemmin asunnottomiksi tilastoidut ihmiset saaneet normaaleja vuokrasuntoja normaaleine vuokrasopimuksineen vai onko heidät asutettu tukiasuntoihin ja erityissopimusten alaisuuteen? Valtion asuntorahaston (ARA) tutkija Virpi Tiitinen (2006) kertoi, että tarkkoja lukuja tuki- ja palveluasunnoista ei ole onnistuttu Suomessa keräämään. 2001 tätä oli yritetty asuntomarkkinakyselyn yhteydessä, mutta kaikki kunnat eivät olleet vastanneet. Arvio nuorten, mielenterveyskuntoutujien, päihteiden ongelmakäyttäjien, kehitysvammaisten, vammaisten ja muiden (esim. vapautuvat vangit) palvelu- ja tukiasunnoista oli 9 600 asuntoa, joissa yhteensä 15 400 asutopaikkaa.

Yllämainituista luvuista voisi päätellä, että asunnottomien määrän väheneminen noin 10 000:lla vuodesta 1987 vuoteen 2004 ei selity ainakaan kokonaan yleisten asuntomarkkinoiden paremmalla imulla, vaan että osa asunnottomista on päätenyt erilaisiin tuetun asumisen muotoihin. Mielestäni olisi tarpeellista koettaa saada selville asunnottomuuslukujen lisäksi tuetun asumisen piirissä (Sahlinin termin toissijaisilla asuntomarkkinoilla) olevien ihmisten mahdollisimman tarkka lukumäärä. Tällä tavoin voisi sanoa jotain siitäkin, kuinka paljon ihmisiä on kaiken kaikkiaan yleisten asuntomarkkinoiden ulkopuolella. Sen arvioiminen, onko tuetun asumisen yleistymisen hyvä vai huono asia, jää edelleenkin riippumaan arvioijasta.

4 HAASTATTELUJEN TOTEUTUS

4.1 Haastateltavat

Tein haastattelut päihdehuollon kuntoutuslaitoksessa. Työskentelen itse tässä laitoksessa vastaavana sosiaaliterapeuttina. Luvan haastatteluihin pyysin ja sain laitoksen johtajalta. (Liite 1)

Potentiaaliset haastateltavat keräsin laitoksen asiakaskortiston avulla. Asiakaskorteista ilmenee laitoksen asiakkaita koskevia perustietoja, näiden joukossa osoitetiedot. Jos osoitteen kohdalla luki vva (vailla vakinaista asuntoa) tai jonkin tuntemani yhteisasumisyksikön osoite, poimin kyseisen henkilön nimen listaani. Muulta henkilökunnalta tarkistin vielä listalla olevien ihmisten asunnottomuusstatuksen ennen kuin otin heihin tarkemmin yhteyttä kutsuakseni haastatteluun. Tällä tavalla keräsin parisenkymmentä asunnottomia ihmistä listaani. Osan listalla olleista tunsin etukäteen jollain tavoin, mutta tuntemienikaan elämän tai asumisen historiaa en tiennyt kovin seikkaperäisesti. Suurin osa listalla olleista henkilöistä oli minulle ennakolta vain nimiä paperilla.

Jokaiselta haastateltavaksi päätyneeltä pyysin kirjallisesti, allekirjoituksella vahvistettuna luvan (Liite 2) haastatteluun. Ennen kirjallista haastattelulupaa olin kertonut suullisesti mistä haastattelussa on kyse, mihin tarkoitukseen tutkimustani teen ja haastateltavien henkilöllisyyden salaamisesta.

Kaikki haastatteluihin pyytämäni henkilöt suostuivat niihin. Kieltäytymättömyys sai minut miettelijäksi. Olin toki painottanut sitä, että haastatteluilla ei ole vaikutusta kuntoutusjaksoon millään tavoin ja että tämä tutkimus ei sinällään liity mitenkään laitoksen normaaliin toimintaan. Se, että kukaan ei kieltäytynyt eikä (ainakaan ääneen) edes epäröinyt johtui varmasti ainakin yhdellä haastatelluista halusta saada kertoa elämästään ja vaikuttaa asioihin. Aapo sanoi haastattelun lopussa: (...) *toivon nyt ainakin Timolle, että hänen kokeensa menee sillä tavalla, että sieltä jotain kuuluki sitten tämän haastattelun jälkeen.* Ymmärsin tämän loppukommentin vetoomukseksi minulle (ja ehkä myös tutkijayhteisölle ja/tai julkiselle vallalle) asunnottomien tilanteen kohentamiseksi. Lausunnon taustalla taitaa olla vielä kokemus siitä, että näillä tutkimuksilla ei ole aiemmin ollut asunnottomien tilannetta parantanutta vaikutusta.

Todennäköisesti ajatteli useampikin haastatteluun osallistunut, että tunti nyt ei ole kovin suuri vaiva. Auttamisen halukin on syytä ottaa huomioon; joku saattoi haluta auttaa opinnäytteeni valmistumisessa. Venla totesikin haastattelun jälkeen, että *nyt sait paljon ja monipuolista materiaalia asunnottomuudesta*.

Varsinaiset haastattelut koostuivat kahdesta osasta. Ensin kävin haastateltavien kanssa läpi heidän asumishistoriansa pääpiirteittäin. Tässä oli apuna valmiiksi piirtämäni elämän kulun viiva (Liite 3), jonka olin jakanut 10 vuoden jaksoihin. Viivan alkupisteeksi merkitsin haastateltavan syntymävuoden ja päätepisteeksi haastatteluajankohdan.

Kirjoitin tähän paperiin ylös eri elämänvaiheiden asumismuotoja, vuosilukuja ja ikiä, kunkin vaiheen tärkeitä ihmisiä ja joitakin muita keskeisiä esiin tulleita asioita, mutta muuten pyrin tässä vaiheessa rajaamaan keskustelun vain asumiselämäkerrallisten vaiheiden kartoittamiseen. Tavoitteena oli saada varsinaisen narratiivisen haastattelun ajallisesti etenevä runko paperille.

Haastattelun toisen vaiheen toteutin paperille hahmotellun asumiselämäkerran avulla.⁷ Etenin haastattelussa paperin mukaan kronologisesti, mutta haastattelun edetessä viittauksia eri elämänvaiheisiin ajassa eteen ja taaksepäin esiintyi toki silloin kun se kertojalle mieleen tuli. Tämän haastattelun toisen vaiheen nauhoitin kun taas elämänviivapaperivaihe tehtiin ilman nauhoitusta.

4.2 Haastattelupaikka

Harkitsin ensin haastattelemista laitoksen asuinsoluissa. Soluissa on kymmenen asuinpaikkaa (neljä kahdenhengen ja kaksi yhdenhengen huonetta). Solun puolesta olisi puhunut yhteensopivuus tutkimuksen aihepiiriin kanssa. Yhteisasumiseen tarkoitettu fyysinen tila olisi hyvinkin saattanut virittää puhumaan pohjimmaisten asuntomarkkinoiden asumiskokemuksista. Luovuin tästä ajatuksesta kuitenkin, koska rauhallisuus ja luottamuksellisuus olisi voinut vaarantua usean ihmisen asumassa solussa ja suhteellisen heikosti äänieristetyissä huoneissa. Lisäksi epäröin tunkeutumista laitoksen asiakkaiden harvoihin jollain tapaa omiin tiloihin.

---

⁷ Samankaltaiseen elämänviivamenetelmään ovat päätyneet Jokiranta (2003) haastatellessaan maaseudulla eläviä miehiä ja Valkonen (1994) tutkiessaan sydäninfarktipotilaiden kuntoutumista. Muunkinlaisia elämänkulun hahmottamisen visuaalisia keinoja on käytetty narratiivisessa tutkimuksessa: Lieblieh ym. (1998, 25–26) pyysivät haastateltavia ajattelemaan elämäänsä kirjana ja sitten jakamaan sen elämänvaiheittain/ikäkausittain lukuihin (chapters) ja antamaan näille luvuille sitten niitä kuvaavat otsikot. Näin muodostuva sisällysluettelo toimii sitten haastattelun runkona.

Lieblich ym. (1998, 25) suosittelevat narratiivisten haastattelujen tekemistä haastateltavien kotona turvallisuuden tunteen ja yksityisyyden säilymisen vuoksi. Joskus työpaikka voi luoda paremmat olosuhteet hyvälle haastattelulle. Oman tutkimukseni kohdalla ei koti eikä työpaikka tullut kyseeseen.

Niinpä päädyin lopulta tekemään haastattelut laitoksen sosiaalitoimiston neuvotteluhuoneessa. Neuvotteluhuoneen ajattelin olevan neutraalimpi paikka kuin olisi ollut työhuoneeni, joka olisi ehkä liiaksi tuonut esille asemaani laitoksen työntekijänä, mistä roolista halusin siirtyä tutkijan asemaan haastattelun ajaksi. (Tätä halusin myös viestittää haastattelujen tekemisellä työaikani ulkopuolella). Kyseessä on eräänlainen kokoushuone, jossa sisustuksena on suuri pöytä, jonka ympärille mahtuu melko mukavasti istumaan tusinan verran ihmisiä. Tässä huoneessa on lisäksi laitoksen henkilökunnan pieni kirjasto.

Haastateltava ja minä istuimme sillä tavoin pöydän pyöreän päädyn ympärillä, että molemmat näimme haastattelun runkona käyttämäni asumisen historia-paperin. Myös katsekontakti säilyi luontevasti.

Nauhurin olin asettanut valmiiksi pöydälle haastattelun toisen vaiheen taltiointia varten. Nauhurin käyttöön haastateltavat tuntuivat suhtautuvan hyväksyvästi (alkuun ehkä joku muukin kuin minä jännitti uutta tilannetta). Nauhoittamisesta ja tekstiksi litteroinnista olin kertonut jo siinä vaiheessa kun olin haastatteluun ihmisiä kyselty. Uudelleen kerroin asiasta siinä yhteydessä kun aloittelimme varsinaista haastattelua.

Aikaa haastatteluihin kului tunnin verran. Tekstiksi muutettuja sivuja (riviväli 1) kertyi yhteensä 39. Venlan haastattelun jouduin tekemään kahdessa osassa, kahtena eri päivänä, koska sähkökatko pysäytti nauhurin ja pimensi huoneen ensimmäisen haastattelun aikana.

Itselleni näiden tutkimushaastatteluiden tekeminen oli opettavainen kokemus. Olin etukäteen miettinyt millä tavoin pyrin haastattelemaan. Täysin ennakkokaavailujeni mukaan haastattelut eivät tietenkään sujuneet. Joidenkin haastateltavien kohdalla jouduin olemaan aktiivisempi kuin olin aikonut. Ei tämä minulle täysin yllätyksenä tullut; olenhan työkseni haastatellut ja keskustellut ihmisten kanssa jo vuosia. Sosiaalityön haastattelusta tutkimushaastatteluun siirtymisessä minulle ehkä suurin ero oli muistaa olla ohjaamatta keskustelua ongelmien ja niiden ratkaisujen

miettimiseen. Tutkimushaastattelijan asemassa pyrin saamaan ihmisiä kertomaan elämästään omista lähtökohdistaan.⁸

4.3 Teemahaastattelusta narratiiviseen haastatteluun

Keväällä 2004 tutkielmaseminaarissa esittämässäni tutkimussuunnitelmassa mainitsin kerääväni aineistoni teemahaastattelun keinoin. Olin laatinut alustavan teemarungon. Ainakin seuraavanlaisia teemoja olin ajatellut ottaa puheeksi haastattelussa:

- asunnottomaksi päätyminen
- asunnottoman asema (verrattuna normaaliasumiseen)
- pohjimmaisten asuntomarkkinoiden asumismuodot (asuntolat, hoitokodit, tukiasunnot, laitokset, kaverien luona/kadulla, heikot vuokra-asunnot)
- ihmissuhteet
- leimautuminen
- (viranomais)kontrolli
- henkilökunta/viranomaiset
- asumiskykyisyys
- elämä juodessa/käytettäessä
- elämä selvin päin
- tulevaisuuden näkymät

Myöhemmin (kesällä 2004 muistaakseni) luovuin teemahaastattelusta. Pääsyyn tähän suunnitelman muuttamiseen olivat varmaankin Matti Hyvärisen (1994, 40–51) ajatukset narratiivisen haastattelun menetelmästä. Hyvärinen esittää, että teemahaastattelu on kuvattu (vastakohtana kovalle strukturoidun survey-tutkimuksen haastattelutavalle) tasa-arvoisena, haastateltavaa kunnioittavana, keskusteluun ja vuorovaikutukseen perustuvana tutkimusmenetelmänä. Kuitenkin teemahaastattelussa haastateltava ottaa kantaa nimenomaan tutkijan ennakoilta miettimiin teemoihin. Kertomus rakentuu tällöin tutkijan antamien aineiden varassa. On ilmeistä, että tällöin tavoiteltu ihmisten oma ääni olisi suuressa vaarassa kadota.

---

⁸ Arvioin myöhemmin tutkimuksen tulosten yhteydessä sitä, millä tavoin haastattelun aika ja organisatorinen ympäristö (päihdekuntoutusjakso kunnallisessa päihdekuntoutuslaitoksessa) on voinut vaikuttaa haastattelupuheeseen.

Jos minä olisin noudattanut haastattelussa edellä esittämäni teemalistaa, olisin varmaankin saanut kommentteja haluamiini asioihin ja näitä teemoja seurailevia kertomuksia, mutta lainkaan en olisi voinut olla varma siitä, olivatko nämä niitä seikkoja, joista haastateltavat olisivat oma-aloitteisesti puhuneet. Pelkään, että tällä tavoin syntyneet tarinat olisivat olleet suurelta osin minun luomiani, ts. esiin olisi tullut puhetta niistä aihepiireistä, jotka minun mielestäni ovat tärkeitä ja olennaisia asunnottomuudessa ja pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla. Teemahaastattelussa ihmisten oma merkityksenanto voi helposti jäädä pimentoon, varsinkin jos haastateltava tyytyy puhumaan annetuista teemoista eikä harhaudu omille poluilleen.

Vastauksena teemahaastattelun pulmiin Hyvärinen kehitteli narratiivisen haastattelun menetelmää. Haastattelua kuljetetaan ”... eteenpäin hyvin yleisten, kertomuksen jäsenyykseen liittyvien käsitteiden avulla.” (Hyvärinen 1994, 48). Minulla tämä tarkoitti ensinnäkin sitä, että ohjasin haastattelua haastateltavien elämän kulussa vaihdelleiden asumismuotojen avulla. Tein sellaisia kysymyksiä, joissa pyysin kertomaan jostain ajanjaksosta. Tyypillisiä kysymyksiä olivat seuraavanlaiset: (...) *minkälaista se elämä silloin oli, mitä siitä muistat?, (...) mut jos tälleen sitä lapsuuden elämääs luonnehtisit niin... minkälaista se oli?, (...) mitenkä tän elämisen täällä oot kokenu, minkälaista tää on ollu?* jne.

Olellaista narratiivisessa haastattelussa on koettaa kysyä yleisiä ja avoimia kysymyksiä, koska nämä parhaiten rohkaisevat ihmisiä synnyttämään tarinoita. Ei kannata kysyä yksittäistä tietoa (suljettuja kysymyksiä), vaan pyytää kertomaan omin sanoin mitä tapahtui tietyssä aikana tai mitä haastateltava ajattelee jostain esiinnousseesta aiheesta. Tällöin haastateltavat pääsevät itse rakentamaan kertomuksen avulla oman käsityksensä asioiden kulusta. Riessman (1993, 54) tiivistää tämän ohjeen: ”It is preferable to ask questions that open up topics and allow respondents to construct answers...”

Edelleen narratiivisen haastattelun periaatteisiin kuuluu se, että haastattelija voi kysyä täydentäviä kysymyksiä haastateltavan esiin nostamista asioista, teemoista ja käsitteistä. Jatkokysymysten on siis perustuttava haastateltavan kertomukseen. (Hyvärinen 1994, 50; Jokiranta 2003, 50.) Koetin itsekin noudattaa tätä periaatetta haastatteluissa ja kysyä niistä asioista, joista haastateltava oli aiemmin maininnut. Enemminkin olisin näitä täydentäviä ja syventäviä kysymyksiä voinut varmaan viljellä.

Sen verran huomasiin liveenneeni edellä mainitusta periaatteesta kysyä täydentäviä kysymyksiä vain jo esiin nousseista teemoista, että ensimmäiseltä haastateltavalta (Juhanilta) kysyin asuntoloiden henkilökunnasta, vaikka hän ei ollut henkilökuntaa mitenkään erikseen kertomuksessaan maininnut. Ehkä tämä oli aloittelevan narratiivisen haastattelijan kokemattomuutta. Tietenkin taustalla saattoi kummitella ajatus omasta mielestäni olennaisista ja tärkeistä teemoista asunnottomuudesta puhuttaessa. Tyydytyksekseni huomasiin, että muissa haastatteluissa pysyin aisoissa ja annoin haastateltavien kuljettaa kertomustaan omaan suuntaansa.

Kysyä voi tietenkin vielä sitä, onko täydentävien kysymysten menetelmä sittenkään niin haastateltavaa kunnioittava kuin äkkiseltään tuntuu? Ainakin haastattelija voi edelleen päättää mistä asioista kysyy lisää ja mistä jättää kysymättä. Ja tällaisia valintoja haastattelija saattaa kai tehdä huomaamattaankin. Tällöinkin taustalla vaikuttavat luullakseni erilaiset ennakkokäsitykset siitä, mikä tutkimuksen kohteessa on olennaista ja tärkeää ja mikä ei.

Hyvärinen sivuaa oikeastaan esittämäni kysymystä toteamalla, että haastattelussa on useimmiten kyse jonkinlaisesta pelitilanteesta, jossa käydään valtataistelua. Käsitys täysin valta-asetelmista vapaasta ja tasavertaisesta haastattelusta on tutkijan puolelta jonkinlaista itsepetosta, omien tarkoitusperien sivuuttamista. Valtataistelun metafora merkitsee myös sitä, että haastateltavallakin on omat keinonsa pitää puolensa haastattelijan interventioita vastaan. Hän voi esim. sivuuttaa jotkut kysymykset tai vaikka suoraan vastustaa kysymyksessä tulkitsemaansa ennakkokäsitystä. (Hyvärinen 1994, 47–48) Omassakin aineistossani tästä puolensa pitämisestä havaitsin esimerkkejä. Näistä asioista kerron tarkemmin tutkimuksen tulosten kohdalla. Tiivistäen voi sanoa, että narratiivisessa haastattelussa pyritään haastatteluun liittyvän riistosuhteen hallintaan (Jokiranta 2003, 47).

Vielä on narratiivisesta haastattelusta puhuttaessa mainittava juonen merkitys. Koko narratiivisuuden idea pelkistyy ”kertomusta jäsentävään juonirakenteeseen” (Hyvärinen 1991, 261). Mikä tahansa selonteko ei ole vielä tarina. Tarinalla on peruskaava: alkutila – muutos – lopputila. Tästä kaavasta on mahdollista syntyä monenlaisia juonimuunnelmia. (Hänninen 2003, 95.) Juonen mukana tulee aina tietynlainen selitys sille, miksi ollaan nykyisessä tilanteessa (tässä on ero kronikkaan, jossa vain listataan elämän tapahtumia ilman selitysyriytyksiä). Juonen tehtävänä on jäsentää kertomusta, tehdä siitä tavalla tai toisella mielekäs ja järkeenkäypä. Kertomuksen osat on saatava sopivaksi ja ymmärrettäväksi kokonaisuudeksi. (Hyvärinen 1998, 320–321.)

Tekemissäni haastatteluissa pyrin edesauttamaan juonellisuuden kehittymistä elämänviivan avulla. Elämänviivan myötä tarinalle tuli (jopa aivan konkreettisesti paperille kertojan silmien eteen) alkukohta (syntymävuosi) ja loppu (haastatteluajankohta). Vaikka en erityisesti pyytänyt selittämään sitä, miksi ja miten haastateltavasta tuli asunnoton, houkutteli haastattelun lähtöasetelma (omasta asumisesta ja elämästä kertominen asunnottomana päihdehuollon laitoksessa) mielestäni perustelemaan ja selittämään taustaa nykyiselle elämäntilanteelle.

Tämänkään haastattelun lähtöasetelma ei ole ongelmaton. Voi nimittäin ajatella, että haastattelun runko määrää ja sanelee syntyvää kertomusta liikaa. Elämäkulun tarkastelu asumisen näkökulmasta sisältää sellaisen ennako-oletuksen, että asumiseen liittyvät asiat ovat kaikille ihmisille tärkeitä. Myönnänkin olevan mahdollista, että on olemassa ihmisiä, joille oma asumispaikka ja – muoto eivät ole kovin merkittäviä. Mutta toisaalta kun kyseessä oli tutkimushaastattelu ja tutkimuksen aiheena asumisen ongelmat, ei olisi ollut edes eettisesti ongelmattonta pyytää kertomaan elämästä yleensä. Loppujen lopuksi narratiivinen haastattelukin palautuu yhden teeman teemahaastatteluksi. Teemana on epätyypillinen tai ongelmallinen asuminen.

Mikään aineisto ei tuo lopullista ja ainoata totuutta tutkimuksen kohteesta, ainoastaan erilaisia näkökulmia (Alasuutari 1994, 128–134). Jos aineistonani olisivat olleet tästä tutkimushankkeesta irrallaan syntyneet tekstit, esim. kyseisten haastateltujen omaelämäkerrat, olisi kyseessä ollut tutkijasta huolimatta olemassa oleva aineisto (naturally occurring data) (mt., 135). Pulmana vain on, että asunnottomat päihdeongelmaiset (tai muut syrjäytyneet ihmiset) eivät taida juurikaan tällaista aineistoa jälkeensä jättää. Niinpä haastattelutilanteen mukanaan tuomat ennako-oletukset ja johdattelevuudet on vain kestettävä ja otettava huomioon aineiston analyysissä.

4.4 Haastateltavien asema

Pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla elävät ihmiset luokitellaan yleisesti syrjäytyneiden luokkaan. Näin tein minäkin tutkimusongelmaa määrittäessäni. Eri asia voi olla se, kokevatko nämä ihmiset itse syrjäytyneensä. Joka tapauksessa haastattelujen pohjalta syntyvät kertomukset jollain tavoin heijastavat yksittäisten ihmisten ja yhteiskunnan keskuksen välistä suhdetta.

Tämä tutkimus sivuaa keskustelua marginaaliin sijoittuneiden/sijoitettujen ihmisten mahdollisuudesta itse puhua asioistaan ja selittää elämäänsä (ks. Jokinen ym. 2004, 9-10). Tällöin

puhe liittyy viime kädessä valtaan: kenellä on valta määritellä millaista elämä on pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla? Onko se pohjimmaisten asuntomarkkinoiden asukkailla, viranomaisilla, poliittisilla päättäjillä, tutkijoilla vai joillakin muilla? Tässä tutkimuksessa ääneen pääsevät tutkijan (minun) ohella toivoakseni asukkaat itse.

Elämäntarinoiden tulkinnessa voi nähdä kaksi erilaista teoreettista näkökulmaa. Konstruktiivinen, kertomuspainotteinen (berättelsefokuserade) näkökulma tarkoittaa sitä, että kertomukset eivät suoraan heijasta todellisuutta vaan myös luovat sitä. Realistinen perspektiivi sitä vastoin merkitsee sitä, että kertomuksen faktat pitävät yhtä eletyn elämän, todellisuuden kanssa. (Öberg 1997, 69 – 80.) Tarkoitukseni on, että tässä tutkimuksessa kulkisivat rinnakkain sekä haastateltujen subjektiiviset kokemukset elämästään ja asumisestaan että heidän kertomastaan rekonstruoimani objektiivinen asumishistorian kuvaus siltä osin, kun kyse oli eri asumismuotojen nimeämisestä (esim. ”asuin asuntolassa” tai ”asuin vuokra-asunnossa”). Uskallan puhua objektiivisuudesta, koska asumismuodoista kertomiseen ei näyttänyt liittyvän sen suurempia tunnelatauksia. Asumismuodoista puhuttiin aluksi lyhyesti henkilökohtaisen asumishistorian kartoituksen yhteydessä. Lisäksi eri asumismuotoja esiintyi varsinaisessa haastattelupuheessa.

Kokonaisiin kertomuksiin on mielestäni puolestaan hyvä suhtautua edellä mainitun konstruktiivisen näkökulman mukaisesti. Kertomukset eivät ole objektiivisesti totta, eikä tällöin silti tarvitse epäillä kertojan vilpittömyyttä. Kertojat kertovat kertomuksensa aina omasta, nykyisestä näkökulmastaan, kulttuurinsa ohjailemana ja sillä tavoin kuin parhaaksi näkevät. Kuitenkin sellainen radikaalin konstruktivismiin suuntauksen esittämä ajatus, että esim. elämäkertoista ei voi päätellä mitään kyseisen ihmisen elämästä, koska tekstit viittaavat vain toisiin teksteihin (Hyvärinen 1998, 331; Öberg 1997, 69) on kestävätkin ainakin sosiaalitieteellisen tutkimuksen näkökulmasta. Sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa on otettava kantaa vallitsevaan yhteiskunnalliseen todellisuuteen. Lähestymistapani tässä tutkimuksessa on maltillisen konstruktiivinen: kertomukset ovat ikkuna elettyyn elämään, mutta ei koskaan täysin puhdas ja läpinäkyvä ikkuna.

Mitä tämä sitten merkitsee haastateltavien aseman kannalta? Lähestyn tätä kysymystä haastateltavien ja tutkijan välistä suhdetta pohtimalla. Öberg (1997, 80) on jaotellut elämäkerrat neljään tasoon: 1) eletty elämä tarkoittaa toteunutta elämää, 2) koettu elämä taas koostuu elettyyn elämään liitettyistä ajatuksista, toiveista, tunteista jne., 3) kerrottu elämä on se kertomus, jolla omasta elämästä kerrotaan muille ja 4) ”luettu” tai tulkittu elämä, joka tarkoittaa muiden kerrotusta

elämästä tekemiä tulkintoja. Kolme ensimmäistä tasoa kuuluvat kertojalle, neljäs taso lukijalle, esim. tutkijalle.

Selvää on, että minä tämän tutkimuksen kirjoittajana teen lopulliset tulkinnat haastateltavien puheesta ja tietyllä tavalla rakennan kertomukset loppuun. Loppujen lopuksi ainoa tapa, jolla haastateltavat voisivat saada oman näkökulmansa puhtaasti esiin, olisi se, että he ryhtyisivät itse kirjoittamaan tutkimusta elämästään. Haastateltavien asemaa olen koettanut parantaa sillä tavoin, että olen jättänyt tekstiin melko pitkiäkin suoria lainauksia heidän kerronnastaan. Tällä tavoin olen koettanut tasapainottaa tekemieni tulkintojen ja haastateltavien elämälleen antamien merkitysten välistä suhdetta. Mahdollista olisi pyytää haastateltuja lukemaan valmis tutkimus ja pyytää heitä kirjoittamaan vastine. Hyvärinen (1994) toimi tällä tavoin tutkimuksessaan: eräs haastatelluista kirjoitti kitkerän kommentin Hyväriselle. Tämä vastine oli luettavissa tutkimuksen liitteenä.

Vielä on otettava huomioon sekin, että toimiessani haastattelijana olen ollut jo alunpitäenkin kertomusten toinen luoja. Näitä kertomuksia ei olisi edes syntynyt ilman minun aloitettani. Tästä seuraa myös se seikka, että tehdessäni tulkintoja syntyneistä kertomuksista tulkitseen samalla itseänkin. Tätä ei voi välttää silloin, kun hankkii aineistonsa haastatteleamalla. Narratiivisen haastattelun menetelmä (ks. 4.3) käsittääkseni kuitenkin vaimentaa haastattelijan vaikutusvaltaa, mutta ei sitä kokonaan poista.

Haastateltavien asemaa mietittäessä on hyvä muistaa se, että tutkimuksessa käsitellään tekstejä, kerrottua elämää eikä suoraan todellista henkilöä, joka on haastateltavaksi ryhtynyt. Haastatteluista syntyneet kertomukset eivät missään tapauksessa kuvaa tyhjentävästi ja kokonaisuudessaan kyseistä ihmistä. Olen halunnut lukea haastatteluja ennen muuta kuvauksina vallitsevasta yhteiskunnallisesta todellisuudesta, en haastateltavien henkilökuvina.

Tarkoituksenani on olla haastateltavien ”puolella”, tietenkin sillä tavoin kuin tämän puolella olemisen itse käsitan kriittisen asunnottomuustutkimuksen näkökulmasta. Olen halunnut toimia kertomusten syntyä auttavana ”kätilönä”, mutta en voi lopultakaan välttää sitä, että tutkimuksen lopputuloksen suhteen olen ”diktaattori”, joka päättää millainen kertomus tutkimuksesta muodostuu.

5 KERTOMUSTEN NARRATIIVINEN ANALYYSI

Narratiivisen tutkimuksen piirissä on käytetty suurta joukkoa erilaisia tutkimusmenetelmiä. Yksikään näistä menetelmistä ei ole saanut valta-asemaa. Narratiivista tutkimusta voi siis tehdä monella tavoin. (Hänninen 2003, 30.) Hyvärinen (1994, 54; ks. myös Jokiranta 2003, 84) on esitellyt kaksi tekstien luentatapaa (tämä jaottelu on alun perin Richard Rortyn tekemä): metodinen lukutapa ja inspiroitunut lukutapa. Ensimmäisessä vaihtoehdossa sovelletaan tarkasti ja puhdasoppisesti jotain tiettyä metodia. Tällöin suhde teksteihin on etäinen ja tekninen. Inspiroituneessa lukemisessa tärkeää on empaattinen ja ymmärtävä suhde teksteihin. Voidaan puhua aineistoon uppoutumisesta.

5.1 Kertomusten analyysitapa

Itse etenin kertomusten analyysissa Jokirannan (2003, 84 - 96) esittelemää analyysitapaa seurailen ja soveltaen. Tässä pääpaino on inspiroituneessa lukemisen tavassa, mutta tekstin ulkokohtaista jäsentelyäkin käytetään. Käytin ns. toistuvan luennan ideaa, jossa ensimmäisen luentakierroksen aikana tullaan useiden lukukertojen kautta sinuiksi tekstin kanssa. Näin pyrin hahmottamaan tekstien kokonaisuuden. Tällä tavoin syntyivät kertojien minätarinat, joissa tulevat esille kertomusten tarinatyyppit ja taustalla vaikuttavat mallitarinat.

Toisen luentakierroksen kuluessa luentakertojen avulla aineistoa jäsennetään yksityiskohtaisemmin (mt., 95). Minä erittelin kertomuksista teemoja: ensinnä jaoin kertomukset ikäkausittain (lapsuus, nuoruus ja aikuisuus). Lapsuuden ja nuoruuden käsittely toimi eräänlaisena pohjustuksena aikuisuudelle. Aikuisajan teemoittelin kahteen pääosaan asumismuodon mukaan, ei-institutionaaliseen ja institutionaaliseen asumiseen. Toisella luentakierroksella syntyneiden teemojen avulla pyrin hakemaan vastauksia siihen, millaisia merkityksiä kertojat antoivat elämälleen yleisillä ja pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla.

Koetan seuraavaksi hahmotella haastatteluja narratiivisesta näkökulmasta. Tarkastelen aluksi syntyneitä tarinoita kokonaisuuksina. Käyn myöhemmin (luku 6) erikseen läpi kertomuksissa esiintyviä teemoja.

Kertomus koostuu alusta, keskikohdasta ja lopusta. Tämän tutkimuksen kertojien kertomukset päättyivät tietyllä tapaa haastatteluajankohtaan eli nykyhetkeen. ”Elämäntarina kertoo nykyhetkeen orientoitumisen tavasta menneisyydestä otettujen esimerkkien kautta.” (Alasuutari 1986, 23). Kerrotun kertomuksen on oltava sillä tavoin looginen ja sopusointuinen, että kertoja voi sen avulla selittää ja perustella nykyistä elämäänsä ja tilannettaan. (Kerrontatilanne olisi epäilemättä ollut erilainen, jos haastateltavana olisi ollut ihmisiä, jotka olisivat kertoneet vanhoista asunnottomuuskokemuksistaan, mutta olisivat haastatteluhetkellä eläneet jo yleisillä asuntomarkkinoilla).

Kertomuksen loppu on tärkeä, sillä se tekee mahdolliseksi ymmärtää kertomusta (Jokiranta 2003, 76). Lopun suhteen haastateltavien tilanne oli samanlainen: jokaisen kertomus päättyi siihen, että he olivat ilman asuntoa ja hoitajaksolla päihdehuollon laitoksessa. Laitosjakson jälkeinen paikka ei myöskään ollut yhdelläkään haastateltavista vielä haastatteluajankohtana selvillä. Tässä suhteessa voi sanoa, että tietynlainen epävarmuus tulevaisuuden suhteen oli vallitseva tilanne. Ennakkoletuksenani oli, että kertomuksissaan haastateltavat jollain tapaa ottavat tähän asiaan kantaa.

Kertojat antavat kertomuksillaan vastauksen (ääneen lausumattomiin) kysymyksiin. Miten olen päätenyt asunnottomaksi? He myös ehkä pohtivat sitä, miksi he ovat jääneet asunnottomiksi? Tätä kautta kertomuksiin muodostuu juoni. Näihin kysymyksiin vastaamista helpottavat (narratiivisessa mielessä) käytettävissä olevat kulttuuriset mallitarinat, jotka antavat, tässä tapauksessa suomalaisessa yhteiskunnassa eläville ihmisille, ikään kuin rakennusohjeita oman tarinansa kokoamiseen. Kulttuuriset mallitarinat käsittelevät sitä, miten arkista elämää tavallisesti eletään ja myös sitä, miten tietyissä tilanteissa olevien ihmisten yleensä katsotaan käyttäytyvän. (Ks. esim. Raitakari 2004, 60.)

5.2 Asunnottoman mallitarinat

Narratiivisessa tutkimuksessa katsotaan, että ns. mallitarinat ohjaavat sitä, miten ihmiset ajattelevat ja kertovat elämästään. Kulttuurisesta ”tarinatavaratalosta” on ikään kuin mahdollista löytää itselle sopivin tarina. Sopivuus määrittyy esim. sukupuolen, iän ja yhteiskunnallisen aseman mukaan. (Hänninen 2003, 51.) Myös ns. viimesijaisilla instituutioilla on omat mallitarinansa, joissa on valmiiksi laadittuja käsikirjoituksia näissä instituutioissa (esim. asuntola) eläviä ihmisiä varten. Nämä mallitarinat antavat selityksiä sille, miksi tietyt ihmiset ovat poikenneet tavanomaiselta

yhteiskunnalliselta uralta ja millaisia tulevaisuuden mahdollisuuksia heillä on. (Juhila 2004, 26 – 27.) Huomionarvoista narratiivisen analyysin kannalta on se, että ihmiset joutuvat ottamaan kertomuksissaan kantaa näihin mallitarinoihin. Päävaihtoehdot ovat mallitarinoihin mukautuminen tai etäisyyden ottaminen niihin.

Mielestäni asunnottomat ihmiset voivat ottaa kantaa toisaalta normaalin asumisuran kulttuuriseen mallitarinaan ja toisaalta asunnottomuutta ja muita sosiaalisia ongelmia käsitteleviin mallitarinoihin. Normaalin asumisuran mallitarinalla tarkoitan sellaista normatiivista mallitarinaa, jossa asuminen ja eläminen kietoutuvat yhteen suuremmista ongelmista. Normaali asumisura (ks. Junto 2004) viittaa tässä yhteydessä ylipäänsä ns. yleisille asuntomarkkinoille. Käytännössä osoittautui, että haastateltavilla normaalia, tavoiteltavaa asumisuraa edusti asuminen kunnallisella tai yksityisillä vuokra-asuntomarkkinoilla. Omistusasumiseen ei toiveita pantu. Asunnottomien päihdeongelmaisten emokulttuuri (ks. Alasuutari 1986, 129) asettaa elämäkertomukseen reunat, joiden sisällä sen on pysyttävä. Kulttuurin lisäksi vaikutti varmaankin arvio omasta taloudellisesta tilanteesta tulevaisuudessa. Mahdollisuuksien rajoissa ovat vuokra-asuntomarkkinat. Haastateltavat antoivat (suoria ja epäsuoria) selityksiä sille, miksi eivät (enää) ole tämän normaalin asumisuran tarinan mukaisesti eläneet.

Asunnottomuutta käsittelevät julkiset mallitarinat jaan tässä kahteen pääluokkaan: rikostarinaan ja tragediaan. Mallin tähän tyypittelyyn olen saanut Hännisen (2003, 97–98) työttömäksi jääneiden ihmisten kertomuksia käsitelleestä narratiivisesta tutkimuksesta. Työttömät voidaan nähdä laiskoina, muiden kustannuksella eläjinä (rikostarina) tai päinvastoin epäoikeudenmukaisen järjestelmän uhreina (tragedia). Seuraavassa luvussa (5.3) selviää se, miten julkiset mallitarinat esiintyvät haastateltavien kertomuksissa vai oliko kertojilla jokin muu mallitarina käytössään.

Samankaltaisesti rikostarinan asunnoton on syyllinen (tästä rikollisen metafora) asunnottomuuteensa. Hän on rikkonut sääntöjä: häiriköinyt ja jättänyt vuokransa hoitamatta. Uhreina ovat häiriöiden kohteeksi joutuneet ja asiansa kunnollisesti hoitavat ns. kunnan kansalaiset, tavalliset veronmaksajat (jotka vielä maksavat rikostarinan renttujen toilailujen seuraukset). Asunnottomuus tragediana taas näkee asunnottoman suistuneen ulos hyvästä tilanteesta, omassa kodissa asumisesta, ilman omaa syytään, olosuhteiden uhrina. Näitä olosuhteita voivat olla esim. kova asuntopolitiikka tai tragedian sankaria kohdannut avioero, jossa hän uhrautuu ex-puolison ja lasten puolesta.

Tragedian ja rikostarinan lisäksi on länsimaisesta tarinaperinteestä löydetty kolme muutakin yleistä tarinatyyppeä: sankari- tai selviytymistarina, komedia ja ironia. Sankaritarinassa sankari voittaa kohtaamansa esteet ja palaa lopussa alussa vallinneeseen harmonian tilaan. Komediasa tukahduttava yhteiskunta aikaansaa sankarin ja yhteiskunnan välille ristiriidan, joka laukeaa seikkailun, matkan tms. myötä. Tuloksena on entistä parempi sosiaalinen yhteisyys. Ironiassa päähenkilö on älyllinen kyseenalaistaja, joka ei halua noudattaa muiden tyyppitarinoiden juonirakenteita. Hyvä ja paha muodostuvat ironiassa vähemmän selkeiksi. (Hänninen 2003, 96.)

Ennakkoon mietin, onko asunnottomaksi ja päihdehuollon laitokseen päätyneen ihmisen mahdollista rakentaa tarinaansa selviytymistarinan muotoon. Ei varmaankaan siinä mielessä kuin esim. Hyvärin (2001) tutkimat ongelmiensa voittajat ja muiden auttajiksi ryhtyneet sankaritarinoiden kertojat. Selviytyminen on kuitenkin suhteellinen asia ja niinpä esim. kaaosmaisen päihdekierteen poikki saaminen ja hoitoon pääsy saattaa olla kertojalle muutos parempaan. Näin asunnottomien päihdeongelmaisten kertomuksissa saattaa esiintyä ainakin piirteitä selviytymistarinaa.

Olellainen seikka kertomuksissa on se, löytyykö niistä jokin selkeä ydinepisodi, epifani, joka toimii eräänlaisena vedenjakajana kertojan elämässä. Se voi olla jokin tapahtuma tai elämänvaihe, jonka jälkeen on tapahtunut selkeä muutos huonompaan tai parempaan suuntaan. (Hyvärinen 1994, 50.)

Vielä kiinnitin kertomusten narratiivisessa analyysissä huomiota siihen, millaisen sisäisen logiikan mukaisesti tarinat etenevät alusta loppuun. Gergenin tekemän tunnetun jaottelun mukaisesti (ks. esim. Valkonen 1994, 22–23) tarinat voivat edetä myönteisesti tai kielteisesti stabiileina, edistyvinä (progressiivisinä) tai taantuvina (regressiivisinä). Yksilön tarina voi olla kokonaisuudessaan jonkin mainitun logiikan mukainen tai sitten yhdistelmä eri logiikoista. Edellä mainittu epifani voi juuri toimia kertomuksen suunnan muuttajana.

5.3 Minäkertomukset

Edellä kuvatut kulttuuriset mallitarinat ovat käytössämme olevia malleja. Jokaisen kertojan tarina on pohjimmiltaan omanlaisensa, yksilöllinen minätarina, joka tehdään julkiseksi minäkertomuksen muodossa. Seuraavanlaisia tarinoita sain rekonstruoiduksi haastattelutekstien pohjalta. Esitän aina

ensiksi kertomuksen tiivistelmän ja sen jälkeen tekemiäni narratiivisia johtopäätöksiä. Kertojien nimet eivät ole heidän oikeita nimiään. Myös muita toimenpiteitä tein tunnistamisen vaikeuttamiseksi. Nämä toimenpiteet näkyvät lainauksissa.

5.3.1 Juhani (42 v.) – juomarin tarina 1

Juhanin ollessa kaksivuotias erosivat hänen vanhempansa. Tästä seurasi muutto kaupungista maaseudulle mummun luokse. Lapsuus ja nuoruus mummun luona maalla omakotitalossa oli hyvää ja turvallista aikaa. Koulut ja armeijan Juhani kävi asuessaan mummun luona.

Noin 20-vuotiaana Juhani muutti takaisin kaupunkiin, aluksi vähäksi aikaa äidin luo. Tämä vaihe oli eripuraista, ahtaissa oloissa asumista (äidin lisäksi samassa asunnossa asui Juhanin veli ja velipuoli).

Äidin luota Juhani muutti työsuhdeasuntoon. Juhanin työ oli luonteeltaan tilapäistä ja tämän seurauksena Juhani asui seuraavan vajaan kymmenen vuoden aikana arviolta 10–15 työsuhdeyksiössä ja -kaksiossa. Aluksi Juhani asui yksin, mutta avioitumisen ja lasten (tyttö ja poika) syntymisen jälkeen perheellisenä. Tämä elämänvaihe oli stressaavaa ”kitkuttelua”. Juhanin juominen alkoi lisääntyä: päivät töissä, illat kaljalla.

Muutos parempaan tapahtui Juhanin ollessa 29-vuotias. Tällöin perhe sai kaupungin vuokra-asunnon ja Juhani vakituiseen kaupungin työpaikan. 2-3 vuotta elämä sujui hyvin, alkoholinkäyttökin jäi miltei pois.

Juominen alkoi kuitenkin uudelleen lisääntyä. Töistä ja kotoa poissaolot ja riidat kotona johtivat lopulta työpaikan menetykseen ja avioeroon.

35-vuotiaana, eron jälkeen Juhani jätti asunnon ex-vaimolleen ja lapsilleen. Tällöin alkoi Juhanin elämä asunnottomana, joka on jatkunut haastatteluhetkeen saakka eli 7 vuotta.

Juhani on asunut/oleskellut juopotellen kavereiden luona, rappukäytävissä, putkassa, hoitolaitoksissa, asuntoloissa, hoitokodeissa ja kertaalleen tukiasunnossa. Tulevaisuuden suunnitelmiana asumisen suhteen Juhanilla on edetä asuntolan ja tukiasunnon kautta kaupungin vuokra-asuntoon.

Juhanin tarina etenee pääosin positiivisen stabiilisti lapsuuden ja nuoruuden ajan. Notkahduksia regressiiviseen suuntaan alkoi tulla aikuisuuden kynnyksellä: riitaisa aika äidin luona ja lyhyt vankeustuomio. Tämän vaiheen jälkeen Juhanin tarina jatkuu taas tasaisena, mutta nyt ongelmallisen juomisen, tiheään vaihtuneiden työpaikkojen ja työsuhdeasuntojen sekä riitaisan perhe-elämän kielteisesti sävyttämänä.

Progressiivinen vaihe Juhanin tarinassa ajoittui elämän vakiintumiseen: perhe sai kaupungin vuokra-asunnon ja Juhani pääsi kaupungin töihin. Juominenkin väheni huomattavasti. Elämä

hymyili. Juomisen alettua uudelleen ja entistä pahempaan luisui Juhanin tarina regressiiviseen alamäkeen. Juhani menettää tässä vaiheessa työnsä, perheensä ja asuntonsa. Tämän regressiivisen vaiheen jälkeen Juhanin tarina tasaantuu taas negatiiviselle uralle, jossa ei tapahdu suuria muutoksia hyvään tai huonoon suuntaan.

Juhanin tarinasta on luettavissa selkeä käännekohta, epifani huonoon suuntaan. Tämä on se prosessi, jonka myötä Juhani menettää hyvän elämänsä (vaimo, lapset, vakituinen työ, vakituinen asunto) ja ajautuu yhteiskunnalliseen marginaaliin ja pohjimmaisille asuntomarkkinoille. Tämän vaiheen Juhani kuvaa selkeän logiikan mukaisesti: jo aiemmin ongelmia tuottanut, mutta 2-3 vuotta hyvin aisoissa pysynyt, juominen alkoi uudelleen ja riistäytyi niin pahasti hallinnasta, että sen myötä koko elämän hallinta katosi. Juomisen myötä tuli avioero ja erosta taas seurasi se, että Juhani lähti perheen yhteisestä kodista ja siirtyi kokonaan juomisporukoihin: alkoi Juhanin ura asunnottomana alkoholistina.

Nimesin Juhanin tarinan juomarin tarinaksi, koska se noudattaa sellaista kulttuurista mallitarinaa, jossa alkoholi vie miehen ja tämän elämän mennessään. Tämä tarina muistuttaa AA-stooria, mutta vain alkuosaltaan (pohjalle joutumisen osalta). Progressiivinen, raitistumisen ja toipumisen vaihe Juhanin tarinasta puuttuu. (AA-toipumistarina ks. Hänninen (2003, 160–163).)

Juhanin tarina kuvaa hyvin asunnottomaksi päätyneiden tapahtumien kulun ja samalla se selittää sen, miksi Juhani on pysynyt pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla. Tarinansa avulla Juhani siis selittää asunnottomuutensa. Varovasti Juhani kyllä ottaa kertomuksessaan kantaa vallitsevaan asuntopolitiikkaan ja asuntojen puutteeseen, mutta pääselitys omaan tilaan löytyy alkoholismista.

Tarinatyypiltään Juhanin tarina on tragedia. Hyvän, turvallisen lapsuuden ja nuoruuden ajan jälkeen koettaa selkeän käännekohdan jälkeen epätydyttävä loppuvaihe tarinalle. Tragediaan liittyvä paha, jonka uhriksi tragedian sankari joutuu, on Juhanin tarinassa alkoholismi. Juominen, alkoholismi tulee esiin tässä juomarin tarinassa nimenomaan tietynlaisena luonnonvoimana, jolle Juhani ei voi mitään. Viina vie mennessään ja huonoja asioita seuraa juomisen mukana. Juomarin tarinaan liittyy Juhanin omaksuma alkoholistin identiteetti; kärsimättömyys ja omaksi syyksi lukeminen tulevat esiin silloin, kun Juhani pohtii pohjimmaisille asuntomarkkinoille juuttumistaan. Juhanin tarinasta huokuu myös alakuloisuus, osaansa tyytyminen ja epävarmuus tulevaisuuden suhteen.

5.3.2 Venla (55 v.) – kaksoisdiagnoosipotilaan tarina

Venlan lapsuus oli onnellista ja rikasta aikaa. Perhe, johon kuuluivat Venlan lisäksi isä, äiti, veli ja sisko asuivat omakotitalossa. Lempeä mummo oli myös läheinen.

Koulunkäynti oli ujolle Venlalle vaikeaa. Nuoruutta alkoivat varjostaa isän ja äidin ristiriidat ja isän juominen, joista seurasi asumusero. Vanhemmat palasivat uudelleen yhteen, mutta isän tuurijuominen ja pariskunnan riidat jatkuivat. Perhe oli muuttanut kerrostaloon ja riitely aiheutti häiriöitä, joita isä selvinneenä pyyteli naapureilta anteeksi.

Lopulta Venlan vanhemmat erosivat isän lähdettyä nuoremman naisen mukaan. Venla asui 29-vuotiaaksi välillä äitinsä ja välillä mummonsä luona. Venlan elämää alkoivat haitata lisääntyneet mielenterveydelliset ongelmat. 23–24-vuotiaana Venla sairastui psyykkisesti. Isän korkeat odotukset Venlan taiteellisesta urasta ja pettymykset seurustelusuhhteessa aiheuttivat hermoromahduksen.

29-vuotiaana Venla alkoi asua alivuokralaisena. Ensimmäisen vuokraemännän kanssa tuli erimielisyyksiä ja sitten häätö. Toisessa alivuokralaisasunnossa Venla eli hyvää aikaa: pääsi irti paniikkihäiriöstä ja tupakasta ja kävi tanssimassa. Juominen tosin alkoi lisääntyä ja tämä alkoi pelottaa Venlaa, varsinkin kun isä oli lopulta päätyntynyt itsemurhaan.

33-vuotiaana Venla sai ensimmäisen oman asunnon, kaupungin vuokra-asunnon. Aluksi muutos tuntui hyvältä, mutta myöhemmin yksinäisyys alkoi vaivata. Myös juominen ja vaikea masennus haittasivat elämää. Syvä masennus toi mukanaan psykiatrisia osastohoitojaksojakin.

42-vuotiaana Venla lopulta antoi kaupungin vuokra-asuntonsa pois. Tällöin hän oli jo siirtynyt asumaan päihdehuollon hoitokotiin. Tämän jälkeen Venla on kiertänyt 13 vuoden aikana useita päihdehuollon ja psykiatrisen kuntoutuksen hoitokoteja, laitoksia ja asuntoloita. Parhainta aikaa oli raittius 48–49-vuotiaana: vuoden jakso kristillisessä hoitokodissa ja sen jälkeen uskovaisten rouvan luona alivuokralaisena toisen vuoden. Juomaan ratkeamisen jälkeen alkoi kiertäminen uudelleen.

Venlan tarina alkaa hyvän, jopa idyllisen lapsuuden kuvauksella. Tässä vaiheessa tarinassa on selkeän progressiivinen suunta. Tarina kääntyy regressiiviseksi nuoruuden aikana. Tällöin alkaa Venlan isän ja äidin aviokriisi, joka vaikuttaa Venlan mielenterveyttä heikentävästi. Tarinaan liittyy myös toteamus isän puolen suvun periytyvänä kulkevasta taipumuksesta alkoholismiin ja mielisairauteen. Tämä lausuma toimii ikään kuin Venlan tulevaisuutta koskevana ennustuksena.

Ennustus vahvistaa Venlan tarinan tragedialuonnetta. Alussa annettu ennustus toteutuu: Venla alkoholisoituu, tulee lääkeriippuvaiseksi ja sairastuu psyykkisesti tarinan kuluessa. Tragediatulkintaa puoltaa myös alun myönteisestä tilanteesta päätyminen selvästi regressiiviseen lopputilanteeseen. Venlan tarinan aikuiselämän osuudessa on progressiivisia vaiheita (ensirakkaus, raittius uskonyhteisössä), mutta ne kääntyvät säännönmukaisesti takaisin regressiiviselle uralle.

Venlan tarinassa ei tule esiin yhtä selkeätä käännekohtaa, epifania hyvään tai huonoon suuntaan, jonka jälkeen kaikki olisi ollut peruuttamattomasti toisin. Pikemminkin Venlan tarinasta on nähtävissä sarja tapahtumia ja vaiheita, jotka ovat vahvistaneet Venlan tarinan pysymistä päihde- ja mielenterveysongelmaisen tarinana. Vanhempien aviokriisi kesti ajallisesti pitkään ja siinä oli useita vaiheita, joista mikään ei nouse toisten edelle. Venlan tragedian kaava voisi olla: synnynnäinen psyykkinen herkkyys ja hauraus yhdistyneenä elämänsäkulun vaikeuksiin ja menetyksiin johtivat onnettomaan lopputulokseen.

Venlan tarinan vastineena kulttuuristen mallitarinoiden varannossa voisi olla kaksoisdiagnoosipotilaan tarina. Kaksoisdiagnoosin käsite on suhteellisen uusi päihde- ja mielenterveyshoidon termi, jolla halutaan kuvata ilmiötä ja ihmisiä, joissa yhdistyvät päihde- ja mielenterveysongelmat. (Kaksoisdiagnoosisanaa Venla ei itse käytä.) Venla tuo selvästi esille nämä molemmat ulottuvuudet kertoessaan elämästään. Venla erottaa itsensä (ja kaltaisensa) ns. tavallisista päihdeongelmaisista ja samalla tuo esille muiden taholta tulleen syrjinnän. Tällä tavoin hän tulee samalla selittäneeksi nykyistä tilannettaan.

Kaiken kaikkiaan Venlan tarinan regressiivistä ja traagista luonnetta kuvaa tietynlainen voimattomuuden kokemus ja jatkuvasti nurkan takana vaaniva juomaan ratkeamisen mahdollisuus.

5.3.3 Tuomas (58 v.) – työmiehen tarina

Tuomas eli lapsuutensa maalaistalossa isossa perheessä, johon kuuluivat isä, äiti ja kuusi lasta. Elämä oli aineellisesti niukkaa, mutta omavaraista. Työntekoon Tuomas oppi jo lapsuudessaan isänsä apuna ollessaan.

17-vuotiaana Tuomas siirtyi toiselle paikkakunnalle ammattioppiin ja töihin enon luokse samoin kuin muutkin veljekset. Välissä Tuomas kävi armeijan normaalisti. Ammattiin opittuaan Tuomas perusti veljiensä kanssa yrityksen noin 27-vuotiaana. Oman yrityksen Tuomas aloitti 32-vuotiaana. Töitä hän teki kovasti ja laajensikin yritystään, kun tilauksia tuntui riittävän. Asuntona oli vuokra-asunto.

Samoihin aikoihin yrittäjäksi ryhtymisen kanssa ajoittui Tuomaksen avioituminen. Kun ensimmäinen poika syntyi, perhe asui jo omakotitalossa.

Tuomaksen ollessa 38-vuotias iski hänen alalleen lama sen jälkeen kun Tuomas oli rakentanut firmaa varten hallin ja muutenkin laajentanut toimintaa. Myös omakotitalosta oli velkaa. Seurauksena oli ensin konkurssi ja myöhemmin avioero. Toinen poika oli syntynyt ennen

Tuomaksen elämän kriisiytymistä. Ennen eroa perhe oli muuttanut toiselle paikkakunnalle vuokralle.

Erossa lapset jäivät ex-vaimolle. Tuomas alkoi tehdä oman alansa töitä tutuille yrittäjille. Palkkatyöntekijänä Tuomas menestyi. Hän kouluttautui esimiestehtäviinkin.

Eroa seuranneena noin 20 vuotena Tuomas asui useampien naisten luona. Ensimmäinen naisystävä muutti kolmen vuoden yhteiselämän jälkeen kotiseudulleen ja pyysi Tuomasta mukaan, mutta Tuomas ei lähtenyt, koska sieltä ei olisi löytynyt hänen alansa töitä.

Reissutöissä ollessaan Tuomas asui yhdessä työporukan muiden miesten kanssa työnantajan vuokraamissa asunnoissa eräänlaisissa pienyhteisöissä. Tuttujen miesten kanssa elämä sujui hyvin.

Viimeisin, pitkään jatkunut naissuhde päättyi syksyllä 2004. Tällöin Tuomas hakeutui ensimmäisen kerran elämässään asuntolaan ja sitten sieltä ohjattuna päihdehuollon laitokseen. Jatkosuunnitelmana on hakea vuokra-asuntoa kaupungilta ja seurakunnalta.

Tuomaksen tarina etenee stabiiliin lapsuuden ja nuoruuden jälkeen progressiivisesti aikuisuuteen. Tuomas kouluttautuu ammattiin, aloittaa yritystoiminnan, joka osoittautuu menestykseksi ja avioituu. Perheeseen syntyy kaksi poikaa. Tuomaksen progressiivinen tarina katkeaa yhtäkkisesti: menestyvä yritystoiminta romahtaa alaa kohdanneen laman seurauksena. Tuloksena on konkurssi ja yritystoiminnan lopettaminen. Konkurssin aiheuttamat vaikeudet heijastuivat myös avioliittoon, joka hiukan myöhemmin päättyi eroon. Tuomas lähti, lapset jäivät vaimon luokse.

Tämän kriisivaiheen jälkeen Tuomaksen tarina pian jatkuu stabiilina. Menestyminen yrittäjänä katkesi ja perhe hajosi, mutta Tuomas löysi nopeasti paikkansa oman alansa työmarkkinoilla. Hänen ammattitaitonsa tunnettiin. Tuomas löysi myös naisystävän, jonka luokse muutti asumaan. Elämä jatkui suhteellisen tasaisena, vaikka naisystävät ja asuinpaikat vaihtelivatkin.

Viimeisin vaikea vaihe sattui, kun Tuomaksen viimeisin ja pitkäaikainen naissuhde päättyi ja Tuomas jäi ensimmäisen kerran elämässään kokonaan ilman asuntoa. Tällöin hän hakeutui (myös ensimmäisen kerran elämässään) asuntolaan ja samalla päihdehuollon piiriin. Myös terveysongelmia esiintyi: verenpaineauti ja masennus todettiin.

Tuomaksen tarina on tyypiltään sankari- tai selviytymistarina. Pahoja asioita tapahtuu (konkurssi, ero, asuntolaan joutuminen, terveysongelmat), mutta aina Tuomas loppujen lopuksi pääsi jaloilleen. Tuomaksen tarinassa toistuu vaikeuksista selviytyminen. Asuntolaelämäkin alkoi sujua, kun hän pääsi ns. märältä puolelta ns. kuivalle puolelle. Asuntolavaihetta seuranneessa laitostuntoutuksessa Tuomas kertoi viihtyneensä erinomaisesti.

Tuomaksen tarinan selviytyminen ei ole niinkään paluuta regressiivisen jakson jälkeen vahvaan progressiivisuuteen, vaan mieluummin tilanteen stabilisoitumista, tyydyttävään tilaan päätymistä. Tämä sankaritarina on suhteellinen sankaritarina. Kuvaavampi sana ehkä onkin selviytymistarina.

Tuomaksen tarinassa asunnottomaksi päätyminen selittyy pitkälti, vedenjakajana toimivan konkurssi- ja perheenhajoamisvaiheen pitkäaikaisena seurauksena. Vaikka Tuomas on saanut elämänsä päällisin puolin järjestykseen, ei paluuta kriisivaihetta edeltäneeseen turvattuun ja menestyvään elämään ole tullut. Elämä on ollut konkurssin jälkeen koko ajan perustaltaan epävarmaa.

Kulttuurisena mallitarinana Tuomaksella on alusta lähtien ja itsestään selvästi työmiehen tarina. Tuomas kuvaa elämäänsä työnteon kautta. Jo lapsena Tuomas kertoi olleensa isänsä apuna tilan töissä, nuoruudessa tärkeätä oli ammattiin oppiminen, aikuisuudessa oma työ: aluksi itsenäinen yritystoiminta ja konkurssin jälkeen palkkatyö. Tuomaksen tarinan loppuvaiheessa (asuntola ja hoitolaitos) työn merkitys jää taka-alalle. Työmiehen tarinassa on olennaista omalla työllä pärjäämisen eetos. Tuomas kertoi menestyneensä niin yrittäjänä kuin vieraan töissäkin, joissa kohosi esimiesasemaan.

5.3.4 Anna (42 v.) – itsenäisen naisen tarina

Anna eli lapsuutensa maanviljelijäperheessä syrjäisellä maaseudulla. Anna oli kahdeksasta lapsesta nuorin. Suurimman osan lapsuutta ja nuoruutta kotona asui Annan, isän ja äidin lisäksi vain Annan vanhempi sisko. Työnteko muodosti elämän ytimen.

16-vuotiaana Anna lähti kotoa. Vuoden verran Anna eli sisäoppilaitoksessa, jossa oli tarkat säännöt. Elämä tuntui ahdistavalta.

Seuraavaksi Anna opiskeli ylioppilaaksi. Lukiovuodet Anna asui alivuokralaisena. Ensimmäisessä alivuokralaisasunnossa, omakotitalon yläkerrassa Anna asui puoli vuotta, mutta muutti pois huonon ilmapiirin vuoksi. Toisessa alivuokralaisasunnossa Anna viihtyi mainiosti ja tuli hyvin toimeen vuokraemännän kanssa. Siinä Anna asui lukioajan loppuun saakka.

20-vuotiaana Anna lähti ulkomaille. Aluksi Norjaan töihin ja asumaan eräänlaiseen soluasuuntoon, jossa oli oma pieni huone. Norjasta Anna siirtyi Ruotsiin, aluksi opiskelemaan ja sitten töihin. Ruotsissa Anna asui opiskelija- ja työsuhdeasuntoloissa, joissa oli omat huoneet ja yhteiset peseytymistilat.

Suomeen Anna palasi 23-vuotiaana. Asuminen järjestyi työpaikan asuntolassa samaan tapaan kuin Ruotsissakin. Tämän jälkeen Anna siirtyi asumaan ja päättämään opintojaan kahden hengen opiskelija-asuntoon, jonka jakoi ns. ikuisen opiskelijan kanssa.

24-vuotiaana Anna sai ensimmäisen itsenäisen asuntonsa, työsuhdeyksion. Nyt oli elämisessä oma rauha, mutta toisaalta tuntui vähän yksinäiseltä kun oli tottunut yhteisasumismuotoihin (vaikkei niistä aivan hirveästi ollut pitänytään).

29-vuotiaana Annalla oli ensimmäinen, noin vuoden pituinen avoliitto. Tällöin hän asui avomiehensä kanssa vuokralla. Miehen työkaveri oli yhden yön viikossa heidän alivuokralaisenaan.

Toisessa avoliitossa Anna eli 30-vuotiaasta 42-vuotiaaksi eli vuoteen 2004. Tänä aikana Anna asui avomiehensä omistusasunnoissa, aluksi kaupungissa ja viimeiset viisi vuotta pienemmällä paikkakunnalla. Elämä oli hyvää, toimeen tultiin taloudellisesti ja muutenkin. Tavallista perhe-elämää, molemmat kävivät töissä ja lapsikin syntyi perheeseen.

Liitto päättyi eroon ja Anna sai asunnokseen kunnan määräämisen (4 kk) vuokra-asunnon. Tämä elämänvaihe oli epäonnistunut aikaa. Elämä oli huonolla mallilla ja kaljaa tuli juotua liikaa. Asuinympäristön ihmiset olivat ”työtä vieroksuva” väkeä. Vuokrasopimusta ei jatkettu ja Anna päätyi päihdehoitolaitokseen. Täältä Anna pyrkii siirtymään vuokra-asuntoon. Asuntolaa oli tarjottu, mutta se ei tuntunut hyvältä vaihtoehdolta lapsen tapaamisten kannalta eikä oikein muutenkaan.

Annan tarina etenee tasaisesti lapsuudesta eteenpäin. Suuria mullistuksia ei ole elämän aikana tapahtunut. Annan tarinasta ei löydy varsinaista käännekohtaa, joka olisi selkeästi muuttanut hänen elämänsä suunnan.

Tasaisen lapsuus- ja nuoruusajan jälkeen Anna siirtyi kodin ulkopuolelle elämään itsenäisesti. Aluksi opiskelemaan: lukio ja ammattiopinnot. Opiskeluajan jälkeen Anna siirtyi työelämään, tekemään opiskelemansa alan töitä. Tässä vaiheessa Anna ryhtyi asumaan itsenäisemmin. Siihen asti hän oli asunut kuten monet muutkin opiskelijat alivuokralaisena ja opiskelija- ja työsuhdeasuntoloissa.

Myös läheisten ihmissuhteiden osalta Annan tarina etenee stabiilisti. Aluksi on vuoden mittainen avoliitto ja sen jälkeen toistakymmentä vuotta kestänyt avoliitto, joka päättyi vuonna 2004. Perhe-elämä sujui normaalisti. Anna vietti tavallista perhe-elämää, jossa molemmat puoliset kävivät töissä. Perheeseen syntyi yksi lapsi.

Annan elämäntarinan muuten niin tasaisessa kulussa tapahtuu selvä (ja samalla käytännöllisesti katsoen ainoa) notkahdus alaspäin toisen avoliiton päätyttyä eroon. Eron jälkeen Anna sai kunnan vuokra-asunnon, johon tehtiin määräämisen vuokrasopimus (neljä kuukautta). Tässä vaiheessa

Annan elämäntilanne petti. Annan asiat olivat sekaisin, hän oli työttömänä ja joi liikaa. Vuokrasopimusta ei jatkettu ja Anna päätyi hoitojaksolle päihdehuollon laitokseen. Laitosjaksolla elämä on uudelleen tasaantunut. Annalla on selvät tavoitteet saada elämänsä takaisin järjestykseen: *...asiat olis suurin piirtein järjestyksessä, kun täältä lähtee pois.*

Annan tarina noudattelee modernin naisen kulttuurista mallitarinaa. Modernin naisen mallitarinalle on ominaista itsenäisyys, oman elämän hallinta ja määrätietoisuus. Annan opiskelu ammattiin ja aktiivinen työelämä sopivat hyvin tähän tarinaan. Modernin naisen tarinassa päähenkilö on aiempaa (perinteisen naisen mallitarina) itsenäisempi. Annan tarina on tyypiltään selviytymistarina. Tarina etenee viimevaiheen kriisiä lukuun ottamatta positiivisen stabiilisti ja palasi taas takaisin totutulle tielle hoitojakson aikana. Anna on selviytymistarinan sankari, jota tulevaisuus ei pelota.

5.3.5 Aapo (59 v.) – katkeran miehen tarina

Lapsuutensa Aapo vietti pienellä paikkakunnalla isossa perheessä: isä, äiti ja seitsemän lasta. Lapsuus ja nuoruus olivat ongelmattomia. Aapo kävi koulussa normaalisti ja kesällä teki kesätöitä.

Aapo avioitui varusmiespalveluksensa aikana 20-vuotiaana. Aapo asui vaimonsa kanssa kotipaikkakunnalla vuokralla, mutta pian pariskunta muutti isommalle paikkakunnalle työn perässä. Molemmat olivat samassa työpaikassa. Työsuhdeasunnossa Aapo ja vaimo asuivat noin kymmenen vuotta, eron saakka.

Eron jälkeen 30-vuotias Aapo lähti heti Ruotsiin. Aapo oli Ruotsissa kymmenen vuotta; kahdella eri paikkakunnalla, kahdessa eri työpaikassa ja kahdessa eri työsuhdeasunnossa.

40-vuotiaana Aapo palasi takaisin Suomeen. Tällöin hänellä alkoi Suomen kiertäminen lukuisten saman alan työpaikkojen perässä. Eri paikkakunnilla Aapo asui aina työsuhdeasunnoissa.

Aapon elämä tasaantui hänen ollessaan 51-vuotias. Tällöin hänelle myönnettiin kaupungin asunto nykyisestä kotikunnastaan. Tätä ennen Aapo oli asunut jonkin aikaa päihdehuollon tukiasunnossa. 54-vuotiaana Aapo häädettiin kaupungin asunnostaan. Häädön jälkeiset viisi vuotta Aapo on elänyt ja asunut päihdehuollon eri asumisyksiköissä. Työttömyys ja juomiskierteet ovat näinä viime vuosina olleet keskeinen osa Aapon elämää.

Päihdehuollon laitoksesta Aapon tarkoituksena on jatkaa johonkin muuhun kuin takaisin kotikuntansa päihdehuollon asumispalveluiden piiriin. Asuntoa Aapo on hakenut useammalta taholta.

Aapon tarinassa lapsuus, nuoruus ja aikuisuus 30-vuotiaaksi saakka ovat stabiilia ja nuorena aikuisena avioitumisen ja työelämään siirtymisen myötä ehkä jopa progressiivista aikaa. Avioero 30-vuotiaana oli ensimmäinen vastoinkäyminen. Eron jälkeen Aapo siirtyi Ruotsiin 10 vuodeksi

töihin. Tämä vaihe Aapon tarinassa on työn ja asumisen suhteen tasaista aikaa. Muutos huonompaan tapahtui Aapon palattua Suomeen 40-vuotiaana. Tällöin alkoi Suomen kiertäminen reissuhommissa ja työsuhteisiin liittynyt epävarma, sidonnainen ja ajoittain huonotasoinen asuminen työsuhdeasunnoissa.

Matkatyöt lopetettuaan Aapo sai 51-vuotiaana kaupungin vuokra-asunnon asuttuaan ennen tätä päihdehuollon tukiasunnossa. 54-vuotiaana Aapo sai asunnostaan häädön. Tämä muuttaa jo tasaantuneen tarinan selvästi loppuosaltaan regressiiviseksi. Häätö on Aapon tarinassa samalla selkeä käännekohta, jonka jälkeen tarinan sävy muuttuu synkäksi ja katkeraksi, vaikka jo reissutyöosuudessa oli mukana epäonnisen elämän kuvausta. Häätö tulee esille Aapon tarinassa vääryytenä ja osoituksena epäoikeudenmukaisesta kohtelusta kaupungin isännöitsijän taholta. Tästä eteenpäin Aapon kokemukset häätöä seuranneesta elämästä päihdehuollon asumispalveluiden piirissä ovat tarinassa luonteeltaan synkkiä ja korostavat viimeisimmän elämänvaiheen henkistä raskautta.

Kulttuurisena mallitarinana Aapon tarinalle on vääryyttä kokeneen kansalaisen tarina. Tässä tarinassa uhrina on tavallinen kansalainen, joka joutuu julkisen vallan epäoikeudenmukaisten kontrollitoimenpiteiden kohteeksi. Aapon tarinassa kontrolloijina toimivat kunnallinen asuntotoimi ja päihdehuolto. Tyypiltään Aapon tarina on tragedia. Siinä on onnellinen, hyvien odotusten täyttämä alku, joka ikävän käännekohdan jälkeen muuttuu onnettomaksi lopuksi.

5.3.6 Simeoni (55 v.) – juomarin tarina 2

Lapsuutensa ja nuoruutensa Simeoni asui isovanhempien luona maalla. Se oli huoletonta, hyvää aikaa. Koulunkäynti, kalastus isoisan kanssa ja apumiehenä oleminen omakotitalon rakennustyömaalla ovat jääneet mieleen.

17-vuotiaana Simeoni muutti maalta kaupunkiin, jossa asui sekä tätinsä että äitinsä luona. Tällöin alkoi myös viina tulla mukaan Simeonin elämään. Tädin luona asuminen oli mieluisampaa, koska tämä suhtautui vapaammin juomiseen kuin Simeonin äiti, joka ei sietänyt edes alkoholin tuoksua kotonaan.

Armeijan käytyään Simeoni asui 21-vuotiaasta kolmisen vuotta työpaikkansa pukuhuoneessa. Simeoni teki pitkiä työvuoroja. Vapaa-aikanansa Simeoni viihtyi kapakoissa. Pukuhuoneessa Simeoni yöpyi ravintolaillan jälkeen, jos aamulla oli työvuoro. Jos aamulla ei ollut työvuoroa, ravintolaillan jälkeisen yön Simeoni vietti usein myös tapaamiensa naisten luona.

24-vuotiaana Simeoni muutti yhteen asumaan tulevan vaimonsa kanssa. Pariskunta eli kahdessa eri kerrostaloasunnossa: ensimmäisessä asunnossa kuusi vuotta, toisessa noin 20 vuotta. perhe-elämä sujui hyvin yli 25 vuotta.

Pariskunnan välit kuitenkin huononivat niin, että viimeisen noin puolen vuoden aikana Simeoni ja vaimo eivät paljoa enää edes puhuneet keskenään. Vaimon lähdettyä (avioero tuli voimaan puoli vuotta myöhemmin) Simeoni jäi asumaan asuntoon yhdessä aikuisen poikansa ja kissan kanssa.

Simeonin ollessa 53-vuotias (lokakuussa 2003) saivat hän ja poika hädän asunnosta maksamattomien vuokrien takia. Vaimon lähdön jälkeinen ja häätöä edeltänyt noin kahden vuoden aika oli vaikeaa. Sekä Simeoni että poika joivat runsaasti ja suhtautuminen elämään oli kaikin puolin välinpitämätöntä. Poikkeuksena oli kissa: isä ja poika olivat yhdessä päättäneet pitää kissasta huolen. Kissan kuoltua ei ollut oikein enää millään väliä.

Hädän jälkeisen vuoden Simeoni ja poika asuivat asunnottomien päihdeongelmaisten hoitokodissa. Juomista tämä asumismuoto ei kuitenkaan lopettanut. Tähän vuoden jaksoon mahtuu myös kavereiden luona ryyppäämistä ja katkaisuhoidoja. Asuminen hoitokodissa päättyi useiden varoitusten jälkeen marraskuussa 2004 uloskirjoitukseen. Tämän jälkeen Simeoni on ollut pojan kanssa hoitajaksolla päihdehuollon laitoksessa. Simeonin tulevaisuuden tavoitteena on saada pojalle oma vuokra-asunto. Itselle kelpaa jokin hoitokoti.

Simeonin tarina alkaa ja etenee tasaisen myönteisissä merkeissä lapsuuden ja nuoruuden ajan. Elämä maalla isovanhempien luona saa Simeonin tarinassa lähes idyllisen onnen ajan merkityksen. Simeonin tarina muuttuu nuoruusvaiheen loppupuolella jonkinlaiseksi veijaritarinaksi, jossa alkoholi alkaa näytellä suurta osaa. Tässä vaiheessa tarinan juominen saa positiivisen tai ainakin harmittoman merkityksen osana vapaan poikamiehen elämää. Simeoni valitsi aluksi mieluusti juomisen suhteen vapaamielisen tätinsä kodin asuinpaikakseen suvaitsemattoman äitinsä sijaan. Armeijan jälkeen Simeoni asui kolmisen vuotta työpaikkansa pukuhuoneessa ja vietti paljon aikaansa kapakoissa. Näinä aikoina Simeonilla oli naismaailmassa menestystä.

Vakiintuminen tapahtui perhe-elämän myötä. Simeoni muutti kihlattunsa (tulevan vaimonsa) kanssa yhteen 24-vuotiaana. Yhteistä hyvää perhe-elämän aikaa kertyi noin 25 vuotta. Käänte huonompaan suuntaan tuli avioeron myötä. Jo viimeinen yhdessä eletty puoli vuotta oli vaikeaa aikaa: *Ei siinä nyt tapeltu, mutta ei paljon puhuttukaan.* Vaimon lähdettyä Simeoni jäi asumaan paikalleen poikansa kanssa. Tästä eteenpäin molemmat joivat runsaasti ja elämä oli välinpitämätöntä. Maksamattomien vuokrien vuoksi seurannut häätö ei tullut yllätyksenä.

Hädän jälkeen Simeoni ja poika siirtyivät asumaan asuntolaan. Se ei juomista lopettanut, mutta elämisen taso parani verrattuna viime vaiheen kotona juopotteluun. Asuntola-asuminenkin kuitenkin päättyi juuri juomista seuranneeseen uloskirjoitukseen. Tämän jälkeen Simeoni ja poika lähtivät päihdekuntoutusjaksolle laitokseen.

Kulttuurisena mallitarinana Simeonin tarinassa toimii juomarin tarina melko lailla samaan tapaan kuin Juhanillakin. Molemmilla tarinan käännekohta huonompaan tapahtuu juomisen ja eron myötä. Perhe-elämä on näissä tarinoissa selvästikin viimeinen pidike, jonka poistuttua tie on auki tuhoisalle juomiselle. Simeonin elämältä katosi pohja, koti muuttui asunnoksi, jonka säilymisellä ei loppujen lopuksi enää ollut niin väliksi.

Tyypiltään Simeonin tarina paljastuu tragediaksi. Tarinassa Simeoni on itsensä uhraava stoalainen sankari, joka ottaa elämän mukanaan tuomat vaikeudet tyynesti vastaan eikä odota tulevaisuudelta suuria. Pääasia on, että poika saa elämänsä kuntoon: *...pojan kanssa sovittu, et joutaa vaikka kupsahtaa, kun hän saa itselleen sen asunnon.*

5.3.7 Timo (40 v.) – ajelehtijan tarina

Lapsuutensa ensimmäiset kahdeksan vuotta Timo eli vanhempiansa kanssa kaupungissa. Perheen elämää hallitsi alkoholi, varsinkin isä joi. Timo ei kokenut oloaan uhkaavaksi, mutta vanhempien välit olivat riitaisat.

Perheolojen vuoksi Timo otettiin huostaan. Aluksi Timo oli jonkin aikaa lastensuojelun laitoksessa, josta hänet sijoitettiin eteenpäin sijaisperheeseen. Ensimmäinen sijoitus ei onnistunut ja Timo palasi takaisin lastensuojelun laitokseen.

Toinen sijaisperhe löytyi maaseudulta Keski-Suomesta. Siellä Timo oli vajaat 10 vuotta, 17-vuotiaaksi. Perheessä oli toinenkin sijoitettu lapsi. Työtä maalaistalossa Timo joutui tekemään, mutta kaiken kaikkiaan elämä oli mukavaa. Riitojen saattelemana Timo kuitenkin sijaisperheestä pois lähti. (Myöhemmin Timo on vierailut sijaisperheessä. Vastaanotto oli lämmin.)

17-vuotiaana, sijaisperheestä lähdettyään, Timo palasi aluksi isänsä ja äitinsä luokse. Vanhempien liitto kuitenkin purkautui melko pian. Isä lähti omille teilleen (isänsä nykyistä asuinpaikkaa Timo ei tiedä). Äiti solmi uuden liiton. Timon äiti ja isäpuoli ovat edelleen yhdessä.

Viimeisimmän elämänjakson, noin 20-vuotiaasta 40-vuotiaaksi Timo on asunut joko omissa (eritasoisissa) vuokra-asunnoissa ja majoitusliikkeen asunnoissa tai kavereiden luona. Timo on ollut tyytyväinen elämäntapaansa.

Kavereiden kanssa eläminen johti kuitenkin asunnon menetykseen. Timo otti kaupungin asuntoonsa kaksi alivuokralaista itselleen ja vasta jälkeinpäin hänelle valkeni, että tämä oli luvatonta. Tämä johti vaikeuksiin viranomaisten kanssa ja lopulta häätöön. Häädön jälkeen Timo oli pari kuukautta päihdehuollon asuntolassa. Tämän jälkeen hän tuli hoitajaksolle päihdehuollon laitokseen loppuvuonna 2004.

Jatkosuunnitelmat asumisen suhteen Timolla ovat kahtalaiset. Ensisijaisesti Timo toivoo, että hänen kotikuntansa sosiaalityöntekijä järjestäisi hänelle vuokra-asunnon. Toisena vaihtoehtona on jokin

kotikunnan päihdeongelmaisten asumisyksikkö. Näihin Timon on määrä käydä tutustumassa laitoshoidon aikana.

Timon tarinassa tapahtuu ulkoisesti suuriakin muutoksia. Timo otettiin vanhemmiltaan huostaan 8-vuotiaana ja sijoitettiin lyhyen laitosjakson jälkeen sijaisperheeseen. Aikuiselämänsä Timo on elänyt äitinsä luona, kavereiden luona ja omissa asunnoissaan. Viimeisimmästä omasta asunnosta Timo sai hädän ja päätyi päihdehuollon laitokseen asuttuaan sitä ennen päihdehuollon asuntolassa.

Selkeätä juonta Timon haastattelun pohjalta konstruoimastani tarinasta ei oikein löydy. Timon tarinassa asioita tapahtuu. Täsmällisempiä selityksiä Timo ei elämäkululleen koeta kehittää. Nimesinkin Timon jossain määrin epämääräisen ja suuria aukkoja sisältävän tarinan ajelehtijan tarinaksi. Timo elää elämänsä (tässä tarinassa) ilman erityisiä motiiveja ja tai suurempia eteenpäin vieviä tavoitteita. Timon tarinassa elämää eivät selitä työ, opiskelu, perhe, sairaudet tai päihteet (vaikka päihteillä epäilemättä on ollut suuri osa Timon elämässä).

Julkisena mallitarinana Timo tarina määrittyy rikostarinaksi. Timo ei ole ollut palkkatöissä, käyttää varmasti päihteitä haitallisesti, ottaa luvattomia vuokralaisia kunnan vuokra-asuntoon ja vielä odottaa, että oma sosiaalityöntekijä *järkkää mulle jonkin näkösen asunnon (...) jossain välissä (...) tästä syöstään paikasta toiseen ja ihmetellään ja odotellaan, eiköhän se joku päivä sieltä*. Julkisen mallitarinan Timo on se yleisönosastokirjoitusten ja oikeistopoliitikkojen tuntema sosiaalipummi, joka häpeämättä käyttää hyväkseen sosiaalivirastoa ja on muutenkin vain taakkana kunnollisten veronmaksajien harteilla. Toisaalta Timo kuvaa itseään toimenpiteiden kohteena, jota siirrellään paikasta toiseen. Timon osaksi jää ihmettely ja odottelu.

Timo kuvaa elämänsä positiivisin sanoin: *...mulla meni kyllä ihan hyvin; ...siellä oli oikein sillain mukava olla kyllä; ...kaikki on ollu hyvin, mahdollisimman hyvin* jne. Timon tarina on sävyiltään hyvinkin valoisa, vaikka tarinan ulkoiset tapahtumat voisivat antaa aihetta tragediamuotoon. Epäilemättä moni ulkopuolinen lukija Timon tarinaa tragediaksi nimittäisikin. Timo ei itse kuitenkaan näin tee. Roosin (1987, 64 – 67) käsittein voisi sanoa, että Timon ulkoinen elämänhallinta on selvästikin hyvin puutteellista, mutta sisäinen elämänhallinta eli sopeutumiskyky, asioiden näkeminen parhain päin on korkealla tasolla.

Timon tarina ei siis oikein anna kunnan selitystä Timon asunnottomuudelle. Timo kyllä toteaa, että sai hädän otettuaan luvattomia vuokralaisia asuntoonsa, kun luuli, että näin voi tehdä, mutta

varsinaisesti Timo ei elämäänsä ja tilannettaan ihmettele eikä perustele. Tähän sopii myös se huomio, että Timo ei tarinastaan nosta esiin mitään erityistä käännettä, joka olisi muuttanut hänen elämänsä suunnan.

6 KERTOMUSTEN ELÄMÄNVAIHEET JA ASUMINEN

Kertomusten narratiivisen analyysin jälkeen käyn yksityiskohtaisemmin lävitse kertomusten elämänvaiheita ja niissä esiin nousseita seikkoja. Kertomukset etenevät asumishistorian ehdoilla ja niinpä analyysissäkin painottuvat asumiseen liittyvät asiat. Kertojien elämä heijastuu asumisen peilin kautta.

Kertomuksista erottuu kolme elämänvaihetta: lapsuus, nuoruus ja aikuisuus. Ajallinen rajanveto näiden elämänvaiheiden välillä taitaa olla aina jollain tapaa sopimuksenvaraista. Katson tässä aineistossa lapsuuden kestävän 12-vuotiaaksi asti ja nuoruuden vaihtuvan aikuisuuteen 18–20 vuoden iässä. Kertomusten painopiste on aikuisuudessa. Aluksi käsittelen kuitenkin lapsuutta ja nuoruutta.

6.1 Lapsuus

Tässä tutkimuksessa haastattelun toteutustapa, ensinnä laaditun elämänniivan seuraileminen toi kertomusten itsestään selviksi alkupisteiksi lapsuuden. Pyysin aluksi jokaista kuvailemaan lapsuuden elämäänsä. Onnellinen lapsuus -alkua edustaa parhaiten Simeonin aloitus: *Parasta ... todennäköisesti mitä mun elämässä on ollut. Ei ollut mitään huolia, kaikki oli ihan hyvin, ei ollut nälkää, ei mitään. Et se oli tosi hyvää aikaa.*

Simeoni arvottaa lapsuuden elämänsä parhaaksi vaiheeksi vertaamalla sitä myöhempään elämään ja varmaankin erityisesti nykyhetkeen. Elämä oli huoletonta, turvallista lapsen elämää. Perustarpeiden tyydyttämiseen viittaa maininta, ettei hän joutunut olemaan nälässä. Nälättömyyden maininnan voi tässä yhteydessä käsittääkseni ymmärtää joko yleisölle suunnattuna vakuutuksena, että hänen lapsuuden kodissaan oli riittävästi ruokaa tai sitten vertailuna myöhempiin omiin vaiheisiin, jolloin rahaa ei juomiselta ruokaan aina riittänyt

Muissa kertomuksissa lapsuuden kuvauksen sävy on Simeonia neutraalimpaa, mutta enimmäkseen kertomuksissa oli lapsuuden osalta joko myönteinen tai asiallisen toteava viritys. Lapsuutta kuvattiin myönteisenä: (...) *hyvin turvallista ympäristöä asua ja erittäin hyvät olosuhteet asustella.* (Juhani); (...) *pärjättiin erittäin hyvin...* (Aapo); (...) *mulla meni kyllä ihan hyvin...* (Timo). Neutraalimpaa kuvausta edustavat Tuomas ja Anna, jotka lähinnä toteavat vallinneet olot.

(...)maalaistalossa asuttiin ...kuus lasta, isä ja äiti ...käytiin koulua normaalisti ...kaikki oli vielä kortilla ...(Tuomas); Maalaistalo ja isä, äiti, kahdeksan lasta ...maanviljelystä he harjoittivat siellä.
(Anna)

Tummiakin sävyjä lapsuuteen toki liitettiin. Venla muistaa, että *Koulu oli kauhee. Mä, mä olin hirveen ujo ja vihasin laskentoo...* ja (...) *isän suvussa alkoholismia ja, ja mielen herkkyyttä sairastua mielitauteihin.* Timo piti lapsuuttaan hyvänä, mutta *Alkoholiahän siinä oli aika paljon, varsinkin isän puolelta niinku. Se johti sitte tämmöseen avioeroprosessiin ja (...) se on sit toista näil ...näillä vanhemmilla, et niillä meni niinku meni.*

Huomionarvoista kertomuksissa on se, että omia myöhempiä ongelmia (päihteet, asunnottomuus ym.) ei juurikaan pyritä selittämään lapsuuden oloilla. Timon tapa todeta vanhempiansa ristiriidat ja isän juopottelu ja samalla painottaa, että (...) *ei mul ollu mitään ainakaan semmosia uhkakuvia tai mitään...* on mielestäni tulkittavissa vastaukseksi sellaiselle perinteiselle ja yleiselle (?) tulkinnalle, jonka mukaan ns. lasisesta lapsuudesta seuraa ongelmia myöhemmällä iällä. Totta on, että Timolla on ollut monia ongelmia myöhemmin elämässään, mutta syy-yhteyden lapsuuteen hän kertomuksessaan torjuu.

Suorempaa torjuntaa⁹ käyttää Aapo: (...) *siellä ei ollu niitä ongelmia. Me, meidän perheessä ei ollu mitään sitä ongelmaa, mitä minä nyt olen, itse poen tällä hetkellä tai olen siitä irtautumassa just parasta aikaa...* Tällä tavoin Aapo siirtää lapsuuden olot elämänsä selitystapojen ulkopuolelle. Aapon tapa erottaa selvästi lapsuus aikuisuuden ongelmista voidaan nähdä strategiaksi suojata lapsuuttaan (ja vanhempiaan) mahdollisilta epäilyiltä. Jos juomisen ja muiden ongelmien syytä on etsittävä, on niitä etsittävä muualta kuin lapsuudesta.

Poikkeuksen muodostaa Venlan kertomus. Samoin kuin Timo, Venlakin käyttää lapsuuden kuvauksessa vaaleita ja tummia sävyjä. Ero tulee siinä, että Timon sulkiessa oman (lapsen) elämänsä vanhempiansa ongelmien ulkopuolelle, Venla ikään kuin ennustaa tulevaa elämäänsä kertoessaan lapsuudestaan lopuksi: (...) *ei mitään muuta ku isän suvussa alkoholismia ja, ja mielen herkkyyttä sairastua mielitauteihin.* Venlan myöhempi alkoholisoituminen, lääkeriippuvuus ja psyykkinen sairaus tulevat näin selitetyksi tai ainakin Venla tarjoaa kuulijalle mahdollisuuden tulkita hänen tulevaa elämäänsä periytyvien sairauksien raskauttamana. Edellinen sitaatti Venlan

---

⁹ Haluan erikseen huomauttaa, että en käytä termiä torjunta terapiakielen merkityksessä, itselle vaikean totuuden itseltä piilottamisena, vaan olettamiensa tulkintojen korjaamisena.

kertomuksesta toimii samalla tapaa kohtalokkaasti kuin tragedian ennustukset: alussa kerrotut pahat enteet toteutuvat lopussa vuorenvarmasti.

Lapsuuden ajan tärkeät ihmiset ovat luonnollisesti aikuisia. Ns. normaaliperheen lapsuuden viettivät Tuomas, Aapo, Venla ja Anna. Tarkoitan tässä normaaliperheellä isän, äidin ja lapsen/lasten muodostamaa perhettä. Tuomaan, Aapon ja Annan lapsuus oli (ainakin osan aikaa) elämää suurperheessä: Tuomaalla oli viisi sisarusta, Aapolla kuusi ja Annalla seitsemän. Juhani, Simeonin ja Timon lapsuus sijoittuu ainakin osaksi erilleen omista vanhemmista. Juhani eli mummunsa ja enonsa luona, Simeoni vietti lapsuutensa isovanhempiensa kanssa ja Timo otettiin huostaan ja sijoitettiin ensin lastenkotiin ja sen jälkeen noin 8-vuotiaana sijaisperheeseen.

Näiden haastattelujen pohjalta muotoutuneet kertomukset ovat leimallisesti kertomuksia omasta elämästä ja itsestä. Muut kertomuksissa esiintyvät ihmiset jäävät ohuiksi hahmoiksi, useimmiten vain maininnan varaan. Juhani mainitsee mummunsa ja antaa epäsuorasti ymmärtää mummunsa olleen tärkeä ja turvallinen ihminen: (...) *mummu otti mut sinne maalle asumaan. Se oli hyvin turvallista ympäristöä asua...* Juhani yhdistää toisiinsa mummunsa ja turvallisen asuinympäristön jolloin mummusta tulee hänelle turvallisuuden luoja.

Venla mainitsee kaksi mummoaan, isoisänsä ja äitinsä myönteisessä mielessä. Isä tulee esiin ristiriitaisena hahmona; toisaalta (...) *oli isää ikävä...* kun isä eli muusta perheestä erillään ja toisaalta (...) *isä joi tuurijuoppoisesti ja huuteli yöllä, huoritteli äitiä ja, ja aina se oli kauheeta. Kun se avas oven, ni aina, joka kerta ajatteli, et nyt se alkaa, nyt se alkaa...*

Simeonin lämpimät tunteet isoisäänsä kohtaan tulevat esille yhteisen tekemisen kautta: (...) *käytiin isoisän kanssa kalassa. ; (...) ja sit ne rakensi omaa taloa, ni mä olin siellä ihan viis-, kuusvuotiaasta aina apumiehenä.* Yhteisen kalastamisen ja rakennustyömaalla mukana olon arvon Simeoni tiivistää lapsuuden episodin lopuksi: *Se oli tosi hyvää aikaa.*

Aapo, Tuomas ja Anna mainitsevat kaikki vanhempansa ja sisaruksensa, mutta eivät sen enempää luonnehdi heitä tai omaa suhdettaan heihin. (Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, ettei heillä voisi olla voimakkaita tunteita lapsuutensa omaisiin. Nämä mahdolliset tunteet eivät vain tule heidän kertomuksissaan esille.)

Timo mainitsee isänsä, äitinsä ja sijaisvanhempansa. Sijaisvanhemmat jäävät kertomuksessa etäisiksi, vaikkakin tuttavallisiksi henkilöiksi: (...) *kun mä kävin moik...sillon ainakin tota oli ihan miellyttävä vastaanotto*. Isä on kadonnut myöhemmin Timon elämästä: *Nykyään mä en edes tiedä hänestä mitään*. Tämä ehkä merkitsee sitä, että isä on jäänyt aika lailla poissaolevaksi Timon elämässä. Äidilleen Timo antaa arvostusta kuvatessaan nuoruuden ja aikuisuuden siirtymävaihetta, jolloin hän asui jonkin aikaa äitinsä luona: *No sithän äiti jäi niinku yksin mun kanssa ja sit tuli tää uus isäpuoli mukaan siihen kuvioihin ja tänäpäivänäkin ovat yhdessä*. Tässä sitaatissa on tärkeätä sen loppu. Timo on selvästikin tyytyväinen ja jopa ylpeä äidistään ja hänen liittonsa pysyvyydestä. Ehkä Timo suhteuttaa äitinsä ja isäpuolensa yhdessä pysymisen nykyiseen parisuhteiden häilyvyyteen ja epävarmuuteen.

6.2 Nuoruus

Nuoruus ei kovin selvästi erotu kertomuksissa omaksi jaksokseen. Haastatteluissa lapsuuden ja nuoruuden kuvaukset myös sekoittuivat. Aina en osaa varmasti sanoa kumpaan vaiheeseen jokin kuvaus kuului.

Nuoruus esiintyy kertomuksissa ennen muuta siirtymävaiheena kohti aikuisuutta. Tässä muutosvaiheessa (16–20-vuotiaina) tapahtui (Venlaa lukuun ottamatta kaikilla muilla) siirtyminen uuteen vaiheeseen. Juhani ja Simeoni palasivat molemmat isovanhempiensa luota äitiensä luokse kaupunkiin vähäksi aikaa ennen aikuista itsenäistä elämää. Timo palasi äitinsä luokse sijaisvanhempiensa huostasta.

Aapo avioitui 20-vuotiaana ja muutti tällöin vaimonsa kanssa asumaan. Tuomas ja Anna lähtivät lapsuudenkodeistaan kaikkein varhaimmin, 16-vuotiaina. Tuomas meni töihin, ammattia oppimaan ja asumaan enonsa luokse toiselle paikkakunnalle. Anna taas aloitti opinnot kotipaikkakuntansa ulkopuolella, aluksi vuoden verran sisäoppilaitoksessa ja sen jälkeen kului lukioaika alivuokralaisena. Venla asui äitinsä ja välillä mummonsä luona 29-vuotiaaksi. Hänellä itsenäisempään elämään siirtyminen tapahtui siis noin kymmenen vuotta myöhemmin kuin muilla kertojilla.

6.2.1 Tavallinen nuoruus ja ongelmanuoruus

Tavallisen, suhteellisen ongelmattoman nuoruuden ja ongelmanuoruuden välinen rajanveto on vaikea tehtävä enkä tässä yritäkään varsinaisesti asettaa kertomuksien päähenkilöitä jompaankumpaan luokkaan. Lähinnä koetan poimia kertomuksista nuoruuden kuvauksiin liittyviä mainintoja toisaalta ongelmista ja toisaalta ongelmattomuudesta. Samassa kertomuksessa saattoi olla viittauksia molempiin.

Selvästi ongelmattomaksi nuoruutensa kuvasivat Tuomas ja Aapo. *No, sehän oli tuohon kahteenkymmeneen vuoteen asti, sillonhan käytiin koulua ja kesät oltiin töissä mitä saatiin.* (Aapo). *No, se oli ensimmäinen työpaikka mulle, kun koulut sai käytyä ja tota enolla (...) oli virma (...) missä me kaikki veljet ollaan oltu töissä ja sieltä saatiin tää (...) oppi.* (Tuomas). Aapo ja Tuomas määrittelevät nuoruutensa normaaliksi koulunkäynnin ja palkkatyöhön siirtymisen avulla. Nuoruusaika näyttäytyy selkeänä siirtymävaiheena lapsuudesta aikuisten maailmaan.

Molemmat mainitsevat vielä armeijan tässä elämänvaiheessa: (...) *menin armeijaan ja kävin armeijan Santahaminassa.* (Tuomas); (...) *ja sen jälkeen sitten varusmiespalvelus ...* (Aapo). Asevelvollisuutta ei selitellä. Se on samalla tavalla itsestään selvä osa nuoruutta (nuoruuden päätös) kuin palkkatöihin siirtyminen. (Myös Simeoni ja Juhani mainitsevat armeijan kertomuksessaan. Varusmiespalvelus on mitä ilmeisimmin osa suomalaisten miesten kollektiivista muistia.)

Aapo (syntynyt -45) ja Tuomas (syntynyt -46) olivat vanhimmat haastateltavat. Tämä saattaa osaltaan selittää heidän nuoruudesta aikuisuuteen siirtymisen samankaltaisuutta ja sujuvuuttakin.

Annan nuoruus tulee kertomuksessa myös esiin selkeänä ja suunnitelmallisena. Hän siirtyi nuoruudenkodistaan opiskelemaan toiselle paikkakunnalle. Vaikka sisäoppilaitos (...) *oli jotenki semmone ahdistava, ainakin sillon tuntu ja tuntuu kyl vieläki* ja ensimmäisessä alivuokralaisperheessä (...) *ei kemiat oikein toiminu,* tulee Annan nuoruusvaihe hänen elämänsä esille normaalina kehitysvaiheena, jossa pääpainona oli opiskelu ja ammattiin valmistuminen.

Juhani ja Simeoni kuvaavat nuoruutensa maalla onnellisena ja tasapainoisena aikana samalla tapaa kuin lapsuutensakin. Molemmille tuottaa kuitenkin jonkinlaisia ongelmia siirtyminen aikuistumisen kynnyksellä maalta kaupunkiin. Simeoni tuli kaupunkiin 17-vuotiaana ja asui aluksi vuorotellen äitinsä ja tätinsä luona. Tätä vaihetta kesti kolmisen vuotta, armeijaan menoon saakka. Simeoni kuvaa kyseistä elämänjaksoaan: *Se oli semmosta aikaa, että siinä vaiheessa tuli viina. Ja mä olin*

tädin luona just sen takia paljon enempi, koska siellä pysty ottamaan ja mun äiti oli ihan ehdoton siinä, että ei saanut edes haista. Et mä olin suurimman osan mun tädin luona ja ei mulla oo siinäkään valittamista. Hyvää aikaa oli sekin.

Alkoholin tulo mukaan elämään osuu Simeonilla selkeästi yhteen turvallisesta maaseutumummolasta kaupunkiin asettumiseen. Juominen muodostui niin tärkeäksi asiaksi, että Simeoni valitsi mieluummin ja useammin asuinpaikakseen tätinsä asunnon äitinsä sijaan, koska tädin suhtautuminen oli tässä suhteessa jyrkkää äitiä liberaalimpaa. Juomisen esiin nostaminen tässä vaiheessa kertomusta voidaan käsittää myös vihjeeksi tai avaimeksi Simeonin myöhempien vaiheiden ymmärtämiseksi. Se on kuitenkin hyvä huomata, että tässä vaiheessa Simeoni ei liitä juomiseen ongelmia eikä kurjuuden kuvausta. Siemen tulevien ongelmien kasvulle oli kuitenkin kylvetty.

Samoin Juhaniin siirtymävaihe maalta kaupunkiin sisältää vaikeuksia. Noin parikymppisenä (...) muutin silloin sitten äidin luokse. Sain työpaikan (...) ja sitten, siinä sitten olin yhdessä työpaikassa jonkin aikaa ja sitten tuli se vankilatuomio siihen, semmonen kuukauden pätkä että. Sitten siinä meni kyllä työpaikkakin ennen sitä jo (...).

Juhanin elämä kaupungissa alkaa huonoissa merkeissä: työpaikan menetys ja vankeustuomio. Juhani ei tarkemmin selitä sitä, mitä oli tapahtunut ennen näitä ongelmia. Tulkitsen tämän selittämättömyyden niin, että Juhani oletti haastattelijan (päihdehuollon työntekijänä) arvanneen taustalla vaikuttaneen ongelmallisen suhteen viinaan.

Asumistaan äitinsä luona Juhani kuvaa: (...) *ei oikein niinku keskenään toimeen tultu ja siinä oli sitten velipoika ja velipuolikin. Ahdasta oli ja ...siinä pinna kiristy aika lailla.* Kaiken kaikkiaan Juhanin siirtyminen aikuisuuteen ja maalta kaupunkiin merkitsi samalla turvallisen ajan päättymistä ja vaikeuksien alkua. Ongelmia tuli lain noudattamisen suhteen (vankeustuomio), työelämässä (irtisanominen), ihmissuhteissa (riidat äidin kanssa) ja asumisessa (ahtaissa oloissa äidin luona). Ongelmien syntyä oli ilmeisesti vauhdittamassa alkanut runsas alkoholinkäyttö, josta Juhani ei vielä tässä vaiheessa suoraan mainitse, mutta kertomuksen myöhemmistä vaiheista voi päätellä asian todennäköisesti näin olleen.

Timon kertomus nuoruuden osalta jatkaa lapsuuden kuvauksen linjoilla. 8-vuotiaasta 17-vuotiaaksi Timo eli huostaan otettuna ja sijoitettuna sijaisperheeseen vanhemmistaan erillään: (...) *jouduin*

tonne sijaisperheeseen. Elämäänsä sijaisperheessä Timo kuvaa seuraavasti: No, eihän siel joutunu ku töitä tekemään ja heinätoitä ja mitä ny sai rällästää mopolla sit ku oli vähän niinku jo melkein sen ikänen. Kaikkeee tämmöstä kivaa. Siel oli oikein sillain mukava olla kyllä, sit loppujen lopuks, kunnes mä päätin lähteä sieltä pois. Timo palaa myöhemmin haastattelussa sijaisperhevaiheen loppumiseen: (...) sieltähän mä lähdin sitte erinäkösten riitojen ja muiden saattelemana. Mä laitoin äitini soittaa tonne sosiaalivirastoon ja sanoon, et mä jään kotiin (...) ja sehän oli sillä selvä sitte.

Timo kertoo ensinnäkin joutuneensa sijaisperheeseen. Myös arkielämän kuvaamisen sijaisperheessä Timo aloittaa vastentahtoisen työnteon mainitsemisella. Timon kuvauksesta välittyy tietty pakon ja toimenpiteiden kohteena olemisen henki. Hän kuitenkin pehmentää kertomustaan mainitsemalla hauskan harrastuksen, mopolla rällästämisen (jonka sai vielä aloittaa virallisia ikärajoja aiemmin) ja pitämällä sijaisperheikaansa kokonaisuutena ottaen mukavana. Sijaisperheestä lähdön kuvauksessa Timo palaa sinne joutumisen asetelmaan. Vaikka sijaisperheessä olikin mukavaa, sieltä pois lähtö tuo kertomuksessa esiin tämän elämänvaiheen tavallisuudesta poikkeavan luonteen. Sijaisperheeseen Timo päätyi viranomaispäätöksellä ja sosiaaliviraston kautta sijaisperheessä asuminen lopetettiin.

Timo ryhtyy tässä vaiheessa toimenpiteiden kohteesta (*jouduin tonne sijaisperheeseen*) aktiiviseksi toimijaksi (*päätin lähteä ja laitoin äitini soittaa tonne sosiaalivirastoon ja sanoon*). Huomionarvoista on vielä Timon maininta, *et mä jään kotiin*. Timo oli asunut ja elänyt lähes kymmenen vuotta sijaisperheessä, mutta koti oli äidin luona.

Venlan nuoruudenkuvaus erottuu selvästi omanlaisekseen: Venlan nuoruusvaihe on pidempi kuin muilla kertojilla ja ongelmat nousevat keskeiseen osaan. Nuoruuden pitkittyminen tulee esiin siinä, että Venla asui äitinsä ja välillä myös mummonsa luona lähes 30-vuotiaaksi. Syytä itsenäistymisensä pitkittymiseen Venla ei kertomuksessaan suoranaisesti kerro, mutta rivien välistä voi ymmärtää, että mielenterveydelliset vaikeudet olivat taustalla vaikuttamassa Venlan elämän kulkuun jo tässä vaiheessa.

Lapsuuden kuvauksessaan Venla mainitsi sukurasituksena olevan *mielen herkkyyttä sairastua mielitauteihin*. Venlan nuoruuden psyykkiset ongelmat liittyvät tärkeisiin ihmissuhteisiin.

Vanhempien ristiriidat ja eroaminen olivat Venlalle vaikeita asioita: *Mun isä lähti mua nuoremman naisen kanssa ja mut sotkettiin siihen avioerojuttuun. Mun piti todistaa siellä oikeudessa ja mä todistinkin väärin*. Venla ei olisi halunnut olla osallisena vanhempiansa eroprosessissa, mutta hän

joutui siihen mukaan vastentahtoisesti, jopa oikeudenkäyntiin todistajaksi. Hiukan myöhemmin haastattelussa Venla vielä erikseen toistaa: *Mut mut sotkettiin siihen ja tällä tavoin painottaa vastentahtoisuuttaan ja pettymystään (ilmeisesti erityisesti isäänsä).*

Paineita Venlalle aiheutti isän pyrkimys kouluttaa häntä esiintyvän taiteilijan uralle. *No tota, me menttiin sitä soolojuttua. Mä läpäsin sen koelaulun ja se oli aika vaativa juttu se, et minä ja isä, et mä menin kylmiltään vaan (...) seisomaan siihen yleisön eteen. Että oon nähnyt siitä painajaisia ainakin kymmenen vuotta.* Venla tuntee ylpeyttä menestyksestään, mutta toteaa hintana olleen pitkäaikaiset painajaiset.

Ristiriidat isän kanssa pahenevat: *Mä halusin lopettaa sen, mut isä tahtos mun parasta, ku se tiesi, et mä oon lahjakas ja musikaalinen, ni se olis tahtonu, mut mä viimeisiin asti pinnistin.* Venla ymmärtää isäänsä ja uskoo tämän ajattelleen hänen parastaan. Lopulta ristiriidat Venlan esiintymisurasta kasvoivat niin pahoiksi, että *isä ajo mut pihalle yks kerta.*

Myöhemmin Venlan henkiset vaikeudet jatkuivat: *siellä tapahtui radikaali muutos mun ensirakkauden suhteen. Mä löysin poikaystävän ja mä kävin diskoteekeissä, pidin hauskaa ja innostuin pojista ja ihan niinku mä olisin joku kuustoista, seitsemäntoistavuotias ja tota sitte kun mä sain sen hermoromahduksen niin mä vaan itkin ja, ja sit ne ei voinu pitää mua enää työssä hoitamassa sitä lasta (...).* Pettymys ensimmäisessä seurustelusuhhteessa, seurustelun päättyminen ilmeisesti seurustelukumppanin aloitteesta (*radikaali muutos mun ensirakkauden suhteen*) johti Venlan romahtamiseen henkisesti sillä tavoin, ettei hän enää pystynyt jatkamaan silloista lapsenhoitotyötään. Tämä psyykinen herkkyyys tai hauraus tulee esiin Venlan kertomuksessa alusta loppuun saakka.

6.2.2 Lapsuus ja nuoruus tulevaisuuden selittäjinä

Voiko näiden kertomusten lapsuuden ja nuoruuden kuvausten pohjalta tehdä johtopäätöksiä aikuiselämän suhteen? Ensinnäkin pitää muistaa, että menetelmänä käytetyssä narratiivisessa haastattelussa ei varsinaisesti pyritä kausaaliseen selittämiseen. Tarkoitus on edesauttaa tarinoiden syntyä. Toinen asia on se, minkälaisia syy-seuraussuhteita kertojat itse kertomuksiinsa sisällyttävät.

Kuten jo aiemmin totesin ainoastaan Venla luo kertomukseensa jonkinlaisen lapsuuteensa ja nuoruuteensa perustuvan aikuisen elämänsä ja sen ongelmien selitysmallin. Muut kertojat eivät tällaista selitystä tuo esille, mutta osa kertojista on selvästi tietoinen tällaisen selityksen mahdollisuudesta, koska siihen ottavat kantaa ja sen kieltävät.

Tutkijan, ulkopuolisen lukijan näkökulmasta voi ottaa varovasti kantaa joihinkin kertomuksissa esiin tuleviin lapsuuden ja nuoruuden elämänvaiheen seikkoihin. En nosta näitä asioita tarkasteltaviksi kausaalisen selittämisen mielessä, vaan pikemminkin sellaisina mahdollisina taustatekijöinä, jotka voi pitää mielessä kertomusten siirtyessä aikuisuuteen.

6.2.3 Lapsuuden ja nuoruuden kasvuympäristö ja aineelliset olosuhteet

Haastattelukysymyksissä ei suoraan tiedusteltu lapsuuden ja nuoruuden perheen taloudellista tai sosiaalista asemaa. Suoria tai epäsuoria viittauksia tälle alueelle kertomuksissa kuitenkin esiintyi.

Venla vietti lapsuutensa ja nuoruutensa kaupunkiympäristössä. Muiden lapsuus ja nuoruus sijoittuvat suureksi osaksi maaseudulle. Aapo, Anna ja Tuomas ovat syntyneet maaseudulla. Tuomaan ja Annan perheiden pääelinkeino oli maanviljelys. Tuomaan perheen maatila oli melko pieni: (...) *lehmiä siinä viis, kuus vissiin parhaalla aikaa ja kaks hevosta* ja Annan perhe asui (...) *ei niinku missään taajamassa, et se oli niinku sivukylä*. Aapon isä elätti perhettään metsätöillä. Näiden kolmen kertojan perheet olivat suuria: *semmosessa suhtkoht suurperheen, elikä kuus lasta, isä ja äiti* (Tuomas); *isä, äiti, kahdeksan lasta* (Anna); *meitä oli iso perhe, seitsemän lasta* (Aapo).

Juhani ja Simeoni elivät myös lapsuutensa maalla, mutta heidät oli sinne siirretty toisin kuin Aapo, Anna ja Tuomas. Juhani vanhemmat erosivat hänen ollessa kaksivuotias ja mummu otti hänet luokseen maalle. Syytä Simeonin asumiseen isovanhempiensa luona pienestä pitäen ei kertomuksessa ilmene, mutta huomattavaa on, että isäänsä Simeoni ei mainitse kertomuksessaan kertaakaan ja äitinsäkin vasta nuoruudesta aikuisuuteen siirtymisen vaiheessa. Juhani perheeseen kuuluivat hänen lisäksi mummu ja eno. Simeoni mainitsee itsensä lisäksi vain isovanhempansa.

Myös Timo päätyi maaseudulle, mutta Juhania ja Simeonia myöhemmin, 8-vuotiaana. Timonkin maalle päätyminen syynä olivat vanhempien ongelmat. Timo oli ainoa kertojista, joka kasvoi suvun ulkopuolella, vieraassa sijaisperheessä. Kyseessä saattoi olla maanviljelijäperhe. Ainakin Timon

mainitsema heinätöiden teko viittaa tähän suuntaan. Timon omien vanhempien sosiaalinen asema ei kunnolla selviä, mutta asumisen historian hahmottelun yhteydessä esiin tulleet syntymäpaikka (Kauniainen) ja äidin ja isän kaupunginosa (Eira) Timon muuttaessa maalta takaisin kaupunkiin viittaisivat keskiluokkaiseen taustaan.

Venla kuvaa lapsuuttaan tyypillisesti pikkuporvarillisena. Isä toi työllään ansaitsemaansa rahaa kotiin, äiti oli kotirouvana (vain lauantaisin kävi töissä). Sosiaalisen ja taloudellisen aseman laskusta antaa viitteitä muutokset perheen asumisessa: aluksi perhe (Venla, sisko, veli, isä ja äiti) asui omakotitalossa, Venlan ollessa 12-vuotias he muuttivat vuokralle omakotitaloon ja sen jälkeen vuokralle kerrostalokaksioon (Venla oli tällöin 18-vuotias).

Suoranaisia viittauksia niukkuuteen antavat Juhani: *Elämä oli aika, sanotaan, että ei ollut mitenkään hirveen rikasta sillä lailla, mutta ... rikasta ja rikasta, mutta siis sillä lailla, että toimeen kuitenkin tultiin. Ettei mitään voinut hirveetä hössötystä olla* ja Tuomas: (...) *ei se nyt mitään niinku herkkua ollu siihen aikaan, siihen aikaan kaikki oli vielä kortilla.* Juhani kertoo sellaisesta 60–70-lukujen maalaiselämästä, jossa juuri tultiin toimeen, mutta mihinkään ylimääräiseen, *hössötykseen* ei ollut juurikaan mahdollisuutta. Juhani kyseenalaistaa tässä lausunnossaan vielä nopeasti taloudellisen vaurauden merkityksen korostamista sanomalla *rikasta ja rikasta*. Tuomaan lapsuus sijoittuu 40- ja 50-luvuille, jolloin Suomi vielä toipui raskaista sotavuosista. ”Kortilla” oleminen viittaa ”tärkeimpien elintarvikkeiden säännöstelyyn” (Karisto ym. 1985, 86) vielä sotavuosien jälkeenkin.

Muuten kertomuksissa ei köyhyyteen tai puutteeseen suoraan viitata, mutta toisaalta yhdessäkään kertomuksessa ei tuoda esille taloudellista hyvinvointia saati vaurautta lapsuuden ja nuoruuden elämän kuvauksissa. Tämä tarkoittaa sitä, että kertojilla ei ilmeisesti ole ollut myöhemmälle elämälleen turvanaan perhetaustan mukanaan tuomaa taloudellista suojaa. Tämä seikka on huomionarvoisa siinä vaiheessa, kun kertomuksissa päästään käsittelemään aikuisuuden vaikeuksia asumisen ja muunkin elämän osalta.

6.3 Asuminen ja elämä aikuisena

Käsittelen seuraavaksi sitä, millä tavoin kertojien asumisen muodot ja kuvaukset elämästään ovat keskenään vuorovaikutuksessa kertomuksissa. Samalla käsittelemän painopisteeksi tulevat

pohjimmaisten asuntomarkkinoiden ilmiöt ja syrjäytymistematiikka yleensäkin. Vaikka osa lapsuuden ja nuoruuden kuvauksista voitaisiin sijoittaa pohjimmaisille asuntomarkkinoille, alkaa tämän aihealueen käsittely varsinaisesti vasta tässä vaiheessa.

Tarkoitukseni on nyt laajentaa ja syventää niitä teemoja, joita jo aiemmin minäkertomusten kohdalla sivuttiin. Pysin käsittelemään niitä asioita, joita kertojat elämänsä haastatteluissa esille toivat. Koetan pitää mukana kertojien asioille antamat merkitykset, mutta myös tekemään tulkintoja sosiaalityön tutkimuksen näkökulmasta.

Tähänastinen tulosten käsittely on noudattanut melko uskollisesti elämäkertojen kronologista järjestystä. Seuraavaksi ajallisen etenemisen malli rikkoontuu ja korvaantuu aikuiselämän ajanjaksolla yleensä ja tästä elämänvaiheesta syntyneestä tematiikasta.

Jaan esiin nousevat asumismuodot kahteen luokkaan: ei-institutionaaliseen asumiseen ja institutionaaliseen asumiseen. Ei-institutionaalinen asuminen tarkoittaa tässä sellaista asumista, johon viranomaiskontrollia ei ole suoraan liitetty. Institutionaalinen asuminen taas on hyvinvointivaltiolliseen hoito- ja kuntoutustoimintaan integroitua asumista. Instituutiolla tarkoitan siis sekä konkreettista laitosta että yhteiskunnallista järjestelmää. Ei-institutionaalinen asuminen sijoittuu osittain yleisille asuntomarkkinoille, osittain pohjimmaisille asuntomarkkinoille. Institutionaalinen asumien on kokonaan pohjimmaisten asuntomarkkinoiden alueella.

Olisi ollut mahdollista rajata yleiset asuntomarkkinat tutkimuksen alueen ulkopuolelle perusteeman perusteella. Halusin kuitenkin saada esille mahdollisimman kokonaisen ja monipuolisen kuvan haastateltavien asumishistoriasta ja sen kulusta. Lisäksi kuvaukset yleisiltä asuntomarkkinoilta tuovat vertailukohtaan pohjimmaisille asuntomarkkinoille ja nostavat esiin rajakontrollin ilmenemismuotoja. Vielä on hyvä huomata, että asumisen ongelmat laajasti käsitettynä koskettavat myös yleisiä asuntomarkkinoita.

6.3.1 Ei-institutionaalinen asuminen

6.3.1.1 Elämää perheessä

Viiden kertojan (Juhani, Tuomas, Anna, Aapo ja Simeoni) kertomuksista erottuu aikuiselämässä selkeä tavallisen perhe-elämän vaihe. Tässä vaiheessa edellä mainitut kertojat ovat myös eläneet lähes koko ajan yleisillä asuntomarkkinoilla.

Tämä perhe-elämän vaihe näyttäytyy kertomuksissa seestymisen aikana. Elämä asettuu totuttuihin, turvallisiin uomiinsa. *Kyllä se, se vähän aikaa meni ihan, sanotaan pari kolme vuotta meni ihan, ihan hyvin, että siinä niinku alkoholikin jäi miltei pois kokonaan.* (Juhani); *(...) avioliittoon ja tuota saatiin ensimmäinen lapsi ja muutettiin sitten vaimon kanssa (paikkakunnan nimi) yhteen ..., (...) synty sitte toinen poika maailmaan ja avioliitto kesti siihen asti sitten kun tota tää yritys rupes menemään heikosti ...* (Tuomas); *(...) se oli ihan, mm ihan, nyt kun aattelee ni silleen, et ihan hyvää aikaa ... et oli niinku asunto, ettei ollu niinku välttämätöntä se, että jos ei niinku saanukkaan töitä, ihan niinku et kuitenkin tultiin ihan hyvin toimeen ...; (...) mä huolehdin kodista ja se huolehti raha-asioista niinku, että vaikka molemmat kävi töissä, mut se niinku piti huolta niistä...* (Anna); *No, se oli työssäkäyntiä, lähinnä työssäkäyntiä. Molemmat tehtiin työtä, sanotaan työtä vuorotta.* (Aapo); *Ihan hyvää. Meillä ei ole huonoo asuntoo ollu ikinä. Naapurit on ollu, aina sattunu hyvät, eikä me ittekään oo kyllä aiheutettu mitään häiriötä koskaan.* (Simeoni).

Tästä perhe-elämän vaiheesta haastateltavat puhuivat melko yhteenvetomaisesti ja niukasti (en pyrkinyt tätä aihealuetta haastattelussa laajentamaan enkä syventämään). Kokonaiskuva tältä ajanjaksolta on kuitenkin selvä: elämä oli tällöin aika lailla hyvin hallinnassa. Vaikka esim. puolisoiden välisessä tunne-elämästä saati rakkaudesta kukaan kertojista ei sano suoraan mitään, voi rivien välistä aistia elämän olleen tyydyttävää.

Elämän tyydyttävyyttä kertomuksissa kuvastaa turvallisuus, normaalius ja ongelmien poissaolo. Juhani perustelee hyvää ajanjaksoa sillä, että hänen alkoholikäyttönsä väheni minimiin tänä ajanjaksona, jolloin Juhani perheineen oli päässyt ensimmäisen kerran muuttamaan pysyvään ja varmaan kaupungin vuokra-asuntoon ja Juhani oli saanut kaupungilta vakituisen työpaikan.

Tuomas yhdistää perhe-elämän hyvin sujumisen elämän yleiseen sujumiseen. Ongelmia alkoi tulla sitten, kun elämän taloudellinen ja materiaallinen perusta kärsi kovia iskuja yrityksen konkurssin muodossa. Tuomas antaa ymmärtää, että hänen ja vaimon suhde ei kestänyt konkurssista seurannutta väistämätöntä elintason laskua. Niin kauan kun elämän reunaehdot olivat kunnossa parisuhdekin toimi.

Anna tuo esiin perhe-elämän sujumisen edellytyksenä hyvin toimivan työnjaon. Molemmat kävivät töissä, Anna hoiti kodin ja mies raha-asiat. Lisäksi Anna mainitsee omistusasumisen mukanaan tuoman turvallisuuden. Huolta ei ollut, vaikka hänellä ei olisi koko ajan töitä ollutkaan. Vaikka Anna ei sitä suoraan mainitsekaan, voi avomiehen omistuksessa olevasta asunnosta päätellä, että Annan avomiehellä oli taloudellisesti hyvä tilanne.

Myös Aapo kertoo hänen ja vaimon molempien tehneen palkkatyötä ja näin tuoneen rahaa kotiin. Aapon lyhyestä kuvauksesta voi kuitenkin arvella, että ”työtä vuorotta” -elämäntapa ei jälkikäteen ajateltuna ollut perhe-elämän kannalta hyvä vaihtoehto. Toinen asia tietenkin on, oliko Aapolla ja vaimolla tällöin monia vaihtoehtoja kovalle työnteolle ja rahan ansaitsemiselle. Aapo onkin aikuisena perhe-elämää viettäneistä kertojista ainoa, joka ei jollain tavoin määrittele tätä elämänjaksoa myönteiseksi. Vaikka elämä ulkoisesti selvästikin oli hallittua – ahkerasti työssä käyvä pariskunta, jotain elämästä selvästi puuttui silloin kun se oli vain työssäkäyntiä.

Simeoni kertoo perhe-elämänsä aikana aina asuneensa hyvässä asunnossa. Naapurit olivat hyviä ja oma perhekin eli häiriötä aiheuttamatta. Simeoni kuvaa perhe-elämäänsä kahdessa pitkäaikaisessa kerrostalovuokra-asunnossa onnistuneeksi ajaksi. Kaiken kaikkiaan Simeonilla aikuisuuden perhe-elämän kuvaus jatkuu samalla valoisalla sävyllä kuin lapsuuden ja nuoruuden kuvauskin.

6.3.1.2 Ero ja perheen hajoaminen

Kaikki edellä mainitut perhe-elämän kertomukset päättyivät eroon ja perheen hajoamiseen. Jokaisen kertojan kohdalla turvallisen perhe-elämän vaiheen päättyminen oli myös käänne huonompaan suuntaan.

Juhanin kertomuksessa käänne oli ehkä jyrkin: (...) *mulla alko sitten niinku olla töistä poissaoloja ja sitten riitoja kotona, että välillä olin pois kotoa sit ihan päiväkausia, et en mennyt kotiin ollenkaan (...) ja sittenhän siitä armotta seuras avioero ja työpaikan menetys; (...) mä siinä jätin sit tän asunnon, jätin tän vuokra-asunnon sitten niinku perheelle sinne, lapsille ja vaimolle ja lähdin sitten siitä niinku kavereitten luokse.*

Juhanin perhe-elämässä oli ollut aiemminkin vaikeuksia: liiallista juomista, pätkätyösuhteita, pätkäasumista työsuhdeasunnoissa ja puolisoiden välistä eripuraa: (...) *perhe-elämä meni nyt*

jotenkuten. Että siinä sitä kitkuteltiin vaan. Suuremmat vaikeudet Juhaniille kuitenkin koettivat vasta hyvin menneen elämänvaiheen alettua sortua. Kehityskulku oli klassinen: juominen, töistä poissaolot, riidat vaimon kanssa, juomatuurit kotoa poissa, potkut töistä, avioero ja kodista pois lähteminen. Aikaa tähän kehitykseen meni parisen vuotta. Juhaniin pudotus oli kuitenkin kova. Vakiintuneesta elämäntilanteesta (perhe, työ, asunto) Juhani lähti ryyppykavereitten luokse.

Tuomas kuvaa eroaan: *(...) avioliitto kesti siihen asti sitten kun tota tää yritys rupes menemään heikosti ja tota, ja tota näitä ristiriitoja tuli yrityksessä, sitte perheen kesken ja tuota siihen se sitte päätty avioeroon ja konkurssiin. Konkurssi ensin ja sitte avioero. Näinpäin se niinku meni noin niinku tässä suhteessa ja sitte tota, sitte erkaannuttiin.*

Tuomas kertoo avioliittonsa päättymisen lakonisesti. Avioliitto pysyi pystyssä niin kauan kun perheen tilanne oli ulkoisesti hyvä ja kunnossa, perheen elinkeino, Tuomaksen johtama yritys toimi hyvin. Yrityksen vaikeudet, jotka johtivat lopulta konkurssiin ja yritystoiminnan lopettamiseen lopettivat myös Tuomaksen perhe-elämän. Syy-yhteys on Tuomaksen kertomuksessa selvä: *konkurssi ensin ja sitte avioero.* Rivien välistä voi (niin halutessaan) lukea jonkinasteista pettymystä siihen, että tunnesiteet eivät olleet tarpeeksi voimakkaat vastustamaan elämän mukanaan tuomia vastoinkäymisiä. Tuomaan perhe-elämän vaihe kesti kymmenisen vuotta. Perheeseen syntyi kaksi poikaa. Eron myötä päättyi myös Tuoman lapsuudesta alkanut ja avioliiton aikana jatkunut omakotitalossa asumisen vaihe.

Annan eroon päätynyt avoliitto kesti 12 vuotta. Annan kertomuksessa eroon päätynyttä kehityskulkua ei selitetä.

TR: (...) sitte tämän jälkeen kun teiän ...

Anna: Tuli ero.

TR: Ero, joo ja tuota sit sulla siinä, sait sitte kunnan asunnon ...

Anna: Joo, kunnan vuokra-asunto oli määräaikainen.

Anna täydentää haastattelijan lausetta sanomalla *tuli ero*, eikä haastattelija kysy aiheesta enempää ja niin keskustelu siirtyy seuraavaan vaiheeseen.

Myös Aapolla avioero (30-vuotiaana 10 vuoden liiton jälkeen) jää haastattelussa asian toteamisen varaan. Syytä ja kehityskulkuja ei keskustelussa lähdetä etsimään eikä niillä spekuloidaan.

TR: (...) no sit tässä seuraava vaihe mitä tossa äsken mainitsitkin jo, ni ää tuli tämä ero vaimosta vuonna seitkvtviis?

Aapo: Kyllä, joo.

TR: Mm, siinä sen jälkeen sulla myöskin tää, tää niinku asuminen muuttu sitte?

Aapo: Joo, se muuttu ihan täydellisesti.

Aapon eron erääksi taustatekijäksi voi toki arvella aiemmassa jaksossa esiin tullutta ”työtä vuorotta” – elämää. Kun Aapo kertoi perhe-elämän olleen molempien osalta jatkuvaa töissä käymistä, voi ajatella, että tällaisessa elämäntavassa pariskunnan yhteinen elämä ja aika jäivät vähiin ja erkaantumista suhteessa tapahtui. Onkin mahdollista tehdä sellainen tulkinta, että Aapo halusi antaa kuulijalle mahdollisuuden ymmärtää liiallisen työnteon olleen avioeron taustalla, vaikka hän ei haastattelussa eron suhteen annakaan selitystä vaan ainoastaan vahvistaa haastattelijan esittämän toteamuksen/kysymyksen avioerosta ja sen ajankohdasta (nämä tiedot olivat tulleet esille nauhoitettua haastattelua edeltäneessä asumiselämäkerran hahmottelun yhteydessä).

Simeonin perhe-elämävaiheen päätyminen rakentuu haastattelupuheessa seuraavasti:

TR: (...) tää on tosiaan tämmönen pitkä aika eli tonne ihan viiskytvuotiaaks oli ...

Simeoni: Joo.

TR: ...tä ...tätä perhe...perhe-elämää.

Simeoni: Oli, oli.

TR: Juu, juu, kyllä.

Simeoni: Tosin siitä nyt oli viimeinen puoli vuotta, oli aika huonoa sillä lailla, että siinä ei paljon keskenämme puhuttu eikä muuta.

TR: Joo, joo.

Simeoni: Se oli siinä vaiheessa selvä peli jo, että ...

TR: Mm, mm, niin eli siinä tuli sitte se ero ...?

Simeoni: Joo...

TR: ...ero sitte, joo, joo, kyllä, kyllä ...

Simeoni: ...et hän vaan niinku odotteli, kun saa oman asunnon ja asu siinä kuitenkin.

TR: Mm, mm, joo.

Simeoni: Ei siinä nyt tapeltu, mutta ei paljon puhuttukaan.

Simeonin noin 25 vuotta kestänyt perhe-elämän aika päättyi välien huononemisen seurauksena eroon. Samalla, ensimmäistä kertaa Simeonin tarinassa alkaa huonon elämän ajanjakso. Simeoni ei

myöskään selittele välien viilenemisen syitä, mutta kertoo, että pariskunta käytännössä lopetti puhumisen ja muunkin keskinäisen kanssakäymisen, vaikka vaimo vielä asui samassa asunnossa odotellessaan uutta asuntoa. Tavallisuudesta poikkeavaa oli, että vaimo muutti muualle eikä mies. Tähän vaikutti todennäköisesti se, että Simeoni jäi elämään yhdessä poikansa kanssa.

Tässä vaiheessa Simeonin tarinan tunnelmakin muuttuu. Lapsuuden onnen tila, nuoren miehen vapaa seikkailijan elämä ja perhe-elämän tyytyväisyys vaihtuu jollain tapaa surumieliseen, alistuneeseen kerrontaan (*se oli siinä vaiheessa selvä peli jo*). Simeonin tarinan loppua sävyttääkin juuri tietynlainen väsyneisyys ja epäusko elämän muuttumisesta paljoakaan nykyistä paremmaksi.

Matti Heikkilä (1988, 39) huomasi jo 1980-luvulla, että pääosa asunnottomuustutkimuksesta Suomessa liittyi ”alkoholistiseen viitekehykseen”. Heikkilän mielestä päihteillä asunnottomuuden selittäminen kapeuttaa ja yksinkertaistaa asioita asumisen ongelmien selittämisessä. Hän ehdottaakin artikkelissaan toisenlaista lähtökohtaa, joka perustuu sille tosiasialle, että asunnottomien joukossa ovat yliedustettuina eronneet miehet. (Mt., 44.)

Eroprosessissa yhteisestä asunnosta useimmiten lähtee mies. Jos perheessä on lapsia, he jäävät äidin kanssa asumaan ja mies saa etsiä uuden asunnon. Tässä avautuu väylä sosiaaliseen vajoamiseen: perhe, ihmissuhteet ja asunto eivät enää olekaan suojaamassa syrjäytymistä vastaan. Eroissa usein toteutuva sosiaalisten suhteiden katkeilu ja säröily heikentävät ja poistavat aiemmin toimineita suojaverkkoja putoaminen pohjalle tulee helpommaksi. Eron myötä yksinäisyydestä tulee usein ongelma. Samoin alkoholin haitallisuus elämässä kietoutuu voimakkaasti yhteen eroamisen ja asunnottomuuden kanssa. (Mt., 39–45.)

Vaikka tämän tutkimuksen kertojat eivät suoraan selitäkään ongelmiaan erolla, ei voi kertomuksia tarkasteltaessa olla huomaamatta, että kaikilla viidellä eroaminen on ollut jonkinlainen käänne huonompaan suuntaan. Mahdolliset aiemmat ongelmat ovat voimistuneet ja omat selviytymiskeinot ovat heikentyneet. Selvästikin Heikkilän teesi perheen rikkoutumisen mukanaan tuomasta vaikeuksilta suojaavan vaikutuksen poistumisesta on pitänyt paikkansa Juhanin, Tuomaan, Annan, Aapon ja Simeonin elämissä.

6.3.1.3 Perheettömät: Venla ja Timo

Venlan ja Timon kertomuksissa elämänkulku ei noudata samaa logiikkaa kuin muilla kertojilla. Heidän elämässään ei toteutunut nuorena aikuisena solmitun avio- tai avoliiton ja perhe-elämän vaihe.

Myös Venla ja Timo erkaantuivat nuoruuden kodeistaan, mutta se tapahtui erilailla ja ehkä ei niin selkeästi kuin muilla kertojilla. Venla asui ja eli aikuisuutensa ensi vuosikymmenen aina 29-vuotiaaksi saakka vuorotellen äitinsä ja isoäitinsä luona. Tähän ajanjaksoon kuuluvat ristiriidat Venlan suhteen kunnianhimoisen isän kanssa, pettymys seurustelusuhteessa ja mielenterveydelliset ongelmat. Mummon luona asuessaan Venla teki mummulle töitä: siivosi ja hoito puutarhaa. Palkkatyötäkin Venla teki erään perheen pientä lasta hoitaessaan. Tämä työsuhde päättyi Venlan hermoromahdukseen seurustelusuhteen loputtua.

Venlan tarinakin tuntuu etenevän kohti perheellistymistä ja lapsuudenkodista irtautumista, mutta Venlan elämä ei oikein koskaan kunnolla näille ns. normaalielämän urille päätenyt. Yrityksiä tähän suuntaan olivat seurustelu ja pienimuotoinen palkkatyö. Syyksi tälle yksinäiselle elämänkululle Venlan tarinassa hahmottuu vaikea ja ongelmallinen perhetausta ja Venlan psyykkinen hauraus (ja myöhemmin kehittyvä ja paheneva alkoholi- ja lääkeriippuvuus).

Timon kertomus on (varsinkin aikuisuuden osalta) hyvin hatara ja siitä muodostuva kuva on epäselvä. Aluksi Timo palasi joksikin aikaa (tarkkoja aikoja Timo ei kyennyt mieleen palauttamaan) äitinsä ja isänsä luokse. Nämä kuitenkin erosivat piakkoin. Samoin kuin Venlalla Timollekin äiti on ollut aikuisuuden tuki ja turva. Äitinsä luota lähdettyään Timo on asunut välillä omissa asunnoissa (joista osa on ollut majoitusliikkeen asuntoja), mutta myös pitkiä aikoja kavereiden luona. Kaverit muodostavatkin tärkeän osan Timon aikuiselämää, rohkeasti tulkiten eräänlaisen perheen vastineen.

TR: (...) jos nyt ekana aattelee vaikka sitä kavereiden luona asumista, ni mitä se on pitäny niinku sisällään tai minkälaista se on ollu?

Timo: No, se on ollu oikeastaan aika mukavaa, et sillain, et me ...ei oo mitään häikkää ollu.

TR: Joo, joo ...

Timo: Et kavereit kohtaan toimitaan aina niinku kavereit kohtaan pitääkin.

Timo luonnehdinnat kavereiden kanssa elämisestä korostavat yhteisyyttä ja solidaarisuutta. Päihdeongelmaisten alakulttuurissa tämä tarkoittaa usein sitä, että asuminen järjestyy sen luona,

jolla on asunto. Näin on ollut Timonkin elämässä: välillä hän on asunut kavereiden luona ja välillä kaverit hänen luonaan.

Timon painokkaasti esittämä moraalinen periaate *kavereit kohtaan toimitaan aina niinku kavereit kohtaan pitääkin* tuo esille myös sen, miten alakulttuurin ja valtakulttuurin arvot saattavat joutua vastakkain ja jopa ristiriitaan. Nimittäin suuri osa ns. häiriöhäädöistä johtuu juuri siitä, että päihtyneitä (ja äänekkäitä) kavereita on majoitettu omaan asuntoon (ks. Piirainen 1993, 123–124). Sosiaalialan työntekijöiden neuvot olla viemättä ja majoittamatta päihtyneitä kavereita kotiinsa, jos aikoo asuntonsa säilyttää voivat olla vaikeita noudattaa silloin, kun on Timon lailla omaksunut vastavuoroiseen solidaarisuuteen perustuvan asenteen kavereiden suhteen.

6.3.1.4 Omistusasuntoasuminen

Tuomas on kertojista ainoa, joka on aikuisiällään asunut itse omistamassaan asunnossa. Tuomaksen omistusasumisen vaihe on yhteneväinen hänen perhe-elämän vaiheensa kanssa. Omistusasuminen, joka oli Tuomakselle nimenomaan omakotitaloasumista, päättyi perheen hajoamisen myötä. Maininnat omistusasumisesta tässä perhe-elämän vaiheessa tulevat esiin vain lyhyinä mainintoina kertomuksen lomassa: (...) *velkaa oli sitte omakotitalossa; (...) ostin sieltä (paikan nimi) keskeneräsen omakotitalon ja tota se jäi kesken sitten multa kun tää avioero tuli.*

Tuomas palaa myöhemmin kertomuksessaan toisessa yhteydessä omakotitaloasumiseen arvioidessaan eri asumismuotoja: (...) *omissa asunnoissa mä on aina asunu, mä on aina asunu omakotitalossa, ni sitte ku joutu tämmöseen kivitaloihin ja, ja vieraisiin ihmisiin ja vieraisiin lapsiin ni, niin nää oli kyllä todella vaikeita paikkoja soveltua sinne ja tota se on vieläkin toi kerrostaloasuminen outoa.*

Tuomas eli lapsuudestaan aina noin 40-vuotiaaksi asti omakotitaloissa. Viimeiset noin 20 vuotta hän on ollut omakotitaloasumisen ulkopuolella. Tuomas kertoo miten hänen on ollut vaikea sopeutua kerrostaloasumiseen: kivitaloihin ja vieraisiin ihmisiin (vieraat ihmiset viittaavat todennäköisesti ainakin osittain naisten luona asumiseen – tästä tarkemmin alaluvussa 6.3.1.10). Tuomas tuo selvästi esille, että mieluisin asumismuoto hänelle on omakotitaloasuminen ja sen, että kerrostaloelämän tapoihin hän ei ole oikein koskaan sopeutunut.

Tuomaksen ajatukset itselleen sopivimmasta asumismuodosta tuntuvat sopivan hyvin yhteen suomalaisten käsityksiin yleisestikin. Kortteinen ym. (2005) selittävät artikkelissaan suomalaisten asumistavoiteita laajassa kyselytutkimuksessa. Tuloksena oli, että ”keskimäärin 91 prosenttia – ja alimmankin tulokvintiilin (tuloviidenneksen) alueilla asuvista 80 prosenttia – piti omistusasumista itselleen parhaana. Koko aineistoa tarkasteltaessa pientalossa halusi asua 79 prosenttia ja noin kaksi kolmannesta alimman tulokvintiilin asukkaista.” (Mt., 122). Omistusasuminen omakotitalossa on siis suomalaisten mieluisin asumismuoto.

6.3.1.5 Työsuhdeasuminen

Kokemuksistaan työsuhdeasumisesta mainitsevat kertomuksissaan Juhani, Tuomas, Anna ja Aapo. Myös Simeonilla on työsuhteeseen liittynyt asumisjakso, jota käsittelen kuitenkin toisessa yhteydessä.

Työsuhdeasunnot ja -asuminen muodostavat kertomuksissa melko laajan ja vaihtelevan kentän. Kertojien käsitykset tästä asumisen lajista vaihtelevat. Se, millaisia merkityksiä kertojat työsuhdeasumiseensa liittävät, ei tunnu suoraan noudattavan jakoa yleisiin ja pohjimmaisiiin asuntomarkkinoihin (osa kertomusten työsuhdeasunnoista kuuluu selvästi pohjimmaisille, osa yleisille asuntomarkkinoille). Tyytyväisyys tai tyytymättömyys asumiseen työsuhdeasunnoissa tuntui suhteutuvan muuhun elämäntilanteeseen ja asumiseen asetettuihin odotuksiin.

Juhanin elämässä oli vajaan kymmenen vuoden jakso, noin 20-vuotiaasta 29-vuotiaaksi, jolloin hän asui useissa eri työsuhdeasunnoissa: *Joo. Työsuhdeasuntoja oli sitten niinku useitakin. Että oli semmonen työ. Että se työ ei ollu semmosta pysyvää, että ihan olis voinu vakiintua siihen asumiseen. Se oli aikamoista reissaamista, pari, kolme kuukautta yhdessä asunnossa ja taas muuttaa.*

TR: Joo, minkälaisia asuntoja?

Juhani: Ne oli pääasiassa yksiöitä, jokunen kaksiokin oli siinä.

TR: Joo, joo, kyllä. Tässä vaiheessa, ni asuitko yksikseen vai, vai oliko ...?

Juhani: Mulla ensin, siinä ensimmäisessä, parissa ensimmäisessä asuin yksin, mutta sitten tapasin silloisen vaimoni siinä ja sitten syntyi lapsi siihen jo, lapsikin siihen sitten aika nopeesti ja sitten niinku lapsen ja vaimon kanssa sitten muutettiin siinä edestakaisin. Se oli aika stressaavaa.

TR: Mmm, mm, joo. Miten muuten tätä, tätä vaihetta niinku kuvaisit? Minkälaine siinä oli semmonen arki... arkinen päivä tai, tai yleensä se elämä ...?

Juhani: No se, kyllä mä silloin jo aloin käyttää alkoholia runsaanpuoleisestikin ja että kyllä se oli mulle melkein sitä sitten, että päivät töissä ja sitten illat kaljalla. Että se oli semmosta aika ristiriitaista olemista.

TR: Mmm, joo, joo, joo, joo. Mites se perhe-elämä, jos sitä siihen aikaan ...?

Juhani: No perhe-elämä meni nyt jotenkuten. Että siinä kitkuteltiin vaan, eihän sitä voinut niinku sukulaisille näyttää, että huonosti menee.

TR: Niin, joo, joo, kyllä. Ja tuota niin, eli näitä oli nyt tässä sit tässä, se oli siihen noin kahteenkymmeneen vuoteen niin oli, oli näitä työsuhdeasuntoja tosiaan ...

Juhani: Joo.

TR: ...useampia.

Juhani: Niitä oli sitten, sitten tosiaan tähän kahteenyheksään, varmaan kymmenen, viisitoista vuokra...työsuhdeasuntoa kerkis olemaan, että tosiaan aikamoista ruljanssia.

Olellainen hankaluus Juhaniin työsuhdeasumisen vaiheessa oli asumisen epävarmuus ja väliaikaisuus. Juhani kuvaa tätä sanoilla *aikamoista reissaamista, aika stressaavaa*. Useat muutot kävivät voimille ja hermoille, varsinkin siinä vaiheessa kun perheeseen alkoi syntyä lapsia.

Lisääntyneen alkoholinkäytön myötä tilanne vielä hankaloitui. Elämä *oli semmosta aika ristiriitaista olemista, siinä kitkuteltiin vaan*. Ulospäin pidettiin kuitenkin ”onnellisuusmuuria” (ks. esim. Roos 1987, 213 -214) pystyssä tai ainakin huonosti meneminen koetettiin sukulaisilta peittää.

Huomattavaa on, että Juhani ei moiti asuntoja sinänsä, toteaa vain joukossa olleen yksioitaa ja kaksioita. Ongelman muodostivat jatkuvat muutot ja epävarmuus. Lyhyet työsuhteet yhdistyneenä työsuhdeasumiseen olivat selvästikin Juhaniin ja hänen perheensä elämän laatua heikentävä tekijä. Asumisen ja työn merkitys elämisen tasoon tulee Juhaniin kertomuksessa korostuneesti esille, sillä Juhaniin elämä muuttui selvästi parempaan Juhaniin ja perheen saatua kaupungin vuokra-asunnon työsuhdeasuntovaiheen jälkeen: *(...) se oli iso muutos ja helpotti tilannetta aika paljon ja, ja sit pääsinkin (kaupungin nimi) kaupungille töihin. Sitten ei ollut niinku enää asunnoista kiinni. Että pystyin käymään töissä missä vaan.*

Kaupungin vuokra-asumisen mukanaan tuoma vakaus ja liikkumavapauden kasvaminen työmarkkinoiden suhteen toi Juhaniin elämään uutta uskoa ja yritystä. Haitallinen juominenkin pysyi poissa pari, kolme vuotta.

Aapon elämässä oli myös pitkä vaihe, jolloin hän asui työsuhdeasunnoissa. (...) *minä lähdin tuota heti eron jälkeen, ni minä lähdin Ruotsiin ja työskentelin Ruotsissa tämmösessä (yrityksen nimi), olin siellä rautatehtaalla raanakuskina ja, jaja sieltä mä siirryin sitten tuonne (kaupungin nimi) ruutitehtaalle. Urheilun takia sain sitten sieltä hyvän työpaikan ja asunnon ...*

Edellisessä katkelmassa Aapo kuvaa kymmenen vuoden ajanjaksoa elämästään, 30-vuotiaasta 40-vuotiaaksi. Aapo siirtyi Suomesta Ruotsiin 70-luvun puolivälissä, osana ns. suurta muuttoa maaseudulta kaupunkeihin ja naapurimaahan (Karisto ym. 1985, 81–82). Aapo kuvaa tätä aikaa melko neutraaliin sävyyn, ehkä jopa positiivisesti, varsinkin toista paikkaa Ruotsissa. Siellä elämä oli ainakin ulkoisesti järjestyksessä. Hyvä työpaikka, hyvä asunto ja ilmeisesti menestystä urheilurallalla, koska Aapo selittää urheilun avulla saaneensa työ- ja asumisasiat järjestykseen.

Aapo palasi kuitenkin takaisin Suomeen: *Silloin olin jo neljäkymmentävuotias ja palasin Suomeen ja sitten alko semmonen sanotaan reppufirmojen homma oikeestaan. Mä olin (ammatin nimi) melkeen sanotaan, melkeen (naurahdus) joka Suomen kaupungissa tai jossakin pitäjässä, mä olin siinä, tein (ammatin nimi) hommia, vaan periaatteessa sen vuoksi otin niitä, että ni siinä oli samalla sitten asunto.*

Kun Ruotsissa Aapon työsuhdeasuminen oli vielä ollut pysyväisluonteista ja muutenkin tyydyttävää, alkoi hänellä Suomessa reissumiehen elämä. Aapon käyttämä määrittely *reppufirmojen homma* kuvaa hyvin tätä elämänvaihetta. Tällaisessa tilanteessa ihmisellä on kuvainnollisesti reppu jatkuvasti selässä tai naulassa lähtöä odottamassa. Asuminen, työ ja elämä yleensäkin ovat luonteeltaan tilapäistä. Työ sinänsä ei Aapoa juuri kiinnostanut. Aina uuden työpaikan ottamisen kautta järjestyi asunto. Se oli olennaista.

Myöhemmin Aapo kuvaa asemaansa työ- ja asuntomarkkinoilla seuraavasti: (...) *muuta mahdollisuutta ei ollu. Se oli otettava semmonen työ, missä oli asunto.* Aapo oli joutunut pakkorakoon, jossa omat mahdollisuudet vaikuttaa elämänsä reunaehtoihin olivat kaventuneet.

Aapon kokemukset työsuhdeasumisesta tarkentuvat vielä haastattelun edetessä:

TR: (...) mitä tuota nyt tälleen jälkikäteen aattelet näistä, just näissä työsuhdeasunnoissa asumisesta, että minkälaista se oli?

Aapo: No sehän velvottaa olemaan öö, sehän velvottaa olemaan työssä ja tehdä, tehdä todella työtä, että työnantaja, myös asunnon omistaja tietää sen, että tuota noin se on työssäkäyvä ihminen, että

siinä, siinä ei paljon poikkeamia olla, siinä on ensimmäisenä se asunnosta lähtö ja myös työpaikan menetys.

Aapo perustelee tukalaa asemaansa työsuhdeasunnossa asujana. Työntekijänä hän oli tavallista voimakkaammin sidottu työnantajaansa, koska huonosti hoidettujen työtehtävien tai poissaolojen huonoimpana seurauksena ei olisi ollut ainoastaan potkut töistä vaan samalla myös vuokrasuhteen purku. Aapo antaa ymmärtää, että työsuhdeasuminen tekee palkkatyöläisen aseman, epämuodikasta termiä käyttäkseni, kaksinkertaisesti riistetyksi verrattuna sellaiseen palkkatyöläiseen, jonka asuminen on järjestynyt jollain muulla tavalla kuin työnantajan kautta.

Aapo asui siis useissa työsuhdeasunnoissa Suomea kiertäessään. Erästä hän kertoo hiukan tarkemmin: (...) *meille työntekijöille oli sitte seuraavassa, (työpaikan nimi) yläkerrassa elikä (epäselvää) yläkerrassa oli meillä (ammattinimike) ja sitte myös mulla (ammattinimike), meillä oli semmonen yhteinen, niin sanottu soluasuminen.*

TR: Yhy, yhy, joo eli minkälaisia ne soluasunnot oli?

Aapo: No, ne oli yksi huone...

TR: Joo, joo.

Aapo: ...ja yhteiset vessat ja ...

TR: Aivan.

Aapo: ...tällaset.

TR: Juujuu, just, okei, selvä, mm, mm.

Aapo: No, sehän oli aika levotonta kun siinä (ammattinimike) on eri aikaan työt ja mulla on taas yötyöt aina ja siinä oli, se ravaaminenhan oli siinä, toisensa vahtiminen, että kuka on vessassa kuka ei. Olihan se semmmosta. Mitään erikoista se elämä tämmösessä.

Aapo kuvailee asumistaan yhdessä työsuhdeasunnossa melko harmain sävyin. Oman rauhan ja itsenäisyyden puute konkretisoitui yhteisen vessan käytössä. Oli tarkkailtava muita asuin- ja työtovereita, jotta saisi selville koska olisi mahdollista asioida WC:ssä. Myös työvuorojen eriaikaisuus aiheutti häiriöitä asumisessa. Aapo toteaa jollain tapaa alakuloisesti, ettei *mitään erikoista se elämä tämmösessä*. Muistot tästä kiertelevän työläisen elämästä eivät ole Aapolla vuosien varrella kultaantuneet.

Tuomaksen kokemukset työsuhdeasumisesta ovat selvästi myönteisemmät kuin Juhanilla ja Aapolla.

TR: Hmm, joo, joo. Minkälaisia ihan nää työsuhdeasunnot oli niinku as...?

Tuomas: No, ne oli kerrostaloasuntoja.

TR: Aha.

Tuomas: Semmosia ihan ker...ihan kerrostalo...

TR: Tavallisia?

Tuomas: Niin, kaikki mitä oli niin tavallisia asuntoja ...

TR: Juu, juu.

Tuomas: ...jota firma vuokras ja, ja tuota ei mitään hotelliasuntoja ...

TR: Niinniin.

Tuomas: ...vaan kerrostaloasuntoja.

TR: Asuntoja.

Tuomas: Kyllä. Ja siinä oli useampi poruk..., niinku useamman miestä meitä sitten.

TR: Joo, yhdessä?

Tuomas: Ei, vaan ne oli isoja huoneita. Huoneissa noin kaks, kaks suunnilleen.

TR: Aha.

Tuomas: Kahta, ehkä kolmee oli joskus, mutta kaksin siinä yleensä oltiin.

TR: Juujuu, just, joo.

Tuomas: Niinku makuuhuoneessa oli ...

TR: Joo, joo.

Tuomas: ...ja olohuoneessa saatto olla sitte jossain.

TR: Juujuu.

Tuomas: Tämmösiä kaksioita, kolmioita ja tämmösiä.

TR: Juujuu.

Tuomas: Että tämmösiä.

TR: Että niinku miesporukassa ...

Tuomas: Miesporukassa.

TR: ...asut...

Tuomas: Kyllä.

TR: ...asuttiin siinä sitten, juu, juu, kyllä. Miten se elämä, jos ...suju tämmösessä miesporukassa näissä asunnoissa?

Tuomas: Kyllä se suju, koska me oltiin pitkäaikasia tuttuja...

TR: Jaaha.

Tuomas: ...ja tunnettiin toinen toisemme samoista työmaista. Että kyllä se, se suju ihan hyvin ja mähän sillon itteki omana yrittäjänä niin joutusin vuokraamaan asuntoja tuolta ja, ja olemaan niissä yötä, että ei se mulle mitään outoa ...

TR: Joojoo.

Tuomas: ...uutta ollu, että, että kun tota ...ei koskaan mitään vaikeuksia ollu ...

TR: Joo, just.

Tuomas: ...näissä asioissa.

TR: Okei.

Tuomas kertoo asuneensa työsuhdeasunnoissa yhdessä pitkäaikaisten työtovereidensa kanssa. Tuomas kuvaa asumisen eräänlaiseksi yhteisöasumiseksi, jossa yhteisöllisyys perustuu samaan työporukkaan kuulumiseen. Elämä miesten kesken samassa asunnossa sujui hyvin juuri miesten tuttuuden vuoksi. Tunnettiin toisten tavat ja elämäntyyli. Tuomas arvioi kyseessä olleiden työsuhdeasuntojen tasoa vertaamalla niitä hotelliasumiseen. Työsuhdeasunnot olivat *tavallisia asuntoja, kerrostaloasuntoja ja ei mitään hotelliasuntoja*. Haastattelukatkelmassa hotelliasuminen asettuu selvästi alempaan ja huonompaan kategoriaan kuin asuminen tavallisessa kerrostalohuoneistossa. Tämän voisi tulkita johtuvan siitä, että tavalliseen kerrostaloasumiseen on luontevampaa liittää kodinomaisuutta kuin hotellihuoneisiin, jotka helposti yhdistetään laitosmaisuuteen, steriiliyteen ja standardimaisuuteen.

Edelleen on mielenkiintoista huomata, että toisessa yhteydessä Tuomas selkeästi ilmoittaa, ettei oikein koskaan ole sopeutunut kerrostaloasumiseen, vaan hänelle omin ja rakkain asumismuoto on jo lapsuudesta alkanut omakotitalossa asuminen. Työsuhdeasuminen onkin ehkä syytä nähdä yhteydessään. Tuomas pitää miesporukassa kerrostalossa asumista silloin hyvänä, kun ollaan matkatöissä ja vaihtoehtona on asuminen hotellissa.

Juhania ja Aapoa myönteisemmät kokemukset työsuhdeasumisesta saattavat Tuomaksella liittyä myös siihen, että toisin kuin Juhaniilla ja Aapolla hänellä työsuhdeasuminen ei ollut samalla tavoin pääasiallinen asumismuoto. Itsenäisen yrittäjän aikoina Tuomaksella oli erikseen oma koti perheen parissa ja eron jälkeen hän oli löytänyt varsinaiset asuinpaikkansa naisystäviensä luota. Työsuhdeasumista oli varmasti helpompi sietää, kun tiesi sen olevan väliaikaista ja muualla odottavan kodikkaammat olot.

Annan kertomuksessa työsuhdeasumisesta on mainintoja kolmessa eri vaiheessa: ensin Norjassa lyhyen aikaa noin 20-vuotiaana, sitten Ruotsissa ja vielä Suomessa ammattiin valmistumisen jälkeen.

No, Norjassa mä olin, siin oli semmonen asuntola ihan siinä työpaikan vieressä. Et tuota se oli ihan, ei mitään huonoo sanomista tai yleensäkään koko Norjan reissusta ei oo mitään huonoo sanomista, et se niinku ...ja sit se oli halpa se asuminen siellä, et kun se oli tavallaan tämmönen öö, se ei ollu oikeestaan edes työsuhdeasunto kun se meni niinku tämmösenä vaihto-oppilassysteeminä ...

TR: Aha.

Anna: ...niinku, et siitä ei tarvinnu paljo mitään maksaa siitä asunnosta. Et se oli semmonen huone ja missä oli sit semmonen keittokomero ja suihku ja ...

TR: Juujuu.

Anna: ...siin kans asu ihan mukavia ihmisiä. Et oma huone oli kuitenkin ja ...

TR: Joo, joo, joo.

Anna: ...työpaikan vieressä.

Anna oli töissä Norjassa vaihto-oppilassysteemin kautta. Asuminen järjestyi työpaikan asuntolasta. Anna piti Norjan ajasta, *ei mitään huonoo sanomista*. Annalla oli käytössään oma huone, jossa oli suihku ja keittokomero. Oman huoneen tuomaa yksityisyyttä Anna arvosti (*et oma huone oli kuitenkin*) ja samalla totesi asuntolassa asuneiden ihmisten olleen mukavia. Edelleen Anna löysi silloisesta asumisestaan hyvinä puolina halpuuden ja lyhyen etäisyyden työpaikalle.

Kaiken kaikkiaan parikymppinen Anna oli selvästikin tyytyväinen silloiseen, ulkoisesti arvioiden suhteellisen vaatimattomaan, asumiseensa. Nuorena opiskelijana kuvatun kaltainen asuminen ei kuitenkaan ole mitenkään tavallisuudesta poikkeavaa ja sopii kyseiseen elämänvaiheeseen hyvin, kuten Annan puheestakin selviää. Annalla ei ollut perhettä kuten Juhanilla ja hän oli vasta 20-vuotias (Aapo oli yli 40 vuotta Suomen työsuhdeasuntovaiheessaan). Lisäksi, Juhanin ja Aapon muuttoruljanssiin verrattuna, Annalla oli kyseessä yksi ja sama asunto.

Ruotsin työsuhdeasunnon Anna vain ohimennen mainitsee: (...) *sit mä olin Tukholmassa töissä, niin tuota ihan toi (työpaikan) niinku asuntola, asuntola, missä oli kans oma huone, mutta muuten yhteiset tilat...*

Kolmannen kerran Anna asui työsuhdeasunnossa Norjan ja Ruotsin ajan jälkeen Suomessa. Tällöin hän oli jo saanut opintonsa päätökseen ja alkanut tehdä oman alansa töitä.

TR: (...) niin eli tosiaan sitte, ni vuonna kaheksankuus tuli, sait sen työsuhdeasunnon ...

Anna: Mm.

TR: ...niin ja siinä, siinä tota aloit, aloit asu...asumaan ni...

Anna: Joo, sit mä asuin jo yksin. Siin oli kyl semmonen, et mis oli niinku tuota myös tavallaan asuntolapuoli, et siinä oli näitä keikkatyöläisiä, mut toi osa mis mä asuin oli niinku sit yksiöitä. Yks, et se oli oikeistaan, niin no se oli ensimmäinen, et mis mä asuin ihan, ihan yksin.

TR: Joojoo, joo. Miltä se tuntu sillon, muistakko tai tuntuko se jotenki erityiseltä sitten kun muutit?

Anna: No, olihan se tietenkin silleen oma rauha, että ...

TR: Niin.

Anna: Ja kaikki niinku, tavallaan ettei tarvinnu, että omia jälkiänsä sitte siivos, et, ettei niinku tarvinnu niinku tavallaan näitä yhteisiä, toisen, toisenkin tiskejä. Kaikki oli niinku, et omilta jäljiltä, jos oli niinku sekasta ja.

TR: Aivan.

Anna: Se oli niinku, vähän oli silleen yksinäistä, että tottunu niinku näihin, näihin yhteisasumismuotoihin, vaikka mä en nyt niistä kauheen hirveesti tykänny, mut jotenki sitä ku oli niin paljo sitä ollu.

Tämä työsuhdeasunto on Annan asumisuralla siinä mielessä merkittävä asia, että se oli hänen ensimmäinen tavallinen yksiö. Kotoa lähdön jälkeen Anna oli asunut opiskelija-asuntoloissa (joissa oli oma huone), alivuokralaisena ja Norjan työsuhdeasuntolassa eli asumismuodoissa, joissa elettiin enemmän tai vähemmän tiiviissä yhteydessä muiden samassa asemassa olevien ihmisten kanssa.

Oma rauha tuntui uudelta. Sai elää omaan tahtiinsa ja huolehtia vain oman asumisensa jäljistä. Anna nostaa esille tiskit ja siivouksen. Tämä viittaa ilmeisesti edelliseen asumiseen kahden hengen opiskelijasoluasunnossa yhdessä boheemisen ”ikuisen opiskelijan” kanssa. Kääntöpuolena uudelle itsenäiselle asumiselle oli jonkinasteinen yksinäisyys. Vaikka Anna ei ollut yhteisasumisesta *kauheen hirveesti tykänny*, oli hän kuitenkin asunut sillä tavoin 16-vuotiaasta 24-vuotiaaksi. Itsekseen asumisessa oli oma totuttelunsa.

Anna on kertojista ainoa, jonka asumishistoriassa on mukana opiskelija-asuntolaelämää. Käyn opiskelija-Annan asumiskokemukset läpi tässä yhteydessä, vaikka olisi ollut perusteluita käsitellä niitä myöhemmin asuntoloiden (6.3.2.1) yhteydessä. Kriteerinäni tässä valinnassa on opiskelun näkeminen osana normaalin sfääriä.

Ensimmäinen asuntolakokemus Annalla oli jo 16-vuotiaana sisäoppilaitoksessa: *No, se oli sisäoppilaitos ja siellä nyt piti kans pyytää lomaa, et jos lähti sieltä viikonloppuna. Ettei sieltä*

voinu poistua ihan omia aikojansa ja siel piti olla niinku tai silleen, jos oli yötä pois, niin sillon piti pyytää, pyytää lomaa sieltä ja tota illalla oli sit, laitettiin ky...oliks se yheksän vai kymmenen aikaan, sit meni ovet kiinni, et tuota sieltä ei sitte. Et sitten tehtiin tämmösiä tarkastuksia, että kaikki on paikalla ja ei nyt välttämättä niin hyvä, hyvä (naurua) hyvä paikka näin jälkikäteen, että, et se oli jotenki semmone ahdistava, ainakin sillon tuntu ja tuntuu kyl vieläki, et se oli niinku semmone ahdistava paikka, että siellä oli niinku jotenki kiikissä. Sekin oli silleen syrjässä, että, et ei sieltä oikein, piti lähtee johonki, et jos niinku oli menossa asioille, kaikki ei ollut ihan vieressä, et se oli tuolla Pohjanmaalla.

Annan kokemukset ensimmäisestä opiskelija-asuntolasta olivat selvästi negatiivispainotteiset. Paikan laitosmaiset käytännöt ahdistivat. Lomalle pääseminen piti erikseen anoa (tässä kohtaan Anna tekee huomion, että käytäntö oli samanlainen kuin hoitopaikassa, jossa haastattelu tehtiin: *siellä nyt piti kans niinku pyytää lomaa*); illalla oli määräaika, johon mennessä oli oltava takaisin asuntolassa; tarkastuksia tehtiin sen toteamiseksi, että kaikki olivat paikalla. Lisäksi asuntola sijaitsi syrjäisellä maaseudulla (tässä Anna tekee toisen viittauksen haastattelupaikkaan: *sekin oli silleen syrjässä*). Kaiken kaikkiaan tämä nuoruuden asuntolavuosi muistuu Annan mieleen *kiikissä* ja *syrjässä* olemisena; tästä sisäoppilaitoksesta ovat Annalla jääneet päällimmäisiksi mieleen erilaiset kontrollin ja tarkkailun muodot.

Myöhemmistä opiskelija-asumisista Annan muistot ovat parempia: (...) *sit Ruotsissa kun mä olin koulussa niin sit siellä oli niinku, ku siel oli paljon näitä opiskelijoita eri maista niin tuota siel sitte oli tämmöstä, kans oma huone oli, oma huone ja tuota yhteiset oli kylläki, että sekin oli tämmöne yhteisasumismuoto, mut kyl sekin siinä meni. Kavereita lähellä. Sekin oli niinku tavallaan syrjässä. Kaikki on ollu vähän niinku, ei missään keskellä, et ollu enempää, enemmän sitte niinku, sieltäkin oli kakstoista kilometrii kaupunkiin.*

Myöhemmin Anna täydentää kuvausta kyseisestä opiskelija-asuntolasta: (...) *siinä oli semmosta jonkinnäköstä valvontaa, että ...*

TR: Aha.

Anna: ...mutta ei niinku mitään silleen, että oltais huoneita käyty läpi tai muuta...

TR: Joojoo.

Anna: ...mutta jos joku käyttäyty vähän epämääräisesti, ni sit puututtiin asiaan, mutta ei siellä yleensä ollu kyllä...

TR: Joo, joojoo.

Anna: ...ollu mitään, mut niin iso paikka kuitenkin sekin oli, et paljon opiskelijoita siellä, niin tuota niitä löyty joka lähtöön.

Ruotsin opiskelija-asuntolan kohdallakin Anna tuo esiin elämisen kollektiivisen luonteen, mutta painotukset ovat joko neutraaleja (*kyl sekin siinä meni*) tai myönteisiä (*kavereita lähellä*). Syrjäisen sijainninkin Anna päättelee asuntoloiden ja muiden laitosten ominaispiirteeksi: *kaikki on ollu vähän niinku, ei missään keskellä*. Kyseessä on tosiasia, jonka kanssa on vain voitava elää.

Anna kertoo myös asuntolan henkilökunnan toiminnasta, mutta tällä kertaa hyväksyvästi. Valvontaa oli, mutta se ei ollut itsetarkoituksellista vahtimista vaan asiallista elämisen sujumisen takaamista. Asioihin puututtiin silloin, jos siihen oli perusteltua aihetta. Harvoin puuttumisiin Anna suhtautui hyväksyvästi, koska kyseessä oli iso paikka, jossa opiskelijoita *löyty joka lähtöön*.

Suomeen palattuaan Anna vielä jatkoi opintojaan ja asui aluksi opiskelija-asuntolassa: *Se oli semmonen, että sielläkin oli, että kymmeneltä niinku piti, niinku tulla sit niinku sinne takasin tai sitte niinku hankkii niinku joku yöpaikka, et, että siel ei ollu niinku yöpyminen niinku ulkopuolella kielletty, mutta silleen, et sinne ei vaan päässyt sitte tuota, päässy takasi ja sama systeemi niinku täälläki, et piti, jos vieraita tuli niin, piti ilmottautuu siihen, siihen, ettei voinu tulla ja mennä ihan miten vaan.*

Suomen opiskelija-asuntolasta Anna nostaa esiin ensin aikarajat. Asuntolaan piti palata määräaikaan mennessä, jos halusi päästä sisään. Mutta toisaalta asukkaiden yksityiselämää ei tämän enempää kontrolloitu. Yöpyä sai halutessaan missä tahtoi. Anna tuntui pitäneen kyseistä järjestelmää reiluna: *et sinne ei vaan päässy sitte*. Vieraiden vastaanottamiseen liittyneen käytännön Anna myös vain toteaa sitä sen kummemmin arvioimatta paitsi, että huomaa sen olleen samankaltaisen kuin hoitolaitoksessa, jossa Anna on parhaillaan.

Viimeisin opiskeluaajan asumismuoto Annalla (...) *oli kahden hengen solu, että siinä oli toinen, ikuinen opiskelija siinä (naurua) ...*

TR: Aha.

Anna: ...naapurissa ja siin oli kans yhteinen keittiö, suihku ja oma huone oli, että ...et, et no ei aina kemia pelannu...

TR: Yhy.

Anna: ...naapurin kanssa, mut ihan näin jälkikäteen ottaen, ihan kohtalaisen hyvin tultiin toimeen.

TR: Juujuu, joo.

Anna: Se oli vaan hip...hippijäännös se (naurua)...

TR: Vai niin, jaaha.

Anna: ...semmone, opiskellu vissiin monta, monta vuotta eikä valmistunu mikskään, et silleen ei ollu ihan samat tavoitteet kun mulla, et, et se sai niinku pitää sen kämpän sen takia, et oli jossain kirjoilla opiskelemassa.

TR: Mm, mm, joojoo.

Anna: Siinä me sitten asuttiin yhdessä ja ...

TR: Juujuu.

Anna: ... mä sain sen työsuhdeasunnon.

Annan kertomus muuttuu yleensä melko asiallisen toteavasta kerronnasta opiskelijasoluasumisen kohdalla tyyliään humoristisemmaksi. Syntyy yhteen sopimaton pari: tunnollinen ja päämäärätietoinen Anna ja asuinkumppani, jonka Anna kuvaa hyväntahtoisen naurun säestämänä *ikuisiksi opiskelijaksi ja hippijäännökseksi*. Yhteiselämä sujui *kohtalaisen hyvin*, vaikka tavoitteet ja elämän arvot taisivat olla melko erilaiset.

Huomattavaa on, että tässä opiskelijasoluasumisessa ei esiinny lainkaan niitä ulkoisen kontrollin ilmentymiä, joita Anna toi esille kertoessaan asuntolamuotoisista opiskelija-asunnoista. Ero on selvä myös suhteessa myöhemmin esille tuleviin solumuotoisiin päihdehuollon tukiasuntoihin.

6.3.1.6 Yksin kunnallisilla asuntomarkkinoilla

Aiemmin käsiteltiin asumista perheen parissa. Nyt näkökulma siirtyy yksinäisen asujan kokemuksiin kunnallisilla vuokra-asuntomarkkinoilla. Mainintoja tästä asumismuodosta löytyy Timon, Simeonin, Venlan, Aapon ja Annan kertomuksista.

Timon asuminen itsenäisesti omassa asunnossa rakentuu haastattelussa seuraavasti:

TR: ...No sitte tuota niin on niitä omia asuntoja ollu niin, mitäs siitä sanosit tai niinku minkälaista...elämä silloin on ollu, et ...?

Timo: No, mitäs silloin, sehän on ollu oikeen railakasta ja ...

TR: Yhy.

Timo: No niinhän mä sit tein ja sithän mä sen ...meni kämppä alta.

Timo: ...et niinku kaikki on ollu hyvin, mahdollisimman hyvin, joo...mut sit menin vaan töppäämään senkin asumisjutun siihen, et menin (majoitusliike) kautta ottamaan pari vuokralaista siihen omaan asuntooni...

TR: Niin.

Timo: ...ku joku hölmö ilmotti mulle, et niin voi tehdä.

TR: Yhyy.

Tämä katkelma kuvaa Timon viimeisintä asumista omassa vuokra-asunnossa ennen päättymistä päihdehuollon asumis- ja kuntoutuspalveluiden piiriin. Timon kertomus jäi sen verran hajanaiseksi ja aukolliseksi, että varmuudella ei voi sanoa millaisia ajanjaksoja Timo on itsenäisesti asunut. Se kuitenkin haastattelusta selviää, että ennen päihdehuollon palveluita Timon aikuisiän asumismuoto on vaihdellut toisaalta äidin luona asumisesta kaverien luona asumiseen ja toisaalta majoitusliikeasumisesta kunnalliseen vuokra-asuntoasumiseen.

Asumistaan vuokra-asunnossa Timo kuvaa *railakkaaksi* ja *mahdollisimman hyväksi*. Railakkuus viitanee Timon elämäntapaan, jossa tärkeällä sijalla on ollut kavereiden kanssa ajanvietto. Päihteistä Timo ei suoraan mainitse mitään, mutta tuntuu itsestään selvältä, että säännöllinen päihtyminen oli osa tätä elämää. Timo kuvaa elämäntapaansa myönteisesti ja ongelmattomana.

Asumisen päättymisen hän lukee omaksi viakseen, kun *menin vaan töppäämään senkin asumisjutun* luottamalla jonkun kaverin neuvoon siitä, että on luvallista ottaa itselle alivuokralaisia asumaan. Nämä epäviralliset alivuokralaiset aiheuttivat Timon kertomuksessa asunnon menetyksen (asuntojen menettämisestä tarkemmin omassa alaluvussaan). Tämä vuokrasuhteen purku ei selvästikään ollut Timolle ensimmäinen; tähän suuntaan viittaa Timon edellisessä lainauksessa käyttämä sana *senkin*.

Simeonin avioliitto päättyi eroon ja vaimon lähtemiseen yhteisestä kodista. Simeoni jäi asumaan aikuisen poikansa kanssa (Simeoni ei siis tarkkaan ottaen ollut yksin, mutta käsittelen hänen kertomustaan tässä kohdassa, koska siinä on kuitenkin suurta yhtäläisyyttä muiden eron kokeneiden tilanteisiin).

Simeoni: Ja sit pojan kanssa jäätiin asumaan ja pojallahan on nyt se kaupungin asuntohomma tai mikä tahansa, et yrittää itselleen ja tää on nyt venyny ja venyny vaan. Jokin asunto.

TR: Joojoo, joo, joo, kyllä. Mitäs tota niinku tosiaan täst, täst vaiheesta kun olit, olit pojan kanssa siinä kahdestaan, ni minkälaista se oli?

Simeoni: Se ...no se oli juopottelua.

TR: Joo, joo.

Simeoni: Ja kaikki hommat jäi hoitamatta. Siis tommoset vuokrahommat ja muut, että ...

TR: Mm, mm.

Simeoni: ...se meni ihan läskiks. Ainoa mikä piti sitä vähän kasassa, ni meillä oli kissa ...

TR: Ahaa.

Simeoni: Ja me ollaan molemmat eläinrakkaista.

TR: Juujuu.

Simeoni: Niin se sovittiin aina, jos toinen lin...tuolla jossain lietsussa ...

TR: Niinniin.

Simeoni: ...toinen hoitaa kissan.

TR: Aivan.

Simeoni: Se ei koskaan kärsiny.

TR: Juujuu, juu.

Simeoni: Sit se kuoli ja, ni ei paljon sen jälkeen ni me saatiinkin se häätö.

TR: Niin.

Simeoni: Ettei ollu enää mitään väliä.

Simeoni kuvaa vaimon lähdön jälkeistä aikaa alakuloisesti. Elämällä ei ollut kunnon suuntaa eikä merkitystä. Välinpitämättömyys valtasi mielen. Edes asunnon säilyttäminen ei kiinnostanut ja vuokranmaksu jäi hoitamatta. Tästä oli lopulta seurauksena häätö. Simeoni ja poika asuivat tässä asunnossa kahden kesken noin kaksi vuotta.

Apean ja näköalattoman elämän sisältönä oli juopottelu, joka sekin kertomuksen tässä vaiheessa tulee esille jollain tapaa arkisena ja hohdottomana ajantappamisena vailla nuoruuden vallatonta ja elämännälkäistä luonnetta. Aikuisen pojan kanssa yhdessä asuminen ja eläminen ovat liittyneet siihen, että on odoteltu pojalle asuntoa. Asunnon saaminen on kuitenkin *venyny ja venyny vaan*. Tämä on epäilemättä osaltaan lisännyt Simeonin ahdistusta.

Kissasta huolehtiminen oli ainoa asia, joka jollain tapaa piti Simeonin ja pojan elämää järjestyksessä. Jos jompikumpi oli maailmalla juomassa, oli sovittu, että toinen hoitaa sen aikaa

kissan tarpeet. Kissan kuoleman jälkeen ei enää kulunutkaan kauan lopulliseen hädön toimeenpanoon.

Venla sai oman kunnallisen vuokra-asunnon 33-vuotiaana asuttuaan sitä ennen muutaman vuoden alivuokralaisena kahdella eri vuokraemännällä.

TR: (...) *No sitte tuota, jos aattelee tällain niinku seuraavana vaiheena ehkä niin, niin tässä asumisessa niin kolkytkolmevuotiaana sait ensimmäisen kaupungin vuokra...*

Venla: *Joo.*

TR: *...asunnon nin ...*

Venla: *Ja oman osakepuhelimen.*

TR: *Joo.*

Venla: *Se oli jotain se.*

TR: *Joo, muuttuko se elämä jollain tavalla sit siinä?*

Venla: *Kyllä se muuttu hetkeks aikaa, mut sit mulle paino katkeruus yhtäkkiä yksinäisyydestä.*

TR: *Yhyy.*

Venla: *Mä en ollukkaa niin kiitollinen ja ...*

TR: *Mm.*

Venla: *Mut muuten meni hyvin. Mä sain työpaikan, viistuntisen työpaikan (työpaikan nimi) laitospulaisena ja, ja tota silloin, mut olin liian sinisilmäinen. Rupesin ostamaan kotikaljaa sitte, kun en voinu ostaa mellistä. Ja siitä tuli känniin...*

TR: *Mm.*

Venla: *...ku sitä joi tarpeeksi. Mutta en työpaikalla, vaikka siellä juopoteltiin hirveesti, niin en kertaakaan ottanu yhtään Diapamia tai Oxepamia salaa, Kerran se anto mulle se johtaja, mutta se ei ollu väärin...*

TR: *Mm.*

Venla: *...ku se anto mulle, mut tota en kertaakaan, vaikka ne, ne joi niin hirveesti ne ihmiset ...*

TR: *Mm, mm.*

Venla: *...just sitä kirkasta ja ...*

TR: *Yhyy.*

Venla: *...em...emmä niinku sen takia sieltä joutunu pois. Ku sinne tuli hirveesti naisia töihin, ku mä yksin tein ne työt ensin ja mä pärjäsin, mut sit sinne tuli liuta naisia ...*

TR: *Mm.*

Venla: ...ja tota ennen kun mä olin saanu vesiämpärin täytettyä aamulla ja siivoamaan lattioita, ni joku pisti nenänsä siivouskomeroon ja pilas päivän. Et se oli, et se oli sen takia ku mä lähin. Ja sillonkin mä sain viis...viistuhatta markkaa veroja takas.

TR: Joo, joo, joo.

Venla: Joo ja sit mä menin suojatöihin sen jälkeen ja ...

TR: Joo.

Venla: ...(paikannimi) ja sit se juominen ja katkeruus vaan jatku.

TR: Mm, mm.

Venla: Sit mä rupesin mellistä jo juomaan ja ...

TR: Mm, mm.

Venla: ...hakeuduin juoppokämppeihin ja ...

TR: Tjoo, joo.

Venla: Hhhjoo.

Venla kertoo aluksi vuokra-asunnon (ja osakepuhelimen) saamisen tuntuneen hienolta. Mutta hyvä tunne ei kestänyt pitkään. Yksinäisyys alkoi vaivata ja sen myötä katkeruus. (Myös Anna mainitsi yksinäisyyden tunteen ensimmäisen oman vuokra-asunnon kohdalla). Venla kertoo vielä, ettei osannutkaan olla *niin kiitollinen*. Tulkitsen tämän lausuman siten, että Venla ikään kuin syylistää itseään yksinäisyyden ja katkeruuden tunteista. Hänen olisi pitänyt kyetä olemaan kiitollinen vuokra-asunnostaan, mutta kun ei kyennyt, vika oli itsessä

Seuraavaksi Venla kertoi tarinan kahdesta työsuhteestaan. Tällä tarinalla Venla ymmärtääkseni haluaa samalla kuvata elämänsä itsenäisen asumisen aikana, vaikka ei suoraan elämästään kodissaan kerrokaan. Venla pärjäs töissään, vaikka juominen ja rauhoittavat lääkkeet näyttäytyvätkin uhkina, joita vastaan oli koko ajan taisteltava. Venla painottaa, ettei kuitenkaan päihteisiin sortunut, vaan hänet sai työpaikastaan lähtemään *liuta naisia*, jotka jollain tavoin häiritsivät Venlan itsenäistä työntekoa. Tämän jälkeen Venla oli suojatöissä, mutta silloin juominen ja katkeruus olivat jo saaneet vallan ja Venla hakeutui *juoppokämppeihin*. Tämä kuvaa käsittääkseni elämän hallinnan menettämistä. Haastatteluosuus päättyy väsyneeseen huokaukseen, joka mielestäni hyvin kuvastaa Venlan tuntemuksia kyseisestä ajanjaksosta.

Venla asui vuokra-asunnossa 40-vuotiaaksi, sai sen vielä vaihdettua toiseen kaupungin asuntoon toiselle alueelle pakoon juomisympyröitä. Tämä asunto pysyi Venlalla vielä noin kaksi vuotta, mutta tässä vaiheessa Venlalla oli jo vakavia ongelmia mielenterveytensä ja päihteiden kanssa.

(...) mä olin silloin (hoitopaikan nimi) hoidossa...

TR: Joo.

Venla: ...syvästä masennuksesta ja lääkkeiden väärinkäytöstä.

TR: Juu, joo, joo, kyllä.

TR: Vaik mä en ite tunnistanu, et mä olin narkomaani, lääkenarkomaani, ni mä olin.

Lopputuloksena oli, että Venla siirtyi asumaan päihdeongelmaisten hoitokotiin ja luopui kaupungin asunnostaan. Se ei kertomuksesta selviä, kuinka itsenäinen päätös luopua kaupungin asunnosta oli. Arvelen, että päätökseen ovat olleet vaikuttamassa päihde- ja sosiaalihuollon viranomaiset. Asunnosta luopumistaan ei Venla kertomuksessaan erityisesti arvioi, toteaa vain näin tapahtuneen. Syvästä masennuksesta ja lääkeriippuvuudesta kertominen ikään kuin asunnosta luopumisen taustaksi voidaan mielestäni ymmärtää niin, että Venla tällä tavoin perustelee asunnosta luopumisen ja hoitokotiin jäämisen. Päätös asunnosta luopumisesta tehtiin siinä vaiheessa, kun Venla oli jo jonkin aikaa asunut hoitokodissa.

Aapon asuminen kunnallisessa vuokra-asunnossa sijoittuu hänen matkatyövaiheensa päättymisen jälkeiseen aikaan. Aapo oli tällöin täyttänyt jo 50 vuotta. *No, sehän alko silleen, että tota, ku mä asuin tukiasunnossa minä sain kaupungin asunnon, sitten ni yllättäen nopeasti sainkin (kaupunginosan nimi) vuonna yhdeksänkymmentäkuus ja minä asuin siinä sitten vuoteen kakstuhatta elikkä neljä vuotta mä siinä asuin...*

Aapo kertoo asuneensa (päihdehuollon) tukiasunnossa ja saaneensa kaupungin vuokra-asunnon yllättävän nopeasti. Hän oli ilmeisesti varautunut asumaan tukiasunnossa pidempäänkin. Osa asuntoloissa ja tukiasunnoissa asuvien ihmisten todellisuutta onkin se, että kunnallisen vuokra-asunnon saamisen aikataulua on melko lailla mahdotonta ennustaa. Joskus asuntoja saa helpommin, joskus nämä asuntomarkkinat taas ovat tukossa ja asuntoja on niukemmin saatavilla (Karjalainen 1993, 15).

Muuten Aapo tyytyy tässä vain toteamaan asumisensa keston, neljä vuotta. Tämä tarinan osa toimiikin eräänlaisena alustuksena, orientaatioina, jossa kuulija perehdytetään vallinneisiin olosuhteisiin ja lähtökohtiin (ks. esim. Vilkkonen 1990, 93–95). Tarinan jatkuessa asumisolosuhteiden kuvaus tulee yksityiskohtaisemmaksi ja samalla tilanne komplisoituu. Aapo kertoo häätöön päättyneen tapahtumasarjan. Käsittelen tätä erikseen omassa alaluvussa (6.3.1.13).

Annan kertomuksessa on myös lyhyt kuvaus asumisesta yksin kunnallisessa vuokra-asunnossa.

TR: (...) no sit, sitte tämän jälkeen kun teiän ...

Anna: Tuli ero.

TR: ...ero joo, ja tuota sit sulla siinä, sait sitte kunnan asunnon ...

Anna: Joo, kunnan vuokra-asunto oli ...

TR: Mmm.

Anna: ...määräaikainen.

TR: Joo, mites tämä ...?

Anna: No, se nyt sitten meni ihan ketuiks koko homma. Että emmä tiä enksmä halunnu vai enksmä viittä vai ...

TR: Mm.

Anna: ...vai kaikki asiat niinku siihen läjässä ja sitte vielä toi liiallinen kaljan juonti, ni soppa oli ihan valmis. Et siel oli niinku semmosta shouta, että, että, et, et sit ei niinku jatkettu sitä vuokra...

TR: Joo.

Anna: ...tai niinku sillei vuokrasopimusta ei jatkettu sit enää ...

TR: Joo, joo.

Anna: ...enää sitte siitä, enkä yhtään ihmettele, mut se oli kyllä niin levotonta muutenki, et ei pelkästään niinku mun luona vaan siis se koko asuinympäristö oli täynnä tämmösii ... niinku itteki olin nyt, etten käyny missään töissä ja ...

TR: Joojoo.

Anna: ...ja oli ympäristökin semmonen ...

TR: Mm, mm.

Anna: ...niin sanoakseni työtä vieroksuva (naurua).

TR: Jaaha, joo, joo.

Anna: Että niinku se ...

TR: Joo, joo, kyllä.

Anna: ...että tuntus niinku silleen kamalalta, et jos niinku, nyt kun on täällä ollu, et jos ois pitäny mennä sinne takasin, ei ois niinku pysyny palikat kasassa kyllä ollenkaan.

TR: Joojoo, mm, mm.

Anna: Et silleensä niinku aatellen, et on hyvä, et mä niinku, et tuli tää ...

TR: Joo.

Anna: ...pääsin niinku tänne ja sit voi niinku vähä alottaa puhtaammalta pöydältä.

Avoliitonsa päättymisen jälkeen Anna sai kunnan vuokra-asunnon. Vuokra-sopimus oli määräaikainen (neljä kuukautta, tämä ilmeni ennen haastattelua laaditussa elämänviivassa). Kertomuksessa ei ilmene miksi vuokrasopimus tehtiin määräajaksi. Onko kyseessä yleinen käytäntö kyseisessä kunnassa vai kuuluiko Annan asunto tukiasuntojen ryhmään? Ns. tuettuun asumiseen liitetään usein erityisehtoja, esim. asumisajan suhteen.

Vuokrasuhde jäi neljän kuukauden mittaiseksi. Sitä ei enää määräajan umpeutumisen jälkeen jatkettu. Anna kuvaa tätä eron jälkeistä omassa asunnossa asumisen aikaa epäonnistuneeksi. Hän pohtii, oliko silloisen elämänhallinnan puutteen taustalla vaikuttamassa oma haluttomuus ja motivaation uupuminen vai oliko elämäntilanne muuten niin sekava ja vaikea, että asumisesta ja elämisestä ei tullut oikein mitään. Juomisen Anna joka tapauksessa näkee vaikuttaneen asiaan tai antaneen viimeisen silauksen sille, että elämä oli *semmosta shouta*.

Anna tuo esille oman osuutensa asumisen epäonnistumisessa, mutta myös taustoittaa tilannetta ja samalla vähentää omaa vastuutaan tapahtuneesta kuvaamalla asuinympäristöä levottomaksi. Muuallakin kuin Annan luona oli rauhatonta elämää. Työttömien suuren osuuden tämän alueen asukkaista Anna tuo erityisesti esille. Työn vieroksuntaa Anna korostaa etsiessään asuinalueen ihmisten mentaliteettia kuvaavaa käsitettä (Annan kertomus on muutenkin vahvasti työ- ja opiskeluorientoitunut). Loppujen lopuksi Anna toteaa olleen hyvä, että asuminen kyseisessä asunnossa ja ympäristössä jäi lyhyeksi. Anna spekuloi sillä vaihtoehdolla, että joutuisi hoitojakson jälkeen palaamaan samaan levottomaan ja ilmeisesti monenlaisten sosiaalisten ongelmien raskauttamaan ympäristöön. Anna arvioi, että *ei ois niinku pysyny palikat kasassa kyllä ollenkaan*, jos samoihin oloihin pitäisi hoitojakson jälkeen palata. (Tässä Anna tuo samalla esille monen päihdekuntoutusjaksolle osallistujan todellisen tilanteen: hoitojakson jälkeen on edessä paluu sellaisiin olosuhteisiin, jotka enemmän vetävät kohti ongelmia kuin työntävät sieltä pois).

Anna ei haastattelukatkelmassa mainitse kunnan viranomaisia. Anna kertoo, että vuokrasopimus tehtiin määräajaksi ja että sitä ei enää sitten *jatkettu*. Viranomaiset jäivät kertomuksessa passiivimuodon taakse ikään kuin piiloon ja näkymättömiksi. Tällä tavoin Annan asumistilanteeseen liittyvä valta- ja kontrolliulottuvuus ei nouse keskusteltavaksi ja arvioitavaksi. Tämä on ehkä Annan kannalta tarpeenkin. Näin on helpompi säilyttää ns. normaalikansalaisen identiteetti, joka on vallitsevana Annan kertomuksessa. Annan kertomus onkin seitsemästä se, jossa selvästi vähiten kerrotaan sosiaalivaltion toimista ja väliintuloista.

6.3.1.7 Yksin asuminen, ”kodin tuntu” ja kodittomuus

Edellä käsittelemissäni kertomusten katkelmissa on kaikissa enemmän tai vähemmän laskeva suunta. Voidaan puhua ns. regressiivisistä tarinoista. Nämä tarinat ovat kuitenkin eri tavoilla onnettomia. Timo ja Aapo olivat tyytymättömiä lopputulokseen eli asunnon menettämiseen, eivät itse asumiseen. Simeonin, Venlan ja Annen tarinoissa sitä vastoin tulokseksi tulee pettymys kyseiseen elämänjaksoon.

Riitta Granfelt (1998) on pohtinut kodin ja kodittomuuden ulottuvuuksia. Koti käsitteenä toimii usein yleisen hyvän elämän metaforana. Kotiin liitetään erilaisia positiivisia määreitä: turvallisuus, läheiset ihmissuhteet, autonomia jne. Kodittomuus taas on näiden positiivisten seikkojen puutetta. Kodittomuus on subjektiivinen kokemus, tunne siitä, ettei ole omaa paikkaa tässä maailmassa. Asunnon omaava ihminen voi olla koditon (ja asunnoton ihminen ei ole välttämättä koditon). (mt., 103–105.)

Anni Vilkko taas puhuu ”kodin tunnusta” eli siitä miltä koti tuntuu. Tämän käsitteen sisään mahtuvat niin kotiin liitettävät myönteiset tekijät kuin myös kielteiset asiat (vieraus, epävarmuus, puuttuminen). (Vilkko 2000, 214.) Vilkon negatiivinen ”kodin tuntu” tarkoittaa ilmeisesti jotakuinkin samaa kuin Granfeltillä sellainen normaaliasuminen, jossa ihminen kokee olonsa tyhjäksi ja tarkoituksettomaksi eli sisäisesti kodittomaksi (Granfelt 1998, 106).

Simeonin kertomuksessa pitkäaikainen koti muuttui perheen hajoamisen myötä ei-kodiksi, pelkäksi asunnoksi, jossa asuttiin, muttei viihdytty. Kodittomuuden osoituksena Simeonilla oli sekin, että asuntoa hän ei edes yrittänyt säilyttää vuokrien jäätyä maksamatta ja häätöuhan tultua tietoon. Koti oli muuttunut Simeonin mielessä yhdentekeväksi paikaksi, josta luopuminen ei suurta surua aiheuttanut.

Annalla ei ehtinyt uuteen asuntoon myönteistä ”kodin tuntua” edes muodostua. Elämän ulkoisten vaikeuksien ja sisäisen sekasorron vallitessa asuntoon ei syntynyt oman paikan tunnetta. Anna ajautui kaaosmaiseen elämäntilanteeseen, jossa elämän sisällöksi muodostui kaljoittelu Annan asunnolla työtä vieroksuviennin tuttavien kanssa. Asunnosta ei tullut koti vaan ryyppykämpä.

Venlan kertomuksen ”kodin tuntu” on aluksi onnellisuutta ja tyytyväisyyttä uudesta ja itsenäisestä elämänvaiheesta. Yksinäisyyden, päihdeongelmien syvenemisen ja psyykkisten vaikeuksien mukana kiitollisuuden tunne kuitenkin väheni ja koti ei enää tuntunutkaan niin hyvältä. Lopulta Venla luopui asunnostaan (kodin positiivinen tuntu oli ilmeisesti lähtenyt jo aiemmin) ja jäi asumaan hoitokotiin.

Timon ”kodin tuntu” on ollut positiivinen, mutta hänelle kodikkuus ei selvästikään ole ollut tavallista keskiluokkaista ydinperheturvallisuutta ja -onnea, vaan pikemminkin *oikein railakasta* kavereiden kanssa elämistä. Kodin arvoa Timolle todistaa sekin, että sen menetys selvästi harmitti Timoa suuresti. Timo puhuu haastattelussa asunnosta ja kämpästä, mutta tämän ei kannata antaa hämätä. Rivien välistä on aistittavissa, että kyse oli kodista.

Samoin kuin Timolla Aaponkin ”kodin tuntu” tulee esille enemmän välillisesti ja epäsuoraan kuin eksplisiittisinä kodikkuuden ilmauksina. Aapolle kodin menetys oli katkera paikka. Tämä tulee voimakkaasti esille myöhemmin Aapon häätöä käsiteltäessä.

6.3.1.8 Alivuokralaisena

Alivuokralaisena asumisestaan kertovat Anna ja Venla. Annalla alivuokralaisaika kesti lukiovuodet, 17-vuotiaasta 20-vuotiaaksi. Venlan alivuokralaisvuodet sijoittuvat kahteen vaiheeseen: ensin 29–33-vuotiaana ja toisen kerran 49–50-vuotiaana.

Anna kertoo alivuokralla asumisestaan seuraavasti: (...) *mä niinku ekana asuin yhen perheen luona. Siel niinku oli omakotitalo, niin siellä yläkerrassa.*

TR: *Mm.*

Anna: Mut mä en oikein hirveen hyvin tullu niitten kanssa toimeen, et tuota, ei niinku minkään ryyppäämisen takia tai muuta, että meillä oli vaan, mulla oli urheiluharrastus ja, mut meillä ei oikein kemia toiminnu siinä, et mä niinku semmone reilun puoli vuotta asuin. Sit mä sain toisen alivuokralaisasunnon ja sit muutin. Oli kans omakotitalo, ni siel oli sit ihan, ihan erilaisempi ilmapiiri, et tultiin hyvin juttuun ...

TR: *Just.*

Anna: ...rouvan kanssa kenen luona mä asuin, et siinä asu toinenkin alivuokralainen siinä samassa. Et siinä meni koko loppu, loppu lukioaika. Että siinä mä viihdyin ihan, ihan hyvin.

Annan kokemukset alivuokralaisena asumisesta ovat selkeän kaksijakoiset. Ensimmäisessä alivuokralaisperheessä ilmapiiri oli huono. Anna tuli huonosti isäntäperheen kanssa toimeen. Onnekseen Anna sai uuden alivuokralaisasunnon hankittua jo puolen vuoden jälkeen. Anna tuli vuokranantajaroivan kanssa hyvin toimeen ja asuikin tässä asunnossa lukioaikansa loppuun saakka.

Sitten Venlan kokemuksia: *No, tota se ensimmäinen vuokraemäntä oli aika semmonen hiljanen ja ankara ja, ja mä kävin sosiaalivirastossa valittamassa kuinka se oli ilkee sen kissalle ja se kissa söi vaan semmosia muruja ja se ei ulkoiluttanu sitä ja, ja kuinka ilkee se oli, ku se oli laskenu alleen kerran se kissa, ni se ajo sen perässä ja mä pidin sitä niin kovana ku se kissa tykkäs musta ja ...*

TR: Mm, mm, joo.

Venla: ...ja tota, mut se oli aika vaikee juttu, se anto mulle hädön ja ...

TR: Joo, joo. Ja sit sulla oli se toinenkin alivuokralaisasunto siellä (paikkakunnan nimi) sit ...

Venla: Se oli hyvä.

TR: Joo.

Venla: Siellä mä elin. Pääsin irti paniikkihäiriöstä. Mä paranin. Pääsin irti tupakasta.

TR: Joo.

Venla: Vietin ihanat kolkytvuotisjuhlat. Siivosin ilmatteeks sen koko asunnon juuri...ei nyt juuriharjalla, mut harjalla ja mäntysuovalla pesin kaikki parvekkeet, uunit, kaikki hyllyt päällistin.

Tein hirveen työn ja sit mä sain veroja takas viistuhatta markkaa sitä aikaa.

TR: Joo.

Venla: Et se oli kivaa aikaa, ku mä olin ihastunu yhteen (miehen nimi) ja ...

TR: Yhyy.

Venla:...ja tota oli, kävin aina tanssimassa siellä (tanssipaikan nimi) ja mut kyllä se oli jo aika...niinku kyllä se oli aika akuuttista se mun juominen, juominen, että, et mä huomasin siellä, että tota mä en voinu vastustaa sitä kiusausta, että mun piti aina mennä hakemaan kaljaa, vaikka oli keskipäivä ja ...

TR: Tjoo, joo, kyllä.

Venla: ...et...

TR: Joo.

Venla: ...kyl mä jo silloin niinku rupesin pelkäämään ku isä teki itsemurhan niin...

Viimeisin alivuokralaisasunto Venlalla oli sen jälkeen kun hän kotiutui kristillisestä hoitokodista: (...) sen jälkeen mä muutin yksityisasuntoon yhden uskovaisen ...

TR: Mm.

Venla: ...rouvan luo (kaupunginosan nimi) ja siellä mä pärjäsin ehkä noin vuoden. Mut viis kuukautta olin vielä raittiina...

TR: Joo.

Venla: ...ennen kun mä ratkesin.

Venlan ensimmäinen alivuokralaissuhde kariutui vaikeuksiin vuokraemännän kanssa. Venla tuo esille vuokraemännän ankaruuden ja säälimättömyyden kissaansa kohtaan. Venla koetti pitää kissan puolta ja sai lopulta lähteä.

Toista alivuokralaisasumisjaksoaan Venla kuvaa aluksi lähes haltioituneesti. Elämä maistui hyvältä; mielenterveysongelmat helpottivat, Venla sai lopetettua tupakanpolton, seurusteli ja kävi tanssimassa. Säröjä elämään alkoi tulla lisääntyneen juomisen myötä. Venla ei kyennyt vastustamaan juomisen houkutusta. Kertomus päättyy pelokkaiseen tunnelmiin. Alkoholisti-isän tekemä itsemurha alkoi varjostaa Venlankin elämää. Viimeisimmän, edellistä selvästi tiivistetympään, alivuokralaistarinan juoni noudattaa samaa juonirakennetta. Aluksi Venlalla menee hyvin, mutta sitten juomaan ratkeaminen vie tarinan uudelleen traagiseen suuntaan.

Yhteistä Annan ja Venlan kertomuksissa on se, kuinka merkittävää alivuokralaisasumisessa on suhde vuokranantajaan. Kummallakin oli kokemuksia niin hyvästä kuin huonosta suhteesta vuokranantajaan. Henkilösuhteiden korostuneisuus on helposti ymmärrettävissä, kun kerran asutaan samoissa tiloissa, saman katon alla. Esimerkiksi elämäntavan erilaisuudet tulevat varmasti helposti esille.

Vaikeuksien sattuessa alivuokralainen on heikossa asemassa. Niin Anna kuin Venlakin joutuivat nopeasti etsimään uuden asuinpaikan. Näissä kertomuksissa alivuokralaisena asuminen näyttäytyy erityisen herkkänä ja haavoittavana asumismuotona. Silloinkin kun suhde vuokranantajaan on hyvä, on perusasetelma alivuokralaisen kannalta ainakin jossain määrin alisteinen tai ainakin epäitsenäinen. Tuskin tilanne oikein muunlainen voisi ollakaan silloin, kun asutaan jonkun toisen ihmisen luona. Jo termi alivuokralainen viittaa jollain tapaa alisteiseen ja tavallista vuokralaista heikompaan asemaan.

6.3.1.9 Majailu

Anni Vanhala kirjoittaa tutkimuksessaan (2005, 124) ”majailusta” yhtenä asunnottomien ihmisten asumismuotona. Majailulla tarkoitetaan väliaikaista ja epävirallista asumista sukulaisten, kavereiden tai mies-/naisystävän luona. Epävirallisuus tulee esiin siten, että majailija ei ole ns. talon kirjoilla eli ei asu virallisesti siinä osoitteessa missä tosiasiallisesti asuu. Tällainen asuminen on usein lyhytaikaista ja jaksottaista, mutta voi joskus kestää pitkäänkin. Vanhala muistuttaa myös, että majailu on joskus Suomen ilmasto-oloissa jopa keino pysyä hengissä.

Juhanin, Simeonin, Timon ja ehkä myös Venlan kertomuksissa on mainintoja majailusta. Esitän aluksi lainaukset Juhanin ja Simeonin haastatteluista.

Juhani: (...) mä siinä jätin sit tän asunnon, jätin tän vuokra-asunnon sitten niinku perheelle sinne, lapsille ja ...

TR: Joo.

Juhani: ...vaimolle ja lähdin sitten siitä niinku kavereiden luokse ja.

TR: Joo, joo. Kyllä. No, mitäs jos sitten, sitten tässä tosiaan tähän asunnottomuusaikaan sitten, sitten, siitä, siitä puhuis, niin eli ensimmäiseks menit sinne kavereiden luo, niin minkälaista se elämä siinä sitten oli?

Juhani: No, se oli erittäin, erittäin epämukavaa ja siinä niinku jäi sitten kaikki nää sosiaaliset suhteet hoitelematta ja se vaan oli sitä alkoholin kanssa läträämistä. Meni aina, aina vaan pahempaan suuntaan.

TR: Mmm, mmm. Joo, joo, kyllä. Mitä jos nyt tämmöstä kuvaisit tämmöstä niinku yhtä päivää, tämmöstä, ett kavereiden luona, niin nitén se päivä niinku kulu tai mitä siinä niinku...?

Juhani: No, se oli, aamulla heräs ku sillon kun herättiin ja välillä myöhempää ja välillä ei nukuttu ollenkaan. Kyllä se oli se viinan hakeminen sitten aamun niinku ensimmäinen työ. Siinä sitä sitten kivisteltiin pitkin päivää, että...

TR: Mmm.

Juhani: ...ihan sammumiseen asti ja niin kauan kun pystyssä pysy niin kyllä sitä haettiin lisää.

TR: Mmm, joo, joo, joo. Kuuluko sillon siihen elämään niinku muuta ku se juominen, et vai...?

Juhani: Ei siihen, ei siihen, se oli niinku päätoimista, että...

TR: (...) tässä sanoitikin, ni olit, esimerkiksi kavereitten luona...

Simeoni: Joo.

TR: ...luona on ollu sitä asumista, ni minkälaista se elämä on ollu siellä? Mitä siitä...?

Simeoni: Öö, se on just sitä, mitä niinku yrittää nyt välttää. Kyllähän sitä pääsis vieläkin, mut se on yhtä juomista...

TR: Aivan, joo.

Simeoni: ...et se ei oo hyvä.

TR: Niin.

Simeoni: Mul on kaikki kaverit semmosia. No, totta kai samanlaiset hakee samaan porukkaan. (...)

TR: Niinniin, joo, joo, kyllä. Onks, voisko, jos aattelet semmosta vaikka niinku, niinku yhtä päivää, semmosta kaverin luona, kavereitten luona asuit, niin minkä kaltanen se päivä niinku oli, mitä siinä niinku...?

Simeoni: Se oli sen kaltanen, että...siis yks päivä?

TR: Niin, no tämmönen...

Simeoni: Ku oli yötä ollu siellä esimerkiks. Sinne on kännissä tullu illalla. Sit kuka makaa missäkin. Sit aamulla herätään, ni se on ensimmäinen homma, et onks vielä missään mitään ja jos ei oo, ni sitä lähetään hakee ja sit se on se päivä sitä samanlaista ja seuraava päivä ja seuraava päivä.

TR: Mm, mm, että toistuu...

Simeoni: Joo.

TR: ...samanlaisena.

Simeoni: Et aina jostain löytyy ja jollain, jollakin on aina rahaa tai rahapäivä lähellä ja sit tehdään velkaa.

TR: Niin.

Simeoni: Et se on ihan vaan sitä juomista, hakemista, et siinä ei oo mitään muuta.

Juhanin ja Simeonin kavereiden luona majailun kuvauksissa on silmiinpistävää niiden samanlaisuus. Tämä ns. ryyppykämppäelämä taitaa olla hyvin samanlaista riippumatta siitä, keitä on mukana ja missä asunto sijaitsee. Näissä kertomuksissa yhteiseen juomiseen perustuva majailu/asuminen rakentuu tyhjäksi, ankeaksi ja epämurkavaksi elämäksi. Juominen ei ole juhlimista vaan pakkotahtista työtä, jolla on omat lainalaisuutensa. Samoin kuin yksitoikkoisessa työssä tällaisessa juomisessakin päivät toistuvat toistensa kaltaisina. Kurjuudestaan huolimatta viinan voimalla toimiva majailuasuminen on pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla useasti varteenotettava vaihtoehto: *Et kyllähän mä niinku täältäkin jo vois in lähtee. Mä menisin jonkun kaverin luo. (Simeoni)*

Venlan kertomuksessa on lyhyt katkelma, jossa on samanlainen pettynyt ja alakuloinen tunnelma kuin Juhanilla ja Simeonilla.

Venla: (...) hakeudu in juoppokämppiin ja ...

TR: Tjoo, joo.

Venla: Hhhjoo.

Venlan puheenvuoron päättävä väsynyt huokaus kuvaa hyvin ryypykämpäelämän tuomaa pettymystä ja ankeutta, vaikka Venlalla ei tässä vaiheessa ilmeisesti ollut vielä kyse oman asunnon puutteesta vaan juomiskierteen syvenemisestä.

Timo kertomus tuo esiin majailun erilaisessa, jopa päinvastaisessa valossa kuin Juhani, Simeoni ja Venla.

Timo: No, se on ollu oikeestaan aika mukavaa...

TR: Mm.

Timo: ...et sillain, et me...ei oo mitään häikkää ollu.

TR: Joo, joo...

Timo: Et kavereit kohtaan toimitaan aina niinku kavereit kohtaan pitääkin.

TR: Mm, mm, joo. Onko ne tota, Ootko kuinka pitkiä aikoja asunu kavereilla, että niinku...?

Timo: Ehkä joku viis, kuus vuotta.

TR: Kaiken kaikkiaan?

Timo: Kaiken kaikkiaan.

Tätä samaa lainausta (hiukan lyhyemmässä muodossa) olen käsitellyt toisessa kohdassa (6.3.1.3) joten totean vain, että majailu asumisen ja elämän muotona voi toimia tyydyttävästikin. Kyse voi olla tottumisestakin. Timo kertoo asuneensa tällä tavoin 5-6 vuotta. Voi olla, että tällä tavoin majailu normalistuu ja tulee luonnolliseksi osaksi omaa tavallista arkista elämää, jolloin ei oikein osaa muuta kaivatakaan.

6.3.1.10 Naisystävien luona

Tuomas asui viimeiset noin 20 vuotta ennen päihdehuollon asumispalveluiden piiriin hakeutumista käytännössä naisystäviensä luona. Seuraavassa katkelmassa hän kertoo tästä elämänkaudestaan. *Niin, sitten, sitten alko tuota hhh, mä olin vieraalla töissä, niin sanotulla (firman nimi) ja, ja tapasin tämmösen (kaupungin nimi) tuota ku (kaupunginosan nimi) rakennettiin, (rakennuksen nimi) nimeltään ja semmosta rakennusta ja (yhdistyksen nimi) taloo siinä, niin tuota löysin tämmösen ruokalanemännän ku (nimi) kanssa, mikä asu (kaupunginosan nimi) vuokralla työsuhdeasunnossa,*

(firman nimi) asunnossa ja mä muutin sinne ja sieltä me muutettiin sit (kaupungin nimi). Hän osti sieltä rivarin, oman asunnon ja mä muutin sinne ja olin kirjoilla siellä sit noin kolmisen vuotta ja sitte ku loppu nää (kaupungin nimi)työmaat niin hän joutu luopumaan siitä ruokalasta ja sitte, kun hän oli (paikkakunnan nimi) kotosin niin muutti sinne ja tota mun työt oli täällä ja kävin tosiaan siellä (paikkakunnan nimi) jokusia kertoja ja tota kävi vaan se matka kai liian pitkäks sitte, että meidän suhde sitte purkaantu siihe matkaan, etäisyyteen...

TR: Niin, joo.

Tuomas: ...etäisyyteen, koska hän pyysi mua sinne, se oli niin pieni paikkakunta, että mun ammattitaidolla, niin siellä ei olis töitä löytyny ja tota sitte tota erottiin ja, jaja sit olin usea...useammassa suhteessa sen jälkeen sitten täällä ja viimeinen suhde sit tuli tässä, mikä aika pitkään kesti, tässä (kaupunginosan nimi) ja nyt sitte heinäkuussa, heinäkuussa niin tota meillä meni sitten napit vastakkain.

TR: Joojoo, joo. Mites tota tässä kun tosiaan kerroit, että oot asunu naisten, eri naisten luona, luona tässä ni et ylipäänsä mitenkä kuvaisit tätä niinku omasta, ittes kaanalta, että minkä...minälaista...?

Tuomas: No, mä kuvaisin, että sitä sillä tavalla, että näissä on ollu lapset, lapsia mukana...

TR: Yhyy.

Tuomas: ...ja, ja minullakin tää nuorempi poika oli, hän on kuitenkin, vielä oli niinku tässä kuviosa.

TR: Joo.

Tuomas: Isän tapaamiset ja nää tällaset...

TR: Niin.

Tuomas: ...niin nämä ristiriidat tuli aina, että heillä oli useampi lasta tällä naisella yleensä ja, ja tota, niin näitten, näitten, ehkä nää, nää lapset keskenään tässä sitten oli niinku, niinku sanotaan näin, että tämmönen kompastuskivi...

TR: Joojoo.

Tuomas: ...ehkä tota ei oikeen ne, ei hyväksytyt minun lapsiani ja ehkä sitten tavallaan taas sitten niin se on vaikee kasvattaa toisen lapsia.

TR: Mm, mm.

Tuomas: Ja tää kasvatusperiaatteet, niin ne on, kun ne niinku, oma on aina oma ja vieras on vieras ni, ni ei oikein voi sanoa, että mä oon isä.

TR: Joo, mm, mm, kyllä, varsinaisesti...

Tuomas: Ja, ei varsinaisesti noin, että tota ni, ni nää, nää mä luulisin, että näissä, tässä se kompastuskivi...

TR: Joo, joo, joo.

Tuomas: ...pitemmän päälle.

Tuomas kertoo aluksi ensimmäisestä naisuhteestaan, johon liittyi yhdessä asuminen naisen asunnossa. Tämä suhde purkaantui naisystävän muuttoon kotiseudulleen, jossa Tuomakselle ei olisi löytynyt töitä. Tuomaksen puheesta kuvastuu tässä kohtaan rivien välistä jonkinlainen haikeus ja pettymys kuvatun ihmissuhteen päättymiseen.

Seuranneita useita naisystävien luona asumisia Tuomas ei tarkemmin yksilöi. Kaikki suhteet (ja samalla Tuomaksen asuminen) päättyivät. Selityksenä yhteisten taipaleiden päättymisille Tuomas näkee erilaiset käsitykset lastenkasvatuksen suhteen. Yleensä Tuomaksen naisystävillä oli lapsia aiemmista parisuhteista. Tuomaksen asema tällaisessa uusperheessä oli hankala: olla aikuinen ja kasvattaja, mutta ilman isän aseman valtuuksia. Lisäksi omien lasten tapaamiset eivät olleet ongelmattomia naisystävien hallinnassa olevissa asunnoissa.

Tuomaksen naisystävien luona asumisen tarinan ääneen lausumaton perusasetelma tuntuu olevan se, että Tuomaksen asema tässä asumismuodossa oli koko ajan epävarma ja uhattu. Ristiriitojen sattuessa Tuomaksen neuvotteluasemat olivat kehnot. Viimeisimmän nais- ja asumissuhteen päättymisen (*meillä meni napit vastakkain*) jälkeen Tuomas joutui ensimmäisen kerran elämässään sellaiseen tilanteeseen, että ratkaisuksi ei enää löytynyt muuta vaihtoehtoa kuin hakeutuminen asunnottomien päihdeongelmaisten asuntolaan. Tuomas päätyi pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla joitakin askelmia alaspäin.

6.3.1.11 Avomiehen asunnossa

Annan toinen avoliitto kesti 12 vuotta. Asumistaan ja elämäänsä Anna kuvaa seuraavassa katkelmassa.

TR: (...) tän jälkeen sulla on sitte tää toinen avoliitto ja jollon asuit niinku silloisen miehes omistusasunnossa...

Anna: Joo.

TR: ...sitte ja sitä jatkuki sitte...

Anna: Joo, kakstoista vuotta.

TR: ...kakstoista, joo, just...

Anna: Et asuttiin ensin (kaupungin nimi), siin keskustassa ja tuota sit muutettiin tohon (paikkakunnan nimi).

TR: Joo, joo.

Anna: Siin sitten asuttiin yhdessä joku viiis, viis vuotta ...suurin piirtein...

TR: Joo, joo.

Anna: ...et semmonen. Nekin oli omistusasuntoja, et ne oli tämmösii, no tämmösii rivitaloja, et siin oli niinku neljä eri, siin oli sit näitä huo...eri kokosia huoneistoja.

TR: Joo, joo, kyllä. Minkälaine semmonen, tää kakstoista vuotta on nyt tietenki aika pitkä aika...?

Anna: Mm.

TR: ...mutta minkälainen semmone, semmonen tota mm muistikuva sulla siitä, siitä on tai minkälaista se aika...?

Anna: Itse asiassa se oli ihan, mm ihan, nyt kun aattelee ni silleen, et oli ihan hyvää aikaa, että...

TR: Mm, joo.

Anna: ...et, et mäkin, kun piti tehdä keikkatöitä niin silleen, et oli kuitenkin, et oli niinku asunto, ettei ollu niinku välttämätöntä se, että jos ei niinku saanutkaan töitä ihan niinku, et kuitenkin tultiin ihan hyvin toimeen ja ...

TR: Joo, joo.

Anna: ...näin pois päin.

TR: Mm, joo.

Anna: Et tavallaan mies oli sit semmonen, et mäkään tavallaan niinku, mä huolehdin kodista ja se huolehti raha-asioista...

TR: Aha.

Anna: ...niinku että vaikka molemmat kävi töissä, mut se niinku piti huolta niistä.

TR: Juujuu.

Anna: Hän oli siinä huomattavasti paljon parempi kuin minä.

TR: Yhy.

Anna: (Naurua) Kävin vaan töissä, toin rahaa, mutta...

TR: Joo, kyllä, kyllä, joo. No sit, sitte tämän jälkeen kun teiän...

Anna: Tuli ero.

TR: Ero, joo. Ja tuota sit sulle siinä, sait sitte kunnan asunnon...

Anna: Joo, kunnan vuokra-asunto oli...

TR: Joo.

Anna: ...määräaikainen.

Anna kuvaa yhteistä aikaa avomiehensä kanssa hyväksi ja turvalliseksi. Kun oli omistusasunto ja molemmat kävivät töissä, taloudellinen tilanne oli turvattu. Vaikeuksia ei tullut silloinkaan, kun Anna ei ollut töissä. Pariskunnan keskeinen työnjako toimi hyvin. Anna huolehti kodista ja mies raha-asioista. Annalle tämä järjestely sopi hyvin, koska hän tiesi miehensä suoriutuvan talousasioista selvästi häntä paremmin.

Annan ja avomiehen avoliitto päättyi eroon. Anna ei eroon johtaneita syitä tai tapahtumia tuonut esille. Asunnosta lähti Anna. Pariskunnan yhdessä asumat asunnot olivat vain miehen omistuksessa. (Myöhemmin kertomuksessa tulee esille, että pariskunnalla on yhteinen lapsi, joka jäi asumaan isänsä luokse. Tämä ratkaisu saattaa viitata siihen, että Annalla oli sellaisia vaikeuksia, jotka estivät lapsen jäämisen Annalle. Selvästi tavallisinta erotilanteissa on, että lapsen ns. lähihuoltajana on äiti).

Joka tapauksessa Annan ja Tuomaksen kertomuksissa on se yhtäläisyys, että ilman asunnon omistajan tai päävuokralaisen asemaa on erotilanteessa vääjäämättä lähtijän paikalla. Molemmissa kertomuksissa tämä asetelma näyttäytyy luonnollisena. Omaa epäedullista asemaansa asuntomarkkinoilla ei kumpikaan kertojista kertomuksessaan tässä suhteessa arvioinut.

6.3.1.12 Vanhempien ja lähisukulaisten luona asuminen

Vanhempien luona oman asunnon puutteen vuoksi ovat asuneet Juhani, Simeoni, Timo ja Venla. Olen aiemmin kuvannut näitä vaiheita nuoruudesta aikuisuuteen siirtymistä käsitellessäni. Niinpä en paneudu enää tarkemmin tässä vaiheessa tähän asumismuotoon. Totean vain, että Juhani, Simeonilla ja Timolla tämä vaihe jäi siirtymävaiheeksi matkalla kohti itsenäistä aikuisen elämää (tosin Timon kertomus muodostui sen verran hataraksi, että en voi olla kovinkaan varma, vaikka hän olisi turvautunut äitinsä apuun asumisasioissa siirtymävaiheen jälkeenkin). Sitä vastoin Venlan kertomuksessa nimenomaan äidin luona asumista esiintyy selvästi pitempään.

Huomion arvoista on ehkä se, että Juhani, Simeoni, Timo ja Venla turvautuvat nimenomaan äiteihinsä (ja Simeoni myös tätiinsä ja Venla myös mummoonsa). Isät ja muut miespuoliset sukulaiset pysyvät kertomusten näissä vaiheissa poissa kuvasta. Lieneekö tämä yleisemminkin totta? Naiset ja varsinkin äidit ovat toimineet ainakin näiden neljän ihmisen epävirallisena suojaverkkona asunnottomuuden uhatessa.

6.3.1.13 Häädöt¹⁰

Jokaisella tämän tutkimuksen kertojalla on ollut jossain vaiheessa omassa hallinnassa ollut asunto. Jokainen on myös joutunut luopumaan asunnostaan ainakin kerran. Erojen myötä kodeistaan lähtivät Juhani, Anna, Tuomas ja Aapo. Itse asunnostaan luopui Venla, vaikka ei todennäköisesti ilman viranomaisaloitetta.

Asunnosta pois häätäminen on äärimmäisimpiä tapoja menettää asuntonsa. Selkeästi häädetyiksi kertoivat joutuneensa Simeoni ja Aapo. Timo ei puhu häädöstä, mutta ilmeisesti hänenkin kohdallaan kyse oli tästä. Anna menetti myös kunnallisen vuokra-asuntonsa, mutta häntä ei häädetty vaan määräaikaista vuokrasopimusta ei jatkettu määräajan umpeuduttua. En käsittele Annan tätä asunnon menetystä tässä yhteydessä, koska se oli aiemmin esillä (luku 6.3.1.6). Totean kuitenkin, että määräaikainen vuokrasopimus antaa mahdollisuuden saada ihminen pois asunnosta ilman varsinaista häätöä. Tällä tavoin erotellaan toisistaan jyvät akanoista eli kelvolliset asujat kelvottomista. Toisaalta varsinaisen häädön välttäminen voi olla myös asunnosta pois joutuneen etu. Vuokra-asunnon saaminen tulevaisuudessa on helpompaa, kun ei ole rasitteena häätömerkintää.

Simeonin häätöprosessi rakentuu dialogissa haastattelijan kanssa.

TR: (...) Mitenkä se muuten se häätö, häätö tuli tai mistä syystä...?

Simeoni: Öö, vuokrien maksamattomuus.

TR: Jäi rästiin, rästiin?

Simeoni: Joo, ei mitään muuta syytä.

TR: Juujuu, juu.

Simeoni: Ja sitäkään me ei noteerattu sillain, että...olikohan se nyt, kyl me tiedettiin se koko ajan, mut ei me siihenkä korviamme lotkautettu, ni sitte...päivää kahta ennen ku se oli se lähtöpäivä, ni sit suunnilleen jätelavalle vietiin kaikki kamat.

TR: Jaaha, juujuu.

Simeoni: Ja sit tuliki sitte jo vielä tää huoltoyhtiön kaveri, tuli sinä iltana ja sano, et ”Nyt se pitäs olla tyhjä”, ni me sovittiin sen kanssa, et me pari tuntia vielä ollaan, et...

TR: Joo.

Simeoni: ...me lyödään ovi kiinni lähteisämme.

---

¹⁰ Käsittelem tässä vain häätöjä vuokra-asunnoista. Muunkinlaisia häätöjä toki on olemassa, esim. asuntoloista ja hoitopaikoista häätämiset eli ns.uloskirjoitukset.

TR: Just.

Simeoni: Niinku lyötiinki.

TR: Mm.

Simeoni: Ja lähettiin vek.

TR: Joo.

Simeoni: Et tavallaan ihan asiallisesti lähettiin sieltä.

TR: Juujuu.

Simeoni: Ainoo, että vuokrat jäi.

Aluksi Simeoni tuo esille sen, että hädön syynä oli pelkkä vuokrien maksamattomuus. Erikseen Simeoni vielä toteaa, että mitään muuta syytä hädölle ei ollut. Tällä hän antaa ymmärtää, että hän ja poika elivät muita häiritsemättä ja siivosti juomisestaan huolimatta. Tällä tavalla Simeoni ottaa kantaa häätöjen kohdalla esiin nousevaan, ei aina julkilausuttuun kysymykseen hädetyn asumiskykyisyydestä. Simeoni todistaa kuulijalle/yleisölle olevansa kyvykäs asumaan normaalisti normaalielävien ihmisten parissa.

Hädön kuvaus on tyyliltään asiaproosaa. Kun häätö lopullisesti aktualisoitui, Simeoni ja poika veivät tavarat jätelavalle, sopivat huoltoyhtiön miehen kanssa lähtöajasta, sulkivat oven lähtiessään ja lähtivät pois. Tässä lyhyessä katkelmassa Simeoni välttää kaikenlaista sisäisten tuntemusten kuvausta. Hän vain kuvaa tapahtumien kulun. Kuitenkin tällä tavalla välittyy kuulijalle/lukijalle ainakin aavistus asunnottomaksi jäävän ihmisen tuntemista. Kaksi miestä viettävät viimeisiä tunteja vuosia asunsa, nyt jo tyhjässä asunnossa.

Myös tietynlainen väsymys, alistuneisuus ja välinpitämättömyys tulevat Simeonin kertomuksesta esiin. Vuokria ei yritettykään hoitaa, vaikka rästien tiedettiin kertyvän. Avioeron ja perheen hajoamisen jälkeisen elämän kuvaus noudattaa Simeonilla regressiivisen narratiivin kehityskulkua. Elämä meni alamäkeä eikä asunnon menetys yllättänyt. Häätö näyttäytyy Simeonin kertomuksessa luonnollisena osana hänen elämäntilannettaan.

Aapon kokema häätö on monella tavoin erilainen kuin Simeonin.

No, sehän alko silleen, että tota ku mä asuin tukiasunnossa minä sain kaupungin asunnon sitten ni, yllättäen nopeasti sainkin (kaupunginosan nimi) vuonna yhdeksänkymmentäkuusi ja minä asuin siinä sitten vuoteen kakstuhatta elikkä neljä vuotta mä siinä asuin (kaupunginosan nimi) ja tota mielestäni siinä oli kyllä, minä en tiedä, että ni miten, miten tätä, miten on nää asumissopimukset

tehty ynnä muuta ja silleen, että ni samalla kerroksella ei asunu suomalaisia muita ku minä. Naapureina asu vietnamilainen, toisella puolella asui mustalaiset, romanit, sit tuli virolaisia, sitte oli tuota etiopiasta oli yksi, alhaalla asui somalit.

Sit minulla oli semmonen iso koira, tanskandoggi, tommonen todella iso...

TR: Mm.

Aapo: ...koira ja tota nää ei tykkää sosiaali...sosiaalisesti millään tavalla, somalit ei tykkää koiraa. Jos se koskee, niillä on se pyykinpesu tai käsienpesu monta päivää. Mustalainen pelkää. Siitä tuli mulle huomautus siitä koirasta useita kertoja. Sellasia mitkä koiria, ei esimerkiksi hissiin ei mennyt. Se oli niin iso, että se ei hissiin menny.

TR: Mm.

Aapo: Kaikkia tommosia verukkeita sitten tää (asuntoyhtiön nimi), mainitsen tässä samalla nimen, koska hänestä on kuultu muutenkin niin paljon noissa (asuntoyhtiön nimi) piireissä. (Nimi) on tää henkilö, joka kävi huomauttamassa. Hän veti sellasen verukkeen, että tuota ni siitä jouduin pois tämän takia. Ensin oli koira. Sit sano, et sinun luona käy epämääräisiä vieraita. Ei siellä käynyt yhtään tuntematonta minun luona muuta kun noi Jehovan todistajat. Ja taas tuli huomautus toisen kerran siitä koirasta ja sitten mä tympeennyin siitä hommasta, mutta (epäselvää) minä menin puhutteluun. Sinne lähti yks päihdetyöntekijä minulle mukaan. Nimen mainitsen tässä. On (päihdetyöntekijän nimi) ja siellä keskusteltiin tän (nimi) kanssa ja yllättäen tuli sitten häätölappu, että ni: häiriöksi. Ja minä tiesin, ketkä nämä oli nämä ilmoituksen tehny ja minä kävin kaikilta sitten hakemassa todistuksen, että oonko mä häirinny. Kaikki laittoivat kuitenkin sen nimen, että en ole häirinny, mutta se ei kelvannu...

TR: Yhy.

Aapo: ...siellä (asuntoyhtiön nimi) toimistossa ja mä tympeennyin siitä hommasta ja siitä alkoi sitten tämä laitoskierre sen jälkeen. Mä sitten hakeuduin tonne (päihdehuollon hoitokodin nimi).

TR: Joo.

Aapo: Siellä välillä kuivalla, sitten märällä ja aina kun pikkusenkin napsahti jotakin, ni ei muuta kun alkoholin käyttöön ja siinä unohtaa, yrittää unohtaa asioita. Ja asuntomahdollisuudet on aika heikot, koska semmonen lappu lukee (asuntoyhtiön nimi) puolelta, että ni siinä on annettu häätö, ni se asunnon hankinta on aika vaikeeta.

TR: Joo.

Aapo: Ja ikä painaa tässä, että ni työ...työmahdollisuudet on aika vähäiset, koska en, en o atk-koulutusta saanu. Mulla ois työpaikkoja ollu, jos olisin sa...olisin kouluttanut itseni at-koulu, mutta se on jääny nyt kun asunnottomuus ja ryyppykierre on ollu mukana.

Aapo antaa seikkaperäisen selonteon häätöön johtaneesta tapahtumaketjusta. Aluksi Aapo kertoo saaneensa asunnon asuessaan päihdehuollon tukiasunnossa. Tässä päihdehuollon kuntouttavan asuttamisen porrasmalli tuntui toimivan: tukiasunnosta Aapo siirtyi yleisille asuntomarkkinoille, kunnalliseen vuokra-asuntoon. Tässä asunnossa Aapo asui neljä vuotta. Itse asumisesta Aapo ei tarkemmin kerro, mutta selostuksesta ymmärtää, että Aapo itse ei kokenut asumisessaan olleen ongelmia tai vaikeuksia.

Vaikeudet ja hankaluudet tulivat ulkopuolelta. Aluksi Aapo taustoittaa ja kuvaa lähintä asuinympäristöään, kerrostalorappua. Aapo kertoo olleensa vieraiden kulttuurien ja ihmisten ympäröimänä. Hän mainitsee naapurinsa vietnamilaiset, romanit, virolaiset, etiopialaiset ja somalit. Kulttuurien törmäys tiivistyi Aapon tarinassa hänen isoon koiraansa, tanskandoggiin. Aapo kertoo miten somalit inhosivat ja romanit pelkäsivät hänen koiraansa. Aapo antaa ymmärtää, että asuntojen jakokäytännöt ovat puutteelliset. Eri kulttuurien ihmisiä ei pitäisi asettaa asumaan liian lähekkäin. Elintapojen ja uskomusten erilaisuus tuo vaikeuksia. Tässä tapauksessa kulttuuriset erot olivat Aapon häädön taustalla.

Tarinan edetessä vieraiden kulttuurien edustajat jäävät taustatekijöiksi ja päävastustajaksi nousee asuntoyhtiön edustaja (ilmeisesti isännöitsijä). Aapo mainitsee haastattelussa vielä aivan erikseen kyseisen henkilön nimen korostaakseen tämän yksittäisen työntekijän asemaa ja valtaa tässä häätöasiassa.

Häädön perusteeksi esitettyjä seikkoja Aapo piti verukkeina. Vieraiden kulttuurien koiran pelko ja/tai inho ei ole hänen vikansa. Epämääräiset vieraat Aapo kielsi jyrkästi: väitetyt häiriöt Aapo koetti todistaa vääriksi keräämällä nimiä listaan olettamiltaan valittajilta sen todistamiseksi, että ei ollut häirinnyt. Muutenkin Aapo koetti aktiivisesti vastustaa häätöä. Aapo kävi päihdetyöntekijä tukenaan keskustelemassa isännöitsijän kanssa. Lopulta mikään ei auttanut: häätö tuli.

Aapo kertoo vielä häätötarinan lopuksi asunnon menetyksen seurauksista itselleen. Turhautuminen johti alkoholikäytön lisääntymiseen. Aapon kohdatessa vaikeuksia toimi viina apuna unohtamiseen. Häädöstä Aapo laskee myös alkaneen hänen laitoskierteensä, joka oli siis jatkunut vuodesta 2000 haastatteluajankohtaan saakka tammikuuhun 2005. Häädön näkyminen asuntoviranomaisten rekistereissä tekee asunnon saamisen vaikeaksi. Myös työelämään paluun kannalta Aapo näkee asunnottomuuden ja siihen liittyneiden ryyppykierteiden mahdollisuuksiaan heikentäväksi asiaksi.

Toisin kuin Simeoni Aapo rakentaa häätötarinansa siten, että hän on joutunut väärin kohdelluksi ja huonosti hoidetun asuntotoimen uhriksi. Simeoni hyväksyi ja alistui häätöönensä ja piti syynä omaa välinpitämättömyyttään. Aapo taas ei hyväksynyt asunnon menetystään, koska katsoo sen tapahtuneen epäoikeudenmukaisten ja jopa tekaistuin perustein.

Myös Timo menetti viimeisimmän vuokra-asuntonsa. Tältä osin Timon tarinan kulku on seuraavanlainen: (...) *mut sit menin vaan töppäämään senkin asumisjutun siihen, et menin (majoitusliikkeen nimi) kautta ottamaan pari vuokralaista siihen omaan asuntooni...*

TR: Niin.

Timo: ...ku joku hölmö ilmotti mulle, et niin voi tehdä.

TR: Yhyy.

Timo: No niinhän mä sit tein ja sithän mä sen...meni kämppä alta.

TR: Joo, joo. Niin miten se meni se kämppä käytännössä sit ...?

Timo: No, sosiaalivirasto tai -toimisto rupes öö niinku niitä vuokramaksuja ja kaiken maailman tommosii muita ukaaseja lähettään ja antaa perään, et...

TR: Joojoo, joo eli siin tuli ongelmii niitten vuokrien kanssa sitten justiin...?

Timo: Niin tai niitten vuokralaisten kanssa ketä mulla ei olis periaatteessa saanu olla edes...

TR: Aivan, juujuu. Et siin oli sit se...

Timo: Niin.

TR: ...probleema (...)

Timo tarinassa hyvää tarkoittava päähenkilö (Timo) saa virheellisen ja haitallisen neuvon (ottaa vuokra-asuntoonsa alivuokralaisia), josta seurauksena on lopulta häätö. Timo rakentaa tarinassaan itsestään uhrin, mutta Simeonin lailla hyväksyy lopputuloksen eli asunnosta hädön.

Kovin selvää käsitystä Timolle ei tainnut loppujen lopuksi jäädä siitä, miksi hänet asunnosta häädettiin. Vuokranmaksuista ainakin oli huomauttamista. Tarkoittiko tämä Timon alivuokralaisten vuokranmaksua vai oliko Timon omassa vuokranmaksussa ollut huomautettavaa (kuten haastattelija ehdotti). Mitä muut ”ukaasit” olivat? Vai tulkittiinko viranomaistaholta (sosiaali- ja/tai asuntoviranomaiset), että Timo piti salaa ja luvatta luonaan epävirallisia vuokralaisia? Sekava tilanne, mutta oli miten oli, joutui Timo asunnottomaksi.

Kadulla tai ulkona oleminen lienee asunnottomuuden ääri-ilmentymä. Asunnottomuustutkimuksessa on käytetty sanaa rooflessness (Granfelt 2003, 41) kuvaamaan tätä vaikeaa tilannetta, jossa ei löydy edes kattoa pään päälle. Kadulla eläminen on sitä, että ei ole mahdollista mennä omaan asuntoon tai huoneeseen silloin kun haluaa. Tässä mielessä kadulla eläminen kuuluu sellaisten ensisuojiin arkeen, joista joutuu pois osaksi vuorokautta (ks. Aapon ja Tuomaksen kertomukset luvuissa 6.3.2.2 ja 6.3.2.3). Toisten luona majailu voi myös olla epävarmaa. Aina ei majapaikkaa välttämättä järjestykään. Silloin on keksittävä muita vaihtoehtoja.

TR: (...) sitten on myöski sulla ihan tämmöstä niinku niin sanottua kadulla asumista ollu. Et mi...?
Juhani: Joo, sitä on ollu, että oon ollu ihan niinku rappukäytävissä nukkumassa ja sieltä aamulla ylös sitten kadulle kävelemään. Sitten käyny jossain kavereiden luona välillä aina lämmittelemässä ja sit taas illalla hakenu semmosen rappukäytävän mihin pääsee sisään ja ...on joskus tullu potkastua rapun ikkunakin rikki sit, et on päässy. Ja useimmiten kyllä siitä niinku pääsi sitten tai miten sen nyt voi sanoa: pääsi tai joutu putkaan sitten. Siellä oli lämmin sitten.

Juhani kuvaa kadulla elämisen arkea. Päiväsaikaan hän vietti aikaansa kirjaimellisesti kadulla kävellen. Välillä hän pääsi kavereiden luokse lämmittelemään. Yöksi Juhani pyrki löytämään sopivan rappukäytävän, johon pääsi nukkumaan. Osa rappukäytävistä oli auki ja sisään pääsi helposti, mutta välillä Juhani joutui rikkomaan alaoven ikkunan päästäkseen sisälle. Usein rappukäytävämajoitus vaihtui yöksi putkassa. Putkaan usein joudutaan, mutta asunnottoman näkökulmasta putkaan välillä myös päästään, kuten Juhani asiaa pohdiskelee.

Kadulla eletessä ihmisen tarpeet pelkistyvät. On löydettävä suoja, jossa voi nukkua. Toinen tärkeä asia on lämpö. Lyhyessä katkelmassa Juhani mainitsee lämmön etsimisen kahdesti: kavereiden luokse pääsi lämmittelemään ja putka oli myös lämmin paikka viettää yönsä.

Muut kertojat eivät suoranaisesti kuvaa katuelämää. Tämä ei tarkoita sitä, ettei tällaisia jaksoja olisi jonkun muunkin kertojan elämään voinut kuulua. Ainakin Tuomas kuvaa asuntolaan hakeutumistaan sillä tavoin, että siitä saa käsityksen, ettei hänellä ollut muuta paikkaa mihin mennä. Kadulla eläminen tuo selvimmin näkyviin asunnottomuuden ja pohjimmaisten asuntomarkkinoiden uuden ”luokkasotaluonteen”. Kyse on viime kädessä köyhien ja hyväosaisten välisestä kamppailusta samasta kaupunkitilasta. (Kopomaa 1997, 187 – 193.) Kun kadulla lämmintä

yöpaikkaa etsivä Juhani luvatta valitsi suojakseen jonkin rappukäytävän (ja usein samalla murtautui sisään), teki hän tällä tavalla ikään kuin hyökkäyksen hyväosaisia vastaan. Tämän teon seuraus oli useimmiten jo ennakolta selvä: paikalle hälyytettiin poliisi ja Juhani vietiin pois.

Timo Kopomaa tuo tutkimuksessaan esille senkin seikan, että asunnottomat joutuvat usein pakolla suorittamaan ”pidennettyä ulko-oleilua”. Tällä hän viittaa mm. siihen, että tietyistä asuntoloista laitetaan asukit automaattisesti aamupäiväksi pois. Kopomaa käyttääkin näistä ihmisistä niin voimakasta sanaa kuin hädetyt. (Mt., 164 -165.) Tuomas ja Aapo mainitsevat kertomuksissaan kyseisen asuntolakäytännön. Erilaisia häätöjä tapahtuu helposti paljon ulkona ja julkisissa tiloissa oleville ihmisille, varsinkin jos ulkoinen olemus ei ole aivan parhaassa mahdollisessa kunnossa eikä ole paljoa rahaa käytettävissä kuluttamiseen.

6.3.2 Institutionaalinen asuminen

Käyn seuraavaksi läpi kertojien kuvauksia sellaisista asumisista, joissa yhdistyvät kuntoutuminen päihde- ja/tai mielenterveysongelmasta ja kuntouttava asuminen. Kuntouttavassa asumisessa on tausta-ajatuksena kuntouttavaan asumiseen päätyneen asukkaan asumiskyvyttömyys tai ainakin puutteet asumiskyvyssä. Tätä asumiskykyä koetetaan saada paremmalle tasolle asteittain nousevan asumisportaikon avulla. Ideaalinen reitti voisi olla kuntoutuslaitoksesta asuntolaan, asuntolasta tukiasuntoon ja tukiasunnosta tavalliseen vuokra-asuntoon.

6.3.2.1 Asuntolat

Asunnottomille tarkoitettujen asumispalveluiden nimikkeistö ja terminologia on monimuotoista, ellei jopa kirjavaa. Asuntolalla tarkoitan erilaisia ammatillisen henkilökunnan ohjaamia ja valvomia yhteiseen asumiseen perustuvia asumispaikkoja. Kertomuksissa tulevat esille asumispaikkojen niminä huoltokoti, KAN-koti, asuntola ja hoitokoti. Lisäksi kertomuksissa näitä asumispaikkoja kutsutaan pelkästään niiden erisnimillä (kuvitteellisena esimerkkinä Katajala). Myös monenlaisia erisnimen ja kodin yhdistelmiä esiintyi (X-koti, Y-koti jne.).

Olen päätenyt samaan ratkaisuun kuin Anni Vanhala (2005) etnografisessa tutkimuksessaan, jossa hän nimeää tutkimuspaikan Asuntolaksi.¹¹ Tutkimusta lukiessa selviää, että kyseessä on selkeän professionaalisen työtteen omaava asuin-, turva- ja hoitopaikka eri tavoin ongelmalliseen tilanteeseen joutuneille naisille. Todennäköisesti tämän paikan nimessä todellisuudessa (siis tutkimustekstitodellisuuden ulkopuolella) ei esiinny sanaa asuntola. Myös Arja Jokinen (2004) käyttää sanaa asuntola artikkelissaan, jossa aineistona oli mm. hoitokodiksi nimetyn paikan asukkaiden haastatteluja.

Asuntola on sillä tavoin sopivan yleinen ja neutraali nimike, että sitä käytettäessä ei oteta kantaa asuinpaikan tasoon ja ominaisuuksiin eikä varsinkaan nimetä paikkaa ennakolta kodiksi. Kertojat ottavat kertomuksissaan sitten kantaa siihen, millaisiksi paikoiksi eri asuntolat ovat arvioineet.

Jaottelen kertojat kahteen ryhmään sen perusteella, ovatko he asuneet asuntolassa lyhyen vai pitkän aikaa. Lyhyen asuntola-asumisen ryhmään kuuluvat Tuomas ja Timo. Pitkäaikaisesta asuntola-asumisesta on kokemuksia Simeonilla, Aapolla, Juhanilla ja Venlalla. Asuntolat olen nimennyt kirjaimin (A, B, C,...). Sama kirjain eri kertojien kertomuksissa tarkoittaa samaa asuntolaa.

Annan jätin näiden kahden ryhmän ulkopuolelle. Kuten aiemmin on tullut esille, on Anna asunut paljonkin asuntoloissa. Ero muihin kertojiin tulee siinä, että Annan asuntola-asumiskokemukset liittyvät opiskeluun ja työhön. Opiskelija- ja työsuhdeasuntoloihin ei liity samanlaista ongelmallisuuden, marginalisaation ja kuntouttamisen elementtejä kuin päihde- ja mielenterveysongelmaisten kuntouttaviin asumispalveluihin. Siinä mielessä rajanveto on väkivaltainen, että väistämättä opiskelu- ja työsuhdeasuntoloissakin on samankaltaisia valvonnan, rajoittamisen ja kontrollin piirteitä kuin marginaaliväestön asuntoloissa.

Ohut kosketuspinta Annallakin silti on asunnottomille tarkoitettuun asuntolaan: *No, mullahan nyt oli tossa, että yks asumismuoto oli, et mitä mä kävin kattoonkin ja olisin päässytkin sinne jo, toi asuntola A tossa (paikkakunnan nimi).*

TR: Joo.

---

¹¹ Päihdehuollossa on ollut tapana jaotella asumispalveluita niiden tason ja kohderyhmien mukaan. Juhani Lehto (1988, 10–11) laati aikoinaan selvityksen, jossa hän esitteli viisi päihde-ehtoisen palvelumajoituksen yksikkötyyppiä: 1) kuntoutuslaitokset, 2) puolimatkan kodit, 3) päihdehuollon palvelutalot, 4) asumispaikat, joilla ei ole itsellään palveluita ja 5) ensihuoltoyksiköt. Tässä tutkimuksessa käsittelen kuntoutuslaitoksia erikseen. Luokat 2-5 menevät asuntolan nimikkeeseen alle. Lehdon luokituksessa asuntolat kuuluvat yksikkötyyppiin 4 eli vain asumispalveluita tarjoaviin paikkoihin.

Anna: Mut sekin on tämmönen, tämmönen, tämmönen tavallaan vähän tämmöne tukiasumismuoto...

TR: Mm.

Anna: ...että niinku, että että sieltä sitte niinku pystyy ettiin, siellä asuu ja siellä, mut sekin on tommosta kaks ihmistä yhdessä huoneessa asumista, että...

TR: Joo.

Anna: ...se on sit melkein sama, että vaikka niinku täältä, niinku täältäpäin ettii, sen kun muuttaa sinne ja sit taas siitä eteenpäin.

TR: Niin, niin, okei, joo, joo. Niin eli etit tämmöstä niinku tavallista...

Anna: Niin.

TR: ...asuntoa...

Anna: Tavallista...

TR: ...vuokra...

Anna: ...vuokra-asuntoa.

Anna oli laitoshoidojaksonsa aikana käynyt tutustumassa asuntolaan ja olisi sinne voinut muuttaakin. Anna päätti kuitenkin luopua tästä asuntolavaihtoehdosta. Anna perustelee päätöstään sillä, että hän haluaa muuttaa tavalliseen vuokra-asuntoon ja asuntola-asuminen ei oikeastaan muuttaisi tilannetta haastatteluhetken laitosasumiseen nähden; samalla tavalla asuntolassakin asutaan kahden hengen huoneissa ja asuntoa Anna voi etsiä laitoksessa asuessaan.

Anna ei selvästikään ole omaksunut asumiskyvyttömän päihdeongelmaisen identiteettiä, koska hän ei koe tarvitsevansa laitoksen jälkeistä väli- ja harjoitteluvaihetta ennen normaaliasumista. Lopuksi Anna ja haastattelija yhdessä toteavat Annan tähtäävän tavalliseen vuokra-asuntoon. Sana ”tavallinen” on tässä dialogissa tärkeä. Sillä erotetaan asuntola-asuminen epätavalliseksi ja samalla myös leimaavaksi ja ei-tavoiteltavaksi asumismuodoksi.

6.3.2.2 Asuntolassa piipahtaneet: Tuomas ja Timo

Tuomas asui avioeronsa jälkeen vuosikausia lähinnä naisystäviensä luona. Tuomaksen ainoa asuntolajakso tuli kesällä 2004 sen jälkeen kun pitkäaikainen naissuhde päättyi eroon.

TR: (...) täs on ihan tää nyt viimeinen vaihe, vaihe tässä asumisessa, tässä asumisessa sulla tämä, että oot täs viime kesästä ollu ihan ilman asuntoo ja sitten kerroit, että asuit noin kaks kuukautta tässä asuntola B:ssä ...

Tuomas: Kyllä.

TR: ...ni, niin tota minkälainen kokemus tää on ollu, et mitä, miten...

Tuomas: No...

TR: ...sitä kuvaisit?

Tuomas: Hhh, jos sitä nyt tota noin kokemuksena voi sanoo, ni ei mikään miellyttävä.

TR: Mm.

Tuomas: Ensinnäkin se ensimmäinen viikko...

TR: Mm.

Tuomas: ...koska mä en oo koskaan ollu missään laitoksessa...

TR: Niin.

Tuomas: ...elämäni aikana. Tää oli, se oli mun ensimmäinen, ensimmäinen kynnyks, minkä mä elämässäni joutusin tekemään.

TR: Niin.

Tuomas: Se oli kova paikka ja tota emmä tienny siitä paikasta muuta kun vaan...jotain, mutta en, en todellakaan mihinkä mä niinku joudun ja tilanne oli semmonen sit, että mä joutusin, kun siellä oli semmonen kun märkä puoli...

TR: juu.

Tuomas: ...ja minä sitte ensimmäisenä totta kai sinne jouduin, kun ihan outo.

TR: Mm, mm.

Tuomas: Ja menin vaan raakasti sisälle ja kysyin...

TR: Mm.

Tuomas: ...yksin menin, että tämmönen tilanne, että mulla ei oo asuntoo, että, että tuota ja ajattelin, että mä oon yhden yön siellä vaan...

TR: Niinniin.

Tuomas: ...ja jatkan sitte tota menoani sitte ja tota siinä keskusteltiin niitten henkilökunnan kanssa ja, ja muuta, niin ne oli jo sitte sitä mieltä: ole täällä jonkin aikaa...

TR: Mm, mm.

Tuomas: ...että parempi näin, että kun sulla ei ole paikkaa eikä muutakaan tämmöstä, ni mä jäin siihen ja se oliko se ensimmäinen yö, ihan meni silleen ihan kivasti, mutta sitte ku sinne tuli sitte kaiken maailman, no en nyt sano mitään alamaailman porukkaa, mutta tuota hyvin humalaisia

ihmisiä ja, ja itsekin kyllä käytän alkoholia, en mä sitä tarkoita, mutta en mä tommissa laitoksissa oo koskaan niin...

TR: Niin.

Tuomas: ...että yöllä päästetään humalassa sisälle ja ne örisi ja ...

TR: Mm.

Tuomas: ...mölisi ja, ni olihan se mulle semmonen, nukkumattomia öitä paljon silloin...

TR: Joo, joo, kyllä.

Tuomas: ...ja sitte tota mä puhuin sitte henkilökunnan kanssa siitä, et emmä ihan viikkoo tainnu olla siinä niin, että mä pääsin sinne...

TR: Toisel...

Tuomas: Toisel...

TR: Kuivalle.

Tuomas: ...kuivalle puolelle...

TR: Just, joo.

Tuomas: ...ja tota siellähän se sitte elämä jo oli ihan toisenlaista...

TR: Mm, mm.

Tuomas: ...ja sitte siellä olin noin kolmisen viikkoo ja sit muutin tänne taikka sieltä tulin tänne (hoitolaitoksen nimi).

Sisääntulo asuntolaan oli Tuomakselle kova ja vaikea paikka. Tuomas käyttää kynnyksen metaforaa: oli ylitettävä kynnyks ja siirryttävä normaalimaailmasta pelottavaan ja tuntemattomaan paikkaan. Tuomas korostaa, että hänellä ei ollut aiempaa kokemusta laitospelämästä ja että hänen täytyi pakottaa itsensä asuntolan ovesta sisään ja kertomaan, ettei hänellä ole asuntoa.

Aluksi Tuomas päätyi ensisuojan puolelle (märkä puoli). (Tämä on yleinen käytäntö uusien, muualta kuin laitoksesta saapuvien asiakkaiden kohdalla.) Yöt olivat vaikeita kovassa humalassa saapuvien asiakkaiden vuoksi. Örinä ja mölinä aiheuttivat Tuomakselle unettomia öitä. Tuomas ottaa etäisyyttä märän puolen asiakaskuntaan sanomalla, että käyttää itsekin alkoholia, mutta selvästi eri tavalla, koska aika ensisuojoissa oli Tuomakselle järkytys. Tuomas käyttää tässä ns. tavallisuusretoriikkaa (ks. Juhila 2004, 30) määrittämällä oman alkoholinkäytön ongelmattomaksi suhteessa märän puolen kanta-asiakkaisiin. Tällä tavalla Tuomas suojelee itseään asuntola-asukin leimatulta identiteetiltä.

Märän puolen koettelemus oli Tuomakselle ohi vajaassa viikossa. Keskusteltuaan henkilökunnan kanssa Tuomas pääsi asuntolan ns. hoitokotipuolelle (kuiva puoli). Kuivalla puolella ei nimensä mukaisesti saanut olla humalassa/päihtyneenä. Siellä elämä olikin *jo ihan toisenlaista*. Tuomaksen vaikea vaihe asuntolassa kesti siis lopulta noin viikon. Seuraavassa hän kertoo elämästä kuivalla puolella. *No, päivät oli semmosia, elikkä siellä joutu tekee pihatöitä jokainen vuorollaan ja tuota mä tein sitte keittiössä vuoroja, siivousvuoroja, tämmösiä, että siellä oli niinku päivätoimintaa. Sitte sai käydä kaupungilla...*

TR: *Mm.*

Tuomas: *...ihan vapaasti. Siellä sai olla ihan niinku, että meillä oli omat lukitut ovet siellä...*

TR: *Joo.*

Tuomas: *...että sai kulkee ihan niinku kymmeneen asti illalla...*

TR: *Juujuu, mm.*

Tuomas: *...ihan mennä ja tulla, että siellä sai käydä asioilla ja kauppoissa ja mitä ny tykkäs tehdäkki, että, että se oli niinku silleen, että märkäpuolellahan se oli näin, että siellähän piti yhdeksän aikaa aamulla lähtee ja sitte päivällä kahdentoista aikaa sinne tultiin sisään...*

TR: *Just, joo.*

Tuomas: *...ja siellä aina puhallutettiin sillä puolella. Tuolla puolella ei tarvinnu puhalttaa muuta ku sit, ku lomilta tuli tai jos jotain pistokokeita jollain tehtiin, mutta tuota ei mulle koskaan tehty.*

TR: *Joojoo.*

Tuomas: *Kyllä se, se oli ihan, siellä oli ihan kivoja ihmisiä ja, ja se henkilökunta nimenomaan. Siitä kiitokset.*

TR: *Jaha, mm, mm, juu.*

Tuomas: *Niin, että ne, ne oli ihania ja paljon antoivat uskoa ja toivoa ja, ja tuota se henkilökunta oli todella hyvä.*

Asuntolan kuivasta puolesta Tuomas rakentaa kertomuksessaan hyvän paikan. Tuomas luettelee kuivan puolen hyviä puolia: oli työtehtäviä päivätoimintana, omat lukitut ovet, kymmeneen asti illalla sai liikkua omiin nimiin vapaasti. Kuivan puolen hyvyttä Tuomas korostaa vertaamalla sitä märän puolen käytäntöihin. Märältä puolelta piti aina olla poissa aamupäivällä 9-12 ja siellä aina puhallutettiin asuntolaan palattaessa. Kuivalla puolella puhallutettiin harvemmin, Tuomasta ei koskaan.

Voisi ajatella, että Tuomaksen sopeutumista asuntolaan ja sen sääntöihin auttoi juuri hyvät suhteet henkilökuntaan. Vanhala (2005, 235) esittääkin asuntolatutkimuksessaan, että joustavuus sääntöjen

suhteen voidaan tulkita työntekijöiden puolelta luottamuksen osoituksena asiakasta kohtaan. Tuomakseen luotettiin ja niinpä häntä ei puhallutettu. Tämä lisäsi ja vahvisti Tuomaksen hyvää käsitystä henkilökunnasta. Erityisesti Tuomas kiittelee henkilökuntaa uskon ja toivon antamisesta.

Timon asuntola-asuminen on pituudeltaan suurin piirtein samaa luokkaa kuin Tuomaksella.

TR: (...) onks täs kummiskin tässä asuntola C ...seuraava ajatus?

Timo: No, se on nyt joo. Se on huomenna menoo sinne...

TR: Just.

Timo: ...päin sit.

TR: Joo, okei, joo. Ja se oli sil... sillai, et aikasemmin et, et oo ollu tommosessa asuntola C:n tai vastaavan kaltaisessa...?

Timo: No en. Asuntola D:ssä ainoastaa.

TR: Ahaa, joo. Ootko siellä niinku pitkäänkin ehtiny olla siellä asuntola D:ssä ?

Timo: Ehkä kuukauden kaks tossa ihan, ihan niinku vähän tänne, ennenku mä jäin asunnottomaksi, ni sitä ennen.

TR: Joojoo, joo.

Timo: Joo.

TR: Joo, no mitäs siitä asuntola D:stä? Minkälainen ...kokemus oli?

Timo: No, se oli ihan mukava paikka. Sieltähän soittikin mulle yks kaveri äsken nyt. Saanu yheltä kaverilta, kuka täältä lähti johonki hoitoon, mut sit taas lähti sinne asuntola D:hen, ni saanu mun puhelinnumeron.

TR: Ahaa, joojoo.

Timo: Se soitti ja sano, et ois ihan kiva nähdä.

TR: Joojoo.

Timo: Se on siellä. Asuu siellä asuntola D:ssä tyttönsä kanssa.

TR: Joo, joo, kyllä.

Timo: Jaaha. Ja sittehän se sano, et mun, sillä on jotain mun tavaroitakin.

Aluksi Timo ja haastattelija toteavat Timon lähitulevaisuuden suunnitelman. Timo on menossa tutustumaan erääseen asuntolaan, josta saattaa tulla hänen seuraava etappinsa laitoshoitajakson jälkeen. Tässä yhteydessä ilmenee, että Timo oli asunut 1-2 kuukautta toisessa asuntolassa ennen laitoshoittoa. Tämä tieto ei tullut esille asumiselämänviivan laadinnan yhteydessä.

Samoin kuin aiemmin vuokra-asumisen yhteydessä kertoo Timo asuntolastakin kaveryhteyden kautta. Eräs Timon kavერი, joka oli saanut Timon puhelinnumeron toiselta kaverialta, oli soittanut Timolle ja ehdottanut tapaamista. Timolle oli jäänyt tavaroitakin tähän asuntolaan.

Ihmissuhdeasiat ovat tärkeällä sijalla myös Timon tutustumiskäynnin (asuntola C) taustalla.

Toisaalla haastattelussa Timo nimittäin mainitsee, että (...) *tonne* asuntola C:hen *mä nyt haluun ihan yhden henkilön takii, henkilön takii, yhen naishenkilön takii...*

TR: *Yhyy.*

Timo: *...asumaan, että...*

TR: *Joojoo.*

Timo: *...täytyy käydä poikkeamassa huomenna, et mitä siel tapahtuu.*

TR: *Mm...niin, niin eli sulla on huomenna semmonen tutustumiskäynti?*

Timo: *Käynti, joo.*

Kiinnostus kyseessä olevaan asuntolaan on Timolla vahvasti yhteydessä erääseen ”naishenkilöön”. Timo kertoo haluavansa sinne asumaan, koska tämä hänen kiinnostuksen kohteensa asuu kyseisessä asuntolassa. Timon lausunnon voi tulkita jo mainitsemani ihmissuhdekehityksen kautta. Timolle on tärkeää säilyttää yhteys kavereihin ja myös seurustelusuhteen mahdollisuus kiinnostaa asuntolassakin. Toinen vaihtoehto (joka ei ole kavereiden tärkeyttä vähentävä) on lukea Timon kerrontaa eräänlaisena vastapuheena (Juhila 2004, 28–31): Timo välttää tarkoituksella puhumasta asuntolaan siirtymisestä osana kuntoutusprosessia ja asumiskyvyttömyysdiskurssia. Timo haluaa asuntolaan naisen takia eikä kohentaakseen asumiskykyään. Timo esittää itsensä omilla ehdoilla toimivana miehenä ja tällä tavoin vastustaa viranomaisvaltaa.

6.3.2.3 Pitkäaikaiset asuntolahistoriat: Juhani, Venla, Simeoni ja Aapo

Juhani, Venla, Simeoni ja Aapo ovat kaikki asuneet asuntoloissa suhteellisen pitkään. Seuraavaksi esittelen heidän kokemuksiaan ja tapaansa nähdä asuntolassa asuminen.

Juhanin maininnat asuntolassa asumisesta tulevat haastattelun edetessä erillisinä mainintoina. Aluksi Juhani toteaa, että (...) *se oli sellasta, että asuntolassa, sinne mentiin sillon, kun oli illalla siinä, illalla siinä kunnossa, että sinne päästiin yleensä sisään. Ja usein kävi niin, että joutu tosiaan*

jäämään oven ulkopuolelle, jos oli promillet ja niitä useimmiten oli. Mutta oli ainakin niinku kirjat jossakin, että se, niinku osoite oli...

TR: Mmm.

Juhani: missä asunto oli. Päivällä kävi äkkiä siellä tai aamulla, kun oli vähän selvinny, ni postinsa lukemassa ja sama touhu jatku sitte, että...

TR: Mmm.

Juhani: ...hakeutu niihin samoihin ympyröihin ja ryyppyporukoihin.

Edellä olevassa kuvauksessa Juhaniin suhde asuntola-asumiseen on melko irrallinen ja ohut. Asuntolassa käväistiin nukkumassa, jos päästiin sisälle. Sisäänpääsyn ehtona oli veren alkoholipitoisuuden nollaraja. Juhaniin kertomuksessa asuntola-asumiseen liittyvä juomisen kontrollointi näyttäytyy luonnollisena ja asiaankuuluvana seikkana, joka vain todetaan, muttei aseteta kyseenalaiseksi. Pelin säännöt ovat mitkä ovat.

Toisaalta Juhani ei selvästikään asuntolapaikaltaan kovin paljon odottanut. Tässä kuvattu asuntola-asuminen liittyy Juhaniin aktiiviseen juomakauteen, jolloin paljolti oleskeltiin myös kavereiden luona ryyppäämässä. Asuntolapaikan minimiehto oli se, että oli olemassa virallinen osoite ja paikka, jossa saattoi käydä lukemassa postinsa.

Seuraavassa katkelmassa Juhaniin tilanne on toisenlainen: (...) *olin sitten, tuota semmonen kun asuntola E:ssä asuin ja siellä mä kanssa asusin semmosen joku puolisen vuotta.*

TR: Mm.

Juhani: Ja siellä jos vuoden olisin malttanut asua, ni olis saanu sitten niinku kaupungin tukiasunnon, mutta...

TR: Mm.

Juhani: ...ei sitä malttanu. Jäin sitte lomille ja...

TR: Mm.

Juhani: ...sitten se jatku taas se kadulla pyöriminen.

TR: Joo, kyllä. Mites yleensä tälläin, jos aattelet hoitokotiasumista: asuntola E, asuntola F tai joku muu, niin minkälaiseks sen oot niinku kokenu, että, et...?

Juhani: Kyllä ne on minusta ihan, ihan asiallisia paikkoja ja hyviä paikkoja asua, kun siellä vaan maltaa olla ja kärsivällisyyttä pitää olla, että...

TR: Mm.

Juhani: ...että sitä kautta niinku sitten kyllä asunnon saa enemmin tai myöhemmin.

Tässä Juhani kuvaa tavoitteellista asumista asuntolassa. Juhani kertoo, että kun vuoden olisi jaksanut asuntolassa asua, olisi päässyt eteenpäin kaupungin tukiasuntoon. Juhaniin asuminen kuitenkin päättyi ns. lomalle jäämiseen, millä Juhani tarkoittaa juomisen uudelleen aloittamista. Asuntolapaikan menettämisen jälkeen alkoi uudelleen aiemmassa katkelmassa kuvattu irrallinen elämä, ”kadulla pyöriminen”.

Avainasemassa Juhaniin kertomuksessa on kärsivällisyyden käsite. Juhani painottaa, että asunnottomuudesta noustakseen ihminen tarvitsee kärsivällisyyttä. Omia epäonnistumisiaan hän selittää juuri kärsimättömyydellä, maltin puutteella. Puoli vuotta hän jaksoi, mutta sitten voimat loppuivat. Hoitokoteja Juhani pitää asiallisina ja hyvinä paikkoina asua. Samoin asunnon kärsivällisyydellä ansaintamenettelyä Juhani pitää onnistuneena järjestelmänä. Se on oma vika, jos ei pysty järjestelmän ehdoilla toimimaan.

Samoin kuin Juhaniin on Venlallakin paljon kokemuksia asuntola-asumisesta. Ensin Venla kertoo elämästään kahdessa päihdehuollon asuntolassa.

TR: No juu eli jatketaan nyt tätä haastattelua tässä. Eli ollaan nyt päästy tämmöseen vaiheeseen, että, että tuota annoit sen, annoit sen kaupungin asunnon pois...

Venla: Joo.

TR: ...ja sitten aloit asumaan asuntola G:ssä. Näinkö se oli?

Venla: Joo.

TR: Juu, juu.

Venla: Ja sitte tota mä ratkesin ja sit mä tota jouduin tänne (hoitolaitoksen nimi).

TR: Joo.

Venla: Et se oli niinku ainut semmonen syy pitää se asuntola G, mut sit mä kyykistyin täällä tota kauppahyllyjen väliin ja join yhden kotikaljan salaa ja sit yks sos...tuolla taloustoimistossa, sehän haisee se niinku kalja, niin mä jouduin kiinni. Mä jouduin ulos. Sit mä soitin sinne, me soitettiin sosiaalipsykologin kanssa sinne, et saanks mä tulla sinne. Ne sano, et ei kiitos, et ei saa tulla, et asuntola D:hen.

TR: Mm, mm.

Venla: Ja sillo mä menin asuntola D:hen ...

TR: Joo, kyllä.

Venla: ...ekaa kertaa ja se oli kauhee paikka siihen aikaan.

TR: *Juu, mi..., jos kuvaisit nyt tässä, kun oot tosiaan ollu siellä asuntola G:ssä ja asuntola D:ssä ja, ja niin vaikka näitä paikkoja, ni minkälaista se elämä, elämä näissä niinku on ollu?*

Venla: *No, tuota asuntola G:ssä on rauhallisempaa...*

TR: *Mm.*

Venla: *...ja tota turvallisempaa, mut ku mä eka kerta olin asuntola G:ssä, ni mä olin silloin vielä nar...lääkkeen väärinkäyttäjä ja masentunut, et mäen jaksanu edes huonetta siivota.*

TR: *Mm.*

Venla: *Mä olin monta vuotta masennuksessa ja mä en käsittänyt, et se johtu niistä lääkkeistä ja tuota se oli ihan semmosta ole...olemista vaan se, se aika siellä asuntola G:ssä.*

TR: *Mm.*

Venla: *Siin ei paljon iloo ollu silloin, mut sit tuolla asuntola D:ssä ekaa kertaa, ni se oli aivan järkytys, aivan järkytys.*

TR: *Mm.*

Venla: *Siis emmä ollu koskaan nähny, et samas huoneessa maataan, mies ja nainen alasti ja minä samassa huoneessa ja sit ku menee valittaa hoitajille, ni ne sanoo, et hyppää sekaan ja tota siellä ne pisti piikillä tota suoneen samassa huoneessa ja siellä, vaikka siellä oli peilit, ne pisti piikillä ja uhkaili mua ne, ne tota ne, yks kauhee, kauheennäköne juoppo uhkas mua. Se oli hirveetä. Mä pelkäsin.*

TR: *Mm.*

Venla: *Ja siellä ryypättiin ja...*

TR: *Mm.*

Venla: *...ja siel oli kauheesti porukkaa, mut nyt ku mä tokaa kertaa olin asuntola D:ssä ...*

TR: *Mm.*

Venla: *...niin sinne on palautunu järjestys nytte.*

TR: *Yhyy.*

Venla: *Et siel oli enemmän niinku kuria ja semmosta, että ei saanu tehdä mitä tahansa kuka vaan, että, et tota et se tupakkahuonekin oli veks siitä, mikä oli siinä eteisessä, et siitä pääsi läpi ulos...*

TR: *Yhyy.*

Venla: *...ilman, et pelkäs, et tarvi pelätä niitä narkomaaneja. Ja tota nyt, et ku mä sinne jouduin tokaa kertaa sinne asuntola D:hen, ni se oli mulle aivan hirveetä, se oli mulle niin, mä pelkä...pelkäsin niin mennä sinne, että mä otin ne lääkkeet sieltä katkolta ku mä pääsin, ekaks katkolta asuntola G:stä ...*

TR: *Mm.*

Venla: ...ni mä otin heti taksissa, ku mä menin mutsin luo, ku vähän ennen sitä ku mä lähdin asuntola D:hen ni...

TR: Mm.

Venla: ...ni mä olin pillerihumalassa, ni mä olin pillerihumalassa vielä siellä pari päivää. Ku mä vaan sain ne omiin käsiin ne pillerit, ni mä otin niitä levyllisen ja sit mä pistin säästöön vielä ja ei ne pistäny mua märälle, vaikka ne ehkä huomaa sen, mut mua pelotti niin mennä sinne, mut sit mä hämmästyin, et ei se ollutkaan niin kauheeta olla siellä ja ...

TR: Mm.

Venla: ...ja sit mä rupesin ymmärtää niitten valvojen työtä ja mä seurasin sitä työtä mielenkiinnolla ja tota...

TR: Mm.

Venla: ...mä huomaa sinkin, et ne olikin tekijöitä, että ne ties mitä ne teki ne valvojat ja eikä, mä en suuttunu ku kerran vaan siellä, et muuten mä tottelin niitä kyllä, mut yhdessä asiassa en ...

TR: Mm.

Venla: ...mä menin sinne kuntoutusasuntoihin ryyppäämään, ku mä tiesin, et mä saan ilmatteeks siellä viinaa...

TR: Mm.

Venla: ...ja sitte tota ku mä saan ni ilmatteks viinaa, ni ku mulla on niin hirvee tahti juoda, ku mä juon, oon juonu ni ...

TR: Mm.

Venla: ...mun menee taju ja tota sit tapahtuu semmosta kaikkee, mitä ei nyt oikee toivois tapahtuvan. Sain sit huonon maineen.

TR: Mm.

Venla: Et semmosta, et...mä tykkäsin siitä siellä, et siellä oli ihana luonto, semmonen joki ja sen päällä semmonen puu...puinen silta. Siel oli kaksikin puista siltaa. Ja sit siellä oli uurnalehtohautausmaa ja, ja vieressä kirkko, et siellä oli terapiamahdollisuus tota tohon Äiti Teresa-piiriin. Mä tein lappuja ja sit mä olin kirkon rukouspiirissä ja pystyin käymään kirkossa, et se oli niin lähellä. Ja sit diakonissaan yhteys oli ihan lähellä. Mut toka kerta, ku mä olin asuntola G:ssä, ni me kekattiin mulle se (paikan nimi) palvelutalo ja siellä mä kävin raamattupiirissä, eläkeläispiirissä ja askartelupiirissä, et siel, siel päästiin hyvään alkuun siel asuntola G:ssä

TR: Mm.

Venla: ...mut se meni mönkään, ku mä join.

Venlan asuntolaura alkoi asuntola G:ssä. Elämistä siellä Venla kuvaa turvalliseksi ja rauhalliseksi. Ongelmana tuolloin oli Venlan paha masennus. Hän ei jaksanut edes huonettaan siivota. Elämä oli *ihan semmosta ole...olemista vaan*. Masennuksensa ja lamaantumisensa Venla näki johtuvan lääkeriippuvuudestaan.

Ensikokemusta asuntola D:ssä Venla kuvaa järkytykseksi. (Venla oli pyrkinyt päihdehoitojaksolta takaisin asuntola G:hen, muttei ollut päässyt, koska oli retkahtanut laitoshoidon aikana. Näin Venla joutui tyytymään asuntola D:hen.) Asuntola D:ssä elämä oli kuin vääristynyt peilikuva asuntola G:n turvallisuudesta ja rauhallisuudesta.

Venla kertoo useista kohtaamistaan epäkohdista. Samassa huoneessa, missä Venla asui, oli pari avoimessa sukupuoliyhteydessä. Henkilökunta suhtautui Venlan asiasta valittamiseen mitätöiden ja pilaillen. Myös juominen ja huumeidenkäyttö olivat sallittua tai ainakin sitä esiintyi. Venla joutui myös uhkailujen kohteeksi. Kaiken kaikkiaan Venlan ensimmäinen asumiskerta asuntola D:ssä oli kuin kausi kauhujen talossa.

Asuntola D oli muuttunut selvästi paremmaksi paikaksi Venlan seuraavan kerran joutuessa sinne. Kyse oli todellakin joutumisesta. Venla oli ensimmäisen asumiskerran jälkeen niin peloissaan ja hermostunut, että oli asuntola D:hen tullessaan syönyt levykaupalla rauhoittavia lääkkeitä ja olikin alkupäivät pillerihumalassa. Myönteiseksi yllätyksekseen Venla pikku hiljaa huomasi, että asuntola D:hen oli saatu järjestys. Siellä ei enää saanutkaan tehdä mitä tahansa eikä Venlan tarvinnut pelätä muita asukkaita.

Venla seurasi valvojien työtä ja huomasi heidät nyt päteviksi *tekijöiksi*, jotka hallitsivat ammattinsa. Venla alkoi luottaa asuntola D:n henkilökuntaan. Vain kerran hän suuttui heihin (tästä tapauksesta Venla ei tarkemmin kerro).

Juominen tuotti Venlalle nytkin ongelmia. Asuntola D:n yhteydessä oleviin kuntoutusasuntoihin, joissa alkoholinkäyttö on sallittua, Venla välillä meni juomaan. Seuraukset olivat Venlan maineen kannalta huonoja. Kovassa humalassa/sammuneena tapahtui sellaista, *mitä ei nyt oikee toivois tapahtuvan*. Todennäköisesti Venla tässä viittaa seksuaalisuuden alueelle.

Tämän kertomuksen lopuksi Venla kertoo asuntolaelämään liittyneistä hyvistä kokemuksista. Asuntola D:n ympäristö oli puistomaisen rauhoittava. Kirkon diakoniatyöstä ja yleensä

uskonnollisesta elämästä Venla sai voimaa ja elämänuskoa kunnes hyvä jakso taas päättyi juomisen alkamiseen.

Seuraavaksi Venla kertoo psykiatrisen hoidon asuntola-asumisesta.

No, tota mä olin aika pollee, ku mä hyppäsin suoraan emännän paikalle (sairaalan nimi) psykiatriselta...

TR: *Mm.*

Venla: ...ja se meni hyvin se työ ja mä osasin olla oikee justiina siellä keittiössä.

TR: *Yhyy.*

Venla: Et se oli mulle yllätys ja tota mä tykkäsin hirveesti työnteosta ja oli hirveen kivaa. Ei mulla ollu sillo astmaa...

TR: *Juu.*

Venla: ...et tota, et se meni ja...

TR: *Mm.*

Venla: ...mut mun mielestä ne piti ihan orjina siellä niitä työihmisiä, niitä mielisairaita ihmisiä.

TR: *Yhyy.*

Venla: Ensin aamulla kauheella töminällä ylös ja sitte kattaa pöytiä, tiskikoneeseen, sitte pyyhkimään toisten paskaset jäljet tiettenki...

TR: *Mm.*

Venla: ...ja sit tota pikku...kleinbussilla töihin. Se työ oli kivaa, se suojatyö.

TR: *Mm.*

Venla: Mä tykkäsin ja se johtajatar oli fiksu, se ei koskaan puhunut kenestäkään pahaa...

TR: *Mm.*

Venla: ...se ei ollu mikään juoruämmä ja tota se johtajakin oli rehti...

TR: *Tjoo.*

Venla: ...mut sit mun pinna palo siinä, ku sit piti mennä työhön ja sit ku se oli yksityine, ni siellä piti odottaa niitä muutamia autoja ja säästä riipuen, ni oli joka päivä kuljettava heti, heti työpäivän päätyttyä oli kuljettava noin pari, kolme kilometria ja sit tultiin hakemaan autolla. Sit piti hakee ruuat ja ne piti kantaa keittiöön, sit piti, sit siellä oli saunanpesuvuoro, vesanpesuvuoro, vuorottain joka päivä, viikkosiivous kaks kertaa viikossa ja oman huoneen siivous, lakanan pesu omavastuulla, vaatteiden pesu. Sunnuntainakaan ei saanu olla rauhassa: sillo piti lähteä jonneki. Et joka päivä oli varattu.

TR: *Mm.*

Venla: Ehkä paitsi lauantai. Mut se oli, se oli, se oli tosi rankkaa, se oli tosi rankkaa.

TR: Joo.

Venla: *Ja sen takii mä sanoin sille johtajalle, et mä en jaksa enää ja...*

TR: Mm.

Venla: *...et tota, et se tuntu vankilalta ihan, et sielt ei päässy poiskaan. Ku mä pääsin asuntola*

H:hon, ni yks ihminen, joka oli mielisairas, ni...

TR: Mm.

Venla: *...se sano: "Ai sä oot ollu siellä asuntola I:ssä. Eks ollu aika kova paikka? Kuinka sä pääsit pois sieltä?"*

TR: Yhy.

Venla: *Sekään ei ollu meinannu varmaan päästä pois...*

TR: Yhyy.

Venla: *...ja tota, se sano hän oli ollu siellä ja" et sinne mä en kyllä missään tapauksessa jaksa enää". En mä tahdo moittia...*

TR: Joo.

Venla: *...mä sain sieltä paljon ja...*

TR: Mm, mm.

Venla: *...et, et niinku se työ, se nosti mut, mut nytku mä oon testannu täällä mun työkyvyn, ni...*

TR: Mm.

Venla: *...ei se oo sama juttu, emmä oo yhtä nuori enää...*

TR: Mm.

Venla: *...emmä jaksa yhtä paljo enää.*

Venla kertoo psykiatristen kuntoutujien asuntolasta. Venlan kertomuksen keskiössä on työ. Tämän asuntolan toiminta tuntui perustuvan työntekoon. Venlan suhtautuminen työntekoon kuntouttavan asumisen menetelmänä tulee esiin vastakkaisina, kilpailevina käsityksinä. Toisaalta työ oli palkitsevaa ja itsetuntoa kohottavaa, mutta toisaalta orjuuttavaa ja ihmisarvoa alentavaa. Työn palkitsevuus tulee esille Venlan kerronnassa ylpeytenä emännän asemasta asuntolan keittiössä ja itse työntekoa Venla piti *hirveen kivana*. Haittapuolena Venla piti työn pakkotahtisuutta ja ulkoapäin ohjautuneisuutta. Venla kuvaa, kuinka häntä ja muita *mielisairaita ihmisiä* herätetään töihin aamulla asuntolassa, kuljetetaan autolla erilliseen työpaikkaan, illalla työpäivän jälkeen piti ensin kulkea matka kävellen paikkaan, josta taas asuntolan auto nouti takaisin asuntolaan. Illalla asuntolassa odotti vielä lisää työtehtäviä. Venla piti uuvuttavana jatkuvaa työntekoa ja muuta ohjelmaa. Omaa rauhaa ei jäänyt.

Lopulta Venla päätyi pyrkimään pois tästä asuntolasta. Hän kertoi johtajalle, jota piti rehtinä (samoin kuin johtajatarta), uupumisestaan ja asumisen lopettamisen halusta. Tästä asuntolasta pois pääsy ei ollut yksinkertaista. Venla vertaa asuntolaa lopulta vankilaan juuri asumisen lopettamisen hankaluuden vuoksi. Venla ottaa vielä tarinansa tueksi toisen mielenterveyskuntoutujan kokemuksiaan tukevan lausunnon. Tämäkin oli kokenut kyseisen asuntolan rankaksi ja poispääsyn vaikeaksi. Lopuksi Venla tekee vielä yhteenvedon asuntolatarinastaan. Hän ei *tahdo moittia* vaan päinvastoin sai työnteolta paljon, mutta pakkotahtisuus ja vapauden riisto tekivät jatkamisen mahdottomaksi.

Kunnan päihdehuollon asuntoloiden ja mielenterveyskuntoutuksen asuntoloiden lisäksi Venla on vielä asunut yksityisissä asuntoloissa, joista hän kertoo seuraavassa katkelmassa.

Venla: *Asuntola J oli kauhee paikka.*

TR: *Yhy.*

Venla: *Siel oli yks mies, joka kiusas mua ja potki mua ja haukku mua ja johtajat ei sekaantunu siihen ja siel oli yks, yks...nyt mä en voi kertoa edes.*

TR: *Mm, mm.*

Venla: *Tehtiin mulle vääryyttä, mut mä en voi sanoo mitä, mut mä kerroin sen mun suo...mun tulevalle tukihenkilölle ja se järjesti mulle asuntola K:n ...*

TR: *Joo.*

Venla: *...ja asuntola K:ssa mä olin raittiina vuoden. Mä sain maksusitoumuksen sinne. Se oli paras paikka, ku siellä oli kristinusko...*

TR: *Mm.*

Venla: *...joka oli taustalla ja uskonystävät.*

TR: *Joo.*

Venla: *Et siellä mä pärjäsin vuoden...*

TR: *Mm.*

Venla: *...ja sit sen jälkeen mä muutin yksityisasuntoon yhden uskovaisen...*

TR: *Mm.*

Venla: *...rouvan luo (kaupunginosan nimi) ja siellä mä pärjäsin ehkä noin vuoden. Mut viis kuukautta olin vielä raittiina...*

TR: *Joo.*

Venla: *...ennen kun mä ratkesin.*

Tässä tarinassa asuntola J näyttäytyy samalla tavalla kauheana paikkana kuin asuntola D. Venla joutuu kiusatuksi henkisesti ja fyysisesti ja jonkin vielä pahemmankin uhriksi. Tästä Venla ei pysty edes puhumaan. Asia on ilmeisen traumaattinen ja/tai hävettävä. Tämän asuntolan henkilökunta tulee Venlan kertomuksessa esille kyvyttömänä tai piittaamattomana. Henkilökunta ei puuttunut kiusaamiseen.

Tukihenkilön avustukselle Venla pääsi kristilliseen asuntolaan K, jonka Venla arvioi parhaimmaksi asuntolaksi. Siellä elämä tuntui hyvältä uskonnon ja uskovaisten ihmisten tuella. Asuntolan jälkeinen elämä uskovaisten rouvan alivuokralaisena sujui vielä pitkään hyvin kunnes juomaan ratkeaminen taas sai hyvän elämän rakenteet sortumaan.

Simeoni asui noin vuoden asuntolassa ennen laitoshoidojaksoa. Aiemmin Simeoni ei ollut asuntolaelämää kokenut.

TR: (...) tämä asuntola L:ssä asuminen, asuminen tuota niin, sehän kesti vuoden ...?

Simeoni: Joo, kahta viikkoa vaille vuosi.

TR: Noin vuosi, joo. Niin mitä, mitä sanosit siitä, että minkälainen kokemus...?

Simeoni: Se oli ihan hyvä kokemus sekin. Mut siel oli just tää, et siellä, siellä tota ei ollu minkäänlaista, et siinä, se oli kaverista itestä kiinni.

TR: Mm.

Simeoni: Et viinan takiahan me lennettiin ulos sieltä.

TR: Juujuu.

Simeoni: Meil oli vissiin sata varotusta.

TR: Ennen sitä?

Simeoni: Joo.

TR: Joo.

Simeoni: Ei ny sataa, mutta...

TR: No niinniin.

Simeoni: Normaalia enempi.

TR: Paljon.

Simeoni: Ku se sano se johtaja vielä, että hän ei oo koskaan, ikinä antanu kenellekään näin anteeks ku teille.

TR: Joo, joo.

Simeoni: Kun se oli semmosta vaan, et sitä aina tuli otettua. Siellähän ei sais olla mitään, mutta siellä ei puhalluteta eikä mitään.

TR: Mm, mm.

Simeoni: Sit kun kärehtää niin kärehtää.

TR: Niin, niin.

Simeoni: Et se oli tämmönen paikka kun tää.

TR: Joo, joo.

Simeoni: Mutta ei mulla oo mitään moittimista siinä paikassa.

TR: Niin, niin. Minkälainen oli semmonen niinku ar...arki siellä asuntola L:ssä kun olit...?

Simeoni: Se oli semmonen, niitä oli niin monenlaisia. Et sieltä oli aina pakko lähteä tavallaan johonkin, ku ei siel viittiny koko päivää olla. Olihan siellä kaiken maailman pikku askareita.

TR: Mm.

Simeoni: Niit tuli vähän tehtyä, mut sinänsä aika vähän.

TR: Mm.

Simeoni: Ja sit se oli vähän niinku uskonnollinen paikka. Olishan siellä ollu näitä hartaustilaisuuksia. No yksissä...no yhdessä olin, ku pääsivät yllättään, että...

TR: Aha.

Simeoni: ...*(naurahdus)* ei kehdannu kieltäytyä. Et semmosia oli, kerran kaks viikossa olis ollu, mut mä en tosiaan käyny niissä. Ei käyny kyllä poikakaan.

TR: Joojoo.

Simeoni: Ja siellä ei ollu mitään ryhmätoimintaa eikä tämmöstä. Et se oli ihan, suunnilleen saattoi suunnitella päivän ohjelman.

TR: Juujuu, joo, kyllä.

Simeoni: Jos sieltä jonkun huonon puolen hakis, ni se oli melkeen se, et sieltä oli lähettävä käveleesitte, ku ei siel viittiny olla päivätolkulla ja sit josku tuli käveltyä aina vähän niinku kaljakauppaan.

Simeoni kertoo ajastaan asuntola L:ssä. Aluksi Simeoni toteaa, että kokemus oli ihan hyvä. Asuminen päättyi kuitenkin uloskirjoitukseen toistuvien juomisten vuoksi. Asuntola L:ssä ei kontrolloitu alkoholinkäyttöä puhalluskokein. Tätä tiukemman kontrollin puutetta Simeoni ilmeisesti varovasti kritisoi sanomalla, että *siel oli just tää, et siellä, siellä tota ei ollu minkäänlaista, et siinä, se oli kaverista itsestä kiinni*. Simeonin ajatus voisi jatkua siten, että tarkempi valvonta olisi pitänyt juomisen vähempänä. Juomisen säätely oli liikaa itsestä kiinni.

Toisaalta Simeoni pehmentää arvosteluaan toteamalla, että hänelle ja pojalle annettiin juopottelut useasti anteeksi. Johtaja oli kertonut, että heidän kohdallaan oli joustettu raittiuden vaatimuksesta enemmän kuin kenelläkään muulla aiemmin.

Selitykseksi juomiselleen Simeoni antaa asuntola L:ssä elämisen tapahtumattomuuden. Asuntolaelämän tarjoamat tekemiset olivat pieniä talon töitä ja uskonnolliset hartaustilaisuudet. Viimeksi mainittuja Simeoni koetti parhaansa mukaan vältellä, mutta kerran ei ehtinyt alta pois ja joutui istumaan mukana koko tilaisuuden ajan, kun ei kehdannut poiskaan lähteä. Monesti kävi lopulta niin, että kyllästyttyään asuntolaan Simeoni lähti kaupungille kävelemään ja käveli samalla kaljakauppaan. Loppujen lopuksi asumisen alkoholittomuusehto ja elämän tapahtumattomuus ja tekemättömyys koituivat tämän asumisjakson päättymisen syyksi. Simeoni ei kyennyt pysyttelemään koko aikaa juomatta. Simeoni antaa ymmärtää, että paremmin asuminen ehkä olisi luonnistunut, jos olisi ollut enemmän tekemistä.

Aapon ajatukset asuntolassa elämisestä ovat luonteeltaan alistuneita ja surullisia.

TR: Mm, mm, joo. Mainitsit tossa ton asuntola B:n ja siellä erikseen on se kuiva- ja märkäpuoli, niin, niin minkälaiseks sitä, sen elämän oot siellä asuntola B:ssä kokenu, että...?

Aapo: Eihän siitä tule mitään. Sanon, että nuorempi ehken pärjää, sellanen, joka on aina humalassa...

TR: Mm.

Aapo: ...koska siellä on se märkä puoli se, sitä, että sinne saa kännissä mennä aina iltakuudesta aamuneljään, mut jos itse haluaa, että sinne ei tota ni viitsi, viitsi mennä ennen kun rauhoittuu jollakin tavalla, ni sinne kannattaa mennä sitte päivällä kello kakstoista kun ei o alkoholia ottanu, siellä on nollaraja. Ni sillan siellä saa siihen kuuteen asti vähäkin levähtää sellanen, joka ei ota, mutta sen jälkeen se on aivan rauhatonta tonne aamuyölle saakka, kun ne tulee putkasta, päässee aamuyöllä. Ne on siellä sitten ja sitten ne on lattialla. Se on levotonta se, ei siitä tule mitään sellasesta elämästä.

TR: Joojoo, joo. No, entäs siellä toisella puo...niinku kuivalla puolella, hoitokotipuolella?

Aapo: No, kuivapuoli on kuivapuoli. Se on, siellä on se nollaraja, siellä ollaan se viikko ennen kun päästään siihen kymmeneen saakka käy...saa käydä siellä lomailemassa ja sitten, onko se kaks viikkoo, sit saa kello kahteen saakka yöllä olla ja...

TR: Mm.

Aapo: ...jaja: en tiedä, kyllä minun mielestä tuota ni, ei sekään ole oikeen asumista.

TR: Mm.

Aapo: Hyvin pienet on ne asuintilat, missä ollaan. Just ne sängyt sopii, että ni ohittaa on vaikea, jos on vähänkään tukevampi kaveri toisessa sängyssä, ni pienet on huoneet ja muutenhan siellä on ruokapuoli ja tälleen, että hyvin siinä, siinä mielessähän se on hyvä, että siellä on se ja puhtaushan

siellä on ja, mutta se asuminenhan on semmosta valvonnanalasta elikkä se on tuota ni, siinä ei ihminen ole, ihminen ole niinku asumisen, tunne itsensä asumisen arvosekskaan sellasessa paikassa. Että se on sitä pillinpuhallusta ja silmä tarkkana valvotaan melkeen askel askeleelta, ni ei se ole, ei se ole mitään asumista. Se on, se on hyvin vaikea, jos ihminen vielä jotakin harrastaa esimerkiksi, ni se on hyvin vaikea ruveta keskittymään mihinkään lukemiseen tai piirtelemiseen tai tommoseen, ni silloin pitää ottaa muita vaihtoehtoja, mennä jonnekin, jonnekin muualle. Ei se oo, ei se ole semmosta, se on henkisesti hirveän raskasta.

Aapo kertoo samasta asuntolasta kuin Tuomas. Ns. märkäpuolella asuminen on rauhatonta ja stressaavaa. Rauhallinen aika on 12–18 välillä. Silloin siellä ei voi olla humaltuneena ja selvin päin olijan on mahdollista levätä. Rauhaton elämä alkaa kello 18 jälkeen ja kestää aamuyölle saakka. Aapo arvelee, että nuorempi ehkä sellaista menoa jaksaa, mutta vanhempi ei enää: (...) *ei siitä tule mitään sellasesta elämästä.*

Ns. kuivapuolella on ns. nollaraja eli alkoholia ei saa lainkaan käyttää. Ruokailu on järjestetty asuntolan puolesta, samoin puhtaus. Nämä ovat Aapon mielestä hyvin, mutta kokonaiskäsitys kuivalla puolellakin elämisestä on huono: ei se ole kunnan asumista. Tilat ovat pienet ja ahtaat huoneissa, varsinkin jos joutuu jakamaan huoneen toisen asujan kanssa.

Eniten Aapoa kuitenkin vaivaa ja ahdistaa oma asuntolassa asujan asema. Aapo puhuu valvonnanalaisuudesta. Tällä hän tarkoittaa sitä, että asuntolassa olijaa valvotaan koko ajan. Valvonnan erityisinä muotoina Aapo mainitsee puhalluttamiset (mahdollisen alkoholinkäytön toteamiseksi) ja aikarajat (ns. kotiintuloajat). Aapoa häiritsee se, että kokoaikaisen tarkkailun vuoksi hän ei oikein kykene tuntemaan itseään *asumisen arvosekskaan.*

Asuntola-asuminen on Aapolle itsetuntoa ja ihmisarvoa alentavaa. Aapon kertomuksessa asuntola-asuja erottuu normaaliasunnossa asujaa selvästi huonommassa asemassa olevana kansalaisena. Oikeus määrätä omasta elämästä on radikaalisti kaventunut. Tämän tilan sietäminen on Aapolle psyykkisesti hankalaa. Aapon mielestä asuntola-asujan tilanne on *hyvin vaikea* ja elämä asuntolassa *on henkisesti hirveän raskasta.*

Aapon kertomuksessa tulee hyvin esille se, että perustarpeiden (ruoka, suoja, puhtaus, lämpö) täytyminen ei vielä välttämättä riitä hyvään asumiseen. Aapo on asuntolan kontrollista ahdistunut ja masentunut, eikä koe asuntolaa itsenäisen aikuisen paikkana. Ehkä ahdistuksen tuottajana onkin

Erwing Goffmanin (1989, 35–37) huomaama laitoksiin liittyvä alennus ikäluokkasysteemissä. Laitosasujaa kohdellaan helposti ei-aikuisena, jota on kontrolloitava ja tarkkailtava. Ihmiselle, joka on tottunut itse päättämään asioistaan ja toimimaan yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä valvonnanalaiseksi joutuminen on epäilemättä ahdistavaa, masentavaa ja jopa nöyryyttävää.

6.3.2.4 Tukiasunnot

Tukiasunnossa asumisesta kertovat Juhani ja Aapo. Myös Annan määräaikainen vuokrasuhde kunnallisessa vuokra-asunnossa (ks. 6.3.1.6) saattoi olla virallisesti ns. tukiasunto. Juuri vuokrasopimuksen tekeminen määräajaksi voi viitata siihen, että kyseessä on jonkinlainen tuetun asumisen muoto. Anna ei tätä asumisjaksoaan kuitenkaan tuetuksi asumiseksi nimennyt, joten en sitä tässä yhteydessä myöskään käsittele.

Juhani: Joo, olin tuolla asuntola F:ssä (paikkakunnan nimi). Sain sinne paikan yhen tutun avustuksella ja sieltä sitten järjestettiin mulle semmonen (yhdistyksen nimi) tukiasunto (kaupunginosan nimi) ja siinä asuin, siinä tukiasunnossa, noin puolisen vuotta, mut sekin sitten loppu siihen juopotteluun, koska vein sinne ryyppykavereita sinne asuntoon ja se oli sitten sitä myöden lähtö sieltä.

TR: Mm, joo, joo. Tuota niin, minkälainen tukiasunto? Oliko siellä, oliko siellä, se sun pelkästään vai oliko se solu...?

Juhani: Se oli pelkästään mun...

TR: Joo, joo.

Juhani: ...että ihan niinku yksiö.

TR: Kyllä. Joo, joo. Minkälaista se elämä siä tukiasunnossa sillai niinku muuten oli, että...?

Juhani: No, se oli ihan, ihan sanotaan, että ihan hyvää siihen asti ihan. Niinku tuli asiat hoidettua siihen asti kunnes sitten aloin käyttää alkoholia.

TR: Mm.

Juhani: Niin siinä tuli kaikki päivän, arkipäivän työt ja asiat hoidettua ihan säännöllisesti.

TR: Mm, joo, kyllä. Mitenkä muuten se kun tukiasunto, niin oliko siinä sitten tosiaan jotain, että se tukee tai niinku käy...?

Juhani: Joo, kyllä siinä oli, sellasia viikottaisia keskusteluja oli tän niinku niinsanotun asuntolan valvojan kanssa, et jos halus, mutta ne ei ollu niinku pakollisia.

TR: Yhyy, joo, joo. Jollain tavoin sitä asumista ilmeisesti seurat...?

Juhani: Joo, kyllä, kyllä sitä seurattiin ja kontrolloitiin, että...

TR: Joo, joo, mitenkä se käytännössä...?

Juhani: No, se silla lailla se kontrolloitiin, että ne kävi katsomassa välillä siellä asunnossa ja sitten piti tieteenki aina ilmoittaa, kun lähti, jos lähti muutamaks päiväks pois, että ilmoittaa siitä, missä on.

TR: Mm, mm, joo, joo, kyllä, joo. Oliko nää, muuten nää katsomiset sillai niinku, sovittinko ne vai tehtiinkö...?

Juhani: No, välillä oli niinku sovittuja katsomisia ja sitten välillä tultiin ihan yllättäen.

Juhani kertoo aluksi, miten oli päässyt tukiasuntoon asumaan. Hän oli ensin päässyt erääseen asuntolaan asumaan kaverinsa avustuksella. Tästä asuntolasta oli jatkoasumismuotona tukiasunto, johon Juhani sitten aikanaan siirtyikin asumaan. Asumista tukiasunnossa kesti puoli vuotta. Juhani piti asumisaikaansa tukiasuntoyksiossään onnistuneena. Onnistuneisuutta Juhani kuvaa elämän säännöllisyydellä ja sillä, että hän pystyi tällöin hoitamaan ja huolehtimaan arkipäivän asiansa.

Tukiasunnossa asuminen päättyi Juhaniin alettua uudelleen juoda. Hän vei ryppykavereitaan tukiasuntoonsa ja tästä seurasi ilmeisesti nopeasti häiriöitä tai ainakin se huomattiin, koska *se oli sitten sitä myöden lähtö sieltä*. Juhani rikkoi tukiasumisen pelisääntöjä ja asuminen päättyi siihen. Asumisen päättymisen syyn Juhani ottaa yksiselitteisesti niskoilleen. Hän ei kyennyt toimimaan sillä tavoin kuin tukiasumisjärjestelmä edellytti (siis pysymään juomatta) ja hyväksyttävä seuraus tästä oli tukiasumissopimuksen purkaminen ja Juhaniin paluu asumisportaikon alarappusille.

Tuesta ja kontrollista Juhani puhuu sen jälkeen, kun haastattelija nostaa asian esille. Tuki oli mahdollisuus viikoittaisiin keskusteluihin. Kontrollin (ja tuen) muotoina tulevat esille työntekijöiden käynnit asunnolla. Osa käynneistä oli sovittuja, osa tehtiin yllättäen, etukäteen sopimatta. Lisäksi tukiasumisen valvojille oli ilmoitettava, jos lähti pidemmäksi aikaa asunnolta pois.

Aapon käsitykset tukiasumisesta ovat hyvin toisenlaisia kuin Juhaniilla. Kuten seuraavasta tekstistä ilmenee, on kyse eri tukiasumisjärjestelmästä. Juhani asui erään järjestön tukiasunnossa. Aapon tukiasunto kuului kunnallisen päihdehuollon palveluihin.

No, minä kyllä voisin kertoa tässä kyllä tästä omasta kokemuksesta todella sillon kun mä asuin, asuin tukiasunnossa ja nyt mitä tiedän kymmeniä, kymmeniä, jota tunnen noita kavereita, jotka on sitten täältä tukiasunnoista, saavat aina ne häädöt, ni minun mielestä nämä tukiasuntoasiat on kyllä

menny niin pieleen, että ni minun mielestä tukiasuntoon kun ihminen laitetaan, kun on laitoksessa täällä ollu ja tälle ja sitten, jos annetaan yks varotus, ni se on yks varotus, kaks ni aina olet pellolla. Kierre jatkuu samalla tavalla. Hyvin pienestä, hyvin pienestä asioista, että ni nää tukihenkilö, tukihenkilöt, jotka siellä pyörivät niiden autojen kansa ja ...ni se on minusta väärin, että ne...mennään ravintolaankin niiden pillien kanssa puhalluttamaan. (Kaupunginosan nimi) on tapahtunu sellasta esimerkiksi, joka on totta sitten. Tässä ei ole yhtään valhetta ni...

TR: Mm.

Aapo: ...minä viitsi näitä nimiä mainita...

TR: No niin.

Aapo: ...mutta jos niistä asioista tulee esille, ni voin mainitakin, ni mentiin ravintolaan ja pillit puhallutetaan ravintolassa toisten henkilöiden nähden. Se on minusta väärin. Minun mielestäni näitten henkilöiden ei tarvitsis olla ollenkaan töissä, vaan kaikissa noissa tukiasunnoissa, ni sais olla vain yksi, yksi henkilö, joka on siellä talonmiehenä niinku normaali talonmies, että ni muualla ryypätään ja kotiin tullaan sitten. Saa olla pienessä humalassa, mutta siellä, siellä kotona ei ryypätä.

TR: Mm.

Aapo: Että talonmies, joka on siellä vanhimpana eikä (tukiasuntotyöntekijöiden lempinimi), jotka tulee joku kymmenen jälkeen niinku minulle sattui (tukiasunnon nimi), niin kymmenen jälkeen tullaan pillin kanssa, joka toinen on nukkumassa jo.

TR: Yhyy.

Aapo: Eihän se oo mitään semmosta, saa rauhaa, mutta kun ei tiedä millon tullaan, se on minusta, se on hirveen raskasta asumista. Ei ilmoiteta etukäteen, tullaan, tullaan omilla avaimilla, jos ei avaa, ni se on, se on niin raskasta asumista, ei sitä, ei sitä tiedä, joka ei asu semmosissa olosuhteissa.

TR: Mm. mm, joo, joo, kyllä. Sul on ollu tämmösii kokemuksia...

Aapo: Niin, niin ne on niin, ei se ole mitään asumista. Se on semmosta...ei mitään ilmoiteta. Tullaan millon vaan sinne. Esimerkiks, jos on joku vieras, sehän yllättyy, jos sanos, vaikkei hänelle sanoiskaan, jotta tää on tukiasunto ja muuta ei oo puhettakaan ollu ni ...

TR: Yhy.

Aapo: ...nää ryntää sinne. Saattaa tulla kaks, kolme henkilöö...

TR: Mm.

Aapo: ... ”Ketäs nää on sitte nämä vieraat? ”. Nää tulee omilla avaimilla ja...

TR: Mm.

Aapo: ...eihän se oo mitään asumista, eihän sitä viitsi edes tuota ni ketään sinne kutsuakkaan...

TR: Joo.

Aapo: ...vierasta esimerkiks. Sinne jos kutsut, jokaselle on semmonen pieni luukku, missä hän asuu, jossa on yhteiset tilat. Siellä on kaikki yhteisessä. Eihän siellä voi missään keskustella, ainakaan talvisaikana.

Aapo aloittaa puheensa tukiasunnoista toteamalla aluksi, että hän puhuu omasta kokemuksestaan, mutta myös monien muiden tukiasunnoissa asuneiden puolesta ja ikään kuin valtuuttamana. Tällä tavoin Aapo haluaa käsittääkseni lisätä selontekonsa painoarvoa.

Aapon lähtökohtana on se, että hänen kuvaamansa tukiasuntojärjestelmä on epäonnistunut. Perusongelmana Aapon mielestä on se, että asuminen tukiasunnossa katkaistaan liian helposti. Pois joutuu toisesta varoituksesta ja rikkeet, joista varoitetaan, ovat hyvin pieniä. Uloskirjoituksen jälkeen asunnottoman kierre ja kiertokulku jatkuu entisenlaisena.

Aapo arvostelee voimakkaasti tukiasuntotyöntekijöitä ja heidän työmenetelmiään. Aapo haluaa erikseen painottaa kuulijalle asiaansa sanomalla, että (...) *on totta sitten, tässä ei ole yhtään valhetta.* Tukiasuntoasumisen epäkohdat ovat Aapolle mitä ilmeisimmin merkittävä ja tunnepitoinen asia. Työntekijöiden tekemät kontrollointitoimenpiteet Aapo tuomitsee erityisesti. Puhalluttaminen mahdollisen juomisen toteamiseksi tuntuu Aaposta erityisen nöyryyttävältä ja ahdistavalta. Aapo mainitsee itselleen sattuneen puhalluttamisen iltakymmeneltä, jolloin hän oli jo nukkumassa. Puhalluttamiseen kiteytyy paljolti tukiasuntoasujan alamaisasema: hänen on suostuttava aina vaadittaessa tällä tavoin todistamaan nuhteettomuutensa (siis sen, ettei ole juonut). Ääriesimerkkinä puhalluttamisesta Aapo kertoo tapauksesta, jossa tukiasuntotyöntekijät olivat puhalluttaneet tukiasuntoasiakkaan tukiasunnon ulkopuolella, julkisessa tilassa, ravintolassa.

Lisäksi tukiasuntoasujan on sopeuduttava siihen, että työntekijät voivat tulla hänen asuntoonsa lupaa kysymättä. Tukiasuntoasuja voi joutua kiusalliseen tilanteeseen, jos hänellä on vieras ja tukiasuntotyöntekijät tulevat tarkastuskäynnille. Aapo tuo esille tällaisen tilanteen nöyryyttävyyden itsensä ja vieraansa kannalta.

Aapo on miettinyt tukiasuntojärjestelmää ja hänellä on parannusesitys tarjottavana. Aapo poistaisi tukiasunto-ohjaajat kokonaan ja ottaisi tilalle talonmiehen, joka huolehtisi elämän sujumisesta tukiasunnossa. Alkoholien suhteen Aapo poistaisi nollatoleranssin. Sen sijaan Aapo ehdottaa sellaista sääntöä, että tukiasunnoissa ei saa juoda, mutta muualla voi juoda ja tukiasuntoon voi tulla takaisin pienessä humalassa.

6.3.2.5 Hoitolaitokset

Hoitolaitoksen ensisijainen tehtävä on hoitaa tai kuntouttaa. Asunnottomille ihmisille hoitojakso laitoksessa on samalla väliaikainen ratkaisu asunnon puutteeseen. Kuten aiemmin on todettu, syntyivät aineistona olevat kertomukset hoitojaksolla päihdehuollon laitoksessa. Kertojat puhuvat haastatteluissa menossa olevasta hoitojaksosta ja myös aiemmista laitoskokemuksista.

Juhanilla on takanaan useita hoitojaksoja päihdehuollon laitoksissa. Seuraavassa katkelmassa Juhani summaa yhteen hoitojaksojaan eräässä laitoksessa: *No, se oli, välillä tuntuu, että siellä meni ihan hyvin, mutta kyllä sitte välillä alko tuntuu, että ei tästä, ei tästäkään tuu mitään. Ja sieltäkin oon niinku kesken lähteny pois.*

Aikansa Juhani pystyi olemaan hoitolaitoksessa hyvällä mielellä, mutta uskonpuute ja epätoivo ovat usein alkaneet vaivata. Hoitojaksoja on näin päätyntä keskeytyksiin. Juhanin kertomuksessa toistuu useassa eri kohdassa keskeyttäminen ja sen myötä elämäntilanteen palautuminen takaisin siihen mistä Juhani oli lähtenyt liikkeelle. Voimat ja kärsivällisyys eivät ole Juhanilla riittäneet siihen, mitä palvelujärjestelmässä menestyminen olisi vaatinut.

Anna kertoo ensimmäisestä jaksostaan päihdehuollon laitoksessa: *No, niinku tossa on ollu, ni kyl mä aika hyvin oon sopeutunu silleen, et tää on niinku niin tuttua...*

TR: Tää tän kaltanen?

Anna: ...tän kaltanen asuminen, että tää ei, ja sitte kun täällä on tää ympäristö. tää on ihan raitis, alkoholivapaa, niin tuota, niinniin tää on tehny ihan hyvää ja...

TR: Joo.

Anna: ...nyt vaan sitten pitäis niinku saada vähän kehitellä elämää tämän ulkopuolella...

TR: Niin, niin.

Anna: ...etten ole aatellu ihan laitostua ja jäädä tännekään.

TR: (Naurahdus) No niin.

Anna: (Naurahdus) Mut et sais niinku, et asiat olis suurin piirtein järjestyksessä, kun täältä lähtee pois.

TR: Ai...joo.

Anna: Sit on niinku helpompi.

*TR: Totta, joo, joo.
Anna: Helpompi sitte.*

Anna kertoo aluksi, että hänen on ollut helppo sopeutua laitospelämään. Tällä hän selvästikin viittaa opiskeluaikojensa yhteisasumiskokemuksiin. Raitis ympäristö on tuntunut hyvältä. Laitospelämän väliaikaisuuden Anna tuo esille humoristiseen sävyyn sanomalla, ettei ole aikonut tähän laitokseen jäädä asumaan ja laitostumaan. Laitosjakson aikana olisi syytä saada asiat sellaiseen järjestykseen, että olisi hyvä lähteä laitoksen turvasta laitoksen ulkopuoliseen maailmaan takaisin. Eräs olennainen järjestykseen saatettava asia on epäilemättä juuri asuminen.

Aapo kertoo parhaillaan menossa olevasta laitosjaksosta: *Täällä on, täällä on, täällä on mahdollisuus kyl, no täällä on mahdollisuus, jos itse haluaa, ni täällä saa, täällä on todella tuota ni vaihtoehtoja vaikka kuinka paljon. Niitä on ihan, ihan ryhmistä, terapiasta urheiluun ja, ja saa vapaa-ajat viettää miten tykkää, ei pilliä puhalluteta, ei kytätä. Täällä, täällä ihminen saa vapaasti hoitaa itseään, se on itsestä kiinni täällä olo, että se ei ole, täällä ei ole pakotettua oikeastaan mitään.*

Aapo kuvaa menossa olevaa laitospelämää oikein myönteisesti. Aapo painottaa mahdollisuuksia monipuoliseen kuntoutukseen. Tärkeätä Aapon mielestä on vapaus itse päättää, millä tavalla hoitaa itseään. Lisäksi Aapo antaa sellaisen kuvan, että kyseessä olevassa laitoksessa ei kytätä eikä puhalluteta¹²: saa elää vapaasti. Tässä Aapon vertailukohtina ovat eittämättä hänen huonot kokemuksensa asuntolassa ja tukiasunnossa asumisesta. Näihin nähden laitos näyttäytyy vapauden valtakuntana.

Timolla on kyseessä ensimmäinen hoitajakso päihdehuollon kuntoutuslaitoksessa: *No, onhan täällä, tää on ihan mukavaa seutua, että tää tämmöstä vähän maalaistyypistä niinku. On sitä muuallakin asuttu maalla.*

TR: Mm, mm.

Timo: Miksei sitä sopeutuis tämmöseenkäin ympäristöön.

TR: Mm.

Timo: Et ihan kivastihan täälläkin on menny.

---

¹² Totuuden nimissä on mainittava, että tässä laitoksessa kyllä käytetään erilaisia kontrollin muotoja: puhallutukset, virtsaseulat, tavaroiden tarkastukset ja yleinen valvonta ovat arkea. Näitä toimenpiteitä tehdään yleensä silloin, kun asiakas palaa asiointivapaalta laitoksen ulkopuolelta. Aapo ehkä viittasikin siihen tilanteeseen, kun eletään laitoksessa, laitosalueella ikään kuin pienessä kyläyhteisössä. Silloin ei kontrollia välttämättä joudu kohtaamaan.

Timo kuvaa ensin laitoksen ympäristöä. Vaikka onkin kaupunkilainen, Timo ei vierasta maaseutua, koska hänellä on kokemusta maalla asumisesta. Timohan asui lapsuudestaan ja nuoruudestaan lähes kymmenen vuotta sijaisperheessä maalla. Timo päätyy siihen, että tulee varmasti sopeutumaan tähän maaseutulaitokseenkin (haastattelun teon aikana Timo oli ollut laitosjaksolla noin kuukauden). Perusmyönteiseen tapaansa Timo toteaa ajan laitoksessa menneen ihan kivasti.

Myös Simeoni on ensimmäisellä pidemmällä laituskuntoutusjaksollaan haastattelua tehtäessä.

TR: (...) minkälaiselta se elämä niinku täällä on tuntunut tai mikä tässä...?

Simeoni: Hyvältä.

TR: Joo.

Simeoni: Ja sit parani vielä, kun pääs tohon hallille.

TR: Yhy, mm.

Simeoni: Just se, että on jotain tekemistä.

TR: Joo, joo.

Simeoni: Et vaikei siit sais mitään, vaik ei sais senttiä rahaakaan, mä oisin ilman muuta siellä...

TR: Joo.

Simeoni: ...niin kauan kun saa olla.

TR: Joo, joojoo, kyllä.

Simeoni: Se paransi paljon asiaa.

TR: Joo, joo.

Simeoni: Mä rupesin jo niinku pitkästyyn tossa.

TR: Ennen sitä työtä, työtä...?

Simeoni: Joo. Tupakkahuoneessa oloa ja solussa istumista.

TR: Mm, mm.

Simeoni: Sit tuli onneks toi, et pääs tonne hallille.

Simeoni toteaa elämän sujuneen hyvin laitoksessa. Suuri ilo on ollut siitä, kun Simeoni pääsi tekemään laitoksessa töitä. Työ sinänsä tuntuu tärkeältä ja merkitykselliseltä, ei siitä maksettava pieni korvaus. Ennen työntekoa alkoi jo pitkästyminen vaivata Simeonia.

Simeonille laitoksen etu asuntolaan verrattuna tuntuukin olevan juuri mielekäs tekeminen. Asuntolaelämän pysähtyneisyys sai Simeonin kävelemään kaljakauppaan, laitoksessa tekeminen antaa enemmän sisältöä elämään. Huomattavaa edellisessä katkelmassa on sekin, että Simeoni ei sanallakaan viittaa mihinkään hoitoon tai kuntoutukseen liittyvään, vaikka kyseessä on nimenomaan

päihdeongelmaisten kuntoutuslaitos. Pekka Saarnio (1990, 164–166) huomasi tutkimuksessaan päihdehuollon asiakkaiden yleisimmän ja myös tehokkaimman selviytymiskeinon olevan vaihtoehdoisen konkreettisen toiminnan. Simeonin selviytymisstrategia pohjautuu mitä ilmeisimmin juuri tekemiselle eikä esimerkiksi päihderiippuvuudesta puhumiseen.

Tuomas kertoi seuraavan tarinan kysyessäni millaiselta hoitolaitoksessa eläminen on tuntunut.

*Mä on kokenu tän ihan uutena. Elikä kun mä tänne tulin tai oikeestaan se tapahtu jo tuolla öö
asuntola B:ssä ...*

TR: Mm.

Tuomas: ... mm tota mä sitte menin siellä terveydenhoitajan tykö. Mä aattelin: kyllä mun päässäni jotain nyt on, täällä on hirveet paineet ja mun, mä oon jotenkin niin väsyny ja, ja must tuntuu, et mä on masentunut ja tota hän sano sitte, että no kerros nyt vähä enemmän tästä sun jutustas ja mä sit sanoin, että mitataanpas toi mun verenpaine, että sanoi onko sulta koskaan mitattu? Mä sanoin, että kyllä koskaan on, mutta siitä on aikaa todella vuosia, vuosia, että itekkään jaksaa muistaa kuinka monta kymmentä vuotta siitä on aikaa ja tota mä luulen, että se on silloin, kun mä olin leikkauksessa (paikkakunnan nimi). Seitkytyksvuonna kun mun sappikivet leikattiin, silloin ne tais muistaakseni viimeks, mä sanoin ja tota, no niin mitattiin mun verenpaine, ni nehän oli melkein kakssataa yläpaineet ja satakuuskymmentä alapaineet.

TR: Oho, korkeita.

Tuomas: Ne oli aika korkeita...

TR: Kyllä.

Tuomas: ... ja sit mulla oliki (hoitolaitoksen nimi) lähtö.

TR: Mm.

Tuomas: No lääkäri anto sit passit tänne (epäselvää), mut sitte tuota hän sano, että siellä (hoitolaitoksessa) lääkäri käy ja tota, että tota ota heti aika täältä sitten.

TR: Joo.

Tuomas: Niinhän mä otin tosta polilta ajan sitte heti seuraavana päivänä ja tota sain heti ajan sinne ja mitattiin täällä se verenpaine. Hän mittas, en nyt muista hänen, tän ...sairaanhoitaja mittas ja sano, joo tää on ehdottomasti korkea tää sulla, et nyt vaan, että suoraa tietä lääkärille. Hän anto mulle lääkkeit tähän verenpaineeseen täällä (hoitolaitoksessa) ja tuota sitte masennuslääkkeet...

TR: Juujuu.

Tuomas: ...ja tota, mitä saan nyt edelleen joka päivä tän verenpainelääkkeen ja masennuslääkkeet ja kyl mä oon tuntunu, tuntunu itseni pirteemmäks ja, ja nyt jos...on se paine pois täältä ja...

TR: Mm, mm.

Tuomas: ...ja äsken kysyit sitä, että miten mä oon viihtyny täällä...

TR: Niin.

Tuomas: ...no tota, ni mä oon erinomaisesti viihtyny, elikä tänään sovittin tän (laitoksen työntekijän) kanssa: joo, jatkan kuukaudella.

Ensinnäkin elämä hoitolaitoksessa on Tuomakselle aivan uusi kokemus. Tuomas rakentaa tarinansa laitoshoidosta kuvaamalla sitä, miten hän siirtyi asuntolasta jatkohoitoon kuntoutuslaitokseen. Tarinan juonta kuljettaa eteenpäin hänen terveydentilansa hoito. Asuntolassa jo todettiin korkea verenpaine. Hoitoa jatkettiin kuntoutuslaitoksessa, jossa Tuomas sai sopivat lääkkeet verenpaineeseen ja masentuneisuuteen.

Tuomas on huomannut olonsa selvästi parantuneen ja sanookin viihtyneensä laitoksessa erinomaisesti. Haastattelupäivänä Tuomas olikin sopinut hoitojakson jatkamisesta. Tuomaksen kerronnassa jatkuu jo hänen asuntolaosuudessa alkanut tyytyväisen ja kiitollisen asiakkaan tarinansa.

Venla puolestaan ei ole ollut tyytyväinen menossa olevaan laitosjaksoonsa.

Emmä tiedä, kun täällä on niin paljon erilaisia ihmisiä...

TR: Mm.

Venla: ...ja tota, sit kun nää ei oo vielä niin nöyrällä paikalla, että, että tuota esimerkiks mielisairaalassa tai just tuolla asuntola I:ssä mä asiakkaitten kanssa tunsin semmosta sympatiaa ja empatiaa, että ...

TR: Yhy.

Venla: ...siellä ei ollu ylpeyttä ja semmosta.

TR: Mm.

Venla: Et ne luulee esimerkiks täällä, että, että, että jos on mielenterveysongelmia, niin ne, ne niinku jotenkin nauraa semmoselle ja ...

TR: Yhy.

Venla: ...ja tota pistää sen niinku vähä kaukaseks jutuks, vaikka se on niitä nenää lähempänä itteä.

TR: Yhy.

Venla: Et ne on ite kaivamas sitä hautaansa...

TR: Mm.

Venla: ...parhailtaan, että ne, toiset menee alemmaks ja toiset ei, mutta...

TR: Mm.

Venla: ...ja toisille tulee mielisairaus ja toisille ei, mutta ...

TR: Mm.

Venla: ...kyllä täällä niinku lokeroidaan ihminen kyllä.

TR: Mm.

Venla: Et mä on saanu tuntea ihan semmosta halveksuntaa ja nauramista ja ivaamista, että ...

TR: Mm.

Venla: ...asiakkaitten puolesta mä en oo tyytyväinen, mut kyl tääl on mukaviakin ollu asiakkaita, oikein kivoja...

TR: Mm, mm.

Venla: ...oikein kivoja, oikein hyviä tyyppejä, mut semmosta niinku, että kyl sitä tunsi niinku, että ampiaispesään tai sit, tai tota kusiasipesään tuli, kun meni tohon soluun, et mäen saanu...

TR: Mm.

Venla: ... viikkoon nukuttua, ku mä pelkäsin, ku se oli naissolu, et ...

TR: Mm.

Venla: ...tota...

TR: Joo.

Venla: ...mul oli vähä ongelmii siinä, kun mä tulin.

Venla vertaa nykyistä päihdekuntoutuslaitosta mielisairaalaan ja psykiatriseen asuntolaan. Venla kertoo joutuneensa päihdelaitoksessa leimatuksi mielenterveysongelmansa vuoksi. Kun hän mielenterveyspalveluiden puolella on kokenut *sympatiaa ja empatiaa*, on vastaanotto päihdelaitoksessa ollut lähinnä *halveksuntaa ja nauramista ja ivaamista*. Venla puhuu nimenomaan muista asiakkaista. Henkilökuntaa hän ei mainitse lainkaan.

Sen verran Venla pehmentää kritiikkiään, että löytää joukosta myös ystävällisiä ihmisiä. Kokonaiskuva elämisestä kyseessä olevassa laitoksessa muodostuu kuitenkin huonoksi. Venla kuvaa eräänlaista arkipäivän apartheidia, jossa itse itsensä parempaan asemaan asettavat ihmiset alistavat heikompiin (tässä mielenterveysongelmaisina). Venla uskoo kuitenkin, että pilkkaajat itse pakenevat ja väistävät omia ongelmiaan siirtämällä huomion toisiin, tässä tapauksessa Venlaan. Venla selittää saamaansa huonoa kohtelua tällä tavoin psykologian termien avulla. Saman ilmiön totesi Granfelt (1998, 92–93) tutkimuksessaan: vaikeassa elämäntilanteessa olevat laitosisiakkaat painostavat henkisesti toisiaan, mutta kykenevät myös toisiaan tukemaan.

Laitoselämässä muodostuu ilmeisesti helposti luokituksia, joiden avulla asiakkaat/potilaat ryhmittelevät toisiaan. Seppo Toiviainen (1997, 47) huomasi erästä päihdehuollon kuntoutuslaitosta

tutkiessaan viisiluokkaisen ”juoppojen hierarkian”. Nämä hierarkiat muodostuvat varmaankin hiukan erilaisiksi sen mukaan, ketkä niitä ovat laatimassa. Tietynlaisia hierarkioita laitoksissa tekee myös henkilökunta. Asiakkaita erotellaan ja luokitellaan esim. motivaation asteen perusteella.

6.4 Epilogi: asumistilanne puoli vuotta haastattelujen jälkeen

Pyytäessäni tämän kertomuksen päähenkilöitä haastatteluun kysyin samalla lupaa ottaa heihin yhteyttä puolen vuoden kuluttua saadakseni selville millä tavoin heidän asumistilanteensa oli kehittynyt. Kaikki haastateltavat suostuivat tähän. Seuraavanlaisia vastauksia sain tiedusteluihini kesällä 2005.

Juhani asui parhaillaan eräässä asuntolassa kotikuntansa ulkopuolella. Sillä tavoin Juhaniin tilanne oli muuttumassa, että hän oli lähiaikoina pääsemässä asumaan tukiasuntoon kotikuntaansa. Tämä tukiasunto oli yksiö tavallisessa kerrostalossa. Vuokrasopimus tehtiin aluksi 4 kuukaudeksi, sitten 8 kuukaudeksi ja lopulta toistaiseksi.

Aapoa en tavoittanut, mutta sain selville, että hän oli asunut kahdessa eri asuntolassa¹³ laitoshoidojaksen jälkeen. Alkukesästä Aapo oli lähtenyt sukulaisiin kotiseudulleen. Muuten ei Aapon senhetkisestä tilanteesta ollut tietoa. Syksyllä 2005 Aapo palasi samaan päihdehoitolaitokseen, missä haastattelu oli tehty.

Timo oli siirtynyt hoitolaitoksesta erääseen asuntolaan, josta oli jonkin ajan kuluttua joutunut juomisen vuoksi pois. Tämän jälkeen Timo asui ainakin isoäitinsä luona. Puoli vuotta haastattelun jälkeen Timo oli uudelleen hoitajaksolla samassa päihdehoitolaitoksessa. Asumisen suhteen suunnitelmiana oli siirtyä asumaan kotikuntansa ulkopuolella olevaan asuntolaan.

Tuomas oli asunut laitoshoidojaksen jälkeen erään järjestön ylläpitämässä asuntolassa. Ottaessani yhteyttä Tuomas oli muutamaa päivää aiemmin muuttanut saman järjestön tukiasuntoon ja kertoi olevansa oikein tyytyväinen. Järjestön kotisivuilta luin, että kyseessä on ”normaaliin asuntokantaan integroitu asumismuoto.”

---

¹³ Käytän edelleen sanaa asuntola samalla tavoin kuin luvussa 6.3.2.1, vaikka kyseessä olevat asumispaikat kutsuvatkin itseään hoito- tai huoltokodeiksi.

Venla asui eräässä kotikuntansa asuntolassa. Tätä ennen hän oli asunut toisessa asuntolassa. Molemmat olivat hänelle entuudestaan tuttuja. Venla kertoi viihtyvänsä hyvin.

Anna oli muuttanut laitoshoitajakson jälkeen kotikuntansa tukiasuntoon (kahden hengen soluasunto). Tässä hän oli asunut puolitoista kuukautta ennen kuin oli saanut kunnan vuokrataksion. Puolen vuoden kohdalla Anna oli hoitajaksolla samassa hoitolaitoksessa. Asunnon hän oli saanut pitää.

Simeoni oli laitoshoitajakson jälkeen asunut kaverin luona ja asuntolassa. Puoli vuotta haastattelun jälkeen hän oli uudelleen hoitolaitoksessa. Mieli oli hyvä, asunto vain puuttui.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Kokoan seuraavaksi yhteen lukujen 5 ja 6 pääkohdat tutkimusongelmani kannalta. Koetan ensinnäkin tiivistää johtopäätöksiin sen, millaisia merkityksiä haastateltavat antavat elämäkululle ja asumiselleen osana elämäntilanteeseen. Toiseksi pohdin sitä, millä tavalla kriittisen tutkimuksen painottama alistetun aseman teema tuli esille kertomuksissa. Kolmanneksi kartoitan sitä, miten näiden ihmisten kohdalla toteutui hypoteesi pohjimmaisille asuntomarkkinoille juuttumisesta. Ovatko he saaneet asumistilannettaan parannettua vai ovatko juuttuneet asumisportaikon alarappusille eli miten asuntomarkkinoiden rajakontrolli on toiminut? Lopuksi esitän seitsemän teesin muodossa vaihtoisen tavan parantaa pohjimmaisille asuntomarkkinoille päätyneiden ihmisten asemaa.

7.1 Kerronta ja tarinat

Tutkimusmenetelmänä käytin narratiivista haastattelua. Olennaista tässä menetelmässä on se, että kertojat saavat mahdollisimman vapaasti liikkua annetun teeman alueella. Pyrkimys on siihen, että kertomuksista tulee kertojien näköisiä (valmiita teemaluetteloita ei käytetä). Lähtökohtana kertomuksille oli haastateltavien asema asunnottomina asiakkaina päihdehuollon kuntoutuslaitoksessa. Oletuksenani oli, että haastateltavat omalla tavallaan vastaavat haastattelun kautta muodostuvassa kertomuksessa siihen, miksi ja miten he ovat päätyneet tähän tilanteeseen. Kertojat selittävät nykyisyydestä mennyttä, elettyä elämäänsä.

Tiivistin kertojien kertomat tarinat niiden taustalla olevien kulttuuristen mallitarinoiden mukaisiin otsikoihin. Kulttuuriset mallitarinat muodostavat ikään kuin varaston, joiden antamien aineiden avulla me tarinoitamme rakennamme. Jaoin syntyneet tarinat kolmeen luokkaan: *a) ongelmatarinat, b) selviytymistarinat ja c) epämääräinen, hajanainen tarina.*

Ongelmatarinoita kertoivat Juhani, Simeoni (juomarien tarinat), Venla (kaksoisdiagnoosipotilaan tarina) ja Aapo (katkeran miehen tarina). Yhteistä näille tarinoille on se, että ne kaikki noudattavat tragedian juonikaavaa. Hyvästä alusta joudutaan erinäisten vaiheiden kautta huonoon tilaan, jossa tulevaisuuden näkymät eivät ole kovin valoisat. Eroja näissä ongelmatarinoissa näkyy siinä, millä tavoin oma huono elämäntilanne selitetään. Juhani, Simeoni ja Venla löytävät syyn ennen muuta itsestään. Juhani ja Simeoni näkevät alkoholisminsa ja Venla päihderiippuvuutensa ja

mielenterveydelliset vaikeutensa asunnottomuutensa taustalla. Aapon tarinassa asunnottomuus ja huono asema asuntomarkkinoilla näyttäytyvät ulkoisten tekijöiden aiheuttamina. Ongelmia Aapolle toivat isännöitsijä ja epäonnistunut asunnottomuudenhoitojärjestelmä.

Anna (itsenäisen naisen tarina) ja Tuomas (työmiehen tarina) kertoivat selviytymistarinat. Molemmat tarinat painottivat päähenkilön kyvykkyyttä ja voimavaroja selviytyä eteenpäin vaikeidenkin elämänvaiheiden jälkeen. Nämä tarinat olivat muutenkin valoisia ja optimistisia, progressiivisia narratiiveja. Sekä Tuomaksen että Annan tarinoissa työn (Annalla myös opiskelun) merkitys elämässä pärjäämisen osoituksena tulee vahvasti esille.

Timon (ajelehtijan) tarinaa en osaa sijoittaa ongelmatarinoiden enkä selviytymistarinoiden luokkaan, koska siitä puuttui varsinainen juoni tai yritys selittää Timon nykyistä tilannetta. Nimeän Timon tarinan epämääräiseksi tai hajanaiseksi tarinaksi. Ulkopuolinen lukija saattaisi nähdä Timon kertomuksessa ns. rikostarinan piirteitä; tarinan päähenkilö voi vaikuttaa kunnan kansalaisten häiriönä olevana sosiaalipummina, joka vain odottaa saavansa etuuksia, esim. uuden asunnon sen jälkeen kun on edellisen vilpillisen menettelyn vuoksi menettänyt. Timo ei kuitenkaan itseään rikostarinan konnana näe.

Tarinoiden lukija voi pohtia sitä, onko tarinoiden tyypillä vaikutusta tulevaan elämään ja sen suuntaan. Parantaako selviytymistarinan kertominen mahdollisuuksia selviytyä? Toimiiko tällainen tarina ikään kuin itselle tehtynä positiivisena ennustuksena, joka sitten toteutuu? Samoin voi kysyä onko tragedian kertominen tapa varautua tulevaan? Voiko huonon vaihtoehdon miettiminen olla realismia silloin, kun on pitkään elänyt menetysten ja pettymysten täyttämää elämää? Tragedia toimisi tällöin eräänlaisena psyykkisenä itsesuojeluna. Toinen tapa ajatella tämä tarinatyyppe on se, että tällä tavoin ihminen tuomitsee itsensä epäonnistumaan. Jonkinlaisia epäsuoria vastauksia näihin kysymyksiin koetan antaa hiukan myöhemmin käydessäni läpi kertojien liikkumista yleisillä ja pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla.

7.2 Elämänvaiheet ja asuminen

Lapsuuden ja nuoruuden kuvaus kertojilla oli joko neutraalia tai myönteistä. Venla poikkesi muista siinä, että hänen kertomuksessaan alkoi tulla lapsuuden onnen lisäksi tummia ja ongelmaisia piirteitä, joiden avulla hän nuoruuden ja aikuisuuden ongelmiaan myös selitti ja taustoitti. Muut

kertojat eivät halunneet käyttää lapsuuden ja nuoruuden aikaa myöhemmän elämänsä vaikeuksien syynä. Aapo ja Timo jopa suoranaisesti torjuivat sellaisen mahdollisen tulkinnan, että heidän lapsuutensa olisi jotenkin vaikuttanut heihin epäsuotuisasti. Tällä tavoin he halusivat tehdä selväksi haastattelijalle ja muulle mahdolliselle yleisölle, että heidän nykytilanteensa selitystä ei kannata etsiä heidän hyvästä lapsuudestaan ja nuoruudestaan. Tämän voi nähdä oman historian ja varsinkin tärkeiden läheisten suojeluna.

Yhden myöhempään elämään välillisesti ehkä vaikuttaneen huomion lapsuuden ja nuoruuden ajasta kuitenkin tein. Kertomuksista selviää suoremmin tai epäsuoremmin, että kenellekään ei perheensä kautta jäänyt myöhempää elämää varten sellaista varallisuutta, joka olisi suojannut asumisen vaikeuksia kohdattaessa. Heillä ei ollut perheen tai suvun rahaa, jolla ostaa tai vuokrata asunto menetetyin tilalle.

Kertomusten pohjalta jaottelin kertojien aikuisuuden elämää ensinnäkin perhe-elämän pohjalta. Kertojista Aapo, Tuomas, Anna, Juhani ja Simeoni olivat kukin jossain vaiheessa aikuisuuttaan eläneet perhe-elämää. Aapon kertomuksessa ei tosin tullut esille syntyikö kymmenen vuoden avioliiton aikana lasta (luultavasti ei) eli tässä mielessä olisi ehkä tarkempaa puhua parisuhde-elämästä hänen kohdallaan. Joka tapauksessa näillä kertojilla ainakin osa tästä elämänvaiheesta tuli kertomuksissa esille normaalin ja hyvän elämäntilanteen vaiheena. Jokaisella kertojalla perhe-elämä päättyi eroon ja samalla joko suoranaisiin vaikeuksiin asumisessa tai ainakin asumisen ja elämän laadun heikkenemiseen. Perhe ja parisuhde toimivat näillä ihmisillä selvästikin suojana elämän vaikeuksia vastaan.

Timo ja Venla eivät aikuisiällään ole perustaneet perhettä tai eläneet vakiintuneessa parisuhteessa. Heidän kertomuksistaan aikuisuuden osalta tuleekin lukijalle/kuulijalle vaikutelma turvattoman tai kodittoman (Riitta Granfeltin termein) ihmisen elämästä. Tällä en halua sanoa sitä, että yksin eläminen ja asuminen väistämättä saisivat aikaan vaikeuksia elämässä, mutta Timon ja Venlan kohdalla taitaakin olla kyse yksin ja samalla oman onnensa nojaan jäämisestä.

Kertomuksissa esiin tulleet asumisen muodot jaoin kahteen luokkaa sillä perusteella liittyikö asumiseen hoitoon- tai kuntoutukseen yhdistettyä viranomaiskontrollia vai ei. Ei-institutionaaliseksi asumiseksi luin sellaiset asumismuodot, johon erityistä viranomaiskontrollia ei kuulunut ja institutionaaliseksi asumiseksi taas hoito- ja kuntoutustoimintaan integroidun asumisen.

Ei-institutionaalinen asuminen:

- omistusasuminen (Tuomas)
- työsuhdeasuminen (Juhani, Aapo, Anna, Tuomas)
- opiskelija-asuminen (Anna)
- vuokra-asuminen (kaikki)
- alivuokralaisasuminen (Venla, Anna)
- majailu (Juhani, Simeoni, Timo, Venla)
- naisystävien asunnoissa (Tuomas)
- avomiehen asunnossa (Anna)
- kadulla (Juhani)

Institutionaalinen asuminen:

- asuntolat (lyhyen aikaa: Tuomas, Timo; pitkän aikaa: Aapo, Juhani, Venla, Simeoni; opiskelija-asuntola: Anna)
- hoitolaitokset (kaikki)
- tukiasunnot (Juhani, Aapo)

Kertomuksissa esiintyi siis yllä mainittuja asumismuotoja. Teen seuraavaksi selkoa siitä, millaisia merkityksiä nämä eri asumisen muodot kertomuksissa saivat. Käytän apuna nelikenttää, jossa yhdistellään asuminen ja koettu elämän laatu. Asuminen jakautuu asumiseen yleisillä tai pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla. Elämän laatu on tässä jaettu kahteen luokkaan: hyvään ja huonoon. Jaon perusteena olen käyttänyt haastateltavien kertomuksissaan tekemiä oman elämän ja asumisen arviointeja. Joskus arviot olivat suoria ja yksiselitteisiä, toisinaan taas epäsuorempia, jolloin olen erilaisista vihjeistä päätellyt elämän laadun.

Taulukko1 Asuminen ja elämän laatu

Yleiset asuntomarkkinat

Pohjimmaisets asuntomarkkinat

Hyvä elämä	A Kotionniasuja	B Kuntoutuja-asuja (Renttuasuja)
Huono elämä	C Ahdistunut asuja	D Pakkorakoasuja

Ensinnä on todettava, että sinänsä hyödyllinen jako yleisiin ja pohjimmaisii asuntomarkkinoihin voi joskus olla vaikea tehdä joidenkin asumismuotojen kohdalla. Kertomusten asumismuotoja pohtiessa en aina ollut oikein varma luokittelisinko jonkin asumisen mieluummin pohjimmaiseen vai yleiseen luokkaan. Esimerkiksi Juhanin työsuhdeasuminen oli toisaalta tavallista vuokralla asumista, mutta toisaalta hyvin tiheään tapahtuneet muutot asunnosta toiseen selvästikin tekivät niin asumisesta kuin elämästä yleensä vaivalloista ja raskasta. Samoin Tuomaksen asuminen naisystävien luona tekee tämän jaon asuntomarkkinoiden suhteen ongelmalliseksi. Tuomas selvästikin vietti pitkiä aikoja hyvin tavallista työtätekevän ihmisen elämää normaaleissa asumisoloiissa. Mutta elikö hän sittenkin pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla siinä mielessä, että hänen asumisensa pysyvyys oli aina lopulta riippuvainen parisuhteen tilasta. Aina kun parisuhde päättyi, oli Tuomaksen etsittävä uusi asunto. Voisi myös kuvitella, että tällaisessa tilanteessa elävien ihmisten asumisessa on aina taustalla tietty epävarmuus omasta asemasta asumisen suhteen. Kaiken kaikkiaan voi sanoa, että jonkinlainen epäitsenäisyys ja vallan puute on ominaista tällaiselle yleisten ja pohjimmaisten asuntomarkkinoiden rajavyöhykkeessä sijaitsevalle asumiselle.

Muodostuneet neljä asumisen ja elämän laadun kenttää varmastikin yksinkertaistavat koettua todellisuutta. Selvää on, että elämän laatu on hienovaraisemmin ja vivahteikkaammin kuvattavissa kuin vain todeta sen olevan hyvää tai huonoa. Uskon kuitenkin, että tällaisellakin erittelyllä saadaan

joitakin kiinnostavia seikkoja esiin pohdittaessa asumisen merkitystä elämisen laadulle tai arvioitaessa sosiaalityön tehtävää asumisen ongelmien lievittäjänä.

Nimesin kentän A, hyvä elämä yleisillä asuntomarkkinoilla, kotionniasujan elämäksi. Tässä elämäntilanteessa eletään hyvätasoisessa asunnossa tyydyttävää elämää. Asunto koetaan kodiksi, omaksi turvalliseksi paikaksi, joka on omassa hallinnassa ja jossa kyetään olemaan omana itsenä. Usein tällainen kotionni yhdistyy perhe-elämään, parisuhteeseen ja lapsiin, mutta on se toki mahdollista yksineläjälläkin. Selvästi tällaista kentän A elämää on luettavissa Juhani, Simeonin, Tuomaksen ja Annan kertomuksista. Venlan, Aapon ja Timon kertomuksissa kotionnikuvaukset eivät ole yhtä selviä, mutta ainakin viitteenomaisesti voi niistäkin hyvää elämää yleisillä asuntomarkkinoilla tunnistaa.

Kenttä B, hyvä elämä pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla, on kuntoutuja-asujan elämää. Kuntoutuja-asuja on omaksunut kuntoutujan identiteetin. Tällöin ihminen katsoo itselleen parhaimmaksi ja soveltuvimmaksi vaihtoehdoksi asumisen ja elämisen hoidollisessa yhteisössä, hoitokodissa tms. Tällaisessa tilanteessa ihminen tuntee usein olevansa vielä kykenemätön itsenäiseen asumiseen ja elämiseen, mutta edistyvänsä tätä kohden kuntoutuksen/kuntouttavan asumisen avulla. Kuntoutuja-asujan elämää kertomuksissaan kuvasivat ajoittain Venla ja Juhani. Kaikista kuntouttavan asumisen yksiköistä hekään eivät kertoneet kuntoutuja-asujan näkökulmasta, mutta tietyissä elämän vaiheissa Venla ja Juhani selvästikin pyrkivät toimimaan siten kuin kuntouttavan asumisen kuntoutusmalli odottaa ja opastaa. Myös Tuomas kuvasi elämänsä hyväksi asuntola B:n kuivapuolella. Tosin kyse ei ollut niinkään siitä, että Tuomas olisi epäillyt asumiskyvykkyyttään, vaan pikemminkin hän antoi suuren arvon sille, että häntä autettiin vaikeassa elämäntilanteessa. Samalla tavoin Venlaa lukuun ottamatta kaikki kertojat arvostivat korkealle laitoshoitajaksojaan ilman, että olisivat tällä tarkoittaneet asumiskykyjensä puuteiden parantamista. Voi tietenkin olla, että laitoshoidon arvostus liittyi ainakin jonkin verran haastattelijaan (laitoksen työntekijä), haastattelu-aikaan ja -paikkaan (haastateltavat olivat parhaillaan laitoshoitajaksolla).

Vaihtoehtoinen mahdollisuus hyvään elämään pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla on nähdäkseni tietynlaisen rentun identiteetin ottaminen. Tällöin voidaan esimerkiksi hyväksyä runsasta päihteiden käyttöä sisältävä elämä omaksi elämäksi asiaankuuluvine haittoineen päivineen. Tämänkaltainen elämä voidaan kokea vapauden valtakuntana, jossa palkkayhteiskunnan pelisäännöt ja rajoitukset eivät päde ja saman identiteetin omaavien kesken vallitsee solidaarisuus. Esimerkkinä tästä

mahdollisuudesta on Timon kertomus, jossa hän kuvaa niin kaverien kanssa asumisen kuin asuntolatkin hyväksi elämäksi.

Kenttä C, huono elämä yleisillä asuntomarkkinoilla, määrittyy ahdistuneen asujan elämäksi. Asumista ja elämää yleensäkin hallitsevat ongelmat ja tyytymättömyys kunnossa olevista ulkoisista puitteista huolimatta. Viihtymättömyyteen liittyvät usein päihdeongelmat, yksinäisyys ja/tai ihmissuhteiden vaikeudet. Onnellisuusmuurin käsite saattaa ainakin joissakin tapauksissa sopia tähän kenttään; ulospäin pyritään esittämään hyvin sujuvaa, menestyvää elämää ja samalla kätketään vaikeudet ja ristiriidat kodin seinien ja oman pään sisälle.

Juhani, Simeoni ja Tuomas kertoivat sellaisesta elämästä yleisillä asuntomarkkinoilla, jossa eivät selvästikään viihtyneet. Perhe-elämän ja alkoholinkäytön vaikeudet saivat elämisen kunnollisessa asunnossa muuttumaan ahdistavaksi ja tuskaiseksi. Venlan asuminen normaalissa vuokra-asunnossa tuli mahdottomaksi yksinäisyyden, katkeruuden ja juomisen yhteisvaikutuksesta. Annan eron jälkeinen yritys asua yksin vuokra-asunnossa kariutui juomiseen ja yleiseen elämän hallitsemattomuuteen (tosin Annan kertomuksesta voi saada senkin käsityksen, että kyseinen asunto oli ns. huonossa talossa eli ei ehkä sittenkään yleisillä asuntomarkkinoilla). Näistä kertomuksien osista lukijalle selviää hyvin se, että ihminen voi olla koditon normaalissa asunnossa asuessaankin.

Kenttä D, huono elämä pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla, on pakkorakoasujan elämää. Tässä tilanteessa olevalla ihmisellä valittavissa olevat asumismuodot ovat kaikki jollain lailla ongelmallisia. Pakkorakoasujan elämä on tyypillisesti kiertolaisen elämää. Usein tällöin on kyseessä pitkään jatkunut ja syventynyt syrjäytymiskierre. Normaalielämästä on jouduttu sivuun monella tapaa: rahaa on niukasti, fyysinen ja psyykinen terveys on heikko, päihteiden käyttö on haitallista, työmarkkinoilta on syrjäydytty, ihmissuhteet ovat kärsineet – ylipäänsä monilla elämän alueilla on koettu menetyksiä.

Kiertolaisen elämää kuvaa menetysten lisäksi (ja niistä johtuen) valinnan mahdollisuuksien radikaali kaventuminen oman elämän suhteen. Tietynlainen vallan ja hallinnan puute on leimaavaa huonolle elämälle pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla. Voidaan kokea, että valinnan vaihtoehtoina ovat kontrollin alaisuudessa eläminen asuntolassa tai kurja elämä ryppykämpissä.

Aapo, Venla, Simeoni ja Juhani kuvasivat kertomuksissaan pakkorakoasujan elämää. Aapon tragedian ytimen muodosti juuri pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla elämisen kurjuus ja ahdistavuus.

Venlan, Juhani ja Simeonin kertomuksista oli luettavissa omaan osaan tyytymistä ja alistumista. Kovin vahvasti he eivät tuntuneet uskovan mahdollisuuksiinsa parantaa asumistilannettaan. Kiertäminen pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla tuntui olevan todennäköisin tulevaisuuden kuva näillä kertojilla.

7.3 Pohjimmaiset asuntomarkkinat ja alisteinen asema

Tutkimuksen teoreettisessa osassa käsitteelin pohjimmaisten asuntomarkkinoiden asujan alisteista asemaa. Totesin alisteisen aseman olevan tärkeimmän ja keskeisimmän seikan, joka erottaa yleiset ja pohjimmaiset asuntomarkkinat toisistaan. Millä tavoin tämä alisteisen aseman teema sitten tuli esiin kertomuksissa? Saivatko kriittisen tutkimusperinteen tulokset tukea haastateltavilta? Mielestäni kertomuksista ilmenee sekä kuvauksia alisteisesta asemasta pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla että hyväksyntää ja ymmärrystä asunnottomille suunnattuja asumispalveluita kohtaan.

Suoraa kritiikkiä asunnottomien asumismuotoja kohtaan ei esiintynyt kovin paljoa. Aapo käytti kovinta kieltä. Hän oli kokenut asemansa tukiasunnossa ja asuntolassa alistetuksi, henkisesti raskaaksi ja jopa ihmisarvoa alentavaksi. Samoin Venla toi selvästi esille ne tilanteet, joissa oli joutunut huonon kohtelun tai syrjinnän kohteeksi asuntoloissa ja laitoksissa. Myös Anna kertoi nuoruutensa ahdistavasta, tiukkasääntöisestä opiskelija-asuntolasta. Muut kertojat eivät suoraan tuoneet esille alisteisen aseman teemaa.

Epäsuoraa puhetta, jonka voi tulkita alisteiseen asemaan liittyväksi, kertomuksissa myös oli. Tuomas koki vaikeaksi ymmärtää sen, että hän joutui jakamaan ensisuojaelämän ankeuden ja karuuden kroonikkopäihdeongelmaisten kanssa. Anna puolestaan torjui mahdollisuuden siirtyä hoitolaitoksesta asuntolaan. Hän halusi päästä tavalliseen vuokra-asuntoon eikä epätavalliseen ja ehkä jopa leimaavan asuntola-asumiseen. Juhani tuo välillisesti esille alisteisen asemansa kuvatessaan kadulla elämistään. Tällöin oli onni päästä yöksi putkaan. Timon kertomus etenee pinnalta katsoen huolettomasti: kaikki on aina hyvin. Jonkinlaisen särön tähän tyytyväisyyteen tuo Timon toteamus siitä, miten häntä *syöstään paikasta toiseen*. Simeoni oli loppujen lopuksi kertojista ainoa, joka ei millään tavalla viitannut puheessaan alisteiseen asemaan.

Miksei asunnottoman alisteinen asema noussut vahvemmin teksteissä esiin? Yksi syy voi olla yksinkertaisesti se, että en sitä erikseen kysynyt vaan pitäydyin narratiivisen haastattelumenetelmän yleisissä kysymyksissä. Toinen mahdollisuus tulkita tätä kysymystä kohdannutta suhteellista hiljaisuutta on se, että osa haastateltavista oli niin alistuneita asemaansa, etteivät alisteista asemaansa tunnistanee. He olivat hyväksyneet asunnottoman statuksensa. Kolmas hiljaisuuden selitys voi liittyä ns. vastapuheeseen (ks. Juhila 2004, 20): vastapuhetta voi olla nimittäin vaikeneminenkin. Vastustetaan leimattua identiteettiä (alisteisessa asemassa oleva asunnon päihdeongelmainen) sillä tavalla, ettei puhuta koko asiasta. Kiinnostava ja vaikea kysymys onkin se, voiko tutkija tulkita ihmisen aseman alisteiseksi, jos hän ei itse niin tee tai jopa tällaisen tulkinnan torjua?

7.4 Asuntomarkkinat ja rajakontrolli

Aikuiselämänsä aikana pitkään pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla olivat kertojista eläneet Juhani, Venla, Aapo ja (ilmeisesti myös) Timo. Kaikilla heillä oli kulunut pohjimmaisten asuntomarkkinoiden eri asumismuodoissa useita vuosia. Simeoni oli asunut pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla haastatteluajankohtana reilun vuoden. Anna ja Tuomas olivat vasta hiljattain päätyneet pohjimmaisille asuntomarkkinoille. Tulkitsen tässä Tuomaksen vuosien asumisen naisystävien asunnoissa yleisille asuntomarkkinoille kuuluvaksi, vaikka toisinkin Tuomaksen tilanteen voisi nähdä.

Puoli vuotta haastattelun jälkeen kertojien tilanne oli seuraava. Varmasti pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla olivat pysyneet Venla, Simeoni, Timo ja Aapo. Ylöspäin pohjimmaisten asuntomarkkinoiden portaikossa olivat kohonneet tai juuri kohoamassa Tuomas ja Juhani. Tuomas oli siirtynyt ja Juhani siirtymässä tukiasuntoon. Yleisille asuntomarkkinoille, kunnan vuokra-asuntoon oli päässyt Anna. Tämä seitsemän ihmisen aineisto tuntuu aika hyvin toteuttavan Jokisen ja Juhilan (1991) ajatusta pohjimmaisilta asuntomarkkinoilta nousemisen vaikeudesta. Suhteellista nousua pohjimmaisten asuntomarkkinoiden sisällä tukiasuntoon (Sahlinin (1996) termein toissijaisille asuntomarkkinoille) oli siis saavuttanut kaksi kertojaa. Yleisille asuntomarkkinoille oli kertojista kohonnut yksi. Tämän kohoamisen suhteellisuus on syytä muistaa; kunnalliset vuokra-asunnot lienevät suomalaisten asumisarvoasteikossa yleisten asuntomarkkinoiden alareunassa.

Johtopäätöksiä näin vähäisen ihmisjoukon pohjalta lienee syytä tehdä varovaisesti. Sen voi kuitenkin todeta, että kohoamaan olivat päässeet molemmat vain vähän aikaa pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla olleet. Pitkään pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla olleista vain Juhani oli noussut ylöspäin, tukiasuntoon. Muut olivat jääneet asemiinsa, asunnottomiksi.

Asuntomarkkinoilla on kahdenlaista rajakontrollia, torjuntaa ja ulosohjausta. Torjunnan avulla estetään pääsy pohjimmaisilta asuntomarkkinoilta yleisille asuntomarkkinoille tai pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla siirtyminen asumismuodosta toiseen. Ulosohjaus taas on henkilön siirtämistä yleisiltä asuntomarkkinoilta pohjimmaisille asuntomarkkinoille tai toiseen asumismuotoon pohjimmaisten asuntomarkkinoiden sisällä.

Kertomuksissa ei suoraan juurikaan puhuttu torjunnasta. Vuokra-asunnon saamisen mainitsivat tavoitteekseen Juhani, Tuomas, Anna, Aapo ja Timo. Itsestään selvää oli kaikille se, että asuntoa on odotettava. Tällä tavalla selviää epäsuorasti, että selvin ja tehokkain torjunnan väline suomalaisilla asuntomarkkinoilla on raha. Jos asunnonhakijalla ei ole riittävästi varallisuutta asunnon vuokraamiseen tai ostamiseen, on hän automaattisesti julkisten asunnonjakokanavien varassa. Tieto kuulumisesta johonkin erityisryhmään (esim. asunnoton päihdeongelmainen) tuskin parantaa asunnonhakijan asemaa asunnonmyöntäjän silmissä. Asuntoviranomaiset siirtävät tällöin usein asuttamisvastuun erityisryhmistä huolehtiville viranomaisille.

Torjuntaa on toki asunnottomien asumispalveluissakin. Asumispalveluyksiköihin pääsemiseksi ei aina riitä pelkkä asunnottomuus ja oma halu. Näissäkin yksiköissä harjoitetaan rajakontrollia. Venla kertoi, että oli halunnut päästä asuntola G:hen, mutta joutunut tyytymään asuntola D:hen. Kriteerit sisään pääsulle kovenevat mitä korkeammalle pohjimmaisten asuntomarkkinoiden portaikolla nousee. Tukiasuntoon pääseminen on vaikeinta.

Ulosohjauksen äärimmäisin muoto on asunnosta häätö. Aapo, Simeoni ja Timo kertoivat häädöistään. Anna oli ulosohjattu kunnan vuokra-asunnosta (tai tukiasunnosta) sillä tavoin, että määräaikaista vuokrasopimusta ei jatkettu. Myös Venla oli jollain tavoin saatu luopumaan vuokra-asunnostaan ja siirtymään hoidollisen asumisen piiriin. Samoin alivuokralaisasunnosta Venla kertoi saaneensa häädön vuokraamännältään. Työsuhdeasunnoista ulosohjaudutaan työsuhteiden loppumisten myötä. Tästä kertoivat Juhani ja Aapo.

Institutionaalista asumisesta (asuntolat, tukiasunnot ja hoitolaitokset) ulosohjataan erilaisten sääntörikkomusten vuoksi. Simeoni, Venla, Juhani ja Aapo kertoivat sellaisista tilanteista, joissa olivat joutuneet ns. uloskirjoitetuiksi juomisen vuoksi. Näissä asumismuodoissa asuminen on useimmiten ehdollistettu päihteettömyydellä. Venla joutui kertaalleen kohtaamaan myös ulosohjauksen vastakohtaan. Hänen oli vaikea päästä pois psykiatrisesta hoitokodista (asuntola I).

7.5 Teesit paremman asumisen puolesta

Asumiskyvyttömäksi diagnostisointi ja asumiskyvyttömyysdiskurssit ylipäänsäkin ovat edelleen voimissaan. Asunnottomien asumispalveluiden kehittämistä pääkaupunkiseudulla selvittänyt työryhmä toteaa, ”... että noin 70 % pääkaupunkiseudun asunnottomista tarvitsee asumisen onnistumiseksi erityistoimenpiteitä.” (Ryöti 2005, 11). Erikoista ja silmiinpistävää kyseisessä raportissa on se, että asutettavuusluvut poikkeavat Helsingin, Espoon ja Vantaan välillä selvästi toisistaan. Helsinkiläisistä asunnottomista arvioitiin 29 % olevan suoraan (siis ilman tukitoimenpiteitä) asutettavissa normaaliin asuntoon, espoolaisista 16 % ja vantaalaisista 58 %. (Mt., 10.)

Vantaalaiset asunnottomat ovat siis tämän raportin mukaan selvästi kyvykkäämpiä asumaan kuin helsinkiläiset ja espoolaiset asunnottomat. Itse raportista ei selviä se, miten nämä luvut on saatu aikaan. Sähköpostitiedustelulla sain selville, että arviot on laadittu kunnissa työryhmissä, joissa on ollut mukana eri hallinnonalojen työntekijöitä. (Pitkänen 2005.) Arviointikriteerit eivät minulle selvinneet. Johtopäätökseni on, että kunnallinen asunnottomuudenhoitokulttuuri ja -järjestelmä (ehkä jopa työryhmissä mukana olleiden yksittäisten henkilöiden käsitykset) vaikuttavat vahvasti siihen, millaisia arvioita asunnottomista tehdään ja mitä ratkaisuja tämän ongelman hoitamiseksi esitetään. Väistämättä tämän raportin esittämien lukujen kohdalla joutuu miettimään, onko kyse samanlaisesta ilmiöstä kuin Sahlinin (1996) tutkimilla toissijaisilla asuntomarkkinoilla Ruotsissa. Mitä enemmän tiettyä asumispalvelua (esim. tukiasuntoja) on tarjolla, sitä enemmän näihin palveluihin soveltuvia ihmisiä löydetään.

Esitän nyt tämän tutkimuksen lopuksi joitakin hegemoniselle asumiskyvyttömyysdiskurssille vastakkaisia ajatuksia asunnottomuuden ja puutteellisen asumisen hoitamiseksi. Kyseessä on eräänlainen suosituslista, joka perustuu ihmisten erilaisuutta sietävään ja alistamista vastustavaan sosiaalityönäkemykseen. Tämän tutkimuksen päähenkilöiden kertomukset elämästään ja

asumisestaan ovat vahvasti vaikuttaneet suosituslistaani. Koetin miettiä sellaisia olosuhteita, joissa haastateltavien elämä ainakin asumisen suhteen olisi sujunut paremmin.

Sosiaalityön tutkimuksen kentällä tämän kaltaisia näkemyksiä on esitetty ennenkin: Jari Heinonen (1984, 227 – 235) ehdotti tasa-arvoista ja vastavuoroista yhteistyötä sosiaalivaltiokansalaisten kanssa – sosiaalityö osaksi kokonaisyhteiskunnallista muutostaistelua; Malcolm Paynen luokittelussa yksi mahdollinen sosiaalityön positio on sosialistis-kollektiivinen (socialist-collectivist), jossa sosiaalisten ongelmien alkuperä nähdään olemassa olevassa, epätasa-arvoisessa järjestelmässä ja sosiaalityön tehtävänä yhdessä syrjäytettyjen kansalaisten kanssa pyrkiä muuttamaan huonoa järjestelmää (Payne 1996, 181); Kirsi Juhila (2002, 16 – 17) puhuu osallistuvasta ja osallistavasta sosiaalityöstä, jossa tärkeää on dialogi ja kumppanuus niiden kuntalaisten kanssa, jotka eivät itse kykene puoliaan pitämään.

Sosiaalityö, politiikka ja arvokas elämä eli teesit paremman asumisen puolesta

1) Yleisillä asuntomarkkinoilla asuminen perusoikeudeksi

Lähtökohtana on se, että jokaisella on ensisijaisesti oikeus asua tavallisissa asunnoissa muiden ihmisten parissa. Tämä periaate sopii hyvin sosiaalityön normaalisuusperiaatteen kanssa: on pyrittävä edistämään sellaisia asioita, jotka tukevat kansalaisten hyvää arkielämää. Yleisillä asuntomarkkinoilla asuminen edistää muiden joukkoon kuulumisen tunnetta ja ehkäisee näin osaltaan syrjäytymistä ja huonommuuden tunteita.

2) Asuntokannan monipuolisuus ja riittävyys

Tarjolla on oltava monenlaisia asuntoja, koska on monenlaisia ihmisiäkin. Kaikille ei ole paras vaihtoehto asua tiivissä yhteydessä muihin ihmisiin, esim. äänekkäiden elintapojen vuoksi. Ylipäänsäkään ei ole syytä suosia korkeita kerrostaloja, koska niiden on todettu aiheuttavan sosiaalisia ongelmia. Pientalot taas edistävät rauhallista elämää. (Ks. Kortteinen ym. 2006, 10.) On harjoitettava sellaista asuntopolitiikkaa, joka turvaa asuntojen riittävän määrän. Vapaita asuntoja tulisi olla reservissä erilaisten kriisien ja muutosvaiheiden (esim. erot) varalle.

3) Erityisryhmäajattelusta luopuminen

Pohjimmaisille asuntomarkkinoille päätyneiden ihmisten asumista on kohennettava siten, että heidän mahdolliset päihde-, mielenterveys- tai lainrikkomisongelmat eivät määrää heitä automaattisesti ns. kuntouttavaan asumiseen, asuntoloihin ja tukiasuntoihin.

Erityisryhmäajattelun lisäksi luovutaan asumiskyvyn diagnostisoinnista ja pyrkimyksestä kehittää puutteelliseksi määriteltyä asumiskykyä portaittaisen kuntoutuksen mallilla. Esim. asunnottoman päihdeongelmaisen pääongelma asumisen suhteen on asunnon puute, ei päihdeongelma tai ns. asumiskyvyttömyys. Kuitenkin ihminen voi edelleen asua kuntouttavassa asumismuodossa silloin, kun hän on sen vapaasti voinut valita (eikä siis ole sellaiseen asumismuotoon joutunut, kun muita mahdollisuuksia ei ole ollut). Muuten laitosasuminen kuuluu vain niille ihmisille, jotka ovat niin vakavasti vammautuneet, etteivät tuenkaan turvin selviydy omassa asunnossa.

4) Tukea ilman erityisehtoja

Omassa asunnossa asumiseen ja arkielämässä pärjäämiseen on tarvittaessa saatava tukea (tuen muodot voivat vaihdella), mutta ilman asumista ehdollistavia erityissopimuksia. Päihderiippuvaisen asumista ei saa ehdollistaa päihdeettömyyden vaatimuksella, mutta hänelle on syytä turvata joustava pääsy hoitopalveluiden piiriin tarpeen mukaan. Tukitoiminta on tehtävä läpinäkyväksi palveluksi. Tuen on oltava tukea, ei valvontaa ja kontrollia. Yksityisyys, oma rauha ja oman tilan hallinta ovat olennaisia tärkeitä asioita silloin kun tähtäimessä on riittävän arvokas elämä jokaiselle ihmiselle. ”Rukoilee tai rakastelee, siinä tarvitaan oma koti” on todennut Jorma Soini Sininauhasäätiöstä (Helsingin Sanomat 6.4.06).

5) Sosiaalityö poliittisesti aktiiviseksi

Sosiaalityön profession on luovuttava poliittisesta neutraaliudesta ja alettava tukemaan ja edistämään sellaista politiikkaa, joka ajaa syrjäytyneiden ja köyhien kansanosien asiaa. On tunnustettava se, että sosiaalityön kannalta on parempia ja huonompia poliittisia suuntauksia. Sosiaalityön ammattikunnan kannattaa edistää hyvän asumisen nostamista poliittiselle esityslistalle osana kokonaisyhteiskunnallista tasa-arvoistamisprojektia. Hyvätasoista asumista on kehitettävä kohti subjektiivista oikeutta.

6) Ongelmatilanteisiin puuttuminen ja suvaitsevaisuuden edistäminen

Asumista ja elämää yleensäkin ei saa täysin häiriöttömäksi. Ongelmatilanteita selvittelevää ja sovittelevaa toimintaa on lisättävä. Häiriöihin on puututtava jämäkästi ja nopeasti, mutta samalla ongelmia aiheuttanutta tahoa kasvattavasti. Pohjimmaisilta asuntomarkkinoilta yleisille asuntomarkkinoille nousseelta ihmiseltä pitää odottaa samojen sääntöjen (esim. taloyhtiön järjestyssäännöt) noudattamista kuin muiltakin, mutta ei enempää. Periaatteena tulee olla se, että ihminen oppii toimimaan oikein ja muut huomioiden. Toisaalta ns. suuren yleisön

suvaitsevaisuutta ja sietokykyä erilaisuudelle ja häiriöille voi pyrkiä lisäämään kohtuullisissa rajoissa, esim. erilaisin kampanjoin.

7) Asuntotakuu

Järjestelmän muuttaminen kohti subjektiivista oikeutta hyvätasoiseen itsenäiseen asumiseen voi lähteä liikkeelle asuntotakuusta (vrt. hoitotakuu). Tietyn määräajan (esim. 1 vuosi) kuluessa kansalaiselle on kunnan toimesta järjestettävä hyvä asunto, ellei hän ole itse pystynyt sitä siihen mennessä hankkimaan.

LÄHTEET

- Aarniola, Raimo & Liimatainen, Ville & Savikko Teuvo (1988) Pekka – oman elämänsä mies? Teoksessa Asunnottomuuden arkipäivää. Jyväskylä: Y-säätiö, 119–131.
- Alasuutari, Pertti (1986) Työmiehen elämäntarina ja alkoholismi. Tutkimus alkoholismin suhteesta emokulttuuriin. Tampereen yliopisto. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Tutkimuksia 9/1986. Tampere.
- Alasuutari, Pertti (1994) Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Anderson, Nels (1988) Kulkumiehet – hobojen elämää 20-luvun Amerikassa. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Autonen-Vaaraniemi, Leena (2004) Onko miehellä kotia sosiaalityössä? Teoksessa Kuronen, Marjo & Granfelt, Riitta & Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi (toim.) Sukupuoli ja sosiaalityö. Jyväskylä: PS-kustannus, 223 – 248.
- Backman, Kaisa & Paasivirta, Leena & Nikkonen, Merja (2001) Elämäkertatutkimus hoitotieteessä: kaksi esimerkkiä metodin sovelluksesta. Teoksessa Janhonen, Sirpa & Nikkonen, Merja (toim.) Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. Helsinki: WSOY, 238 – 264.
- Berghäll, Outi (1988) Asunnottomuus yleismaailmallisena ilmiönä. Teoksessa Asunnottomuuden arkipäivää. Jyväskylä: Y-säätiö, 14 – 26.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2003) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Goffman, Erwing (1969) Minuuden riistäjät: tutkielma totaalisista laitoksista. Forssa: Marraskuun liike.
- Granfelt, Riitta (1998) Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Helsinki: SKS.
- Granfelt, Riitta (2003) Vankilasta kotiin vai kadulle? Vangit kertovat asunnottomuudesta. Suomen ympäristö 613. Ympäristöministeriö. Asunto- ja rakennusosasto. Helsinki.
- Haatanen, Pekka (1988) Köyhyys Suomen maaseudulla. Teoksessa Asunnottomuuden arkipäivää. Jyväskylä: Y-säätiö, 147–161.
- Hannikainen-Ingman, Katri (1998) Oman ovensa kahvassa vai hätäavun varassa. Vertaileva tutkimus asunnottomien mahdollisuuksista saada asunto Suomessa, Ruotsissa, Saksassa, Isossa-Britanniassa ja Kreikassa. Stakes. Aiheita 43/1998. Helsinki.
- Heikkilä, Matti (1988) Asunnottomuus ja avioero. Teoksessa Asunnottomuuden arkipäivää. Jyväskylä: Y-säätiö, 39 – 48.
- Heikkilä, Matti (1990) Köyhyys ja huono-osaisuus hyvinvointivaltiossa: tutkielma köyhyydestä ja hyvinvointipuutteiden kasautumisesta Suomessa. Sosiaalihuollituksen julkaisu 8/1990. Helsinki.

Heinonen, Jari (1984) Sosiaalityö sosiaalivaltion mikrostruktuurin menetelmänä: sosiaalityön tehtävien ja käsitteen kriittistä tarkastelua suomalaisen aineiston valossa. Sosiaalipolitiikan tutkimuksia 70. Tampereen yliopisto. Tampere.

Helsingin Sanomat 6.4.2006. Espoo haluaa asuttaa kodittomia kaupungin vuokra-asuntoihin, reportaasi.

Hyväri, Susanna (2001) Vallattomuudesta vastuuseen – kokemuksen politiikan sankaritarinoita. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 3/2001. Vammala: Tietosanoma.

Hyvärinen, Matti (1991) Kääntymyksen ja jatkuvuuden retoriikka poliittisessa elämäkerrassa. Tiede & edistys 16 (4), 255 – 273.

Hyvärinen, Matti (1994) Viimeiset taistot. Tampere: Vastapaino.

Hyvärinen, Matti (1998) Lukemisen neljä käännettä. Teoksessa Hyvärinen, Matti & Peltonen, Eeva & Vilkkö, Anni (toim.) Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Tampere: Vastapaino, 311 – 336.

Hänninen, Vilma (2003) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Acta Universitatis Tamperensis 696. Tampere.

Jokinen, Arja (2004) Asuntola kulttuurisella kartastolla. Teoksessa Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 74 – 97.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1991) Pohjimmaisat asuntomarkkinat. Diskurssianalyysi kuntatason viranomaiskäytännöistä. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1994) Asuminen. Teoksessa Koivula, Ulla & Lehtimäki, Hellevi & Aukee, Ranja & Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi Monimuotoinen sosiaalipolitiikka. Helsinki: WSOY, 110 – 129.

Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (2004) Johdanto: neuvottelu marginaalien kulttuurisesta paikasta. Teoksessa Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 9 – 19.

Jokiranta, Harri (2003) Se on miehen elämää. Maaseudulla asuvia miehiä elämäänsä kertomassa. Acta Universitatis Tamperensis 966. Tampere.

Juhila, Kirsi (1999) Tutkijan positiot. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 201 – 232.

Juhila, Kirsi (2002) Sosiaalityö marginaalissa. Teoksessa Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: SoPhi, 11 – 19.

Juhila, Kirsi (2004) Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 20 – 32.

Juntto, Anneli (1990) Asuntokysymys Suomessa. Topeliuksesta tulopolitiikkaan. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisu no 50. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Juntto, Anneli (2004) Asumisura onnistuu helpommin maaseudulla. Hyvinvointikatsaus 15 (3), 19 – 24.

Järvinen, Saija (1989) Tukiasunto vapautuvan vangin jälkihuoltona. Tutkimus Katulähetysliiton tukiasuntotoiminnasta: valituksi tuleminen, asuminen, poisjoutuminen. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 96. Helsinki.

Kananen, Pertti (1984) Asunnottoman yksinäisen miehen asumisen ja avuntarpeen ongelma. Sosiaalihuollon julkaisuja 10/1984. Helsinki.

Karisto, Antti & Takala, Pentti & Haapola, Ilkka (1985) Elintaso, elämäntapa, sosiaalipoliittikka. Helsinki: WSOY.

Karjalainen, Jouko (1993) Mitä silmä ei näe – sitä sydän ei sure. Asunnottomuus, asumispalvelut ja sosiaalityö. Stakes. Raportteja 110. Helsinki.

Katajisto, Heikki (1983) Asuntoloiden miehet lähikuvassa. Sosiologia 20 (1), 33 – 42.

Kopomaa, Timo (1997) Tori – marginaali – haastava kaupunki. Tilatapauksia julkisten ulkotilojen käytöstä ja reunimmaisista käytännöistä. Helsinki: SKS.

Kortteinen, Matti & Elovainio, Marko & Vaattovaara, Mari (2006) Asuinolot ja niiden kehitys Helsingin kunnallisissa vuokrataloissa. Yhteiskuntapolitiikka 71 (1), 3 – 13.

Kortteinen, Matti & Tuominen, Martti & Vaattovaara, Mari (2005) Asumistoiveet, sosiaalinen epäjärjestys ja kaupunkisuunnittelu pääkaupunkiseudulla. Yhteiskuntapolitiikka 70 (2), 121 – 131.

Kylmä, Jouni (1993) Asunnottomuus ja päihdehuolto – hoitaako huolto, huoltaako hoito. Alkoholipoliittikka 58 (1), 55 – 58.

Kärkkäinen, Sirkka-Liisa (1998) Asuntopolitiikka ja asunnottomuus Suomessa: toimet asunnottomien olojen parantamiseksi asunto- ja sosiaalipoliittikan osana 1960-luvulta 1990-luvulle. Teoksessa Kärkkäinen, Sirkka-Liisa & Hannikainen, Katri & Heikkilä, Iris Asuntoja ja palveluja asunnottomille: historiaa ja nykypäivää. Stakes. Aiheita 8/1998. Helsinki, 4 – 35.

Kärkkäinen, Sirkka-Liisa & Raivio, Kari (2001) Palvelujärjestelmä hylkii moniongelmaista asunnotonta. Dialogi 11 (3), 20 – 21.

Lehto, Juhani (1988) Vessa, vesiposti, keittokomero ja huone? Raportti sosiaalihuollon päihde-ehdoista palvelumajoituksista. Sosiaalihuollon raporttisarja Nro 6/1988. Helsinki.

Lieblich, Amia & Tuval-Mashiach, Rivka & Zilber, Tamar (1998) Narrative Research. Reading, Analysis and Interpretation. Thousand Oaks: SAGE Publications.

Lönnqvist, Bo (1988) Hemmet som ideal. Teoksessa Asunnottomuuden arkipäivää. Jyväskylä: Y-säätiö, 27 – 38.

Matthies, Aila-Leena (1990) Kapinasta muutoksen malliksi. Vaihtoehtoinen sosiaalityö Suomessa. Helsinki: Hanki ja Jää.

Murto, Lasse (1978) Asunnottomien alkoholistien elinolosuhteet ja elämäntapa sekä yhteiskunnan toimenpiteet. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja n:o 30. Helsinki.

Niiniluoto, Ilkka (2001) Kodin merkityksestä – filosofin puheenvuoro. Teoksessa Jarva, Vuokko & Korvela, Pirjo (toim.) Koti tieteiden risteyksessä. Helsingin yliopiston Kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen julkaisuja 9. Helsinki, 11 – 15.

Nousiainen, Marja-Leena (1999) Kova asuntopolitiikka unohtaa päihdeongelmaiset. Sosiaaliturva 87 (21), 28 – 29.

Payne, Malcolm (1996) What Is Professional Social Work? London: Venture Press.

Piirainen, Timo (1993) Vuokra-asuminen ja sosiaaliset ongelmat. Stakes. Tutkimuksia 24. Helsinki.

Pitkänen, Sari: Re: asunnottomat. Vastaanottaja: Timo Rautavuori. Lähetetty 22.4.2005. Yksityinen sähköpostiviesti.

Raitakari, Suvi (2004) Nuoren elämänhallinta: toivottua arkea ohjeistamalla? Teoksessa Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 56 -73.

Reijonen, Merja (1987) Taivas kattona. Raportti ulkona asumisesta alkutalven pakkasilla 1987. Sosiaalihuollituksen raporttisarja 8/1987. Helsinki.

Riessman, Catherine (1993) Narrative Analysis. Newbury Park: SAGE Publications.

Roos, Jeja-Pekka (1987) Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista. Helsinki: SKS.

Ryöti, Miliza (2005) Asunnottomien asumispalveluiden kehittäminen pääkaupunkiseudulla. Pääkaupunkiseudun asunnottomuuden vähentämisohjelman 2002 – 2005 toteutuminen ja tavoitteet. Helsingin kaupungin talous- ja suunnittelukeskuksen julkaisuja 2/2005. Helsinki.

Saarnio, Pekka (1990) Alkoholistien hoidon ja kuntoutuksen peruslähtökohtia. Tutkimus huoltolasiakkaiden kognitiivista toiminnoista, sosiaalisesta tilanteesta ja selviytymiskeinoista. Helsingin yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Tutkimuksia n:o 2/1990. Helsinki.

Sahlin, Ingrid (1996) På gränsen till bostad. Avvisning, utvisning, specialkontrakt. Lund: Arkiv förlag.

Saloniemi, Antti (2002) Miksi asua kadulla – pikakurssi sosiaalisten ongelmien tekemisestä. Dialogi 12 (1), 26.

Särkelä, Antti (2001) Välittäminen ammattina. Tampere: Vastapaino.

Tiitinen, Virpi & Peltas, Pekka (2005) Asunnottomat 2004. Valtion asuntorahasto. Selvityksiä 8/2005. Helsinki.

Toiviainen, Seppo (1997) Kantapöydän imu. Juoppokulttuuri valintana ja pakkona. Helsinki: Tammi.

Valkonen, Jukka (1994) Tarinametafora sydäninfarktista kuntoutumisessa. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 45/1994. Helsinki.

Vanhala, Anni (2005) Paikka ja asiakkuus. Etnografia naisten Asuntolasta. Acta Universitatis Tamperensis 1075. Tampere.

Vesanen, Pirjo & Tiitinen, Virpi (1998) Ongelmia asunnottomuuden vähentämisessä. Toimenpide-ehdotuksia tilanteen parantamiseksi. Suomen ympäristö 210. Ympäristöministeriö. Asunto- ja rakennusosasto. Helsinki.

Vilkko, Anni (1990) Omaelämäkertojen analysoiminen kertomuksina. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 81 – 98.

Vilkko, Anni (2000) Riittävästi koti. Janus 8 (3), 213 – 230.

Öberg, Peter (1997) Livet som berättelse. Om biografi och åldrande. Acta Universitatis Upsaliensis. Comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations from the Faculty of Social Sciences 62. Uppsala.

